תלמוד בבלי · אחרונים · תקנת עזרא

תקנת עזרא (מעילה תיקון חשוב)

רבי עזרא אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תקנת עזרא (מעילה תיקון חשוב)

רבי עזרא אלטשולר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תקנת-עזרא-מעילה-תיקון-חשוב/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פתיחה 5
א 6
ב 7
ג 8
תקנת עזרא 9
פרק א 10
פרק ב 12
פרק ג 15
פרק ד 18
פרק ה 19
פרק ו 22
פרק ז 26
פרק ח 29
פרק ט 34
פרק י 37
פרק יא 39
פרק יב 42
פרק יג 44
פרק יד 46
פרק טו 51
פרק טז 53
פרק יז 60
פרק יח 62
פרק יט 66
פרק כ 70
פרק כא 84
פרק כב 88
פרק כג 91
פרק כד 95
פרק כה 99
פרק כו 100
פרק כז 104
פרק כח 107
פרק כט 111
פרק ל 113
פרק לא 115
פרק לב 117
פרק לג 120
פרק לד 123
פרק לה 128
פרק לו 130
פרק לז 140
פרק לח 141
פרק לט 142
פרק מ 146
פרק מא 149
פרק מב 158
פרק מג 163
פרק מד 167
פרק מה 170
פרק מו 176
פרק מז 178
פרק מח 180
פרק מט 183
פרק נ 190

הקדמה

אמר המחבר באשר התוס' במעילה דף כ"א ע"ב ד"ה פרוטה של הקדש, הוא אחד המיוחד במס' הזאת אשר העריכו עליו רבים למעניתם בספרי שו"ת ומפרשי הרמב"ם, והאריכו בדיני מטבע ודברים חשובים אם מה"ת לא בטלי וכמעט שלא הניחו מקום להתגדר בו, אבל מפוזרים בספרים זעיר שם זעיר שם הנמו, לכן אמרתי אני לאסוף את דברי המחברים שראיתי מדברים בענין זה ולהעיר עליהם כיד ה' הטובה עלי בחסדו חסד הנם שאין מדרש בלא חידוש, כדי שיהיו לאחדים לפני המעיין הישר היודע לשפוט מישרים והנה כתיב (בקהלת ה' א') אל תבהל על פיך ולכך אל ימהר להוציא דבר לפני א' כי א' בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים, ויש להסביר הדבר ע"פ הידוע מדיני מלכותא דארעא שהכינה טעלעגראף לשלוח דברים במהירות נפלא ממקום למקום, שאין התשלומין בעד התיבות שווין לכל מקום. דכל שהמשלוח הוא למקום יותר רחוק יגדל התשלומין מכל תיבה יותר, ולכן השולח טעלעגראמע כר שהמקום יותר רחוק משתדל למעט בתיבות ככל האפשר כדי למעט בתשלומין, אבל זהו רק בעניני הפרט אבל בעניני הממשלה, שאין בעד התיבות שום תשלום אין מקמצין בתיבות כלל כדי לבאר את כונת הכותב יפה שלא יפול בו שום ספק, גם במלכותא דרקיע הוא כן דכיון דכל הגה ודיבור היוצא מפי אדם עולה למעלה ועושה שם רושם ומחויב לשלם בעדו כמבואר בספרים והמרחק רב ונורא מאוד, מובן מאליו שיש למעט בדיבור ככל האפשר, ומה אומנתו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם, אבל בדברי תורה אינו כן שנאמר צדק תדברון, דכיון שעל דברי תורה אין תשלומין ואדרבה מקבלין עליהם שכר א"כ כל שמאריך יותר להסביר הכונה עדיף יותר, מהו שאה"כ כי אלקים בשמים ואתה על הארץ ע"כ וכיון שהמרחק גדול ונורא כל כך יהיו דבריך מעטים [דבריך דייקא], אבל בדברי תורה ראוי להאריך כדי שהמעיין יבין בקל הכונה, ולכן אם באיזה מקומות בקונטרס זה תראה לדעתך כמו אריכות בלשון אל תתמה על החפץ, ומכל זאת דע שמדברי מי שקדמני ע"פ רוב הבאתי רק התמצית העקרי לבד כדי שלא להלאות רוח המעיין וחילקתי הקונטרס לפרקים למען שיוכר המעיין ע"פ רוב להבין כל פרק ופרק לבדו, בלי עיון מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור:

ואני חותם הקדמתי זאת עם דברי הרב חובת הלבבות בסוף הקדמתו שז"ל שם וכאשר תקרא אחי ספרי זה וכו' ואם תמצא בו טעות תתקנהו או חסרון תשלימהו, ודוננני לכף זכות במה שתשקיף עליו מטעות או משגיאה ובמה שתראה מקוצר ידי בעניניו וכו' כי הכח הבשרי קצר מהשיג וכו' עכ"ל, ואנן מה נענה אבתריה, בתמים ובכל לבבי אשמח

כשתמצא ידך דרך היותר קרוב אל האמת באיזה ענין מהדרך שבררתי אני ואני תפלה להחונן לאדם דעת שלא יעזבני לנצח ולא תמוש התוה"ק מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד העולם:

נאום המחבר עזרא במהרי"ל אלטשולער.

תודה וברכה

הנני קובע תודה וברכה מיוחדת לידידי הנכבד ומאוד נעלה אדם אחד מאלף מצאתי מופלג בתורה ואוהב תורה עושה ומעשה בצדקות אחד המיוחד ממצדיקי הרבים בכמה ענינים הנוגעים לדת קדשנו וכו' ושמעתי מאיזה מתמשכלים שחמדו לצון כל מה שהורגלו הרבנים והת"ח בכלל, שאחר שכותבים איזה תוארי כבוד על אדם כותבים אח"כ מלת "וכו", והוא לשחוק בעיניהם, אבל שמעתי בשם החסיד המפורסם ר' יהודא ליב מקעלים זצ"ל, דהאי "וכו" הוא ע"פ מאחז"ל הובא גם ברש"י בפי' התורה פ' נח אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שרא בפניו, וזה נכון ואמת לכן גם אני עשיתי כן אמרתי רק מקצת שבחו בפניו והוא נין ונכד דרבינו רשכבה"ג בעל הלבושים ז"ל, מו"ה מרדכי ב"ר אשר יפה ז"ל מהעיר מעמעל יצ"ו, אשר הוא החזיק את רוחי וסייע סיוע שיש בו ממש להדפיס ספרי על מס' מעילה ורמב"ם הלכות מעילה, יברכהו ה' בהצלחה ברוחניות וגשמיות, ובנחת מצאצאיו ומכל משפחתו הנכבדה ובהם יתברכו ישראל, כנפשו היקרה ונפש המחבר.

פתיחה

רבינו עבר על סימוניא יצאו אנשי סימוניא לקראתו, א"ל רבינו תן לנו אדם אחד שיהא מקרא אותנו ומשנה אותנו ודן את דינינו, נתן להם ר' לוי בר סיסי ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה ונתעלמו דברים ממנו, שאלו ממנו שלש שאלות, גידמת במה היא חולצת ולא השיבן, רקקה דם מהו ולא השיבן אמרו דילמא לית הוא בר אולפן דלמא בר אגדה הוא נשאליה קראי, א"ל מהו דכתיב הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת ולא השיבן, כיון שראה צורתו השכים בבקר והלך לו אצל רבינו, א"ל מה עשו בך אנשי סימוניא, א"ל אל תזכרני צרתי שרש שאלות שאלוני ולא יכולתי להשיבן, א"ל ומה אינון, א"ל גידמת במה היא חולצת, א"ל ולא היית יודע מה להשיב א"ל אין אפי' בשיניה אפי' בגופה, רקקה דם מהו, א"ל ולא היית יודע מה להשיבן א"ל אם היה בו צחצוחית של רוק כשר ואם לאו פסול, אבל אניד לך את הרשום בכתב אמת וכו' א"ל ולא היית יודע מה להשיבן, א"ל רשום עד שלא נגזרה

גזרה אמת משנגזרה גזרה, א"ל ודמה לא השבת אותם כשם שהשבת אותי, א"ל עשו לי בימה גדולה והושיבוני עליה וטפח רוחי עלי ונתעלמה הלכה ממני, קרא עליו רבי אם נבלת בהתנשא. [ילקוט תצא רמז תתקל"ח ומ"ר בראשית פרשה פ"א וירושלמי פרק מצות חליצה] והמאמר צריך ביאור, וכנראה שלעומת הג' דברים הנדרשים מכל רב בעיר קטנה או גדולה, להיות יודע להטיף לבני עירו מוסר ויראת שדי, להיות מורה הוראה באיסור והיתר, ולהיות דן דיני ממונות בין אדם לחבירו, לעומת זה שאלוהו השלשה שאלות, אבל צריך ביאור איככה המה עומדים מחזה מול מחזה זה לעומת זה, וזה אשר רצוני לבאר בזה בעזה"ש, אבל אראה לקצר כל מה דאפשר:

בנוהג שבעולם הבוחן ובודק כשרונותיו של אדם לדעת אם הוא חריף ובקי סיני ועוקר הרים, ישאלהו מראש איזה שאלה חריפה הצריכה פתרון מאיזה מקום מן הצד וממרחק תביא לחמה, וידוע שבאם אסתגר הנשאל בקמייתא לא ישאלוהו עוד שאלות סגלגלות רחוקי הפתרון, אכן ינסו לשאלו שאלה אשר פתרונה ישר ואינה צריכה רשום הקדמה מרחוק רק כאן נמצא כאן היה, וכה הוא הולך הלאה מן הכבד אל הקל להקל על הנשאל יותר ויותר, גם ידוע כי דיני ממונות ודיינים הוא המקצוע היותר מורכב מהקדמות רבות כמעט מכר חלקי תורתינו הקדושה, ואחריו דיני איסור והיתר, ואחריו עניני מוסר ומידות, ולכן אנשי סימוניא בחנו את רלב"ס מתחילה אם יכול הוא לדין דיניהם, ואח"כ אם הוא יודע לשנות להם דיני איסור והיתר, ובאחרונה שאלוהו מקרא המדבר מענין מוסרי, ועפ"ז יתבאר המאמר כמין חומר שמעה עמי בינה זאת:

א

גידמת במה היא חולצת. זוהי בחינה אם בקי הוא בדיני ממונות, דהנה בספר מטה יששכר הביא מהחזקוני ב' טעמים לחליצת המנעל בחליצת היבמה, אחד שהוא כקנין סודר להקנות לו ירושת אחיו המת וקונין במנעל כדכתיב ברות לכ"ד שלך איש נעלו ונתן לרעהו, ושני להורות שהיבמה חפצה לעבדו ולשמשו כשפחה לאדונה ע"ש ולטעם הראשון שהוא ענין קנין סודר צריך המנעל להיות של היבם הקונה דוקא ולא של אחר וצריכה לאחוז דוקא ביד אבל באופן אחר אין כאן קנין עיין בח"מ סי' קצ"ה שם מבואר הדבר באר היטב, אבל אם חליצת המנעל ביבמה הוא להראות להיבם עבדות והשתעבדות, ודאי דגם מנעל של אחר לא של יבם וגם אם תחלוץ נעלו בשיניה ולא בידה נמי חליצתה כשרה דמאי שנא מנעל שרו ובידה, וכיון דמפורש שם במשנה דר"פ מצות חליצה (דף ק"א ע"א) אם חלצה בסנדל שאינו שלו חליצתה כשרה וע"ש (דף ק"ג ע"ב) דיליף לה מקרא, ממילא למאן דבקי בדיני קנין הרי מוכח לו בהחלט דחליצה לאו

משום קנין דשלף איש געזו הוא, וא"כ כשרה חליצתה גם בשיניה גם בגופה דדי גם בשיניה להראות לו השתעבדות כאשה לבעלה, ואם לא ידע ר' לוי להשיב על שאלתם הגידמת במה היא חולצת, אע"פ שהמשנה דחלצה במנעל של אחר חליצתה כשרה ודאי אין לחשוד אותו שנעלמה ממנו כידוע שזהו דבר שלא יאומן על שום אמורא, הוכיחו אנשי סימוניא מזה שאינו בקי בדיני קנין סודר, וכיון דכמו שידוע רוב ענייני משא ומתן מקח וממכר נגמרים ע"י קנין סודר מפני שקנינים אחרים דורשים מקומות וענינים שא"א למלאותם תמיד, ממילא הרי לא יכול לדין דיניהם:

ב

רקקה דם מהו. אחרי שהוחלט בדעתם שאיננו יכול לדון דיניהם מהא דלא ידע להשיב על השאלה גידמת במה היא חולצת, אמרו לנסותו בדיני איסור והיתר, וכיון שהשאלה הראשונה היה בדין חליצה, לא הרחיקו ללכת גם בשאלה השניה לתור אחרי איזה הוראה שיש לה פנים הרבה, אך שאלו אותו דין שני מדיני חליצה גופא יבמה שרקקה דם מהו, שהרי עיקר ענין חליצה הוא ענין של איסור והיתר, ויש חילוק בין מוצצת שאי אפשר בלא צחצוחי רוק ובין שותת דאפשר בלא צחצוחי רוק ובין אינה לא מוצצת ולא שותת, ועיין בישועות יעקב לאהע"ז סי' קס"ט ס"ק י"ט שכתב וז"ל, ולי נראה טעם הדבר דבאמת כשאינה שותת בודאי נתערב ג"כ ברוק, דדוקא בשותת דם ממקום ידוע אפשר בלא רוק אבל כשאינו שותת רק רקקה א"א שלא יתערב בפיה עם רוק, והא דבעינן מוצצת משום דבאמת המרדכי הקשה דלתבטיל מיעוט הרוק ברוב הדם, ותירץ דדבר שבא לעולם בתערובות אינו בטיל וכו', ומעתה בשלמא כשמוצצת הרי מוצצת הדם והרוק ביחד ולא נתבטל, אבל באינה מוצצת אף שא"א בלא צחצוחי רוק שנתערב בפה, מ"מ כיון שהיה הדם פעם אחד נפרד מרוק הדר שייך בזה תורת בטול וכו' עכ"ל עיי"ש שהאריך בזה, ועיין בדברינו בספר זה בפרקים רבים באריכות והמעיין היטב בפרקים האלה, יראה שעל יתד זה דיבמה שרקקה דם תלוי הרבה יסודות מדיני בטול ברוב ובששים מתי שפיר בטיל אפי' דבר שיל"מ ודבר חשוב, ומתי אדרבה ליכא בטול אפי' בדבר שאינו חשוב ואין לו מתירין, וכשראו שלא השיבן ר' לוי על שאלתם זו יבמה שרקקה דם מהו, שפטו שאינו יודע דיני בטול ברוב מתי בטל ומתי לא בטיל, וא"כ אינו יכול למלאות בקשתם שבקשו מרבי שיתן להם איש שיהיה "משנה אותנו" היינו שיורה להם הוראות איסור והיתר אשר רוב סדרי המשניות מהם הנה הנם, דהרי דיני הבטול המה כמעט המרכז שכל דיני או"ה תלוי בהם כידוע ודדא חסר הכל חסר, ובודאי צדקו לפי דעתם:

ג

מהו הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום וכו'. ואחרי שהוחלט בדעתם שגם להורות הוראות אינו יודע רצו עוד לנסותו בענין היותר קל שבקשו מרבי שיהיה "מקרא אותנו" היינו שיהא יודע פרק בדרוש המקראות, וידוע שחלק הדרוש לכל איש אשר רוח בו אין זה מעבודות קשות שבמקדש הרבנות, לדעת לעות את יעף דבר, ולכן שאלהו פסוק אחד אשר הוא סותר את עצמו מיניה וביה לכאורה ולראות מה יתרץ עליו, וכאשר ראו שגם בזה לא השיבן מאומה שפטו לפי טעותן בצדק, שלא זהו האיש אשר המה מבקשים, וגם הוא חלק מהם והלך לו בבקר השכם:

אולם באמת ידע רבינו הקדוש את אשר לפניו והכיר את ר' לוי בר סיסי כי הוא איש האשכל, איש שהכל בו גם בקי בדינים גם בקי באיסור והיתר וגם שערי הדרוש פתוחים לפניו לרוחה, כמו שראינו אשר לרבי השיב על כל השלשה שאלות כדין וכהלכה וכראוי, והא דלא ידע בסימוניא מה להשיב להם לא היה רק בו האשם. כי בני העיר סימוניא היו אשמים יותר ממנו בדבר אשר נתעלמה ממנו הלכה במה שעשו רו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה הימנה וטפח רוחו עליו, אבל לקושטא דמילתא היה רלב"ס חריף ובקי וראוי לאותה אצטלא דסימוניא:

ואולם זאת מודעה רבה כי לא כהבעלי-בתים שבימי חכמי הש"ס בסימוניא ועוד עיירות כמוה, הבעלי בתים בימינו אלה אשר בקרבם הרבנים יושבים דנין מורים ודורשים, כי חלילה להבע"ב שבימינו לעשות כבוד והדר לת"ח אשר הוא דן דינם מורה הוראתם ודורש להם, לעשות לו בימה גדולה ולהושיבו למעלה ממנה, פן יתנאה חלילה ותתעלם ממנו הלכה, ואדרבה כל איש פשוט שבושת פנים אין לו, הנה הוא רוכב ומנהיג ופני הדור ותמיד ישתבח בעיר אשר כן עשה, ותלמידי חכמים חפו ראשם כמו שצריך להיות ע"פ הש"ס דסוף סוטה בעיקבא דמשיחא, ולכן בימינו אלה נוכל להיות בטוח בה' כי כל רב בישראל אם אך היה לו ידיעה בתחילה לא יכשל בדבר הלכה מתוך גאוה ורמות רוחא, וגם הרבנים בימינו אלה רחוקים מר' לוי בר סיסי, ואם נכשל אחד באיזה דבר הלכה איננו משכים בבקר והולך לו חלילה לו מעשות כדבר הזה, הימים נשתנו:

גם בענין כתיבת והדפסת ספרים לא כהימים הראשונים הימים האלה, הימים הראשונים היו טובים הרבה מאלה, העתים נשתנו מאוד, עוד בימי רבינו החתם סופר היה מקום לחשוד מחברי ספרים כי עבודתם היא שלא לשמה רק לשם כבוד ולשם קניית שם גדול, ולכן משך עטו עט סופר מהיר וחתה אש וגפרית בחאו"ח סי' ר"ח על ראשי מחברי ספרים להגדיל שמם ע"ש בדבריו הנוקבים ויורדים חדרי לב, ומפרש שם מאמר הש"ס

דביצה (דף ל"ח) כי סליק ר' אבא אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, וכשאמר הרי שנתערב קב שלו בתשעה קבין של חבירו יאכל הלה וחדי אחיכו עלה, אע"פ שבאמת הדין עמו עיי"ש בגמ', ועיין בדברינו בפנים בכמה פרקים בענין זה, אלא משום דהתפלל שיתקבלו דבריו ע"כ לא נתקבלו, וע"ש שהאריך בזה גם להיפך דאם יודע הוא בעצמו שכונתו לשמים מחויב הוא להפיץ מעינותיו חוצה ולבלי להיות מונע בר, ובימינו אלה כאשר אחזה לי אני כבר אין לחשוד את המחברים כי כונתם תהי לשם כבוד או לקנות שם, כי דל מאוד כבוד מחבר בימינו וביותר כבוד מחבר ספר בהלכה לא בדרוש ולא בידיעות חיצוניות, ההמוניים לא יבינו את שפתו ומה הוא שח, והלומדים די להם בספרים הישנים והנם מסתפקים במועט והדברים עתיקים, ואם כי קשה לדבר על הכלל כולו אבל בנוגע אלי כמדומה לי שלא אתפאר במה שאין בי אם אומר שאין כונתי לשם כבוד ולקנות שם שאינו שוה לי בספרי זה אשר דרכה של תורה אשר בו מלאכה הוא יותר מחכמה, והנני מקוה מ"מ כי לדידי ולדכוותי יועיל הפרי זה הרבה שכללתי בו כללים גדולים וכמה הלכתא גבירתא איכא בתוכו, והנני נותן לה' הודאה על חלקי לשעבר ומתפלל להבא שרא יארע דבר תקלה ע"י ולא אכשל בד"ה וישמחו בי חבירי, ולא יכשלו חבירי בד"ה ואשמח בהם כאמור, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול:

ועתה צלח רכב על דבר אמת, וכתוב יושר דברי אמת, את הרשום בכתב אמת.

המחבר.

תקנת עזרא

קונטרס תקון חשוב

תנן התם במעילה (דף כ"א ע"ב) נפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע וחכ"א עד שיוציא את כל הכיס עכ"ל המשנה. וכתבו התוס' שם ד"ה פרוטה וכו' כיון שהוציא הראשונה מעל דברי ר"ע ואע"ג דספיקא הוא אם נהנה בשל הקדש ר"ע לטעמיה דמחייב על ספק מעילות אשם תלוי בכריתות (דף כ"ב) תימה וליבטל האי פרוטה של הקדש שנפלה וכי תימא דבר שי"ל מתירין הוא כ"י פדיון ואפי' בארך לא בטיל, הא ליכא למימר, דדבר שי"ל מתירין דרבנן הוא, וצ"ל דליכא אלא חד בכיס דליכא ביטול, א"נ מטבע חשיב ולא בטיל עכ"ל.

פרק א

הנה קושית התוס' דליבטל האי פרוטה של הקרש אלימתא היא מאוד כנראה, והתוס' בסוטה (דף י"ח ע"א) ד"ה חזר וחלקן מהו וכו' כתבו וז"ל, ומהא נמי דתנן בפרק בתרא דמעילה פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכיס או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע וחכ"א עד שיוציא את כל הכיס. אלמא לר"ע אית ליה ברירה כה"ג דאמר בפרוטה הראשונה הוברר הדבר שפרוטה הראשונה שעלתה בידו היא היתה של הקדש שנפלה, מיהו לא אתברר לן התם במאי פליגי עכ"ל (ומסקי שם התוס' דבפרוטה שנפלה לתוך הכיס ודאי דאין לומר ברירה כיון שהוכר מתחילה) ודבריהם צ"ע דאמאי לא אתברר להו במאי פליגי, הרי התוס' במעילה כאן ביארו שפיר דר"ע אזיל לשיטתיה דמחייב על ספק מעילות אשם תלוי כמו על ספק חיובי חטאות כדאיתא בכריתות (דף כ"ב) ורבנן דפליגי וס"ל דאינו חייב עד שיוציא את כל הכיס נמי לשיטתייהו דאין חייבין על ספק מעילות אשם תלוי, ובאמת דכן מפורש בתוספתא פ"ב דמעילה דהא דמחייב ר"ע משהוציא את הראשונה היינו אשם תלוי וכן מפורש נמי בירושלמי פ"ז דדמאי ע"ש, הרי דנתברר פלוגתתם בעליל, ואין לומר דהתוס' שם קשה להו אליבא דר"ז דס"ל בכריתות (דף י"ז) דהא דחייבין אשם תלוי על חתיכה אחת מב' חתיכות ולא על חתיכה אחת שיש עליה ספק משום דבעינן באשם תלוי שיהא אפשר לברר איסורו, א"כ באופן זה שאמר פרוטה בכיס זה הקדש שהרי אי אפשר לברר איסורו בשום אופן גם בחייבי חטאות פטור מא"ת, ומשו"ה רצו התוס' שם לומר דמשום ברירה מחייב ר"ע אשם ודאי, זה אינו דהא התוס' בסנהדרין (דף ד') כתבו להדיא דלר"ע לא בעינן כלל בא"ת חתיכה אחת מב' חתיכות עיי"ש, וביותר דהרי עיקר דבר זה דלר"ע לא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות הוא בכריתות (דף כ"ג) במשנה דחתיכת חלב וחתיכת חולין אכל אחד את הראשונה ובא אחר ואכל את השניה זה מביא אשם תלוי וזה מביא א"ת דברי ר"ע. ופירש"י דר"ע לא בעי חתיכה אחת מב' חתיכות, ובגמ' שם אמר ליה רבא לר"נ לר' יוסי חטאת הוא דלא מייתי שניהם הא א"ת מייתי היינו ת"ק, וכי תימא חתיכה אחת מב' חתיכות איכא בינייהו והא תניא וכו', מבואר מדברי רבא דבאופן זה דאכל אחד את הראשונה ואחר אכל את הב' לא הוה חתיכה מב' חתיכות, ונראה דרבא אזיל בזה לשיטתיה, דשם בכריתות (דף י"ז ע"ב ודף י"ח ע"א) אמר רב יהודא אמר רב היו לפניו ב' חתיכות ואכל אחת מהן מביא אשם תלוי חתיכה אחת פטור, מ"ט אמר רבא משום דכתיב מצוות מלא דבעינן חתיכה מב' חתיכות, ר"ז אמר ב' חתיכות אפשר לברר איסורו חתיכה אחת אי אפשר לברר איסורו רב נחמן אמר ב'

חתיכות איקבע איסורו, מאי בינייהו איכא בינייהו אכל גוי חתיכה אחת ובא ישראל ואכל את השניה, לרבא ליכא מצוות לר"ז אי אפשר לברר איסורו דהא בעת שאכל את השניה ליכא הראשונה בעולם, ולרב נחמן איקבע איסורא וחייב אשם תלוי ע"כ, ממילא הא דקאמר רבא דבכהאי גוונא שאכל אחד את הראשונה ואחד את השניה דלא מיקרי חתיכה אחת מב' חתיכות הוא דוקא לשיטתיה הוא דבעינן מצוות [וה"ה לר"ז נמי] אבל לר"נ פשיטא דזה מיקרי חתיכה אחת מב' חתיכות כיון דאיקבע איסורו, ובזה יש ליישב מה דרש"י סותר את עצמו דבשבת (דף ע"ב ע"ב) אמר עולא למאן דסובר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה, ופירש"י פלוגתא דר"ע ור"ט הוא בכריתות (דף כ"ב) דר"ע מחייב על ספק מעילות אשם תלוי, ופי' היו לפניו ב' חתיכות אחת של קודש ואחת של חולין ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל מביא א"ת עכ"ל, והסתירה גלויה דהרי רש"י בעצמו כתב בכריתות (דף כ"ג) דלר"ע לא בעינן בא"ת חתיכה אחת מב' חתיכות כמו שהבאתי לעיל, אבל לדברינו ניחא דשם במשנה שפיר פירש"י דלר"ע לא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות משום שידע דכן יאמר רבא על משנה זו בגמ' שם ואין שום חולק, אבל בשבת שם פירש"י אליבא דהלכתא דקיי"ל כרב נחמן דהעיקר תליא באיקבע איסורא כמו שפסק הרמב"ם בפ"י מה' שגגות, ועיין בשב שמעתתא שמעתא א' פרק ח' שכתב סמוכין לדעתו מסתמא דגמ' בכתובות (דף כ"ב) דקיי"ל כרב נחמן עיי"ש, ולר"נ באמת ס"ל לר"ע דבעינן חתיכה אחת מב' חתיכות לכן צייר רש"י בשבת אליבא דר"ע נמי בשני חתיכות, וא"כ ממנ"פ קשה על התוס' דסוטה דמאי קשה להו דהרי לר"נ דס"ל דלר"ע בעינן חתיכה א' מב' חתיכות הרי גם בפרוטה בכיס זה הקדש נמי איקבע איסורא, וכ"כ התוס' להדיא בסוכה (דף ו') ד"ה ור"ש דרק לרבא לא בעי ר"ע חתיכה אחת מב' חתיכות אבל לר"נ י"ל דגם ר"ע ס"ל דבעינן חתיכה א' מב' חתיכות עיי"ש, ולרבא דאליביה אזלי באמת התוס' שם דהרי איהו הוא בעל המימרא דשם, הרי לשיטתיה ולשיטת ר' זירא לא בעי ר"ע כלל חתיכה אחת מב' חתיכות ומה זה דלא ברירא להו להתוס' שם טעמיה דר"ע וחכמים דפליגי עליו

ומזה יש להקשות גם על הירושלמי ביבמות (פ"ד ה"ב) דאיתא התם דכל מי שאי אפשר לעמוד על וודאי אין חייבין על ספיקו אשם תלוי, ופריך עלה מהא דתנן חתיכה של חולין וחתיכה של קודש אכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל פטור ור"ע מחייב אשם תלוי, אכל את השניה מביא אשם ודאי, אכל את הראשונה, ובא אחר ואכל את השניה זה מביא אשם תלוי וזה מביא א"ת, ניחא ראשון מביא א"ת שני למה, אמר ר' יוסי תפתר שהיא חתיכה גדולה ואכל חציה והניח חציה, וקשה הא ר"ע איהו הוא דס"ל

דמביאין על ספק מעילות אשם תלוי, כמו דתני בהדיא דברי ר"ע, וא"כ מאי פריך הא איהו ודאי ס"ל שאפי' אין אתה יכול לעמוד על וודאו חייב נמי אשם תלוי, דהא איהו מחייב במתניתין דמעילה אשם תלוי באומר פרוטה בכיס זה הקדש אע"ג דאי אפשר לברר איסורו, וכבר הקשה כן בספר נחלת יהושע סי' א' ויש לעיין בספרו נועם ירושלמי אולי כתב שם איזה יישוב ואינו בידי לעיין בו. עכ"פ דברי התוס' בסוטה הנ"ל צריכין עיון דמאי הוקשה להם, וע"כ נראה לומר דגם התוס' בסוטה שם נתקשו בתמיהת התוס' כאן במעילה דאמאי לא תיבטל פרוטה של הקדש בהאחרות של חולין, ולא הוה ניחא להו תירוצי התוס' במעילה כמו שבאמת כבר עמדו עליהם רבים ויבוארו איה"ש לפנינו, ולכן רצו לפרש דר"ע מחייב אשם ודאי מטעם ברירה שנתברר האיסור ולא שייך ביטול, ועיין בתוס' תמורה (דף ל"א) דמבואר דאם האיסור היה ניכר כבר ונתערב אח"כ לא שייך לומר יש ברירה, אבל כשנולד האיסור בתערובות אז שייך לומר יש ברירה, וזהו כמסקנא דתוס' סוטה הנ"ל:

פרק ב

הרב תפארת ישראל על המשנה דכאן האריך בקושית התוס' וכתב וז"ל, ולכאורה היה נ"ל דמעל דמתניתין היינו מדרבנן וכדאשכחן ר"פ ה' בתלש מחטאת מתה דתני התם מעל והיינו מדרבנן וכן בכמה דוכתי במכילתין וכו', וע"ש שהוא מכריח מסוגית הגמ' דכאן דדוחק הוא לומר כאן דמעל מדרבנן קאמר, ומה שתירצו התוס' כאן דמירי שלא היה בהכיס רק עוד פרוטה אחת אית לי' להרב תפא"י שהוא דוחק גם הצ"ק כתב שהוא דוחק מה"ט גופא אבל השמ"ק הביא ראיה לתירוץ זה מלשון התוספתא ולפנינו יבואר איה"ש] אולם התפא"י בחגיגה פ"ג משנה ד' תירץ קושית התוס' דכאן ע"פ דברי המרדכי סוף חולין שכתב דכל דבר הבא לעולם ע"י תערובות לא בטיל אף אם אינו דבשיל"מ, כיבמה שרקקה דם דלא בטילי צחצוחי הרוק בדם וכשרה הרקיקה לחליצה כדאיתא ביבמות (דף ק"ה), וא"כ ה"נ כיון דהאיסור וההיתר שניהם היו בעין קודם שקרא שם הקדש על הפרוטה הו"ל כאילו נולדו האיסור וההיתר ביחד ולא בטיל מדאורייתא אפי' לקולא וכ"ש לחומרא עכת"ד שם, ובאמת כבר ישבו על מדוכה זו הרבה אחרונים ורצו לתרץ ככה קושית התוס' דכאן שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש בהכיס, אבל מ"מ באמת אין התחלה כלל לתירוץ זה כמו שאבאר בזה בעהי"ת:

חדא דיש אחרונים דס"ל דהא דדבר שנולד בתערובות לא בטיל מה"ת היינו דוקא בנולד בתערובות בטבע כהא דיבמה שרקקה דם, וכ"כ הגאון מלבי"ם בארצות החיים סי' ט' סק"א דכל שתחילת ביאתו לעולם ע"י תערובות אז דוקא לא בטיל ע"ש, וז"ל הג"מ נצי"ב

בספרו משיב דבר ח"ג סי' ס"ז ומה שהוסיף מעכ"ת נ"י לחקור אם הנטיעה יונק ממקום אסור וממקום כשר אם בטל האיסור ונכנס לחקירת הגאון בצל"ח ז"ל במש"כ המרדכי סוף חולין דבאינו ניכר האיסור לא בטיל והקשה מהא דקיי"ל להיפך דאפי' בדשיל"מ בטל כה"ג, לא אכחד ממעכ"ת שאין דעתי נוחה מהקושיא והישוב ע"ז, דהמרדכי לא אמר רק בבא לעולם בעירוב כמו רקיקת דם וש"ז שיש בהם מתחילת ביאה לעולם רוק וזיבה. אבל אם בא לעולם בלא עירוב כמו טיפה הנסחט בשבת מן הענבים הרי יצאה הטיפה בפ"ע אלא שלא ניכר לנו עד שנתערבה בזה בטילה אפי' בדבר שיל"מ, והוא ע"פ הירושלמי ריש מס' ביצה דמשו"ה ביצה מוקצה לא בטילה וכו' דוקא כשהוכרה לנו מכבר ונתערבה אבל כשלא הוכרה לנו עד שנתערבה בטילה עכ"ד, ואם שיש לי מה לדבר באותה תשובה אבל עכ"פ ס"ל כבעל ארצה"ח הנ"ל:

וביתר ביאור כתב הגאון ר' יוסף שאול נאטאנזאהן זצ"ל בתשובתו שבסוף ספר בציר אליעזר, דעל מה שכתב הבציר אליעזר על המבי"ט שהובא בשעה"מ פ"ג ה"א מה' גירושין שתירץ דעת הרמב"ם ספ"ד מה' איסורי מזבח שפסק דאי לא טפי דמי כלב מחד מינייהו מפיק חד מינייהו ואחרינא שרי, והקשה הלח"מ דהרי קיי"ל בדאורייתא אין ברירה ואיך מהני דליפוק חדא, וכן הקשה היש"ש בב"ק והמג"א באו"ח סי' קנ"ג ס"ק מ"ז, ותירץ המבי"ט דהתם ליכא רק איסור דרבנן דמדאורייתא בטל מחיר הכלב בתשעה הנותרים ובדרבנן יש ברירה, והקשה עליו הבציר אליעזר מהמרדכי הנ"ל דכל שבא לעולם ע"י תערובות לא בטיל, וא"כ גם התם מחיר הכלב הרי לא היה ניכר מעולם בפני עצמו ובא האיסור לעולם בתערובות ואינו בטל מה"ת, וכתב ע"ז הג"מ רי"ש נ"ז וז"ל, הנה בדברי המרדכי האלה האריכו האחרונים הרבה, והכו"פ ביו"ד סי' ק"ב והצל"ח בפסחים (דף ל"ד ע"ב) הקשו דברי המרדכי אהדדי דבמרדכי ספ"ז דשבת הובא במג"א סי' ש"כ סק"ה דיין שזב בשבת ליין של ערב שבת בטל אף דהוה דשיל"מ כיון דבא לעולם בתערובות, הרי דהמרדכי סותר א"ע וחילקו בחילוקים עיי"ש בדבריהם, ואני בעצמי לא ראיתי בזה שום קושיא שאני היכרתי מדברי התבו"ש סי' י"ד ס"ק י"ב וט"ז שהבין שדברי המרדכי סוף חולין הוא מטעם איסור קבוע כמחצה על מחצה דמי, וכבר זה רבות בשנים הארכתי בזה בתשובה לק"ק מעזעריטש במדינת מעהרין, ולפי"ז דוקא שם שכן הוסד בטבע הבריאה שצחצוחי רוק מעורב בדם וצחצוחי זיבה בש"ז של זב שא"א בטבע הבריאה באופן אחר, לכן הוה קבוע בטבע ולא שייך ביטול דהוה כמחצה על מחצה, אבל מה ענינו ליין שזב בשבת הרי אין שם קבוע הניכר ובקבוע שאינו ניכר לא שייך קביעות עיין יו"ד סי' ק"י ושפיר בטיל וכו' וא"כ גם מה שהקשה בעל בציר

אליעזר על המבי"ט ג"כ לא קשה וכו' עכ"ל, וכבר הקדימם בזה המהרי"ט אלגזי בה' בכורות אות למ"ד ד"ה אשר ע"כ נלע"ד והאריך בזה ע"ש:

וכן ס"ל גם הפמ"ג לאו"ח בפתיחתו במשבצות לסי' תמ"ז שכתב וז"ל, שאלה ראובן ושמעון היה להם תבואה ונתערב מתבואת שמעון בשל ראובן במינו ויש רוב בתבואת ראובן, ואח"כ נדר ראובן הנאה משמעון ומכל מה שלו אם מותר התערובות שכבר נתערב, חשובה לכאורה למה דקיי"ל נדרים הוא דשיל"מ וכו' ועיין ביצה פ"ה מאי דאמרינן הרי שנתערב [קב שלו בט' קבין של חבירו, ולקמן נדבר איה"ש בזה בארוכה] יאכל הלה וחדי, שוב ראיתי למש"כ הרב ביו"ד סי' ק"ב סעי' ד' מאו"ה דכל שלא היה ניכר האיסור פעם אחד בפ"ע לא הוה דשיל"מ כמו גיגית, ה"נ כאן כיון שנתערב מקודם אפי' לא נתבטל בטל הוא עכשיו עכ"ד ע"ש שהוא ממש דומה לדין פרוטה בכיס זה הקדש וס"ל להפמ"ג דשפיר בטל וע"כ דס"ל דלא דמי ליבמה שרקקה דם מפני שבנידן שאלתו לא היה התערובות בטבע הבריאה וס"ל כהאחרונים שהבאתי לעיל בזה, ויש לי להעיר בדברי הפרמ"ג האלה הרבה ואכמ"ל] וא"כ ה"ה בנידן דידן בפרוטה בתוך כיס זה הקדש נמי כיון שאין התערובות בא בטבע הבריאה שפיר יש לפרוטה של הקרש דין ביטול וקושית התוס' קמה וגם נצבה, ובפרט לדעת המנחת חינוך מצוה ג' דכונת המרדכי הוא רק כשהמבטל והמתבטל גם שניהם באו לעולם ע"י תערובות אז דוקא לא בטיל אבל אם אחד מהן אפי' האיסור בא קודם שפיר בטיל ומיישב בזה שלא יהיה סתירה להמרדכי מנדרים (דף נ"ח ונ"ט) דגדולי היתר מעלין את האיסור ע"ש ודאי דקושית התוס' חזקה.

ועוד דאפי' לפי מה שכתבו שאר הרבה אחרונים שהובא דבריהם בספר שדי חמד בכללים מערכת הב' סי' ל"ט באורך נפלא כדרכו בקודש, דלא חילקו כחילוקן של הגאונים שזכרנו לעיל, וס"ל דדברי המרדכי אמורים בכל ענין שהאיסור חל בתערובות אף שלא בטבע הבריאה דג"כ לא בטיל ועוד נדבר בזה איה"ש להלן, מ"מ ודאי דאין ליישב בזה קושית התוס' שלפנינו דלבטיל הפרוטה ברוב, דהרי ע"פ דברי המרדכי לא יתורץ רק בבא דפרוטה בתוך כיס זה הקדש דנולד האיסור בתערובות, אבל בבא דרישא דקתני נפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו שלא נולד האיסור בתערובות שם תשאר קושית התוס', ולשון התוס' הרי דייק הכי שכתבו וז"ל תימה ולבטיל האי פרוטה של הקדש שנפלה וכו' עכ"ל הרי שדייקו קושיתם על הרישא בנפלה דלא נולד האיסור בתערובות ודע דבחלק יעקב סי' ב' ר"ל דעיקר חידוש המרדכי הוא רק במין בשאינו מינו אבל מין במינו גם נולד בתערובות שפיר בטיל ומסביר הדבר מעט, אבל כל גדולי

האחרונים לא ס"ל כן ולכן קצרתי בזה, אכן אח"כ ראיתי שגם הגאון הגדול ר' ראובן זעליג ביינגעס שליט"א כתב כן בספרו לפלגות ראובן חלק ג' דף י"ט ע"א, משום דמין במינו הוה הרכבה מזגית שא"א שיתפרדו לעולם משו"ה בטל המועט ברוב גם אם המבטל אינו ניכר בפ"ע קודם שנתערב דלא משום חשיבות אתינן עלה שיבטל בהחשוב רק משום דנתמזגו ונעשו הכל אחד כמו הרוב, אבל מין בשאינו מינו דהוה רק הרכבה שכונית ואפשר גם להפרידן זמ"ז והביטול הוא מגזה"כ אם אינו נו"ט, מקרא דאחרי רבים להטות, בעינן דומיא דסנהדרין שהמבטל ניכר בפ"ע, להכי רוק בדם וכיוצא בו מין בשאינו מינו בשלא הוכרו מקודם אינו בטיל, משא"כ יין ביין גם דשיל"מ שפיר בטיל דהוה מין במינו כיון דלא הו"ל חשיבות שלא הוכר בפ"ע מעולם ויש להאריך ואכ"מ ודו"ק:

פרק ג

בתוס' חדשים על משניות כאן תירץ על קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברובא דחולין, דמתניתין כר' יהודא אתיא דס"ל מין במינו לא בטיל אפי' באלף דיליף מדם הפר ודם השעיר, והאי תירוצא נמי לאו כלום הוא באמת, דהא תינח לשיטת רש"י ביבמות (דף פ"ב ע"א) דס"ל דלר' יהודא גם יבש ביבש מין במינו אפי' באלף לא בטיל, והנו"ב מהדו"ת חיו"ד סי' קצ"ג כתב שגם דעת הראב"ד הוא כן כדעת רש"י ועוד כתב בנו"ב מהדו"ת חיו"ד סס"י **ב ש** נ"ג שגם דעת הר"ן הוא כן כדעת רש"י עיי"ש, אבל לשיטת התוס' ביבמות שם ובזבחים (דף ע"ג ע"א) ובמנחות (דף כ"ב ע"א) וכן דעת הריטב"א בחידושיו ליבמות שם ועיין בביאור הגר"א ז"ל ליו"ד ריש סי' ק"י שכתב שגם דעת הרמב"ם כן הוא כהתוס', דיבש ביבש גם ר"י מודה דאפי' מין במינו בטיל שפיר דמדם הפר ודם השעיר לא נוכל למילף רק לח בלח דכוותן, א"כ לשיטתם מקשו התוס' שפיר דלבטיל האי פרוטה של הקדש ברוב אפי' לר"י דמטבע במטבעות הרי יבש ביבש הוא, ואפי' להסוברים הנ"ל דלר"י גם יבש ביבש מין במינו לא בטיל, אכתי לא ניחא באמר פרוטה בכיס זה הקדש, לפמש"כ הלב אריה בחולין (דף ק"ח) דהיכא דלא ניכר האיסור גם לר"י מין במינו בטיל שפיר כמו לדידן בדבר שיש לו מתירין דהיכא דלא היה ניכר בטיל כמש"כ המרדכי ובאו"ח סי' ש"כ כידוע, אמת דעל בבא בפרוטה בכיס זה הקדש יש ליישב באופן אחר:

התוס' בב"מ (דף ו' ע"ב) ד"ה קפץ אחד מן המנוים לתוכן כולן פטורים כתבו וז"ל, תימה דלבטיל ברובא וליחייבו כולהו במעשר דהא דדבר שבמנין לא בטיל הוא מדרבנן וקבוע נמי לא שייך אלא בדבר שהאיסור וההיתר ניכרין ולא ידע מאיזה לקח כגון עשר חנויות

בזה יש מחלוקת הראשונים עיין ש"ך יו"ד סי' ק"י סקי"ד] ואין לומר שלא נשאר בעדר רק אחד דלשון לתוכן לא משמע הכי עכ"ל, ונשארו בתימה בקושיא זאת וידוע בזה תירוץ השמ"ק בשם תלמידי הרא"ש דרוב אינו מכריע בתורת ודאי אלא דספק כזה התורה התירתו וא"כ אכתי עשירי ספק הוא ולאו כל הראשונים ס"ל הכי ואכמ"ל בזה, וכתב התפא"י במשניות בכורות פ"ט מ"ז לתרץ קושית התוס' ע"פ שיטת הר"ן נדרים, (דף נ"ב ע"א) דמין במינו באלף לא בטיל אפי' לרבנן דר"י אלא דלרבנן איסור והיתר מין שלא במינו נקרא לפי שזה איסור וזה היתר, אבל היכא ששניהם היתר גם לרבנן דר"י לא בטיל דילפינן מדם הפר ודם השעיר דג"כ שניהם היתר לענין זריקה, וא"כ מין במינו כזה לכו"ע מדאורייתא לא בטיל דהרי מקרא ילפינן לה, ובמנחות (דף כ"ג) איתא פלוגתא דאמוראי דרב חסדא סבר נבלה בטילה בשחוטה דבתר מבטל אזלינן וא"א לשחוטה המבטל שתעשה נבלה והו"ל שפיר מין בשאינו מינו. ושחוטה בנבלה אינה בטילה דהנבלה לכי תסרח תהא מותרת כשחוטה והו"ל מין במינו ולא בטיל, ור"ח ס"ל שם איפכא אמנם סתמא דש"ס בביצה (דף ל"ח ע"ב) ובבכורות (דף כ"ג ע"א) נקטה כרב חסדא ש"מ דהלכתא כרב חסדא, וא"כ לשיטת הר"ן בנדרים שזכרנו הדבר פשוט דכי אמרינן דמין במינו בשמא ובטעמא בטיל לרבנן דר"י היינו דוקא בנתערב איסור בהיתר אבל בנתערב היתר באיסור באופן שאפשר להאיסור להיות כהיתר אם יסרח גם לרבנן לא בטיל לרב חסדא, וקו"ח אם אפשר להאיסור להיות היתר בלי שיסרח ודאי דהוה מין במינו ואפי' לרבנן לא בטיל, וא"כ שם דכל הטלאים יכולים להיות היתר כשיעשר עליהם ממקום אחר ומצוה קעביד הו"ל מין במינו ואפי' לרבנן לא בטיל, והאריך והעלה דרב חסדא רק לענין טומאה קאמר דלר"י צריך שיהא המבטל דומה להבטל לעולם אבל לא לענין איסור דודאי לא ימתין עד שיסרח, ועכ"פ מיושב קושית התוס' בב"מ דלמה לא יתבטל הקופץ ברוב כיון דהתם יכול המבטל להיות כבטל גם בלי שיתקלקל המבטל זהו תוכן דבריו ע"ש שקצרתי:

והנה לוא היה לדבריו אלה מקום יותר נעים היה לתרץ בדבריו אלה קושית התוס' דמעילה כאן שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב דחולין, דהתם גבי מעשר אי נימא כהתפא"י הרי יהיה עכ"פ מהמשנה דקפץ אחד מן המנוים לתוכן תיובתא לר' חנינא דהא התם הבטל אינו יכול להיות כמבטל, כמש"כ התפא"י בעצמו בסוף דבריו דאפשר לשאול עליו לא שייך התם כיון דמעשר אינו בגדר נדר רק מצוה מה"ת כמו תרומה, וא"כ תמיהת התוס' בב"מ שם קיימת עכ"פ לר' חנינא, אבל כאן לענין מטבע הוה ניחא בין לרב חסדא ובין לר' חנינא, דהא הכא הוה ענין נדר שהקדיש את הפרוטה ותוכל

הפרוטה המתבטלת להיות כבטל ע"י התרת נדרו ככל נדר דמצוה לאיתשולי עליה קודם שמסר ליד גזבר, ואפי' אם נימא דכיון דהפרישה וכמסירה ליד גזבר דמי לעצם ענין מצוה לשאול על הנדר וליכא תו מצוה לשאול עליה, מ"מ אפשר עוד להיות המתבטל כבטל ע"י חילול שיחלל פרוטה של הקדש זו אפרוטה אחרת ותצא היא לחולין, ולהיפך נמי הרי המבטל הן יכול להיות כהבטל דהרי הוא יכול להקדיש את כל הכיס, וא"כ שניהם יכולים להיות שוים בלי שום קלקול, וא"כ הוה ניחא קושית התוס' בין לרב חסדא בין לר' חנינא דמין במינו כזה אפי' לרבנן דר"י לא בטיל מה"ת דילפינן מדם הפר ומדם השעיר ולכן לא בטלה הפרוטה של הקדש לכו"ע, אבל לפי המבואר לעיל אין מקום לתרץ בזה לא קושית התוס' בב"מ לענין קפץ אחד מן המנוים. ולא קושית התוס' במעילה לענין הפרוטה, דגם פה וגם שם אזלי התוס' לשיטתם שהבאתי לעיל דיבש ביבש לא ילפינן כלל מדם הפר והשעיר ואדרבה אפי' ר"י מודה דמין במינו ביבש שפיר בטל, וא"כ אפי' נימא דרבנן מודו לר"י דמין במינו כששניהם איסור או שניהם היתר דלא בטילי היינו דוקא לח בלח ולא יבש ביבש, ומטבע וכן מעשר בהמה דיבש ביבש הוא ודאי דשפיר מקשו התוס' דליבטלו ברוב:

ודע דמדברי התוס' במנחות שם (דף כ"ג ע"ב) מבואר דס"ל דמחלוקת רב חסדא ור' חנינא לא רק לענין טומאה אלא גם לענין איסור פליגי ע"ש ותראה שכן הוא, ובזה מתורץ בפשיטות קושית הג"מ ר' ליב קאסווין שהביא הצל"ח בפסחים (דף ע"ו ע"ב) שהקשה לדברי התוס' בע"ז דגם בשניהם כחושים היכא דאסור במשה גם דיעבד אסור, א"כ אמאי נקט רב דינו באחד שמן הא רב גופיה ס"ל דמין במינו במשהו וא"כ אף בשניהם כחושים הדין כן ע"ש, ולהנ"ל א"ש די"ל דרב ס"ל דבתר מבטל אזלינן וא"כ נבלה בשחוטה הוה מין בשאינו מינו, ודלא כהרי"ף דס"ל דהאי דינא דרב תלוי באידך ע"ש. ואף דבחולין (דף ק') דקאמר רב כיון שנתן טעם בחתיכה וכו' מבואר דס"ל דנבלה בשחוטה הוי מין במינו, מ"מ אין זה תימה אי רב מצייר בע"ז שם באחד שמן כי היכי דמצי דינו למנקט אליבא דכו"ע ודו"ק, אבל אמת דהרבה ראשונים ס"ל דפלוגתא דרב חסדא ור"ח רק לענין טומאה היא ואכמ"ל:

ובמל"מ פ"ז מה' מעילה ה"ז רוצה להביא ראיה דמטבע אינה בטילה מה"ת מיומא (דף נ"ה) דאמרינן שם דטעמא דר"י דס"ל שלא היו שופרות לקני חובה משום חטאת שמתו בעליה ודאי דהולכות לים המלח, ונמצאו מעורבות עם הכשירות ופוסלות אותם מפני התערובות, ואם איתא דמטבע יש לה ביטול אמאי פוסלות אותן ליבטלו ברוב, ואח"כ דחי לה דאפשר דהתם רק מדרבנן לא בטלה משום דהוה דבר שבמנין אבל מדאורייתא

בטלה שפיר עכ"ד, וכתב עליו בהגהות עמק המלך שם וז"ל עיקר ראייתו תמוה דהרי התם לר' יהודא קאי ור"י הא ס"ל במנחות (דף כ"ב) ובזבחים דף צ"ז) דמין במינו לא בטיל עכ"ל, וגם על הגאון הזה יש לתמוה על תמיהתו דהרי ראיית המל"מ נכונה לפ"מ שכתבו התוס' בשלשה מקומות ואחד מהם שם במנחות במקומו דרק לח בלח ס"ל לר"י דמין במינו לא בטיל משום דדמי לדם הפר והשעיר אבל ביבש כמטבע שפיר בטיל, גם לפמ"ש לעיל בשם הלב אריה דבלא היה האיסור ניכר מעולם מודה ר"י דמין במינו בטיל, תשאר הקושיא גם להסוברים דדברי ר"י הם גם ביבש ביבש:

פרק ד

האחרונים הקשו על עיקר קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברובא דחולין תמיה עצומה, דהרי קיי"ל דממונא לא בטיל כדאיתא במס' ביצה פרק משילין הרי שנתערב לו קב חטין בתשעה קבין של חבירו יאכל הלה וחדי ע"ש, ואע"ג דשם מבואר בסוגיא דאיסור תחומין שבו בטיל שפיר, זהו רק באיסור תחומין שהוא איסור בפ"ע ואינו תלוי באיסור גזל דאפי' אם הוא משאילו כלי ביו"ט הוה נמי כרגלי הבעלים, אבל בהקדש דיסוד האיסור דמעילה הוא מטעם שמעל ונהנה בנכסי גבוה וא"כ איך שייך ביטול כיון דממונא לא בטיל הרי מעל בממון הקדש זהו תוכן קושית רבים, ובאמת כן מוכח גם בסנהדרין (דף צ"ד ע"ב) דאמרינן שם אמר להם נביא לישראל ואספו שללכם וכו' א"ל והרי ממון של עשרת השבטים מעורב בו עיי"ש, דמשמע מלשון הגמרא דממון של עשרת השבטים הוי המיעוט מעורב ברוב ממון של הגוים, וקשה דלבטלו ממון של עשרת השבטים ברוב, וע"כ דבממון לא שייך ביטול כדאיתא בביצה שם, וע"ז אמרו כמשק גבים שוקק בו דכיון שנפלו ביד נכרים טיהרו, דקנו אותם הנכרים בכיבוש מלחמה או ביאוש, וא"כ מאי מקשו התוס' דלבטיל פרוטה של הקדש ברובן וראיתי בשואל ומשיב מהדורא ג' סי' של"א שכתב דאין על התוס' קושיא כלל מטעם ממונא לא בטיל, משום דזה לא שייך רק בהדיוט אבל בהקדש דמזיק בידים פטור מה"ת, והכא דנפלה ממילא הרי הוא לא הזיק כלל ולא נשאר רק איסור וזה בטיל וזה פשוט עכ"ל, ולי הדבר תימה דמה ענין מזיק לכאן הרי ממון הקדש נשאר גביה וקא משתרשי ליה, דגם בהדיוט כה"ג לאו מטעם מזיק חייב רק מטעם דממון חבירו גביה הוא וכי יאכל הלה וחדי בתמיהה, והא ראיה שהרי מזיק מתנות כהונה פטור ופריך ע"ז הש"ס בחולין (דף קל"א ע"א) מהא דהרי שאנסו בית המלך גרנו אם בחובו חייב לעשר, ומשני שאני התם דקא משתרשי ליה עיי"ש, וא"כ גם כאן כיון דאיכא עליה חובה ומצוה לתת

הפרוטה להקדש ומשתרשי ליה ודאי חייב לשלם מדין ממון ועיין בנתיבות בח"מ סי' קכ"ח סק"ד ודו"ק:

אולם הקצוה"ח בספרו שב שמעתתא שמעתא ו' פ"ד כתב ליישב וזהו תוכן דבריו, דכי מעיינינן שפיר קושיא זו על התוס' ליתא, דנהי דבהוצאת ממון מרשות הדיוט לרשות גבוה אתינן עלה מכח הוצאת ממון שלא כדין. אבל להיפך הוצאת ממון מרשות גבוה לרשות הדיוט לא איכפת לן כלל מכח ממון שבו אלא רק מתורת איסור שבו ואיסורא גרידא הרי בטל ברוב ככל איסורין שבכל התורה, והביא עוד ראיה להך כללא דבמעילה לא אתינן עלה מכח ממון שבו רק מכח איסור, מהא דקיי"ל עד אחד נאמן באיסורין כל שבידו, וגבי ממון ודאי דלא מהני כלל הא דבידו רק אם בא בתורת מיגו ממש אז נאמן עד אחד, וא"כ מאי קאמר הש"ס ביבמות ר"פ האשה רבה הקדש נמי אי קסבר וכו' משום דבידו לפדותו, הא כיון דאין זה מיגו הא דבידו לפדותו דשמא אינו רוצה להוציא ממונו לפדות ההקדש של חבירו, כמש"כ הרא"ש בגיטין פרק הניזקין וז"ל דאטו בשופטני עסקינן שיתרום טבלו של חבירו, אלא כיון דבידו לתקנו הו"ל כבעליו עכ"ל, הרי דלא מטעם מיגו רק מטעם בידו אתינן עלה, וא"כ מה לי ממון הדיוט מה לי ממון הקדש ואיך נאמן להפקיע ממונא דהקדש, אלא ע"כ לומר דעד המעיד להוציא מהדיוט לגבוה דין ממון יש לו וע"כ אין עד אחד נאמן גביה, אבל להוציא מרשות גבוה לרשות הדיוט אין להשקיף עליו מצד ממון רק מצד איסור שבו, ומשו"ה לענין ביטול נמי שפיר בטיל ככל איסורי תורה, ולכן שפיר הקשו דליבטיל פרוטה של הקדש האסורה ברובא דהתירא עכ"ד, והסברא נותנת כן שהרי קיי"ל דיש מעילה בקונמות ואפי' בקונם פרטי ושם לא שייך כלל דין ממון הקדש שהרי ממון הדיוט ממש הוא היינו של המדיר ותו דהרי יש מעילה גם בחרמי כהנים עד שלא באו ליד כהן ואיזה ממון הקדש יש בהם הרי ניתנים לכהן והם ממונו של כהן לכל דבר אלא פ"כ דענין מעילה הוא ענין איסור לבד לא ענין ממון [ועיין השמטה א']:

והנה הרבה יש לדבר בהאי ענינא דהקדש אם דין ממון יש לו אם לאו ולקמן נאריך בזה איה"ש, אך אנכי אתנהל לאטי לרגל הענינים אשר לפני ולרגל הסדר אשר סדרתי לי בעריכת הקונטרס הזה בעזרתו יתברך שמו:

פרק ה

הנה יסוד ושרש הכלל דממונא לא בטיל דכי יאכל הלה וחדי הוא מביצה פרק משילין (דף ל"ח ע"ב) דפריך ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה א"ל ר"א הרי שנתערב לו קב חטים בעשרה קבין של חבירו יאכל הלה וחדי אחיכו עליה וכו' מ"ש חטים בשעורים וכו'

חטים בחטים נמי נהי דלר"י לא בטיל לרבנן מבטיל, א"ל ר"ס שפיר קאמרת לא שמיע להו הא דהבורר צרורות וכו' אלמא כילא חסריה, א"ל אביי ולא שאני לך בין ממון שיש לו תובעין וכו' עיי"ש בסוגיא כל הפלפול:

ולהיות הסוגיא מוקשה מאוד האריכו בה המפרשים הרבה, והפנ"י שם והנתיבות בח"מ סי' רכ"ט כתבו דהא דאמרינן וכי יאכל הלה וחדי דממונא לא בטיל היינו דמה"ט יש לו חלק בגוף התערובות, אבל דמים מחויב לשלם לו אע"פ דנימא דממונא בטיל דהא זה נהנה וזה חסר הוא ע"ש, והנה מה שכתבו דאי ממונא לא בטיל יש לו חלק בגוף התערובות כן כתב גם הריטב"א הובא בשמ"ק בביצה שם וז"ל, שזה כמתערב קב חטין בעשרה קבין דלא בטיל אפי' מדאורייתא ושם בעליו עליו ולא עוד אלא שהוא כשותף בו לכל דבר וכו' עכ"ל ע"ש שהאריך, אבל מש"כ הנתיבות דגם אם ממונא בטיל מ"מ ממונא צריך לשלם משום דזה נהנה וזה חסר יש לתמוה, שהרי הנתיבות בעצמו כתב בסי' קכ"ח ס"ק ד' דטעמא דנתפס על חבירו פטור, משום דכיון דממונו נהנה מאחר שלא ע"י מעשה ממונו פטור כהתוס' והרא"ש שהובאו בש"ך ח"מ סי' שצ"א ס"ק ב', ולכאורה דין הש"ך תמוה מחולין (דף קל"א) באנס המלך גרנו אם בחובו חייב לעשר משום דמשתרשי ליה. הרי דאע"פ שלא עשה כלום מ"מ כיון דממונו נהנה מאחר חייב לשלם, גם לכאורה סוף דברי נתיבות המשפט בס"ק ד' הנ"ל שכתב שאם נכסי שמעון היו ברשות לוי ותפסם בע"ח דלוי חייב לוי לשלם לשמעון כמו באנס המלך גרנו, וזה סותר לכאורה דבריו שבריש ס"ק הזה:

לכן נראה דהנתיבות בסוף דבריו מיירי שהיו נכסי שמעון פקדון ביד לוי דרמיא על הנפקד חובת השבה כבח"מ סי' נ"ח סעי' א' בהגה, משו"ה אף שהבע"ח של הנפקד לקחו לאונסו של הנפקד חובת השבה דהוה עליו לא נפקע כיון דמשתרשי ליה, דהרי גם בההיא דאנס המלך גרנו הסביר הר"ן שם הטעם דחייב לשלם משום דעדיין חובת מצות הפרשה עליו דמה לי הן מה לי דמיהן וה"נ בנפקד שיש עליו מצות הפרשה, וכסברא זו כתב גם הקצוה"ח סי' ק"ז ס"ק ו', ואם היה ממון שמעון בבית לוי ששמעון הניח שם בעצמו ובא בע"ח דלוי ולקחו באמת אין לוי משלם כיון דלא חל עליו חובת השבה בשביל ההנאה אינו חייב כשלא עשה שום מעשה כמש"כ הש"ך בסי' שצ"א ס"ק ב' הנ"ל, ובזה יוצא כנוגה צדקת דין המבואר בח"מ סי' ע"ב סעי' מ"ד ראובן שהי' לו משכון ביד עכו"ם ושמעון הוצרך למעות וביקש מראובן שירשהו ללות על אותו משכון ונשרף המשכון ביד העכו"ם דפטור שמעון מלשלם לראובן, ותמה בשער המשפט שם למה לא יתחייב לשלם מה שנהנה והביא תשובת מהרי"ט ח"א סי' קכ"ד שפסק בנפקד

שנטלו ממנו הפקדון באונס עבור חובו דחייב לשלם, ולהמבואר נכון הדבר דכיון דהכא לא הופקר המשכון ביד שמעון דהרי ביד העכו"ם היה מונח בלאו"ה ואין על שמעון חיוב השבה, ודאי כהא"ג שממונו נהנה מאליו פטור מלשלם כהש"ך סי' שצ"א הנ"ל, ושאני בדין המהרי"ט שהיה בפקדון אצלו שחייב בהשבה כמש"כ הר"ן באנס המלך גורנו דעדיין מצות הפרשה עליו משו"ה חייב לשלם, ועפ"ז מבואר דגם בנפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו אפי' אם נימא דממונא בטיל מ"מ כיון שיש עליו חובה ומצוה לתת הפרוטה להקדש נהי דאין להקדש חלק ושותפות בכיס מ"מ דמים חייב מיהו לשלם. אבל בקב חטים של חברו שנתערב בט' קבין שלו שנתערב שלא ע"י מעשה שלו ולא אתי לידיה בפקדון שיתחייב אז בהשבה ממילא פטור לגמרי גם מדמי, ודברי הנתיבות סי' רכ"ט הנ"ל צע"ג, מיהו מסקנת הש"ס בביצה שם הוא דממונא לא בטיל ויש לו לבעל הקב שותפות גמור בהתערובות ומחויב להשיב לו חטים דוקא ולא סגי בדמים וכנ"ל:

ואין להקשות מהא דאמרינן בבכורות (דף כ"ב ע"ב) סאה תרומה טמאה שנפלה למאה חולין טהורין וכו' וחכ"א תעלה ופירש"י וז"ל תעלה תבטל ותאכל עם חוליה ומשום גזלה יתן דמים לכהנים וכו', עכ"ל וכן משמע בתוס' שם דמדינא סגי בדמים ע"ש, וקשה דהא כיון דממונא לא בטיל כדמסקינן בביצה שם א"כ יש לכהנים חלק בגוף התערובות ואמאי סגי בדמים, הא לא קשה מידי דהרי אמרינן בביצה שם דממון שאין לו תובעין שאני ותרומה הרי ממון שאין לו תובעין הוא, אבל אילו היה הסאה תרומה שנפלה כבר בא ליד כהן אין הכי נמי דהיה חייב לשלם להכהן סאה תבואה דוקא כיון דהוה ממון שיש לו תובעין, ואע"פ שהסאה תרומה היתה טמאה דשויה מועט, מ"מ הא כבר העלה בספר דברי משה להגאב"ד דנאמאקשט מו"ה משה לוי ז"ל דההיא דביצה בקב חטים שלו שנפל בט' של חבירו אפי' אם היה הקב חטים שלו אסור באכילה נמי חייב לשלם לו קב שלימה מהתערובות ולא סגי בדמי קב האסורה באכילה, ובזה הוא ממתיק שם כל הסוגיא עיי"ש סי' ט"ו ענף ב', ודוקא אם היתה הקב אסורה בהנאה או א"צ לשלם לו כלל אע"פ שבטלה ובעל הט' קבין נהנה מ"מ הוא לא חסר הוה זה נהנה וזה לא חסר דפטור לכו"ע, וא"כ בפרוטה של הקדש שיש לה תובעין הגזבר של הקדש וממשכנין על הקדישות זולת חייבי חטאות ואשמות, א"כ שפיר הקשו האחרונים על קושית התוס' סוף מעילה בנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו שהקשו דלבטיל האי פרוטה ברוב של חולין דמאי קושיא הא קיי"ל דממונא לא בטיל, ולפי המבואר בפרק זה הא יש להקדש חלק ושותפות גמור בהתערובות למסקנת הש"ס בביצה שם ומשו"ה משהוציא הראשונה מעל מספק לר"ע ולרבנן עד שיוציא את כל הכיס, אם לא דנימא

כהשב שמעתתא שהבאתי בפרק הקודם דהקדש לאו דין ממון יש לו רק דין איסור לבד ויתבאר לקמן איה"ש, ועיין לקמן פרק מ"ד:

פרק ו

לעיל פ"ב כתבתי מעט ע"ד המרדכי בענין יבמה שרקקה דם ועתה אשנה איה"ש פרק זה, מפני שראיתי להגאון מאוה"ג בעין יצחק ח"א בחלק יו"ד סי' י"ד ובחלק או"ח סי' כ"ו כ"ז שהאריך בזה וראוי להביא כאן תמצית דבריו, ואדלג על הענינים הבאים שם שאינם נחוצים מאוד למטרת קונטרסי הזה ולהעיר עליהם באיזה מקומן, וזהו דבריו בקצרה:

בהא שכתבתי בספרי באר יצחק או"ח סי' כ"ד במה דפסק הרמב"ם פ"ד מה' איסורי מזבח ב' שותפים שחלקו זה נטל עשרה טלאים וזה נטל ט' טלאים וכלב מוציא אחד מהן והשאר מותרין, ותמהו עליו הא קיי"ל בדאורייתא אין ברירה, ותירץ המקו"ח בה' פסח סי' תמ"ח סק"ג דהא דבע"ח חשיבי ולא בטילי הוא מדרבנן דמה"ת בטילי ברוב ובדרבנן יש ברירה [עי' לעיל פ"ב הבאתי שהמהרי"ט תירץ ג"כ כן, אולם יש להעיר שהדרבנן בא ע"י הביטול והוה ע"י גלגול ומ"מ אמרינן ברירה, אלא דהכא הדאורייתא והדרבנן באים כאחד ודו"ק היטב] אך להמרדכי ביבמה שרקקה דם שכתב דבנולד האיסור בתערובות לא בטיל, א"כ כה"ג נמי לא שייך בטול כיון דלא היה ניכר המבטל לעולם בפ"ע, ואפשר דהרמב"ם לא ס"ל להאי כללא [כ"כ גם הפמ"ג יו"ד סי' י"ד בשפ"ד סקי"ב ועיין מש"כ לעיל בפ"ב] ודאי שדברי נכונים וכ"כ המקנה בקדושין (דף ס"ד) גבי מקדש אחת מבנותיו דאסורות לו כל הבנות מה"ת ולא אמרינן כל דפריש מרובא פריש, והוכיח דכל כה"ג לא שייך בטול כמש"כ המרדכי ביבמה שרקקה דם וכו' הרי דס"ל להמרדכי דדבר שנאסר אחד מהן בתערובות לאחר שנתערב כיון שלא היה ההיתר ניכר בפ"ע, והיה ראוי כל אחד מהן לאיסור כמו חבירו לא אזלינן בזה בתר רובא, ובזה ניחא מה שהקשו המפרשים ביו"ד סי' ק"ב סעי' ד' בש"ך סקי"ב גבי גיגית מלאה ענבים דאם אין האיסור ניכר בתחילה בטל אף בדשיל"מ והקשו מהך דסוף מעילה דתנן או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש דמעל ולא אזלינן בתר רובא והתם הא האיסור לא היה ניכר ואמאי לא בטיל אף בדשיל"מ, ולפמש"כ א"ש דלא שייך למזיל התם בתר רובא כיון שההיתר לא היה ניכר קודם התערובות כי כל אחד הרי ראוי להיות קודש עכ"ל המקנה, ובאמת הכו"פ הקשה בסי' ק"ב מתוס' דסוף מעילה ולא נחית לזה, ועיין בדורש לציון דרוש י"ג שכתב ג"כ כהמקנה ובהגה שם ביאר כן כונת אביו הנו"ב, הרי דגם הם סוברים כמש"כ, לענ"ד יש לתמוה על המקו"ח שסותר דברי עצמו שהרי בסי' תמ"ז סק"ח באמצע הס"ק כתב וז"ל דאטו אם נתערב קמח חטים בקמח שעורים ואח"כ נדר אחד מקמח חטים לא יהיה

בכלל דשיל"מ כיון שנתערב קודם שנדר ודאי לא וכן מוכח בכמה דוכתי עכ"ל, והוא כמעט ממש האי דינא שהבאתי לעיל ספ"ב מהפמ"ג שכתב דבטיל שפיר מכח פסק הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב סעי' ד', וכבר תפס על המקו"ח הגרע"א בחידושיו ליו"ד סי' ק"ב סעי' ד' ועיי"ש בהגהות גליון מהרש"א וע"כ דס"ל להמקו"ח כהמקנה, וא"כ אינו עולה יפה תירוצו על הרמב"ם בהא דעשרה טלאים ודו"ק]:

ומוכרח לומר כן דאל"כ קשה בתמורה (דף ט"ו ע"ב) דמוכיח הש"ס דאין חטאת ציבור מתה משעירי רגלים ור"ח דאמר רחמנא אייתיה מתרומת הלשכה דלמא מתו מרייהו דהנך זוזי ש"מ דאין חטאת ציבור מתה, ופירש"י ד"ה ה"ט וכו' דאע"ג דאיכא למימר מתו מרייהו קצת מאותן שהביאו השקלים עכ"ל, וקשה הא מבעיא ליה להיות בטיל ברוב ואף דמטבע חשוב ולא בטיל אין זה רק מדרבנן, ושם הרי רוצה ר"פ להוכיח דמדאורייתא אמרינן דאין חטאת ציבור מתה, ובפרט לשיטת האו"ה הובאה בפמ"ג ליו"ד סי' ס"ט שם במשבצות ס"ק ל"ה דחתיכה שלא נמלחה שנתערבה בין חתיכות מלוחות ונתבשלו כיון דדם שלא פירש מותר מיקרי נולד האיסור בתערובות ובטל אף בחתיכה הראויה להתכבד, וכ"כ החו"י סי' קל"ג בהך דיו"ד סי' ט"ז בבהמה שיש לה בת שנתערבה באחרות דלא שייך לדון התם דין דבע"ח חשיבי ולא בטילי כיון דנולד האיסור בתערובות, תקשה ביותר הך דתמורה אף אי נימא דמטבע חשוב, [לכאורה התם יש לחוש דמתו בעלים קודם שנתן המעות בלשכה כגון ששלח ע"י אחר] אלא ע"כ לומר כמש"כ דהיכא דלא היה המבטל ניכר מעולם בפ"ע לא בטיל מה"ת ושם במטבע גם קודם התערובות לא הי' על המבטל שם היתר חלוק ומובדל לגבי הבטל דעל כולם יכול לחול האיסור דחטאת שמתו בעליה וכה"ג אין כח בהרוב לבטל המיעוט, ועיין בנו"ב מהדו"ת סי' נ"ד בחלק יו"ד שהביא דבריו בצל"ח פסחים (דף ל"ד) ולדברי המל"מ פ"א ה"ה מטומו"מ הי"ד, ועיין ביומא (דף נ"ה ע"ב) גזרה משום חטאת שמתו בעליה ועיי"ש ברש"י שכתב שמא מת אחד מהם והו"ל מעות חטאת שמתו בעליה והולכות לים המלח וכו' משנתן מעות לשופר ועדיין לא קרבו וכו' אולם לפי מש"כ לתרץ הא דתמורה א"ש כל זה וכל זה ברור בעזה"ש, דאין לומר דלכן אינו בטיל ברוב מטעם דממון לא בטיל כדאיתא בסוף ביצה דהרי חטאת שמתו בעליה למיתה אזיל והמעות הולכות לים המלח, ואין להיורשין רשות וזכות כלל בהנך זוזי ואין שייך לדון בזה דממונא לא בטיל, ועיין ביצה (דף ל"ח) דמחלק שם בין ממון שיש לו תובעין לאין לו תובעין ומוכח לומר דלא בטיל מפני שנולד בתערובות עד כאן דברי העין יצחק (זולת מה שכתבתי בין ב' חצאי מרובע כמובן] והאריך עוד בדברים שאינם נחוצים לענינינו:

ובזה אמרתי ליישב קושית התוי"ט בשקלים (פ"ד מ"א) גבי שומרי ספיחי שביעית דחיישינן שמא לא ימסרו לציבור יפה, ואמאי מקבלין שקלים מנשים ועבדים וקטנים דפטורין ולא חיישינן שמא לא ימסרו לציבור יפה ועיי"ש מה שתירץ, ודחו לתירוצו המל"מ פ"ד דשקלים והשעה"מ שם, וגם התוס' הקשו קושיא זו ביומא (דף ל"ב ע"ב) ותירצו שני תירוצים וגם שניהם דחה המל"מ שם עיי"ש, והשעה"מ שם תירץ וז"ל דיש לחלק דבשלמא גבי עומר ושתי הלחם חיישינן שמא לא ימסרום לציבור יפה משום דנוח לו יותר שיקריבו משלו וכו' משא"כ בשקלים אין לחוש שמא לא ימסרם לציבור יפה, דמה ירויח אם לא ימסרם לציבור הרי נתבטלו בשקלים של כל ישראל, ואע"ג דמטבע חשיב ולא בטיל היינו מדרבנן אבל התמידין והמוספין ודאי שלא יהיו שלו, לכן לא חיישינן שמא לא ימסרם לציבור יפה ומקבלין מהם, ואע"ג דלכתחילה אם אינו מוסר לציבור לא סמכינן אביטול ולא מקבלים מנייהו היינו לפי שאין מבטלין איסור בידים, אמנם כשמוסרן לציבור מקבלין מהם ולא חיישינן שמא לא מסרן יפה כיון שכבר נתבטלו בשקלים של כל ישראל ולא יהיו קריבין תמידין ומוספים משלו, וממילא אמרינן דמוסר לציבור יפה כיון שאין לו ריוח אם לא ימסור יפה שהרי נתבטלו, אלא דלפי"ז קשה מאוד ללשנא בתרא דסוף בבא מציעא דהחשש הוא לרבנן שמא לא ימסרו הד' זוזי שכר השמירה לציבור יפה וכו' ונמצא אין תמידין ומוספים באים משל ציבור עיי"ש ברש"י, והרי שם הד' זוזים הם כבר בלשכה וכבר נתבטלו ברוב הממון שבלשכה ומה חשש יש כאן שלא ימסרו לציבור יפה וכו' עיי"ש בשעה"מ, אבל לפי ההנחה שנתבארה לעיל אתי שפיר, דכיון דצריכין לשלם להשומרים ד' זוזים ויש עתה להשומרים ד' זוזים בהלשכה הרי נולד האיסור בתערובות ולא היה ההיתר מעולם בפ"ע, לכן אינם יכולים להתבטל מה"ת אלא דעיקר חילוקו של השעה"מ קשה לי דהרי אתי עלה מטעם ביטול והרי אנן קיי"ל דממונא לא בטיל וא"כ שפיר יבואו תמידין ומוספים משלהן אם לא ימסרו הנשים והעבדים והקטנים לציבור יפה, וכן אין אני מבין מש"כ השעה"מ בה' שקלים פ"א ה"א שהקשה דאיך מקבלים שקלים מקטנים והרי קיי"ל דקטן אינו מקנה שום דבר לאחרים מה"ת עד שיגדיל ויביא ב' שערות וא"כ מאי מהני מסירתו לציבור, אף דמדרבנן מקנה, מכ"מ מה"ת לא מקנה ומדאורייתא יבוא התמיד משל יחיד. כדאמרינן גבי לולב לא ליקני אינש לולב לקטן ביומא קמא משום דאקנויי לא מקנה והיא קושיא עצומה, ותירץ דמה"ת אף בלא מסירה לציבור מהני משום דכיון דרובן של שקלים מבני חיובא אינהו בטלים ברוב, אלא דכיון דמטבע חשוב ולא בטיל בעינן שימסור לציבור, וכל דברים החשובים דלא בטילי הוא מדרבנן כמש"כ הרשב"א בתו"ה, ומש"כ התוס'

סוף מעילה דמה"ת מטבע לא בטלה המה דברים תמוהין כמש"כ המל"מ פ"ו מה' מעילה, וא"כ כיון דהאיסור אינו אלא מדרבנן אתי קנין שיש לקטן ומפיק איסור דרבנן כנ"ל נכון וברור עכ"ד, ובעניי אין אני מבין דבריו אלה כלל, חדא שהוא סותר דברי עצמו בפ"ד מה' שקלים שהבאתי לעיל דעכ"פ בעינן מסירה לציבור לכתחילה משום שאין מבטלין איסור לכתחילה מה"ת ביבש עכ"פ כמש"כ המל"מ בפ"ו מה' מעילה ראיה מהא דאמרינן גבי צפרי מצורע לא אמרה תורה שלח לתקלה, והרי זה הקטן אין מסירתו לציבור כלום מה"ת ואיך מהני תקנתא דרבנן שתקנו שיהיה קנינו קנין להפקיע איסור דאורייתא דאין מבטלין איסור לכתחילה, ותו דאפי' לאחר שנתערב הרי ממונא לא בטיל מה"ת ואיך יהיו שקליהם בטיל ברוב, והרי גם לקטנים יש ממון שהם שלהם מה"ת כירושה ושכר פעולה דג"כ שלהם המה מה"ת כמש"כ התוס' בסנהדרין (דף ס"ט) דלא דמו למציאת קטן עיי"ש:

ואפשר לדחוק בזה ולומר דמטעם ממון אפשר שיתבטל כיון דמחמת קנין דרבנן שתקנו קנין לקטן יכול הקטן להקנות ממילא אינו יכול עכ"פ לתבוע להשיב לו שקלו, וא"כ הו"ל ממון שאין לו תובעין דשפיר בטל כדאיתא בסוף ביצה, ואפי' למאן דלא ס"ל שם לחלק בין ממון שיש לו תובעין לאין לו תובעין, הוא משום דהתם בין השמשות שהיו המים והמלח ביד המשאיל היה עדיין ממון שי"ל תובעין, אבל כאן בעת חלות האיסור כבר היה השקל של איסור ביד הקדש ולא היה הקטן יכול לתבוע וכ"כ גם בעין יצחק, ואפשר לומר דגם בשומרי ספיחי שביעית לא שייך לומר דמטעם ממון לא בטיל, כיון דלענין ממון קיי"ל דברים שבלב אינן דברים וא"כ אפי' אם לא מסרן לציבור יפה לא איכפת לן וכבר הקשו כן המל"מ בפ"ד מה' שקלים והגרע"א במשניות שם ונשארו בצ"ע, והתפארת ירושלים במשניות שם רוצה לתרץ קושיא זו ודבריו צריכים עיון וחקירה, וע"כ לומר דעכ"פ גנאי הוא לתמידין ומוספין שיקרבו משל יחיד שלא מסר לציבור יפה בלב שלם ובנפש חפצה, אבל לתבוע בדין ודאי אינו יכול דהו"ל דברים שבלב וא"כ הו"ל נמי ממון שאין לו תובעין ובטל שפיר, ובזה לא נצטרך עוד לדוחק של השעה"מ דלהכי בעינן שיאמר עכ"פ שהוא מוסרו לציבור ולא סמכינן אביטול גרידא משום דאין מבטלין איסור לכתחילה כמו שהבאתי דבריו לעיל, דבפשוטו ניחא דאם לא היה אומר בפיו שהוא מוסרן לציבור לא היו יכולין להתבטל מטעם דממונא לא בטיל, אבל אחר שאמר בפיו שמוסר לציבור אע"פ שבלבו אינו מוסר שפיר בטלים ברוב השקלים שבלשכה, דעתה הו"ל ממון שאין לו תובעין ע"פ הדין כיון דדברים שבלב אינן דברים וזה נכון לענ"ד, אבל מ"מ קושיתי הראשונה דאיך סמכינן בשקלי הקטנים על ביטול ברוב שקלי

הגדולים, הא קיי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה ביבש מה"ת כידוע וכמש"כ הנו"ב במהדו"ת במקומה עומדת וצ"ע ודו"ק ועיין בהגהות הג"מ ר' יוסף שאול נאטאנזאהן למשניות שקלים פ"א מ"ה:

פרק ז

וע"פ הדברים האלה אשר כתבנו בפרק הקודם יש לפשוט שפיר ספיקו של השואל ומשיב מהדורא ד' סי' קצ"א בקרבן של שותפין ואחד מהשותפין נעשה אח"כ מומר אם נפסל הקרבן אם לאו ונשאר בצ"ע שלא מצא שום מקור לזה, ולדברינו לעיל הדבר מוכרח דבקרבן ציבור ושל שותפין לר"ש דס"ל דחטאת של שותפין שמת אחד מהן לא אזלה למיתה עי' הוריות דף ו' ויומא דף נ' אין חלק המומר אוסר הקרבן, דכמו שמוכיח הש"ס בתמורה (דף ט"ו ע"ב) דחטאת ציבור שמתו איזה בעלים שלה אינה מתה דאל"כ איך מביאין שעירי הרגלים ור"ח מתרומת הלשכה ליחוש שמא מת אחד מהציבור, ה"נ יש להוכיח לענין מומר דע"כ שותפות מומר בקרבן אינו פוסל דאל"כ יקשה ניחוש שמא נעשה אחד מומר לאחר שנתן שקלו ואיך מביאין תמידין ומוספין מתרוה"ל, ואין לומר דלמומר ליכא למיחש משום דמוקמינן כל אדם מישראל אחזקת כשרות, דא"כ איך מוכיח הש"ס דחטאת ציבור שמתו בעליה כשירה מדמביאין חטאות הציבור מתרהל"ש ליחוש שמא מת אחד מהציבור, נימא דמוקמינן כל אדם מישראל אחזקת חיים שהרי שנינו בגיטין (דף כ"ח) השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים, אלא ע"כ לומר כמש"כ הב"ש בשו"ע אבהע"ז סי' י"ז ס"ק פ"ד דחזקת חיים לא שייך רק אם אנו דנין על אדם פרטי וידוע דאז מוקמינן אותו על חזקתו אבל כשאנו דנין על הכלל כולו ודאי דחיישינן שמא מת אחד מהן, וה"נ לענין חזקת כשרות כשאנו דנין על הכלל למה לא ניחוש דאחד יצא מחזקת כשרות ונעשה חומר, כמש"כ התוס' בב"מ (דף קט"ו) ובשבועות (דף מ"ו ע"ב) לענין אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן ע"ש וכן פסקו הפוסקים ותו מה נעשה אם לאחר שהביאו כל ישראל שקליהם נודע לנו שאחד נעשה אח"כ מומר בודאי איך יקרבו קרבנות ציבור מתרוהל"ש, אלא ע"כ דבקרבן ציבור ובקרבן של שותפים לא איכפת לן אם אחד מהם נעשה מומר, כמו דבקרבן צבור לא איכפת לן לחטאת שמתו בעליה:

ולולא מה שכתבתי בפרק הקודם היה אפשר לומר דגם בקרבן של שותפין פוסל חלקו של מומר את הקרבן, מאי אמרת א"כ האיך באין תמידין ומוספין משל ציבור שבתהל"ש ניחוש שמא הימר אחד דתו, הא לא קשיא דחלקו של מומר שבתרוהל"ש בטל בשקלים של כל ישראל, וכי תימא הא קיי"ל דממונא לא בטיל ואיך יכול להתבטל חלקו של

מומר, אי משום הא לא איריא דהרי פסקינן בשו"ע ח"מ סי' רפ"ג דממון מומר הפקר הוא, וא"כ כיון שבא השקל ללשכה או אפי' ליד שליח בהיתר דאז עדיין לא הוה מומר, כשנעשה אח"כ מומר ונעשה ממונו ונכסיו הפקר שפיר נתבטל שקלו בשקליהם של כל ישראל דהפקר ודאי דעדיפא עוד מממון שאין לו תובעין דנמי בטיל כדאיתא בביצה (דף ל"ח ע"ב) כמו שנתבאר לעיל, אולם לפי מה שנתבאר בפרק הקודם הרי אם נעשה מומר בשעה שכבר היה שקלו בתרוהל"ש מיקרי נולד האיסור בתערובות ולא שייך ביה ביטול, א"כ קמה ראייתינו וגם נצבה, והשואל ומשיב דנשאר בצ"ע אפשר שהוא אזיל לשיטתיה דנולד בתערובות לא מיקרי רק כשנולד בתערובות בטבע הבריאה כמו שהבאתי דבריו לעיל פרק ב', אבל לפי מה שביארנו דאפי' אם נולד בתערובות שלא בטבע הבריאה נמי לא בטיל מוכרח ודאי דבקרבנות ציבור וה"ה של שותפין שותפות מומר אינו פוסל את הקרבן ודו"ק:

וטעם הדבר יש לומר ע"פ מש"כ הרב דרך ים דהא דאריו"ח בזבחים (דף י"ב) אכל חלב והפריש קרבן והימר וחזר בו הואיל ונדחה ידחה, ויש להעיר למה נקט דוקא חטאת ולא בשארי קרבנות, וביאר הרב הנ"ל ע"פ מש"כ הריטב"א והרשב"א בסוכה, (דף ל"ג) מובא בפרמ"ג או"ח סי' תרמ"ו דדבר שבדיעבד כשר ורק לכתחילה פסול כשחוזר להכשירו לא אמרינן גביה כיון שנדחה ידחה, גם הצל"ח בפסחים (דף צ"ז ע"ב) כתב דמשו"ה לא חשיבי כל הקרבנות שאין דוחות את השבת לנראים ונדחים כשעבר עליהם השבת משום דבשבת גופא אם עבר והקריב ג"כ כשר ע"ש, והנה הא דאריו"ח דהוה דחוי באשר בשעה שהיה מומר אינו יכול להביא קרבן אף על מה שחטא בעת שהיה כשר, הביא המל"מ פ"ג ה"ח משגגות מרש"י פ"ק דזבחים דנפקא לן מע"ה פרט למומר כדאיתא פ"ק דחולין, דאע"ג דהאי קרא בחטא בעודו מומר איירי מ"מ ס"ל לרש"י ז"ל דכיון דחזינן דמומר לאו בר קרבן הוא ממילא ידעינן שאינו יכול להביא בשעה שהיה מומר אף על מה שחטא בהיותו עוד כשר, שהתורה רוצה שלא יהא למומר כפרה, וכיון דקרבן בעי זריקה לשם בעלים דוקא, ולשם מומר אסור להקריב דלאו בר כפרה הוא, ממילא אין לנו שום עצה איך להקריב קרבנו דלשם הבעלים אי אפשר שהוא מומר ושלא לשם בעלים נמי אסור ונדחה הקרבן לגמרי, משו"ה ס"ל לריו"ח דגם כשחזר אח"כ בתשובה נמי א"א להקריב הקרבן ההוא דכיון שנדחה ידחה, אך כ"ז הוא בחטאת דשלא לשם בעלים גם דיעבד פסול, אבל בשארי קרבנות דאם הקריבן שלא לשם בעלים כשרין בדיעבד כדאיתא בריש זבחים, שפיר אמרינן דכשחזר בתשובה מקריבין קרבנו שהפריש בטרם שנעשה מומר, ולא אמרינן דכשנעשה מומר נדחה הקרבן וכיון שנדחה ידחה. דגם בשעה

שהיה מומר הרי אם הכהן הקריב הקרבן שלא לשם בעלים כשר בדיעבד, וכל דכשר בדיעבד אינו קרוי נדחה כמש"כ הרשב"א והריטב"א:

ובזה יתיישב שפיר קושית בן הגאון בעל ההפלאה בחידושיו לש"ס סוף ההפלאה לכתובות, בהא דמסקינן בנדה (דף מ"א) דאצטריך תרי קראי למוקצה ונעבד חד לבהמת חולין וחד לבהמת קדשים ואי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אצטריך בקדשים קלים ואליבא דריה"ג דיכול לאוסרן כבזבחים (דף קי"ד), והקשה דלמ"ל קרא לבהמת קדשים כיון דלא משכחת רק במוקצה ונעבד מהבעלים עצמן דמאחר הרי אא"א דבר שאינו שלו, וא"כ להפוסקים דבעכו"ם בפעם אחד נעשה מומר, א"כ בלאו"ה נפסל הקרבן משום דהבעלים נפשו מומרין אחר ההפרשה כדאמר ריו"ח בזבחים (דף י"ב) הנ"ל וזולת הנ"ל אפשר ליישב קושיא זו בפשוטו דכ"ז הוא רק לריו"ח דס"ל בע"ח נדחין, אבל הש"ס בנדה שם דקאי לר"ש דס"ל בכריתות (דף כ"ח) דאין בע"ח נדחין אם הימר אחר הפרשה ושב אח"כ בתשובה כשר הקרבן משו"ה בעינן קרא לפוסלו מטעם מוקצה ונעבד וק"ל] אולם לפ"מ שנתבאר דבשאר קדשים חוץ מחטאת כשהבעלים המירו דת אחר הפרשה וחזרו בתשובה הקרבן כשר דלא הוה דחוי, והרי בלאו"ה הש"ס בנדה שם בקדק"ל איירי ואליבא דריה"ג דאל"כ אא"א דבר שאינו שלו, שפיר אצטריך קרא לאסור מוקצה ונעבד אפי' אם חזר ושב ודו"ק, ומיושב בזה גם קושית התוס' חולין (דף מ"א) ד"ה כיון שהקשו למאי דחק לאוקמה בקדק"ל וכריה"ג, הא גם בחטאת כיון דקני ליה לכפרה כדידיה דמיא ע"ש, ולדברינו ניחא דבחטאת הרי הקרבן פסול מטעם דיחוי אפי' אם עשו הבעלים תשובה, ולא אצטריך קרא לאסור מוקצה ונעבד דבלא"ה פסול בחטאת וזה נכון:

ולהנ"ל י"ל עוד יותר דבשאר קרבנות חוץ מחטאת קרבן שהפריש קודם שנעשה מומר מותר להקריב אף שעדיין הוא מומר, דכיון דהא דנדחה הקרבן מהקרבה בעת שהוא מומר הוא מטעם דאינו יכול להקריבו לשם בעלים, ובזבחים שם ובכריתות (דף ז') מבואר דהיכא דנעשה מומר אחר הפרשה אז הקרבן לא נדחה רק גברא הוא דאידחי ע"ש, א"כ בשאר קרבנות חוץ מחטאת כשהפרישם קודם שנעשה מומר נוכל להקריבו גם כשנעשה אח"כ מומר ולא שב עדיין, דנהי דלשם בעלים אי אפשר להקריבו כיון שהוא מומר מ"מ יוכל להקריבו שלא לשם בעלים, מידי דהוה אמתו הבעלים דג"כ אין יכולים להקריב לשם בעלים ומקריבין מ"מ שלא לשם בעלים ה"ה במומר כיון דעצם הקרבן לא אפסל רק דמומר שהוא הבעלים לא חזי להביא והו"ל ממש כמתו בעלים דמקריבין שפיר שלא לשם בעלים, והא דריו"ח בזבחים שם שאני שהרי איהו דייק לומר בחטאת וחטאת שלא לשם בעלים פסול במתו הבעלים נמי:

ואם כנים כל הדברים הנ"ל ממילא יצא לנו דאפי' בחטאת היכא דבמתו הבעלים לא מפסיל, כגון בחטאות של ציבור, או חטאת של שותפין אליבא דר"ש דס"ל ביומא (דף נ') ובהוריות (דף ו') דאם מת אחד מהשותפין לא אזלה למיתה ונקרבת, גם אם אחד מהציבור או השותפין נעשה מומר שפיר נקרבת החטאת וקצרתי בזה מפני שאין עיקר ענין זה כאן:

פרק ח

עוד כתב העין יצחק להוכיח כהמרדכי דאיסור שנולד בתערובות אין לו ביטול, מהא דתנן בנדרים (דף מ"ח) אם אמר הריני עליך ואתה עלי שניהם אסורין בדבר של אותה העיר רחבה, ומרחץ ביהכ"נ ותיבה וספרים וכו', וקשה אמאי לא מבטיל חלק של היחיד ברוב היתר, ולא שייך לומר דהוה דשיל"מ ע"י שאלה דאינו בטיל, דהא בדשיל"מ בעינן שיהא ההיתר בידו וכיון שאחר הדירו הרי אין ביד המודר להתיר נדרו וכ"כ בשו"ת הגרע"א והביא שכ"כ גם המהרי"ט, וא"כ לא הוה לגבי המודר דשיל"מ ויבטיל חלק חבירו ברוב, וגם בקרקע שייך ביטול כל זמן שלא ניכר וכמש"כ החו"ד ביו"ד סי' ק"י סק"ו בשם הר"ש מקינון גבי נחל איתן כידוע, ואף למש"כ שם החו"ד בעצמו שם דקרקע כיון שהוא מחובר חשיב ולא בטיל כמש"כ רש"י בגיטין (דף נ"ד ע"ב) עיי"ש בחו"ד וכ"כ הרע"ב בתרומות פ"ט מ"ה עיי"ש, מ"מ עדיין קשה תיבה וספרים של בני העיר דמטלטלין אינהו למה אסורין להמודר, ובפרט להסוברין דבנולד האיסור אחר התערובות לא שייך לדון בזה דהוה דבר חשוב ולא בטיל מטעם חשיבות, ובאיסור שנתערב ברוב היתר הרי נהפך האיסור להיתר כביו"ד סי' ק"ט ובאו"ח ריש סי' תמ"ב דחמץ שנתערב ברוב אינו עובר עליו על בל יראה ועיין בפמ"ג לאו"ח שם, וגם לא הוה דשי"ל מתירין ע"י פדיה כדאיתא בנדרים (דף נ"ח) לענין הקדש דהרי קונם פרטי אין לו פדיון עיין נדרים (דף ל"ה) ועוד דהא אחר אינו יכול לפדות בפרוטה אם שוה יותר גם גבי הקדש כמש"כ התוס' במנחות (דף ע"א) ד"ה מתירין גמזיות, וא"כ למה אסור המודר בתיבה וספרים עכ"פ, אלא ע"כ לומר כהמרדכי דדבר הנאסר בתערובות שלא היה ניכר המבטל בפ"ע מעולם, לא שייך בה דין ביטול ברוב ולכן בהך דנדרים נמי כיון דהתם נמי נולד האיסור בתערובות ולא היה המבטל ניכר מעולם בפ"ע לא בטיל, ושפיר אסור המודר בדברים של אותה העיר, ואף דקודם הנדר היו כולן מותרין מ"מ כיון דמתחילת חלות האיסור לא היה המבטל ניכר בפ"ע בלא הבטל ע"כ אין בכח המבטל לבטל האיסור, וכעין זה ראיתי בחו"ד סי' ק"ו סק"א שכתב כעין זה על הך דאפשר לסוחטו אסור ע"פ דברי המרדכי הנ"ל וס"ל ג"כ כמה שכתבתי וכמו שהוכחתי מנדרים הנ"ל דלא כהכו"פ דלא נחית לזה,

ולשיטת הרמב"ם דלא ס"ל כהמרדכי בזה וכמש"כ לעיל דבנדרים שם הא דלא בטיל הוא מטעם דממונא לא בטיל, דהרי הממון הוא של חבירו שהרי משו"ה יש בכחו לאסור על חבירו דבר שלו, וממונא דלא בטיל מבואר בסוף ביצה, ואף דבנתערב נבלה של חבירו ברובא דהיתר שלו מבטיל שפיר, שאני התם דאין הבעלים מעלין ומורידין לענין האיסור דכך הוא נבלה שיש לה בעלים כמו נבלה שאין לה בעלים או שלו דג"כ אוסרת ומטמאה, וכמש"כ השמ"ק סוף ביצה בכונת הש"ס דקאמר מאי קמדמית איסורא לממונא הובא לקמן, וכן תרומה דעולה בק"א נמי אין האיסור משום ממונא דכהן דאף אם התרומה היא של אותן הבעלים ג"כ שם תרומה עלה ולא תלוי שם תרומה בשם ממון חבירו משו"ה שפיר בטל, משא"כ נדר דהקונם חל רק משום שהוא ממון חבירו, משו"ה שפיר לא שייך ביטול דממונא לא בטיל, היוצא מזה דאחת משתי אלה מוכת מהך דנדרים, או דהנולד בתערובות לא בטיל וכהמרדכי או דאיסור שע"י ממון חבירו לא בטיל עכת"ד העין יצחק שם

ויש לי להעיר בעזה"ש על החו"ד סי' ק"י סק"ו שכתב וז"ל שם, הר"ש מקינון הוכיח דדבר שלא היה ניכר האיסור מעולם לא שייך קבוע דאל"כ יהיה אסור לכל העולם הזריעה משום נחל איתן ע"ש. ומשמע מדבריו דקרקע בקרקע שייך ביטול, ונ"מ מי שאסר על עצמו קרקע ידועה מלזרע בנדר או בשבועה ושכח המקום דמותר מטעם ביטול ברוב [אם לא הוה דשיל"מ כצ"ל]. ואף שאינני כדאי לחלוק על דבריו מ"מ תורה וכו' כי לפענ"ד לא שייך ביטול קרקע בקרקע, דא"כ שדה שאבד בה קבר דמטמא מדאורייתא כמבואר באהלות אמאי מטמא נזיל בתר רובא, ועוד דבהדיא כתב רש"י בגיטין (דף נ"ד ע"ב) גבי נטיעה של ערלה שנתערבה בנטיעות דמחובר לקרקע לא בטיל דהו"ל קבוע ומכ"ש קרקע עצמה דלא בטיל, ודו"ק עכ"ל, והנה קושיתו משדה שאבד בה קבר לענ"ד התם מטעם ספק טומאה ברה"י אתינן עלה דהלל"מ הוא דטמא וא"כ מהתם אין ראיה דקרקע לא בטיל, ועיין בב"ב (דף נ"ה ע"ב) ובתוס' שם ד"ה ור"א מטהר עיי"ש, ואולם הראיה מרש"י בגיטין ודאי שהיא ראיה נכונה דקרקע בקרקע לא בטיל, ובאמת היא תוספתא מפורשת הביאה הר"ש במסכ' תרומות פ"ט מ"ה עיי"ש היטב, אכן לכאורה התוס' לא ס"ל הכי, דהנה התוס' בב"ק (דף ק"ב ע"א) ד"ה ה"ג בקונטרס וכו' פי' כל העצים בשביעית הוה פלוגתא דתנאי אי אית בהו קדושת שביעית וכו' וא"ת ולר' יוסי איך מותרים עצים בא"י להסיק בהן תנור הרי יש בהן קדושת שביעית לאחר הביעור, וי"ל דבטילי בעצים דשאר שנים עכ"ל חזינן להדיא דעת התוס' דמחובר לקרקע שפיר בטיל, וכי תימא דהתוס' רק לר' יוסי כתבו כן דלדידיה מחובר לקרקע בטיל, אבל רבנן

פליגי עליה וס"ל דלא בטיל. זה אי אפשר דהרי א"כ יקשה מאי פריך הש"ס בגיטין שם מדר' יוסי אדר' יוסי מאגוזי פרך וכו' אהא דנטיעה של ערלה, נימא בפשוטו דמשו"ה קאמר ר' יוסי דגם במתכוין ללקט יעלו משום דס"ל דמחובר לקרקע אינו דבר חשוב, ואמת דלדעת התוס' הסוגיא דגיטין צריכה ביאור, ולא על החו"ד תלונתינו בזה רק על התוס' בעצמן איך יפרנסו סוגיא דגיטין וצ"ע:

ומראש תמהתי מאוד על עיקר קושית התוס' דהרי תנן בשביעית פ"ט מ"ח בזה"ל, ועניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים דברי ר' יהודא ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור עכ"ל המשנה, א"כ הרי ר' יוסי סובר דאחר עניים ואחד עשירים מותרים לאחר הביעור ולשיטתיה הרי קושית התוס' לקמ"ד, אבל שבתי וראיתי דהתוס' גרסי במשנה שם כדגריס הרמב"ם ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור, עיין ברמב"ם פ"ז ה"ג מה' שביעית וכן כתב להדיא בפיהמ"ש במס' שביעית פ"ה מ"ז כמו שהביא הכ"מ שם, ולא גרסי כגרסתינו שהיא גרסת רוב הראשונים ובתוכם בעלי התוס' בעצמן בפסחים פרק מקום שנהגו, משו"ה הקשו שפיר דאיך מותר ליהנות בא"י מעצים אחר הביעור אליבא דר"י הרי יש בהם קדושת שביעית, ואכתי יש להבין למה להו להתוס' להקשות איך מסיקין בא"י בעצים אחר הביעור דזה לא קשה כל כך. דאפשר לומר דההיסק גופא הוא הביעור, ואף שנהנה אחר כך הרי הנאתן אחר ביעורן וי"ל דבאופן זה שרי ליהנות, וע"כ לומר דקושיתם היא רק דהביעור צריך להיות תיכף ובפעם אחד ולא מעט מעט בכמה ימים, טפי הו"ל להקשות דאיך מותר לר"י ליהנות מעצים דא"י לעשות מהן כלים ולבנות מהן בנינים הרי יש בהם קדושת שביעית וצריכין ביעור, גם יש לעיין בנדרים (דף נ"ח ע"א) לענין גידולי שביעית בר"ן שם ובפי' הרא"ש שם שכתב וז"ל, ור"ש ז"ל פירש בפיהמ"ש וכו' בצלים של ששית שנכנסו לשביעית והשחירו עלין שלהם ונאסרו, ועקרם וחזר ושתלן בשמינית והשחירו עליהן חזרו להיתירן הראשון, דעקרו היתר ונאסרו בתוס' כל שהוא הותר נמי בתוספת כל שהוא להצטרף אל העיקר לעוקרו מאיסורו ולחזור להיתירו הראשון עכ"ל, וא"כ לכאורה קושית התוס' בב"ק שם לא קשה מידי, אולם באמת בלאו כל אלה לא זכיתי להבין קושית התוס' דבב"ק, דהרי מפורש שנינו במס' שביעית דדבר שאינו כלה לחיה מן השדה ליתא גביה דין שביעית לענין ביעור כלל, והרי עצים אינם כלים לחיה מן השדה לעולם וא"כ קושיתם אין לה התחלה כלל, ופלא בעיני שלא הרגישו המפרשים בזה ולכאורה הדבר פשוט מאוד ולענ"ד צע"ג:

ויש עוד להביא ראיה דמחובר לקרקע לא בטיל גם אליבא דר' יוסי כדעת רש"י בגיטין הנ"ל, מדתנן במס' פאה פ"ז מ"ח המקדיש כרמו וכו' משנודעו בו העוללות לעניים, ר' יוסי אומר יתן שכר גידוליו להקדש עכ"ל המשנה, ואם איתא דלר' יוסי מחובר לקרקע בטיל אמאי יתנו העניים שכר הגידולין להקדש, הא משנודעו העוללות סתמא קתני ומשמע אפי' היו הגידולין כבר סמוך לגמר בישולן ולא השביחו מהקדש רק מעט, ואמאי לא יתבטל שכר ההקדש ברובא דחולין וע"כ דמחובר לקרקע לא בטיל, אלא דיש לומר דהתם לא בטיל מטעם ממונא דהקדש וממונא לא בטיל כדאיתא בסוף ביצה, וא"כ יהיה מזה עכ"פ ראיה דהקדש דין ממון יש לו דלא כהשב שמעתתא שהבאתי לעיל, דהרי לשיטת התוס' בב"ק הנ"ל אי אפשר לומר כשיטת המרדכי דאיסור הנולד בתערובות לא בטיל ומשו"ה לא בטיל שבח ההקדש בחולין, דא"כ איך תירצו התוס' דבטלי עצים דשביעית ברוב העצים דשאר שנים שקודם שביעית או שלאחר שביעית הרי נולד האיסור בתערובות, וע"כ לומר דכיון דההיתר אי אפשר להיות כהאיסור לא מיקרי נולד האיסור בתערובות כמש"כ לעיל, וא"כ עכ"פ לשיטת הרמב"ם דלית ליה סברת המרדכי כמו שנתבאר לעיל, ע"כ לומר דמטעם ממונא לא בטיל שבח ההקדש בעוללות שרובן חולין, או מטעם דמחובר לקרקע לא שייך גביה ביטול, והא דבמחיצת הכרם שנפרצה עד שהוסיף מאתים בטיל, יש לומר דהביטול מהני כשיתלשו מעצמן דאז יהיו תלוש ויתבטל שפיר חלק האסור, ועיין בריש מס' שקלים ברע"ב ד"ה ועל הכלאים ובתוי"ט שם ובתפארת ישראל ובהגהות מהרי"ב שם, וקצרתי בזה הרבה לפי שלענ"ד כיון דהא דמחול"ק לא בטיל הוא נמי רק מדרבנן, שוב רבנן לא גזרו בזה היכא דיהיה גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה ודו"ק היטב שקצרתי בזה מאוד:

ודרך אגב ראיתי מה שהביא התפא"י על משנה דפאה שם בחידושיו קושיא בשם אביו הגאון ז"ל, דאמאי לא נימא שם קמא קמא דהקדש בטיל בחולין, ותירץ דהיכא דלא נפסק הקילוח לא אמרינן קמא קמא בטיל כמש"כ התוס' בב"ק (דף ק' ע"ב) ע"ש, והתפא"י עצמו תירץ דדוקא בלח בלח אמרינן קמא קמא בטיל ולא בלח ביבש ע"ש, ולענ"ד לכאורה מעיקרא לא קשה מידי דאיה מצינו שיעור להקדש שיתבטל ולא יצטרכו העניים לתת שכר להקדש שנוכל לומר קמא קמא בטיל, הא סתמא קתני ואפי' אם הוסיף ההקדש משהו נמי צריכין העניים לשלם השבח להקדש דמשהו קתא נמי לא בטיל, מטעם דמחובר לקרקע לא בטיל או מטעם דהקדש דין ממון יש לו וחיישינן שמא הוסיף ההקדש בכל עוללות האילן שוה פרוטה אחת ברגע אחד, בשגם בהקדש גם פחות מפרוטה יש להשיב כידוע וממונא לא בטיל ועיין לקמן פרק ט"ז, אלא משום דכרם רק

קדושת דמים יש לו יכולין העניים לפדות הנאתן ודו"ק, ובעיקר הדברים נראה שנעלם מהתפא"י במח"כ הגדול מש"כ הרשב"א בחידושיו לשבת (דף ס"ה) ד"ה סבר שמא ירבו הנוטפין ע"ש:

ובשילהי מס' בב"מ תנן שתי גינות זו למעלה מזו רמ"א של עליון ורי"א של תחתון ובגמ' שם אמר רבא בעיקרו כו"ע לא פליגי דעליון הוה כי פליגי בנופו, ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו ור"י סבר לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו ופליגא שם כעין זה גם לענין ערלה, והביא שם השמ"ק מש"כ הראב"ד וז"ל כי פליגי בנופו ר"מ סבר העיקר מגדלו משו"ה שדי נופו בתר עיקרו, ור"י סבר אוירא מגדל הלכך לא שדינן נופו בתר עיקרו, וכתב ע"ז הגאון ר"י פראגער ביערות דבש בההדרן על ב"מ דחלילה לומר דיסבור הראב"ד דר"מ ור"י פליגי כל כך רחוק במציאות הטבע, דר"מ יסבור שהגידול הוא רק מיניקת הקרקע ולא מהאויר כלל ור"י יסבור שהגידול הוא רק מאויר ולא מיניקת הקרקע, שהרי גם שניהם מכחיש החוש, אלא דר"מ סבר רוב גידולין הוא מהעיקר והמיעוט הוא מיניקת הקרקע ור"י סבר דהרוב הגידול הוא מאויר ומיעוטו הוא מהעיקר, ויש להבין לכאורה דזה שייך רק לענין איסור אבל לענין ממונות הרי ממונא לא בטיל, ולוא יהא דרוב הגידול הוא מאויר או מעיקר איך יתבטל חלק חבירו ויאכל הלה וחדי, וגם קמא קמא בטיל לא שייך היכא דלא נפסק הקלוח כמש"כ בב"ק הנ"ל או לדעת התפא"י דבלח ביבש לא שייך לומר ק"ק בטיל, ואיך סובר ר"מ דהכל לעליון ור"י דהכל לתחתון דבטל חלקו של זה בחלק חבירו שהוא יותר גדול, ואפי' לענין איסור נמי כבר נתבאר דרבים סוברים דמחובר לקרקע לא בטיל ושכן נראה ונוטה הדבר יותר, והנני כאן רק מעורר ובמקום אחר ביארתי הכל בענין זה בעזה"ש:

ועוד אעיר הערה קטנה דהנה בגיטין פ"ד מ"ה גבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין שחזרו ב"ה להורות כב"ש דכופין את רבו ועושה אותו ב"ח משום דלישא שפחה א"י בת חורין אינו יכול וכתב שם הרמב"ם בפיהמ"ש דאפי' עבד של אלף שותפין ושיחרר אחד מהן את חלקו כופין את כולן לשחררו וכן כתב גם הרע"ב במשניות שם עיי"ש, וקשה לכאורה למה לא יתבטל חלק האלף המשוחרר ברוב התתקצ"ט חלקים של עבד ויהיה מותר בשפחה ולמה יכופו את כולן לשחררו, וממונא לא בטיל לא שייך כאן לענ"ד כיון שהבטול הוא לטובת העבד גופא שיהא מותר בשפחה, ובשלמא להמרדכי י"ל דכיון דנולד חלק האסור בשפחה בתערובות וכל החלקים אפשרים נמי להיות אסורין בשפחה כגון אם ישחררו גם אותן משו"ה לא שייך גביה ביטול, אבל הרמב"ם לשיטתיה דלא ס"ל בזה כהמרדכי כמו שכתבנו כבר בפרקים הקודמים דאיהו ס"ל דאפי' בנולד האיסור

בתערובות שפיר בטיל, למה כתב בפיהמ"ש שם דכופין את כולן לשחררו משום דאסור גם בשפחה, ואמאי יאסר בשפחה ולא בטיל חלק הבן חורין שבו באלף, וע"כ לומר דכיון דאדם איתקיש לקרקע ובקרקע לא שייך בטול משו"ה גם חלק גוף האדם באדם לא שייך בטול, ויש להאריך עוד הרבה בכל ענין זה, אבל מפני שכבר הארכתי כאן יותר ממה שחשבתי מראש לכן הנני מוכרח להפסיק באמצע ולהסתפק בההערות שהבאתי כאן:

פרק ט

היוצא מדברינו בפרקים הקודמים דבביאור כלל המרדכי דדבר שבא לעולם ע"י תערובות אין בו בטול, יש מחלוקת גדולי האחרונים, דיש אחרונים דס"ל דכלל זה לא נאמר רק בבא בעולם בתערובות בטבע הבריאה כמו הרוק בדם שרקקה היבמה, אבל אם בא התערובות שלא בטבע הבריאה שפיר בטיל אע"פ שהאיסור לא היה לבדו בשום פעם, ואדרבה באופן זה שפיר בטיל אפי' בדשיל"מ, וכן ס"ל להפרמ"ג באו"ח סי' תמ"ז והשואל ומשיב והארצוה"ח והגרע"א ביו"ד סי' ק"ב ועוד אחרונים, כמו שביארנו בארוכה לעיל פרק ב', ודעת הרמב"ם בודאי דכן הוא דכל שלא נולד האיסור בתערובות בטבע הבריאה שפיר בטיל מדפסק בפ"ד מה' איסורי מזבח דב' שותפים שחלקו זה נטל עשרה טלאים וזה נטל תשעה טלאים וכלב מוציא אחד מהם והשאר מותרין מטעם ברירה, וע"כ מה"ת בטיל המחיר כלב ברוב ובדרבנן יש ברירה כמש"כ המקו"ח והמהרי"ט עיין לעיל פ"ב וגם בפ"ו שנתבאר זה בארוכה, והעין יצחק ועמו עוד רבים המקנה ועוד אחרונים דס"ל דאם ההיתר יכול להיות כהאיסור אפי' אם נולד האיסור בתערובות שלא בטבע הבריאה נמי לא בטיל, והעין יצחק הרבה להביא ראיות לשיטתם כמו שנתבאר לעיל פרק ו' ז' ח', אלא דהיכא דאי אפשר להההיתר להיות איסור כהיין היוצא מהענבים בשבת להיין שיצא כבר קודם השבת אז שפיר בטיל אפי' בדשיל"מ כהמרדכי שהובא ברמ"א יו"ד סי' ק"ב סעי' ד', ולפי"ז אפשר דאם אחד לש עיסה ונטל ממנה חלה ואח"כ עירב בה קמח לעבותה אם יש בהעיסה רוב נגד הקמח או ששים לדעת הנו"ב מהדו"ת סי' נ"ד שפיר בטל הקמח אע"ג דהוה דשיל"מ, משום דבשעה שהיה עדיין קמח הרי לא נתחייב בחלה, ואימתי נעשה טבל כשלש ונעשה עיסה ואז הרי האיסור כבר מעורב בהיתר ואין ההיתר יכול להיות טבל שנית ושפיר בטיל אפי' בדשיל"מ, אולם מש"כ הבאר עשק בתרנגולת שהטילה ביו"ט ביצה אשאר בצים דג"כ בטיל מה"ט דלא היה ניכר האיסור קודם שנתערב, נראה כיון דבשעה שיצאה הביצה רובה הרי היא כילוד ואז הרי היה יכול להכיר האיסור שוב לא בטלה אע"פ שלא ראה אותה אז שום אדם:

ודע דאם נולד האיסור שלא בתערובות דלא בטיל בדשיל"מ, אפי' אם נודע האיסור אחר שכבר נתערב נמי לא בטיל, דעתה כשנודע נתודע למפרע שנתערב כאן איסור, כמש"כ הפרמ"ג ביו"ד סי' ק"א בשפ"ד סק"ה על דבר האו"ה כלל ז' דין ג' לענין חתיכה שלא נמלחה שנפלה לחתיכות אחרות ע"ש, ולפי"ז קשה מאוד דברי המקור חיים בה' פסח סי' תמ"ז ס"ק ט' שרצה לומר דבלח בלח דקיי"ל דאינו חוזר וניעור בפסח אם לא נודע עד אחר שכבר בא הפסח אם בטיל אם לא, וכתב סניף להתיר מטעם האו"ה כלל ז' דין ג' הנ"ל שכתב דכל דבר שאינו מתבטל אם לא נודע האיסור עד אחר התערובות מתבטל שפיר וא"כ ה"נ בחמץ בפסח עכ"ד ע"ש, ואין דבריו נכונים דהרי האו"ה מיירי רק בנולד האיסור לאחר שנתערב דבכה"ג אפי' דברים שאינם מתבטלין מטעם חשיבותן כחתיכה הראויה להתכבד או דשיל"מ נמי בטיל כמש"כ המרדכי בההיא דגיגית מלאה יין, אבל חמץ דשמו עליו גם קודם פסח אלא דקודם פסח הוא היתר ובפסח נאסר, ומ"מ קיי"ל דביבש ביבש אמרינן חוזר וניעור אף שנולד האיסור בתערובות משום חומרא דחמץ וע"כ דגם המרדכי והאו"ה מודים בזה, א"כ גם בלח בלח אין היתר מטעם זה והידיעה לא מעלה ולא מוריד גם בכל דברים החשובים כמש"כ הפמ"ג הנ"ל ודו"ק שקצרתי בזה:

והח"ס חאו"ח סי' קל"ג לענין יי"ש של פסח הנעשה מתבואה ותפוחי אדמה כתב וז"ל, ועוד נ"ל דאפי' יהיה הרוב מדבר המותר מ"מ כל זמן שהן התבואה ושאר המינים בעינם לא שייך בטול כי אפשר לבררם ולהפרידם והיכא דניכר לא שייך בטול, ולא נידן אלא על טיפת הזיעה, וכיון שתחילת ביאתו לעולם ע"י תערובות אין לו בטול כמו שהוכיח המרדכי ס"פ הזרוע מהא דיבמה שרקקה דם וזב שראה קרי, ולא דמי להא שכתב המרדכי פ"ק דשבת גבי גיגית ענבים דרוכים היפך מזה, התם שאני דכל דבטל האיסור בעוצם מיעוטו ולא נבא עליו אלא מחומרת יש לו מתירין בזה נימא כל שלא ניכר האיסור מעולם לא החמירו בו חכמים. אבל כל שנולד כך ולא נשתנה דבר ע"י תערובות הרי הוא כמו שהיה, וא"כ ה"נ דכוותיה ואין כאן בטול עכ"ל, ולפי מיעוט שכלי אין לשונו מבורר לי במקום הזה, וכנראה דגם רבינו הח"ס ס"ל דדברי המרדכי ס"פ הזרוע אמורים רק בנולד בתערובות בטבע הבריאה כלהקת הנביאים שהבאתי לעיל וזיעת היי"ש נמי נולד בתערובות בטבע הבריאה משו"ה לא שייך בהזיעה היתר המרדכי דפ"ק דשבת, ואולם לפמש"כ לעיל על אודות המקו"ח בלאו"ה לא שייך לענין חמץ בפסח היתר המרדכי פ"ק דשבת, כיון דקיי"ל דביבש ביבש שנתערב קודם פסח חוזר וניעור בפסח משום חומרא דחמץ דלא בדילי אינשי מיניה, וה"ח לח בלח דלא שייך היתר זה אלא דבלח אם יש ששים אינו חוזר וניעור ובייי"ש ליכא ששים ודו"ק גם עיקר הסברא של הח"ס דזיעה

היוצא מהתבואה ותפוחי אדמה נקרא נולד האיסור בתערובות ולא בטיל כהמרדכי סוף חולין, לא זכיתי להבין ולענ"ד כיון דהתבואה עם תפוחי האדמה לא נולדו בתערובות גם זיעת התבואה שפיר בטיל ברוב זיעת תפוחי האדמה, ולדברי הח"ס צריכין אנו לומר שאם מלח בשר כשרה עם בשר טרפה ביחד לקיום, ויש בבשר הכשרה ששים נגד בשר הטרפה באופן דהבשר הכשר לא נאסר יהיה הציר שיצא מהן אסור מ"מ כיון דהציר נולד בתערובות לסברת הח"ס וזו לא שמענו וה' יאיר עיני:

ודע שהרב הג"מ יחיאל העלער בספרו עמודי אור סי' כ"ג כתב, דכל חידושו של המרדכי סוף פ"ק דשבת הוא דוקא בדבר שעיקרו מדרבנן כמוקצה וכיוצא בה אבל לא בדבר שעיקרו מה"ת, וז"ל שם אחר שהביא דברי הגהת הנו"ב מהדו"ת חיו"ד סי' ח' באותו ואת בנו שנתערב אחד מהן באחרים ואח"כ שחט השני שהוא בטיל אע"פ שהוא דשיל"מ כיון שנולד האיסור בתערובות, והביא גם דברי הגר"א ז"ל ביו"ד סי' ש"ך שדחה דברי התוס' בב"ק (דף צ"ט) שכתבו בענין בטול רבעי דהוה דשיל"מ ע"פ המרדכי דבנולד בתערובות ליתא לחומרת דשיל"מ [גם הגרע"א כתב והעיר בחידושיו ליו"ד סי' ק"ב סעי' ד' שדברי התוס' בב"ק עם דברי המרדכי בפ"ק דשבת סתראי אינון] ועפ"ז דחו המג"א והגר"א ז"ל דברי הרמ"א באו"ח סי' שי"ח סעי' ב' ע"ש, כתב ע"ז הגאון ר"י העלער זצ"ל בזה"ל ואני בעניי לא זכיתי להבין וכו' והלא יסודו של המרדכי בפ"ק דשבת הוא מדאמר הש"ס בריש ביצה הני מילי היכא דאיתא לאיסורא בעיניה, והלא מבואר שם שזהו רק בדבר שעיקרו מדרבנן, דקאי שם דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא דוקא בדאורייתא ובדרבנן מבטלין, ופריך שם ולרב אשי דאמר דדשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל מאי א"ל ומשני ה"מ היכא דאיתא לאיסור בעיניה בזה אמר ר"א דאפי' בדרבנן דבשיל"מ לא בטיל, אבל היכא דליתא לאיסורא בעיניה לא ומזה למד המרדכי דינו לענין גיגית שהוא דרבנן, אבל באיסור שהוא דאורייתא שאינו בטיל בדשיל"מ לא שמענו לחלק בין הוכר האיסור קודם התערובות אם לא עכת"ד, אבל כל גדולי האחרונים לא ס"ל כוותיה דהרב עמודי אור בזה וס"ל דאפי' באיסור דאורייתא אמורים דברי המרדכי פ"ק דשבת וצ"ע בזה:

ובדבר המרדכי סוף חולין דדבר איסור שנולד עם ההיתר בתערובות לא בטיל כתב הגאון ר"י העלער זצ"ל בעמודי אור סי' קי"ח, דיש עוד כיוצא דצחצוחי רוק בדם ביבמה וצחצוחי זיבה בקרי, דתנן במכשירין פ"ו מ"ה דר"ש ס"ל דמוחל הזתים מצד עצמו אינו משקה והיוצא מן הבור טמא לפי שאי אפשר לו בלא צחצוחי שמן ורבנן ס"ל דמוחל מצד עצמו הוה משקה, ועיין להגר"א שם בפירושו באורך, ובשבת (דף קמ"ד ע"ב) מייתי הש"ס פלוגתא דר"ש ורבנן במוחל אם פוסל את המקוה כמשקה, ומוקי אביי משנה

דמקואות דמוחל פוסל את המקוה כרבנן דר"ש, והקשו שם התוס' דלמא כר"ש נמי אתי ובמוחל היוצא מן הבור עסקינן, ולהמתבאר א"ש דכיון דלס"ד דש"ס שם לפסול המקוה בשינוי מראה משקה בעינן, נהי דצחצוחי שמן לא בטיל ברוב המוחל וע"כ מיסודו של המרדכי דדבר שבא מתחילת ברייתו בתערובות לא בטיל, אבל לפסול המקוה בשינוי מראה שהמוחל פועל השינוי מראה לא צחצוחי השמן איך יפסל מהאי טעמא להכי מוכרח לאוקמי מתניתין דמקואות כרבנן עכ"ד הנחמדים, ובפרק הבא אעתיק איה"ש את דברי המרדכי סוף חולין כתומם:

פרק י

זה לשון המרדכי סוף חולין, בספר החכמה הקשה רבינו משולם לר"ב הא דאמרינן פרק הזרוע חורי הנמלים וכו' הכל לעניים אמאי לא אזלינן בתר רובא ורובא דקמה לבעה"ב הוא, וכי תימא ר"מ לטעמיה דחייש למיעוטא אנן סהדי דמיעוטא דמיעוטא הוא כדאמרינן גבי גבינות בית אונייקי וכו' והשיב לו ר"ב אני אומר דר"מ מודה בבטול ברוב בכל דוכתא אע"ג דאיהו חייש למיעוטא מדאורייתא כדמוכח פ"ק דחולין וכו' וברובא דאיתא קמן נראה דלא פליג ר"מ דהרי כתיב אחרי רבים להטות וכו', ובפ"ב דבב"ק וביבמות א"ר יהושע שכבת זרע של זב מטמא במשא לפי שא"א בלא צחצוחי זיבה, וכה"ג אמרינן בפ' מצות חליצה יבמה שרקקה דם חליצתה כשרה לפי שא"א בלא צחצוחי רוק, ותימה הא תניא בזבחים פרק התערובות ר' יהודא אומר בשם ר"ג אין דם מבטל דם ואין רוק מבטל רוק. אבל משמע לכו"ע דדם מבטל רוק [וליכא למימר דאתיא כר"מ דחייש למיעוטא דהא ר"מ מודה ברובא דאיתא קמן, ע"כ הגה] א"כ ה"נ נימא הכי, וי"ל דבב"ק וביבמות מיירי כגון שהוא בעין וניכר [המתבטל] וכל דבר שהוא בעין וניכר לא בטיל, א"נ ליכא למימר בטול ברוב אלא דבר שהיה ניכר בפ"ע תחילה ואח"כ נתערב. אבל בדבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב כגון בב"ק וביבמות ליכא למימר דבטל, והא דתנן פרק המפלת שליא בבית טמא ור"ש מטהר ומסיק טעמא דר"ש משום בטול ברוב שנימוח הולד ונתבטל ברוב, י"ל דהתם נמי הולד היה ניכר מתחילה ואח"כ נימוח וע"כ מתבטל וכו' עכ"ל המרדכי הצריך לענינינו בכמה פרקים בספרנו הזה, ומשו"ה העתקתיו כולו בזה, ודע דאין לתמוה על עיקר קושית רבינו משולם דלמה לא אזלינן בקמה אחר רובא ורובא דקמה לבעה"ב, מהא דקיי"ל בביצה (דף ל"ח ע"ב) דאין בממון דין בטול ברוב וכבר דברנו בזה בפרקים הקודמים ועוד נדבר בזה להלן בישע ה', והרי זה ממש דין נתערב קב חטין של העניים בתשעה קבין של בעה"ב וכי יאכל הלה וחדי, הא

לא קשיא כלל חדא דקושית רבינו משולם היא רק דמ"מ אמאי כולה לעניים. ותו אפשר דממון עניים דין ממון שאין לו תובעין יש לו ושפיר בטיל כדמסיק הש"ס בביצה שם: **ונמצינו** למדין דדברים הבאין לעולם בתערובות בטבע הבריאה אשר לפי מה שביארנו לעיל הכל מודים דאין בהם דין בטול ברוב. ויש לומר דגם הרמב"ם ס"ל הכי, שהרי אין לנו הוכחה דס"ל דמה"ת בטיל רק היכא שאין התערובות בטבע הבריאה, אלה המה:

א

יבמה שרקקה דם שאי אפשר בלא צחצוחי רוק המבואר ביבמות (דף ק"ה ע"א) שהביא המרדכי:

ב

ש"ז של זב שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה המבואר בב"ק (דף כ"ה ע"א) וגם זה הביא המרדכי:

ג

מותר השמן היוצא מן הבור שאי אפשר בלא צחצוחי שמן המבואר במכשירין (פ"ו מ"ה) עיין בפרק הקודם:

ד

ואני בעניי הנני מוסיף עוד מה דאמרינן בירושלמי ברכות (פ"ב סוף ה"ו) תני כלה אסורה לביתה כל שבעה ואסור ליטול ממנה כוס של ברכה דברי ר' אליעזר, מ"ט דר"א אי אפשר שלא יצא דם נדה עם דם בתולים עכ"ל הירושלמי, ואולם יש לעיין כיון דקיי"ל דדם נדה עוד בבית החיצון מטמא מדכתיב בבשרה כדאיתא בריש פ"ק דנדה, א"כ אפשר דדם נדה דמי להא דולד שכתב המרדכי שהיה ניכר תחילה ואח"כ נימוח ויש בו בטול וה"נ דם נדה דכוותיה, ועיין בסדרי טהרה יו"ד סי' קצ"ג סק"ג מה שכתב בדין זה ובסוף הס"ק שם מעורר מסנהדרין (דף ע"ג) דמוכח שם דבהכנסת עטרה משיר דם בתולים ויש להאריך בזה אבל אין כאן מקומו, ועיין ירושלמי תרומות (פי"א ה"ב):

ה

והאחרונים הסמיכו לזה דין עובר שהוציא אבר ואח"כ נשחטה האם והוציאו העובר והרי היא נקבה דהחלב שלה אסור לשתותו, דהרי זה כחלב טרפה שנתערב בחלב כשרה והוה נולד האיסור בתערובות בטבע הבריאה, עיין בפ"ת ליו"ד סי' י"ד סעי' ה' ס"ק ג'. ודין פרה חולבת שיצא ממנה דם עם החלב שהובא בפ"ת ליו"ד סי' פ"א סק"י ואכמ"ל בזה, ועיין לעיל פרק ט' שהבאתי דברי הח"ס או"ח סי' קל"ג לענין י"ש של פסח ומש"כ שם בעניי הערתי עליו ודי בזה כאן:

ואחרי כל אלה יש לי להעיר על המרדכי מהא דמס' עכו"ם (דף נ"ט ע"א) דאמר שם ריו"ח משום רשב"י דמים של רבים אינן נאסרין אם השתחוה להן, וכתב שם הפלפולא חריפתא ברא"ש סי' ט' אות ס"א וז"ל ואפשר דטעמא הוא משום דכיון דאין הכל שלו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואע"פ שיש להמשתחוה ג"כ חלק בו בשותפות הלך אחר הרוב עכ"ל וכ"כ גם הגאון יעב"ץ בשאילת יעב"ץ ח"א סי' כ"ב וכן הוא ג"כ דעת הנקודות הכסף ביו"ד סי' קמ"ה, וקשה נהי דמטעם ממון בטיל חלקו שפיר דכיון דחלקו אסור לגמרי בהנאה הו"ל ממון שאין לו תובעין ואין לו דין ממון לענין בטול כמש"כ לעיל כמה פעמים, אבל הרי נולד בתערובות מתחילת בריאותו בנביעתו בטבע הבריאה וא"כ איך שייך כאן דין בטול, אלא דכד מעיינינן בזה שפיר בלאו"ה קשה שם לומר דמצד בטול אתינן עלה דהרי קיי"ל דעכו"ם אין לה בטול כדאיתא ביו"ד סי' ק"מ ועיין מש"כ בזה בחידושי למעילה (דף י"ג ע"ב) וכאן עת לקצר:

פרק יא

הנה הגיע לידי קונטרס כתב יד ר' יוסף דוד אב"ד דק"ק הארעדישץ ז"ל על אודות המרדכי דסוף חולין הנ"ל, והנני רואה נכון לפנינו להביא תמצית חידושו בזה ולהעיר עליו כיד ה' הטובה עלי וזה לשום, ואשר אחזה לי אני לומר כוונה אחרת בהמרדכי אשר בזה יתורץ כל הקושיות שהקשו עליו האחרונים וגם נבין בזה הסברא של חילוק המרדכי, אך נעתיק מתחילה דברי המרדכי כמה שהן ואחר נבין [עיין לעיל ריש פרק יו"ד שהבאתי לשון המרדכי] ולענ"ד דכל קושית המרדכי ותירוצו הוא רק אליבא דר"מ, דאליבא דרבנן אפשר באמת לתרץ כתירוץ המל"מ ע"פ הסוגיא דבכורות דלענין משא לא בטיל עיין מל"מ פ"א מה' משכב ומושב, רק לר"מ ע"כ אנו צריכין לומר דס"ל דגם לענין משא בטיל ולא ס"ל דטומאה כמאן דאיתה:

דהנה שם בסוגיא איתא אראב"י בהמה שהפילה חררת דם וכו' דתני ר"ח דאינה מטמאה במגע ובמשא זע"ז לא פליג שום אדם, דהרי שם (דף כ"ג ע"ב) דאמר הלכה בכולה פרקא בר מפלוגתא, וקאמר הש"ס כמאן אי דראב"י הא משנת ראב"י קב ונקי, והקשו התוס' שם ד"ה אלא אדראב"י וכו' דהא רבנן פליגי עליה ע"ש, ועיין ברמב"ם פ"ד מה' בכורות דפסק כראב"י וכתב הלח"מ טעמיה משום דמוכח מהש"ס דליכא מאן דפליג אראב"י ע"ש, וא"כ ס"ל דגם ר"מ כראב"י גבי חררת דם דאינו מסמא לא במגע ולא במשא, ובגמ' בכורות (דף כ"ג פ"א) פריך אריב"ח דס"ל דנבלה שנתערבה בשחוטה בטלה רק למגע ולא למשא, מהא דחררת דם דבטלה גם למשא ומשני משום דהוה טומאה סרוחה, ופריך הניחא לבר פדא דאחר טומאה חמורה עד לגר שפיר דהא לא חזיא לגר, אלא לריו"ח

דאמר עד לכלב הא חזיא לכלב קשיא, מ"ט דבר פדא דכתיב לא תאכלו כל נבלה לגר וגומר הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, וריו"ח למעוטי סרוחה מעיקרא ובר פדא ס"ל סרוחה מעיקרא לא צריך קרא עכלהג"מ, והקשו התוס' ד"ה ואידך דבע"ז משמע דלריו"ח סרוחה מעיקרא לא צריך קרא למעט דהא ס"ל נותן טעם לפגם מותר וכו' ותירצו התוס' דלענין איסור אכילה סבר ריו"ח דלא צריך קרא דמעיקרא עפרא הוא, אבל לענין טומאה הוה אמינא דמטמא אע"ג דלא חזיא לאכילה כמו שרץ וש"ז וזיבה עכ"ל, ור"מ ס"ל בע"ז (דף ס"ז ע"ב) דנו"ט לפגם אסור ודריש הך קרא לסרוחה מעיקרא לענין איסור אכילה, וא"כ כ"ש דס"ל לענין טומאה דאף שאינה ראויה לגר אפ"ה מטמאה, וא"כ ליכא לתרץ אליבא דר"מ דמשו"ה לא מטמא במגע משום דסרוחה כדמקשה הש"ס אדריו"ח, וע"כ צ"ל דבאמת ס"ל לר"מ דבטיל גם לענין טומאת משא וא"כ לר"מ שפיר מקשה המרדכי וליכא למימר תירוץ המל"מ:

וכן מוכח גם בנדה (דף כ"ו ע"א) דר"מ ס"ל דגם לענין משא מבטיל בטיל, דשם בנדה ס"ל לר"מ גבי שליא בבית הבית טמא ורק הבית הפנימי אבל אם הוציאוהו לבית החיצון מודה ר"מ דטהור ע"ש, ולר"מ ע"כ הטעם שם משום בטול ברוב. דהתוס' הקשו שם באמת אליבא דר"י דאמר משום בטול ברוב נגעו בה דעכ"פ במשא ואהל ליטמא ואי דהוה טומאה סרוחה הא במת לא מהני מה דסרוחה, ותירצו כיון דהתם הטומאה היא משום מת שלם וכיון שנתבטל ברוב לא הוה מת שלם עכ"ד, ור"מ ודאי דלא ס"ל הטעם דמת שלם עיי"ש בחידושי הרשב"א מה דמפרש אהא דפריך מ"ט דר"ש ולא פריך מ"ט דר"מ משום דהמקשן נמי ידע דלר"מ הטעם לכלב, ואפ"ה פסק גבי נבלה בשחוטה משא לא בטיל, ולענין בהמה ששפעה חררת דם פסק דאינה מטמאה אף במשא, שהדברים סותרים זא"ו לפי הסוגיא דבכורות (דף כ"ג) דמסיק על ריו"ח בקושיא. ותירץ תיכף בעת יציאתו לאויר העולם. אבל ר"מ הא ס"ל דתיכף ביציאתו לאויר העולם לא נתבטל רק בבית החיצון א"כ לא שייך תירוצו דהא לא הוה סרוחה מעיקרא, וגם בגוף הסוגיא דנדה שם לגבי מת לא שייך סרוחה מעיקרא כמש"כ שם התוס', וגם אין לומר לר"מ הטעם משום מת שלם או בלבול צורה דהא זה הוה ג"כ תיכף בעת שנולדה השליא ואפ"ה ס"ל לר"מ דלא בטל ומטמא, ומ"מ ס"ל לר"מ דבבית החיצון נתבטל, וע"כ טעמיה משום דס"ל דגם לענין משא נתבטל וכמש"כ הרשב"א דס"ל לר"מ דבבית הפנימי יש כזית בפ"פ ע"ש, מכל זה ראיה דלר"מ גם לענין משא בטיל וס"ל לר"מ דטומאה כמאן דליתא, להכי מקשה המרדכי שפיר דמשמע דגם ר"מ לא פליג אהנך דינים דיבמה שרקקה דם וזב שראה קרי, ולר"מ מקשה כיון דגם ר"מ מודה לדינא דבטיל ברוב ברובא דאיתא קמן

כמש"כ שם המרדכי מקודם מדכתיב אחרי רבים להטות ור"מ הא ס"ל דגם לענין משא בטיל, אחאי לא בטיל הרוק בדם והזיבה בקרי:

ואליבא דר"מ שפיר מתרץ המרדכי דכיון דתחילת ביאתו לעולם בתערובות אינו בטיל לשיטתיה דר"מ, וסברתו וכונתו היא דמתחילה ס"ד דהמרדכי לר"מ דחייש למיעוטא לית ליה נמי דין בטול ברוב כלל, וחידש לן רבינו ברוך דאף ר"מ דחייש למיעוטא מה"ת מ"ח בדין בטול ברוב מודה דברובא דאיתא קמן מודה ר"מ דאזלינן בתר רובא, וא"כ נבין שפיר סברתו בזה דכיון דכל הטעם דמודה ר"מ בבטול ברוב הוא משום דאיתיה קמן, א"כ כל זה שייך בניכר כל אחד בפ"ע מקודם והוה שפיר רובא דאיתא קמן, אבל אם תחילת ביאתו לעולם ע"י תערובות היה א"כ הוה רובא דליתא קמן ולא אזלינן בתר רובא אליבא דר"מ ודמי ממש לקטן וקטנה דאף שידעינן בודאי דרוב קטנים אינם סריסים וכן רוב בהמות כשרות הן אפ"ה לא אזלינן בתריה אליבא דר"מ וה"נ בבא לעולם ע"י תערובות אף שההיתר הוא רובא מ"מ כיון שאינו ניכר מעולם בפ"ע הוה רובא דליתא קמן ולא בטיל לר"מ, ולהכי מקשה המרדכי אח"כ מהא דנדה שליא בבית כונתו ג"כ דשם ס"ל לר"מ נמי דבבית החיצון טהור א"כ ס"ל דבטיל, והקושיא היא מר"מ גופא, וע"ז מתרץ שפיר דהתם היה ניכר הוולד מקודם דהרי ס"ל לר"מ דבבית הפנימי טמא. א"כ ס"ל לר"מ דמתחילה היה ניכר הוולד להכי שפיר בטיל, ולא קשה שוב מה שהקשו מר"ש דלר"ש אינו ניכר שהרי לר"ש מודה המרדכי דבטיל גם מה שנולד מתחילת ביאתו לעולם בתערובות, דלר"ש רובא דליתא קמן נמי שפיר מבטל כרובא דאיתא קמן, ורק כל הקושיא היה אליבא דר"מ ואליבא דר"מ מתרץ המרדכי שפיר דלשיטתיה היה הולד ניכר מקודם שהרי מטמא בבית הפנימי, ולענ"ד נראה שזה אמת בכוונת המרדכי דאח"כ ג"כ דיבר רק אליבא דר"ח ע"ש, וכמו דמשמע מהגהת מרדכי שהעתקתי לעיל:

ועפ"ז אפשר לפרש בפשוט פלוגתא דר"מ ור"ש גבי שליא בבית דנדחקו הרבה בטעמן עיי"ש ברשב"א הנ"ל, ולדברינו שפיר ניחא דלא פליגי כלל במציאות רק דבזה פליגי, דר"מ ס"ל דהבטול שנתבטל קודם יציאתו לאויר העולם לא מהני וכנ"ל, רק מה שנתערב אח"כ בבית החיצון זה הוא תערובות אחר ביאתו לעולם אז בטיל, ור"ש ס"ל דגם תערובות שקודם ביאתו לעולם ג"כ מהני לבטל כנ"ל במרדכי ודו"ק עכ"ל הגאון ר' יוסף דוד ז"ל בקונטרסו, ובאמת שהוא דבר חדש שלא שערוהו כל גאוני האחרונים והדבר יפה ומתקבל וראוין הדברים למי שאמרן, ומ"מ לענ"ד הצדק עם כל האחרונים לקושטא דמילתא שדברי המרדכי לכו"ע ולא רק לר"מ אזלי כמו שאבאר בפרק הבא בעזה"ש:

פרק יב

דהנה לשון המרדכי שכתב וז"ל והא דתנן פרק המפלת שליא בבית הבית טמא ור"ש מטהר, ומסיק טעמיה דר"ש משום בטול ברוב שנימוק ונימוח הולד ונתבטל ברוב, וי"ל דהתם נמי הולד היה ניכר מתחילה ואח"כ נימוח וע"כ נתבטל עכ"ל, לשון זה בולט דלר"ש מקשה המרדכי ולא לר"מ שלא נזכר כאן, ואיך נימא דלר"ש סובר המרדכי דדבר שנולד בתערובות בטיל נמי, וכל תירוצו הוא לר"מ ושביק לר"מ ונקט לר"ש דלדידיה אין קושיא וגם לא ס"ל התירוץ הא חדא, ועוד הרי במכשירין (פ"ו מ"ה) פליגי ר"מ ור"ש לענין הכשר דר"ש ס"ל דמוחל אינו משקה מצד עצמו וטהור אבל היוצא מן הבור טמא לפי שאי אפשר בלא צחצוחי שמן ור"מ ס"ל דמוחל עצמו משקה הוא, וכתב הגר"א ז"ל באליה' רבה דאזלי לשיטתם במס' טהרות (פ"ט מ"ג) ע"ש שהאריך, וזה שכתבנו דטעמא דר"ש הוא לפי שא"א בלא צחצוחי שמן הוא מבואר בתוספתא הובאה בפיהמ"ש להרמב"ם ז"ל, והרי גם שם יקשה לר"ש ממש כקושית המרדכי אהא דיבמה שרקקה דם ואהא דזב שראה קרי דלבטיל ברוב, דהרי ענין הכשר אינו דומה לענין משא רק לענין נגיעה, תדע דהרי פסק הרמב"ם בפט"ז מה' טומאת אוכלין דמי פירות שנתערבו בשאר משקין הולכין אחר הרוב ע"ש בה"ד, ורק במים פסק שם דגם משהו לא בטיל וגם ע"ז חולק עליו הראב"ד ז"ל דגם במים הולכין אחר הרוב ע"ש, וא"כ הרי קשה מאוד קושיתנו דאמאי לא בטיל מעט צחצוחי שמן ברוב המוחל דהרי בשארי משקין לכו"ע הולכין אחר הרוב, ואחר החיפוש מצאתי שכן הקשה כבר הרש"ש בהגהותיו שם ונשאר בקושיא ע"ש בהגהות הרש"ש בטהרות (פ"ג מ"ג), וע"כ לבוא לסברת המרדכי דכיון דצחצוחי השמן נולד בתערובות בהמוחל ודמי ממש לצחצוחי רוק בדם וכיוצא לא שייך בטול, הרי מוכח דלר"ש נמי דבר שבא לעולם ע"י תערובות לא בטיל, וא"כ אזדי לה כל דברי הגאון ריי"ד ז"ל בקונטרסו והצדק עם כל אלה המובאים בפרקים הקודמים, דהמרדכי לכו"ע ס"ל דהנולד בתערובות לא בטיל ובפרט לר"ש בלי ספק ודו"ק:

גם ההוכחה שהוכיח דר"מ ס"ל בטול גם לענין משא מהא דס"ל נו"ט לפגם אסור יש לדחות בכמה אנפי, ועיין נו"ב מהדו"ק חיו"ד סי' כ"ו וגם במהדו"ת חיו"ד סי' כ"ט ע"ש היטב והגאון ריי"ב בקשות מיושב עמד על עיקר הקושיא שנשאר בש"ס על ר' ירמיה ע"ש ברש"י דמה זו קושיא וכי גברא אגברא קרמית וכתב וז"ל, אע"כ דפריך הש"ס מההלכה הרווחת בישראל דקיי"ל כר' ירמיה לענין לוקח ציר מע"ה, דלקדרה מצא מין את מינו וניעור, וגם קיי"ל כריו"ח דאחד זו ואחד זו לכלב והלכה רווחת היא וא"כ קשיא הלכתא אהלכתא וזהו דקשיא ליה להש"ס, וע"ז מסיק הש"ס בקושיא כלומר דנהי דההלכות

קשיין אבל מ"מ לא מצינו לדחות הלכה רווחת זו מקמי הלכה רווחת דאידך, וא"ש פסק הרמב"ם כר' ירמיה וכריו"ח מאחר דחזינן דסתמא דהש"ס ס"ל דתרווייהו הלכות פסוקות הן עכ"ל, וא"כ שוב אין לנו ראיה איך ס"ל לר"מ דאפשר גם ר"מ אף דס"ל נו"ט לפגם אסור מ"מ מודה דלענין משא לא בטיל אף דלכאורה הדברים סתראי אינון, כמו דאע"פ שההלכות סתרי אהדדי ונשארו בקושיא מ"מ לא נדחתה חדא מקמי אידך ודו"ק, ולכאורה דברי הקשות מיושב בישוב פסקי הרמב"ם מוכרחים, דמה שתירץ המראה הפנים בירושלמי שהובא בפרק הקודם והעתיקו מהרי"ט אלגזי בה' בכורות אות ל"א כבר השיג עליהם מהרי"ט אלגזי שם, וגם בספר שי למורא על בכורות תמה עליו הרבה ועיין בלח"מ פ"ד מה' בכורות הי"א, וההכרח נותן כמש"כ הגרי"ב בספרו קשות מיושב דעיקר הדבר הוא כיון דהש"ס מסיק בקושיא ולא בתיובתא נשארו גם שני הדינים על מקומם ולא נדחו חד מקמא אידך דיש איזה סברא לחלק בין הנושאים, וא"כ ממילא בטלי הראיות שמביא הגרי"ד גם מהא דבכורות גם מהא דנדה, ועיין בספר שי למורא על מס' בכורות הנ"ל שהאריך בשיטה זו, גם יסודו דכשבא לעולם ע"י תערובות הוה רובא דליתא קמן יש לפקפק בזה הרבה כמובן, ודי בזה כאן שלא באתי רק לברר עניני דבר חשוב ודבר שלא שייך גביה דין בטול, והענינים הבאים דרך אגב מענין לענין קצרתי מאוד והוא הדבר גם בענין הזה שקצרתי בו מאוד:

ודרך אגב אכתוב כאן ביאור התוס' בבכורות (דף כ"ג ע"ב) שהביא הגאון הנ"ל כמש"כ בפרק הקודם שכתבו בד"ה ואידך דהא בע"ז משמע דסרוחה מעיקרא לא צריך קרא, ותירצו דלענין איסור אכילה ס"ל לריו"ח באמת דלא צריך קרא לסרוחה מעיקרא. אבל לטומאה הוה אמינא דמטמאה גם סרוחה מעיקרא כמו שרץ ושכבת זרע וזיבה עכ"ד, והנו"ב מהדו"ק חיו"ד סי' כ"ו תמה מאוד בצדק על דבריהם דא"כ מנ"ל באמת דלענין איסור גם בנסרחה אח"כ שריא, הא קרא לטומאה אצטריך לנסרחה מעיקרא, ותו דאיך יתכן דקרא מיירי בשני ענינים לענין טומאה בנסרחה מחיים ולענין איסור בנתנבלה ואחר כך נסרחה, והם באמת פליאות עצומות ועיין מש"כ שם הנו"ב בזה ע"ד הפלפול, אך י"ל בזה דבר ישר דהרי נהי דקרא לענין טומאה רק בנסרחה מעיקרא איירי, היינו שמחיים נעשית מוכת שחין כדפירש"י בע"ז (דף ס"ח), אבל הרי קרא זה דנבלה לגר אשר בשעריך תתננה מיירי לא רק בבשרה רק גם בחלב שלה כמו שמפורש בפסחים (דף כ"ב) כשהותרה נבלה היא וחלבה הותרו עיי"ש, והרי זה ברור דקרא זה רק לענין הבשר מיירי לענין טומאה, אבל לענין החלב ע"כ רק לענין איסור מיירי, דהא אי אפשר לומר גבי החלב דאם אין ראוי לגר אינו מטמא דהא חלב הראוי לגר ג"כ אין לו שום טומאת נבלה

כמפורש בכ"ד בש"ס ובמס' עוקצין פ"ג משנה ט' ע"ש, וע"כ דלענין החלב שבהנבלה רק לענין איסור אשמעינן קרא דאם אינה ראויה לגר אין בה איסור אכילה, כלומר שאם אינה ראויה לגר שריא באכילה גם לגבי ישראל כמובן, וא"כ שפיר מיירי קרא באמת בחד גוונא היינו שנעשית מוכת שחין בחייה כדפירש"י הנ"ל, וא"כ לענין הבשר דמיירי לענין טומאה הו"ל נסרחה מעיקרא שהרי נסרחה עוד בחייה קודם שנעשית נבלה, אבל לענין החלב שבהנבלה דהתירא דקרא ע"כ רק לענין איסור אכילה מיירי כמו שנתבאר, הרי ודאי גם כשנעשית מוכת שחין בחייה נסרחה אחרי כן היא, דהא קיי"ל דאיסורא דחלב חל תיכף בשעה שיצאה הבהמה ממעי אמה ואפי' בעודה במעי אמה אם כלו חדשיה חל על החלב איסור כרת של חלב. כדאיתא בחולין פרק בהמה המקשה אליבא דר"י דקיי"ל כוותיה, וא"כ אף שנעשית הבהמה מוכת שחין בחייה הו"ל החלב כנסרח אח"כ, ומוכח דלענין איסור גם בנסרח אחר חלות האיסור נמי שרי ומיושב הכל כפתור ופרח ומתורתו של ידידי הגאון הגדול ר' מאיר אריק למדתי זה, ועפ"ז יש עוד לפלפל גם בדברי הגאון רי"ד שהבאנו אמנם קשה עלי להאריך יותר מדין וראיה לכל דברינו אלה מהא דכתב מרן הח"ס בחידושיו לע"ז דף ס"ח ע"א דעשה דשאינה זבוחה יש גם בסרוחה מעיקרא דהא חל כבר האיסור במעי אמו ותו לא פקע אליבא דרבי מאיר ע"ש ודו"ק אלא דבעיקר דברינו יש לפקפק מעט דהרי אפשר שנעשית מוכת שחין במעי אמה ואני סומך על המעיין הישר:

פרק יג

והאחרונים דס"ל דאפי' אם נולד האיסור בתערובות שלא בטבע הבריאה נמי ס"ל להמרדכי שלא שייך גביה בטול אם ההיתר יכול להיות כהאיסור, הביאו ע"ז כמה ראיות ורבים מהן הבאתי כבר לעיל בפרק ו' ז' ח' ע"ש ובספר עין יצחק שזכרתי שם, וכאן אוסיף עוד ראיה אחת לזה מהש"ס דסוטה (דף מ"ג ע"ב) חמשה אחין ומת אחד מהן במלחמה כולן חוזרין דכל חד וחד קרינן ביה אשתו, ופירש"י דכל חד וחד יש לספוקי שמא לו תתיבם ע"ש, וקשה נמי התם דאמאי לא יתבטל האחד ברוב ג' הנשארים ברוב, אלא ע"כ לומר דהתם נמי נא שייך בטול כיון שנולד האיסור בתערובות וכל אחד מהם יכול לעשות איסור כגון אם יקח אשה או בית או כרם או ינתן לו בית או כרם במתנה, ולהרמב"ם דלא ס"ל בזה כהמרדכי ע"כ דס"ל דלא מטעם ספק למי תתיבם אתינן עלה, אלא דס"ל דיבמה בעצם היא חלה כארוסה לכל אחד ואחד מהאחין וקרינן ביה אשתו ואין להאריך כאן יותר בזה:

ולשלמות דברינו אביא כאן עוד ענין אחד ולהעיר עליו, דהנה בפמ"ג יו"ד סי' ק"ה בשפ"ד סק"ל כתב וז"ל והכנה"ג תירץ דלא אמרינן חד בתרי בטל אלא כשידוע שב' מותרין משא"כ כאן שכל אחת בספק איסור עומדת שמא לזו פלט החלב אינו בטל ובזה הוה א"ש גם הא דסוטה שהבאתי] והוא עצמו חשב זה לדוחק, וכן נראה דכ"ש הוא דמתחילה כולן מותרות היו ולא דמי למש"כ לעיל סי' מ"א בחסר הכבד בג' מקומות בג' בהמות אחד במקום מרה וכו' ובסי' נ"ט בג' סלעים בגלודה התם כל אחד נולד בספק איסור וכו' עכ"ל, ועיין בפתיחתו לה' תערובות ח"א פ"א, וגם החו"ד בסי' ק"א החליט כהפרמ"ג דאם כל אחד בפ"ע גם בלא התערובות היה אסור מספק לא שייך גביה בטול, ומה שהביאו לזה הוא קושית הכרו"פ שם אהא דפסחים (דף פ"ח ע"ב) גבי חמשה שנתערבו עורות פסחיהם לאחר זריקה דכולן אינן עושין פסח שני משום שאין עצה עם החזה והשוק שא"א להתנות בשלמים משום שהכהן לא יהיה מהמנויין על הפסח עיי"ש, והקשה דאמאי אסור הכהן בחזה ושוק לבטיל ברוב והבית מאיר ליו"ד סי' ק"י הקשה ג"כ הכי והוכיח מזה דין חדש אשר כל האחרונים לא ס"ל כוותיה עיי"ש] ומזה הוכיח החו"ד דלא שייך בטול ברוב רק היכא דהספק נולד מכח התערובות, אבל אם על כל אחד בפ"ע בלא התערובות יש ספק לא בטיל ברוב עכ"ד, והנה על הוכחה זו כבר אמרו האחרונים תירוצים שונים עיי"ש ביו"ד סי' ק"א ביד אברהם והיד המלך תירץ דהתם איכא מלבד איסור בע"מ גם איסור שלא למנוייו שאסור פסח אחד לחבירו ואין שם רוב היתר עיי"ש היטב דמשו"ה אין הרוב מסייע לבטל, ובעין יצחק תירץ דהתם עד הלילה כל פסח אפי' כשר אסור באכילה עיי"ש, ולכאורה היה אפשר עוד לתרץ קושיא זו ע"פ מש"כ הרא"ש הובא בשמ"ק בב"מ (דף ו' ע"ב) דכל רובא לא מטעם ודאי הוא רק שספק כזה התורה התירה, וא"כ בחמשה שנתערבו עורות פסחיהן אף דהבע"מ בטל ברוב מ"מ כיון דכל אחד חייב מצוה ודאית לאכול קרבן פסח כשר, לא יוכל לצאת בפסח שאינו כשר רק מטעם בטול ברוב שהוא רק מספק כשר, אך שבתי וראיתי דע"כ זה אינו לכאורה שהרי בחולין (דף י"א ע"ב) מוכיח דאזלינן בתר רובא אפי' דליתא קמן מפסח וקדשים דלא חיישינן לטרפה משום רוב בהמות כשרות הן הרי לפנינו דרובא מהני אפי' לענין מצוה ודאית, אם לא דנימא דאדרבה רובא דאיתא קמן גרע בזה כיון דאיכא כאן אחד דפסול ודאי הרי גם המיעוט איתא קמן וקשה עלי להאריך בזה במקום הזה ועיין גם בהגהות הגאון רא"מ הורעוויץ בפסחים שם:

עוד הוכיח החו"ד סברתו מהא דחולין (דף י"ב ע"א) ור"מ דחייש למיעוטא היכא אכיל בשרא, ומאי קושיא הא ר"מ ע"כ מודה בדין בטול ברוב, ובטול ברוב הוא אפי' אחד

בסוף העולם וכיון דרובא כשרות הוו יתבטלו הטריפות ברוב, אלא ודאי כיון דאפי' היה לפנינו רק אחת היה בה ספק שמא טרפה היא ולא מצד התערובות לא שייך בטול ברוב עכ"ד, ואני תמה על עצמי דלכאורה נעלם ממנו אשר עינו כעין הבדולח דברי המרדכי סוף תולין דכתב מפורש בזה"ל, והשיב לו רבינו ברוך אני אומר דר"מ מודה בבטול ברוב בכל דוכתא, ואע"ג דאיהו חייש למיעוטא גם מדאורייתא כדמוכח בחולין (דף י"א) דקאמר ולר"מ דחייש למיעוטא ה"נ דלא אכיל בשרא וכי תימא ה"נ פסח וקדשים מאי איכא למימר, ואי לא הוה חייש למיעוט מדאורייתא מאי פריך לישני הא דחייש למיעוטא הוא מדרבנן ובאכילת קדשים היה מעמיד על דין תורה אלא ש"מ מדאורייתא חייש, וברובא דאיתא קמן נראה דלא פליג ר"מ דהא כתיב אחרי רבים להטות וכו' עכ"ל, וכן כתב הר"ן בריש פ"ג דע"ז ממש להדיא כדברי המרדכי, הרי מפורש דר"מ מודה לדין בטול ברוב רק ברובא דאיתא קמן אבל ברובא דליתא קמן ס"ל באמת דלא אזלינן בתר רובא וליכא גם דין בטול וא"כ בטלה ההוכחה, וכן כתב גם הפמ"ג בפתיחה לה' תערובות ריש ח"א פ"א וגם הוא לא הביא המרדכי והר"ן, ומ"מ נראה דדינו של החו"ד דין אמת זולת הראיות רק מסברא, כיון דעיקר דין בטול ברוב מאחרי רבים להטות דגבי סנהדרין ילפינן לה, והתם לולא דברי המזכין או דברי המחייבין לא היה שום ספק רק מפני ששניהם לפנינו נולד הספק, משא"כ בדבר שאפי' היה רק אחד היה לנו ספק גם מבלעדי התערובות כההיא דפסחים הנ"ל לא שייך בטול. וכן כתב גם הפמ"ג כמו שזכרנו בפרק זה לעיל ועיין עוד בחו"ד סי' ק"צ ס"ק כ"ט מש"כ בענין תולין הקלקלה במקולקל, ויש לי שם בדבריו אריכות דברים אבל אין כאן מקומו וקצרתי מאוד:

פרק יד

כבר הבאתי לעיל פרק ד' דהאחרונים הקשו על קושית התוס' סוף מעילה שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב, דמאי קושיא היא זו הרי קיי"ל דממונא לא בטיל כדאיתא בביצה (דף ל"ח ע"ב) עיי"ש, והבאתי שם שהשב שמעתתא שמעתא ו' פ"ד הוכיח מזה דהקדש אין לו דין ממון רק דין איסור, ולכאורה יש להביא ראיה לדבריו מהש"ס דנדרים (דף נ"ח) ר"ש אומר כל דבר שיל"מ כגון טבל ומע"ש והקדש לא נתנו בהם חכמים שיעור ופירש"י והר"ן דהקדש יש לו מתירין ע"י פדיון, אלמא דרק מטעם דשיל"מ לא בטיל הקדש אבל דין ממון אין בו, וכן יש להביא ראיה מהא דמס' ערלה פ"ג מ"ג האורג מלא הסיט וכו' ובמוקדשין מקדשין בכל שהן, ומפרש לה הראב"ד בהשגות ברמב"ם פ"ג מה' בכורות והובא בתויו"ט שם במקומו דהטעם דלא בטיל בקדשים בכל שהן משום דהוה דשיל"מ, וכ"כ שם הרמב"ם בפיהמ"ש שם, ומקור דבריהם הוא

בירושלמי דערלה דשם מפורש הכי, ומדאמרי הטעם דלא בטיל משום דהוה דשיל"מ דהוא רק מדרבנן לא בטיל ולא קאמרי דלא בטיל מטעם ממונא דמה"ת לא בטיל, אלא ע"כ דאין בהקדש דין ממון, ומ"מ לא נוכל להעצים עינינו דכמה מקומות בש"ס בפשטן מורה דבהקדש דין ממון יש ג"כ, שהרי בברכות (דף ל"ה ע"א) אמרינן כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל והוא ע"פ מה דקאמר שם ע"ב דכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה, משמע דמעילה מטעם גזל גבוה הוא, ועיין בב"ב (דף פ"ח ע"ב) דאמרינן שם קשה גזל הדיוט מגזל גבוה שזה הקדים מעילה לחטא וזה הקדים חטא למעילה ע"ש משמע מכל זה דהקדש מטעם ממון הוא וכשנהנה מהקדש הוא ענין גזל כעין גזל הדיוט, אלא דיש להעיר לכאורה דא"כ כיון דקיי"ל דבן נח מצווה על הגזל א"כ היה בדין שיתחייבו עכו"ם מיתת סייף על גזל ומעילת הקדש נמי, ולפי"ז קשה מפסחים, (דף ע"ג ע"א) דפריך אהא דהשוחט בשבת לעכו"ם בחוץ חייב מאי תיקן. ומשני תיקן להוציא מידי אבר מן החי ופירש"י דהתיקון הוא לבני נח עיי"ש, ואמאי קרי לה תיקון הא עדיין נשאר באיסורו לב"נ משום דאכתי הוא הקדש כמבואר ברש"י בקדושין (דף נ"ז ע"ב) ע"ש, אמנם באמת אין כאן קושיא כל עיקר דודאי שפיר תיקן להוציא מידי אבר מה"ח לב"נ, ואי דהקדש אסור משום גזל גם לעכו"ם מ"מ התם כיון דעתה אסור בהנאה לכו"ע וגם להקדש לא שוה כלום כיון שנשחט בחוץ דשוב גם אם עלה ירד, ממילא אין כאן מעילה גם לישראל ומכ"ש לעכו"ם דכמאן דחנקינהו דמי, ולישראל איכא מ"מ מעילה מדרבנן כקדשים שמתו, אבל לעכו"ם אין כאן שוב איסור כלל וזה ברור:

ומאור הגולה הגרי"א בספרו עין יצחק שם האריך בזה והנני מעתיק כאן תמצית דבריו, וזהו תוכן דבריו דעיקר הדבר תלוי בגירסאות הראשונים ז"ל בביצה שם, דלגירסת רש"י ותוס' שהיא הגירסא שלפנינו מסיק הש"ס שם א"ל אביי לרב ספרא מאי קמדמית איסורא לממונא וכ דאף ביש לה תובעין איכא לאקשויא דלבטיל ברוב האיסור בהיתר וא"כ מוכח מזה דאף כשיש בו דין ממון מ"מ האיסור שבו בטיל, ולפי"ז שפיר הקשו התוס' סוף מעילה דתבטיל פרוטה של הקדש פי' האיסור שבו ולא יצטרך להביא קרבן מעילה או אשם תלוי, אבל הרב המאירי ויש מפרשים שהובא בשיטה מקובצת שם יש להם גירסא אחרת וז"ל הרב המאירי שם, הגירסא כן היא א"ל אביי ולא שנייא ליה למר בין ממון שיש לו תובעין לממון שאין לו תובעין ולטעמיך הא דאמר ר"ח וכו' הכל הוא מדברי אביי עד לסוף דא"ל מאי קמדמית איסורא לממונא זהו דברי רב ספרא שאמר לאביי, וקוטב הדבר לגירסא זו הוא דאביי מחלק בין ממון שיש לו תובעין לאין לו תובעין דביש לו תובעין לא בטיל, ואף גבי נבלה בשחוטה אם יש לנבלה בעלים לא בטלה, אלא

דסתם נבלה אין לה תובעין ואם יזדמנו תובעין בטלה דעתם, אבל מים ומלח שאין להם תובעין שהרי השאילה האשה לחברתה לכן בטלו, וא"ל רב ספרא מאי קמדמית איסורא לממונא וכו' דקא מסייע לר' אבא דדבר דעיקר תערובות שלו הוא איסור וכשנתערב יאמר עליו שנתערב איסור בהיתר, כגון בנבלה שאין אומרים בכזית נבלה שנתערב בהיתר ממון של פלוני נתערב עם ממונו של פלוני אלא נבלה נתערב עם היתר הלכך בטיל דאין הדבר תלוי בבעלים ובתובעין, אבל דבר שעיקר תערובות שלו הוא אינו איסור וכשנתערב אין אומרים איסור נתערב בהיתר אלא ממון פלוני נתערב בשל פלוני שאיסור הולכת התחומין רק נגרר אחריו, כגון מים ומלח לא בטיל אף דאיסור נגרר עמו היינו איסור תחומין, ומאי דאמר אביי אחר זה הטעם דלא בטיל מים ומלח גזירה וכו' אף דהשתא אתי שפיר דברי ר' אבא אלא דאביי הוה ס"ל ממון שאין לו תובעין בטיל ע"כ נחית לטעם אחר דשמא תעשה עיסה בשותפות וכו' עכ"ל המאירי, וכן הובא גירסא זו בשמ"ק בשם יש מפרשים וכן היא גירסת הבעל המאור:

והיוצא לנו משיטת הראשונים ז"ל האלה וגירסתם דלאביי אם יש לנבלה תובעין אף לר"ח אינה בטילה, ובמים ומלח שם בטיל אף ע"ג דיש להו בעלים כיון דאין להם תובעין, ולרב ספרא העיקר תלוי באם האיסור לא הוה מחמת ממון חבירו אז בטיל, ואם האיסור הוה מחמת ממון חבירו אף באין לו תובעין אינו בטיל לרב ספרא, ולשיטה זו שפיר יש לתרץ קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש שנפלה ברוב דחולין, דכיון דאיסור של הקדש הוא מטעם דנהנה ממון גבוה י"ל דלא בטיל בין לאביי בין לרב ספרא, דכאן הוה ממון שיש לו תובעין וגם האיסור בעיקרו הוא משום דהוה ממון גבוה לכו"ע לא בטיל ונשאר האיסור בתוקפו, והתוס' במעילה שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש אזלו לשיטתם בביצה שם דגרסי כגירסת רש"י, עיי"ש בתוס' ד"ה ה"נ דכי אית להו בעלים וכו' ובמהרש"א שם שכתב להדיא דגירסת התוס' היא כרש"י לא כבעל המאור, ולגירסתם שפיר הקשו דלמסקנא שם בטיל איסור שפיר אף אי הוה ממון שיש לו תובעין:

ומ"מ יש לומר דאפי' לשיטת רש"י ותוס' בביצה וגירסתם שם דבטיל איסור אפי' היכא דהוא ממון חבירו, היינו דוקא באיסור הנולד משום קנין ממונו כמו התם באיסור תחומין שנולד רק משום קנין ממון חבירו, דעצם האיסור אינו מחמת ממון חבירו רק שהאיסור נולד מכח קנין חבירו בזה שפיר בטיל, למסקנת הש"ס שם, משא"כ באיסור התלוי בעיקרו משום ממון אחר כגון הקדש דהאיסור בעיקרו בא משום שאסור ליהנות מממון גבוה והאיסור אינו מצד אחר רק מצד עצם ממון של הקדש בזה לא מצינו בש"ס

דביצה דלבטיל אף לפי המסקנא וכלל בידינו אפושי פלוגתא לא מפשינן וכיון דחזינן דהש"ס מתחילה הוה ס"ל דאף איסור תחומין שהוא איסור מצד אחר לא בטיל, לכן אף דלמסקנא חזרו מזה מ"מ בהקדש דעיקר האיסור הוה משום דממון הקרש אסרה תורה משום איסור מעילה כמו שאסרה תורה ממון הדיוט משום איסור גזל, לכן כיון דממונא לא בטיל ממילא נשאר איסור הקדש בתוקפו, אלא דהתוס' במעילה שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברובא ע"כ דלא ס"ל חילוק זה, ואזלי בשיטת רש"י ותוס' שם כמו שנתבאר, ומ"מ אף שביארנו דהקדש דין ממון יש לו לענין בטול נמי לשיטת רוב הראשונים מ"מ יש לחלק בין הענינים ויש ממון הקדש דאין להם דין ממון לענין בטול ושאר ענינים, ואבאר האופנים שאין להקדש דין ממון:

א

היכא דההקדש הוא ע"י אמירה לחוד דלא נעשה עדיין שום קנין להקדש. רק מטעם אמירה לגבוה כמסירה להדיוט אינו יכול לחזור בו, בהקדש זה לא דייניגן דין ממון רק דין איסור לחודיה. דבשלמא אי הוה קנין גמור כמו מסירה ליד גזבר דאז שוב אינו יכול גם לשאול עליו, כמבואר בש"ך ח"מ סי' רנ"ה סק"ו בשם תשובת רבינו בצלאל דלכן במסירה ליד גזבר לא מהני שאלה משום דלא יהא כח הקדש קיל מכח הדיוט, ועיין בספרי תקנת השבים סי' ק"ח וסי' ק"ט] וכמו דבהדיוט כשקונה במשיכה לא מהני שאלה ה"נ בהקדש, וי"ל דה"ה לענין ממונא לא בטיל אם שייך בהקדש י"ל דאם לא נעשה עדיין שום קנין רק מצד אמירה לגבוה שפיר בטל, משא"כ היכא דנעשה משיכה וכה"ג דקנה ליה הקדש בקנין גמור אז יש לומר דדין ממון הקדש כדין ממון הדיוט דלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש, ובהקדש ג"כ ממונא לא בטיל שהרי ההקדש ג"כ קנה אותו שפיר בתורת ממון ובכהאי גוונא. לא בטיל ממון הקדש, אבל באמירה לחודא דבהדיוט לאו כלום היא ולא שייך לומר לא יהא כח הקדש קיל מכת הדיוט שפיר בטיל ולפי"ז מקשו התוס' במעילה שפיר דלבטיל פרוטה שנפלה ברוב דהרי במשנה דמעילה ודאי אייר גם כשההקדש לא אתי עדיין ליד גזבר דומיא דפרוטה בכיס זה הקדש וא"כ אין להההקדש עדיין דין ממון לענין בטול ודו"ק]:

ב

גם יש לומר דהקדש שנתערב אצל הבעלים שהקדישו אותו כיון שיכול לשאול על הקדישו לא שייך בזה לומר ממונא לא בטיל, דהא אף לבעלים של ההקדש יש עדיין זכות מצד הואיל ואי בעי איתשיל, כמבואר בפסחים (דף מ"ו) דהואיל ואי בעי איתשיל ממונו הוא, ועיין בתוס' ד"ה הואיל אי בעי איתשיל וכו' בשני תירוצי הר"י שם, ולא שייך לומר דהוה דבר שיל"מ ע"י שאלה כיון דאין כאן מצוה לשאול כידוע, ובמנחות (דף

ע"א ע"ב) כתבו התוס' ד"ה מתירין גמזיות של הקדש דרק הבעלים יכולים לפדות שוה מאה מנה בפרוטה אלמא דאף בהקדש שייך שם הבעלים [ועיין בספרי תקנת השבים סי' ק"ו] ועיין בב"ק (דף ע"ו) תוס' ד"ה והשתא תורא וכו' לכן אם נתערב הקדש כזה בפירות או בענין אחר של הבעלים בעצמן לא שייך לדון בזה דין ממונא לא בטיל מה"ת, ורק מדרבנן לא בטיל מטעם דהו"ל דבשיל"מ ע"י פדייה, [ובסוף מעילה דודאי משמע דמשנתנו מיירי שנתערבה הפרוטה ביד הבעלים המקדישים עצמן דומיא דפרוטה בכיס זה הקדש משו"ה מקשו התוס' שפיר דלבטיל פרוטה שנפלה ברוב של הבעלים ודו"ק]:

ג

גם בהקדש בזה הזמן כיון דאמרינן בערכין (דף כ"ט) אהא דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, אימר דאמר שמואל דאי עבד לכתחילה מי אמרה הני מילי בזמן שביהמ"ק קיים דאיכא פסידא אבל בזמה"ז אפי' לכתחילה נמי, ופירש"י בזמה"ז דליכא בית וליכא פסידא אלא איסורא הוא דרבע עליה אפי' לכתחילה נמי עכ"ל, אלמא דבהקדש בזמה"ז אין בו דין ממון רק דין איסורא בעלמא, ושפיר בטיל הקדש בזמה"ז אילו לא היה גביה רק טעמא דממונא, אלא דמ"מ לא בטיל מדרבנן מטעם דהוא דשיל"מ ע"י פדיון, ובזה תתישב קושית הש"ש שהבאתי לעיל פרק ד' שהקשה בהא דר"פ האשה רבה אי בקדושת דמים משום דבידו לפדותו, והקשה השב שמעתתא דהא הך דבידו אין זה משום מיגו ורק באיסורא נאמן גם בלא מיגו מטעם דבידו לפדותו, דהרי מיגו אין כאן דאטו בשופטנא עסקינן שיפדה הקדישו של חבירו עיין לעיל פרק ד' שהבאתי דהוכיח מזה דבהקדש אין א ממון רק דין איסור דבממון הרי בעינן מיגו ע"ש, אבל לדברינו א"ש דהרי לכאורה קשה מאי קאמר שם הש"ס דבידו לפדותו הרי כתב הר"ן בפסחים (דף ל"א) דבמשכון לא שייך לומר דבידו לפדותו דבמחוסר ממונא לא אמרינן דבידו הוא, אע"כ לומר דהתם בהקדש בזה"ז מיירי שם בר"פ האשה רבה, ובזמה"ז הרי יכול לפדות הקדש שוה מנה על שוה פרוטה אפי' לכתחילה, וזה לא מיקרי מחוסר ממונא כדמצינו ביו"ד סי' ק"ב לענין דשיל"מ דשאני הוצאות להגעילה דהפסד מועט הוא ע"ש ושפיר קאמר הש"ס דבידו לפדותו חדא דאיכא שפיר מיגו, ועוד דבהקדש בזה"ז לא שייך ביה דין ממון כ"כ ולכן נאמן עד אחד בסברת בידו לחוד, כבכל איסורין שבתורה דהיכא שהוא בידו נאמן ודו"ק, ועל פי שלשה כללים האלה יתורצו כבר כל המקומות הנראים לכאורה דהקדש אין לו דין ממון ולמותר להאריך בזה:

ודע דבספרי תקנת השבים סי' ל"א כתבתי דהסברא נותנת דבהקדש בזה הזמן ליכא דין מעילה כלל כיון דבלאו"ה לאיבוד אזיל כדאיתא בע"ז (דף י"ג ע"א) דצריך להשליכן

לים המלח, ולא הוו שוב קדשי ה' ע"ש, וא"כ המשנה דסוף מעילה נפלה פרוטה של הקרש בתוך כיסו או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש דמיירי לענין קרבן מעילה, ע"כ דלא בהקדש בזמה"ז מיירי, אך בספר החינוך להרא"ה כתב להדיא דמעילה שייך גם בזה"ז ועיין במנחת חינוך שם וקצרתי בזה ודו"ק:

פרק טו

והנה הגאון ר' צבי הירש ז"ל בנו של הגאון עין יצחק בעין יצחק חאהע"ז סי' פ"א כתב עוד כלל חדש, דרק הקדש בדה"ב יש לו דין ממון אבל כל קדושת הגוף אין לו דין ממון כלל רק דין איסור גרידא, ויסודו הוא ע"פ הנתיבות בח"מ סי' כ"ח סק"ב שהעלה דמש"כ התוס' בכתובות (דף למ"ד ע"ב) דתשלומי הקדש לאו משום כפרה הוא רק משום גזל הקדש, הוא רק בקדושת דמים, אבל בקדושת הגוף אין התשלומין משום גזל הקדש דהרי נותר לא שוה כלום ומ"מ יש בו מעילה וע"כ דהתשלומין הוא משום כפרה, וכ"כ התוס' להדיא בכריתות (דף י"ג ע"ב) עיי"ש בתוס' ישנים הרי לפנינו דבקדושת הגוף אין לו דין דמים רק דין איסור בעלמא, והדבר מוכרח מהא דכריתות (דף כ"ג ע"ב) דלמדו שם דאיסור חל על איסור בקדשים מהא דדריש רבי כל חלב לה' לרבות אימורי קדק"ל למעילה דחל איסור מעילה אאיסור חלב אף דהוה קל על חמור, והכ"מ פ"א מה' מעילה כתב דדרשא דרבי רק על שוגג קאי ולא אמזיד עיי"ש, ואם איתא דקדושת הגוף נמי מעילתו משום גזל הקדש איך שייך לומר בזה אין איסור חל על איסור, אטו אם יגזול חלב של חבירו ויאכלנו נימא שלא יצטרך לשלם משום דאין אחע"א, אלא ע"כ דחיוב מעילה בקדשי הגוף אינם מטעם ממון הקדש אלא איסור בעלמא ומשו"ה שייך שפיר גביה דין אין אחע"א, ומה דקאמר הש"ס בכריתות (דף י"ח ע"ב) דמשו"ה אין יוהכ"פ מכפר על אכילה והנאה דהקדש משום דאין יוהכ"פ מכפר על ממונא, אין הכונה דעיקר האיסור הוא משום ממון אלא הכונה היא כיון שמחויב לשלם להקדש באכל או נהנה חצי פרוטה משו"ה אין יוהכ"פ מכפר עליו, והרי חטאות ואשמות ודאי דלא מטעם גזל הקדש הוא מחויב להביאן בודאי ומ"מ קרי להו הש"ס בכריתות (דף כ"ו) ממונא עיי"ש ברש"י, וה"נ כונת הש"ס לענין מעילה, ואין ראיה מהא דכריתות (דף י"ח ע"ב) דמעילה הוא מטעם ממונא שלא יתבטל דבר של הקדש ברוב ככל ממון הדיוט דלא בטיל כבסוף ביצה עכת"ד:

אכן אנכי בעניי כבר הארכתי בזה בחידושי למעילה (דף יו"ד ע"א) בגמ' וברש"י ד"ה פשיטא מאי קמפסיד ובספרי תקנת השבים סי' כ"ד ולא אכפול כאן הדברים, והיוצא מדברינו שם הוא דבהך מילתא אי בקדוה"ג נמי מעילתו הוה משום דין ממון וגזל הקדש

או לא, מחלוקת הראשונים היא, דרש"י בכריתות (דף כ"ג ע"א) ד"ה בגסה ורגמ"ה והמפרש במעילה שם ולזה נוטה גם דעת הרמב"ם ס"ל דלא מחייב מעילה עלייהו רק בדשוו כסף, וא"כ שפיר י"ל דגם בקדוה"ג מעילתן משום גזל הקדש הוא ודין דמים יש להם, והתוס' ישנים בכריתות וכן התוס' במעילה שם סברי דאף אם לא שוו מידי נמי חייבין מעילה בקדה"ג, ולשיטתם ע"כ דלא מטעם ממון אתינן עלה רק משום איסור גרידא, ובזה כבר אזדי לה השגת הנתיבות בח"מ סי' כ"ח סק"ב על הקצות עיי"ש דקושית הקצות ודאי נכונה היא לדעת רש"י ורגמ"ה והרמב"ם ואכמ"ל יותר בזה ובחידושי למעילה (דף יו"ד ע"א) ובחידושי לרמב"ם פ"א מה' מעילה יתבאר איה"ש דבר זה ביותר, ומה דלכאורה קשה דאם נימא דקדוה"ג נמי דין דמים יש לו ומטעם גזילת דמים אתינן עלה, א"כ איך מוכיח הש"ס בכריתות (דף כ"ג ע"ב) דבקדשים אחע"א דמה ענין איסור חל על איסור לענין גזל כמה שהקשה בצדק הג"מ רצ"ה כמש"כ לעיל, לקושטא דמילתא אין כאן קושיא, חדא דאיכא למימר כמש"כ התוס' במעילה (דף ט"ז ע"א) ד"ה אמר רב לא שנו וכו' שהקשו דמה ענין טומאה אצל איסור חל על איסור הא ודאי בין טמאה ובין טהורה מטמאין בנבלתם, ותירצו וז"ל וי"ל דקסבר כיון דלענין אכילה לא מצטרפי לענין טומאה נמי לא מצטרפי עכ"ל ועיי"ש, חזינן מזה דלרב אסי אע"ג דודאי חל טומאת נבלה אבהמה טמאה מ"מ היכא דאיסור אכילת נבלה לא חל על איסור אכילת בהמה טמאה לא חל נמי טומאת נבלה עליה, וסברא כעין זו כתב הרמב"ם בפיהמ"ש בכריתות בנקודה הנפלאה כידוע, וא"כ ה"נ אף דודאי חל איסור גזל על איסור חלב מ"מ כיון דבכל הקדשים הנקרבים ע"ג המזבח יש בהן איסור תורה וגם מלקות על אכילתן מלבד איסור מעילה עיין מל"מ פ"א מה' מעילה שמבאר שם דבר זה היטב. א"כ אי נימא דבקדשים נמי אין איסור חל על איסור, א"כ ע"כ דבאימורי ליכא מלקות דאכילת קודש דלא אתי לאו דאכילת קודש וחייל אאיסור חלב, ומדלא חל איסור אכילת קודש לא חל נמי איסור גזל הקדש כמש"כ התוס' לענין טומאה, ואפי' לרב דס"ל התם במעילה דמצטרפי לענין טומאה וחל טומאה אאיסור בהמה טמאה אע"פ דאיהו נמי מודה דלענין אכילה לא מצטרפי משום דאין אחע"א, י"ל דדוקא התם ס"ל הכי דהטומאה לא מאכילה היא באה ואין ענין זל"ז כלל, אבל באכל חלב קדשים י"ל דגם רב מודה דכיון דלא חל על אכילה זו איסורא של אכילת קודש לא חל נמי על אכילה זו איסור מעילה ודו"ק:

ועוד י"ל בפשוטו דהרי רבי דקאמר ומעלה מעל בה' לרבות קדק"ל למעילה, סתמא ודאי לכל מילי דמעילה קאמר וגם לענין הדין דצירף את המעילה לזמן מרובה, ובאכל היום כזית חלב שהיה שוה רק חצי פרוטה ואכל לאחר שלש שנים עוד כזית חלב שהיה שוה

ג"כ חצי פרוטה חייב נמי קרבן מעילה, והרי כאן אי אפשר לחייבו מדין גזל ממון רק מפני איסור גרידא, דהרי פחות משו"פ אין לה דין ממון לשום ענין ועיין בפרק דלקמן בסמוך ומ"מ חייב מעילה, הרי מוכח מזה דבקדשים איסור חל על איסור, והרי באמת כן הוא הדין דגם בחלב צירף את המעילה לזמן מרובה והוא מדרשא דרבי, ומוכח שפיר דבקדשים אחע"א אף אי נימא דבנהנה פרוטה שלימה בפעם אחד הוא חייב מעילתו מטעם גזל ממון הקדש, ולענ"ד נכון הוא ואין בזה דוחק כלל:

פרק טז

עוד כתב שם הגאון ר' צבה"י וז"ל, נראה דמה דהקדש בדה"ב משום גזל הקדש הוא היינו דוקא בנהנה או אכל שוה פרוטה שלימה בפעם אחד, אבל מה דריבתה התורה גבי הקדש גם פחות משו"פ להשבון אינו מטעם גזל הקדש רק מטעם איסור לבד, דהרי פחות משו"פ לא מיקרי ממון לשום דבר כמבואר בנחל יצחק סי' ז', וכן מוכח מרש"י סוכה (דף כ"ז) דפחות מפרוטה לא מיקרי לך למ"ד סוכה שאולה פסול, וכ"כ שם (דף ל"ה) דפחות משו"פ אין בו דין ממון לענין אתרוג, וכן מוכח בכריתות (דף י"ח ע"ב) דפחות משו"פ בהקדש אין בו שם ממון כלל וגרע גם מחטאות ואשמות דיש עליהם שם ממונא עיין בפרק הקודם, דהנה האיבעית אימא שם לא ניחא ליה בתירוץ קמא וס"ל דיש ליוהכ"פ לכפר על חצי פרוטה שאכל קודם יוהכ"פ, אם היה יוהכ"פ מכפר על חצי שיעור אף דחטאת ואשמות נקראים ממון לענין כפרת יוהכ"פ, אלמא דחצי פרוטה אינו ממון כלל ולא דמי גם לחטאות ואשמות, והסברא בזה היא פשוטה דכיון דחצי פרוטה של הדיוט לא נחשב כלל לממון, אין לו חשיבות ממון גם בהקדש, ובזה דריבתה תורה חצי פרוטה בהקדש להשבון לא נעשית בזה פנים חדשות שיהיה לה חשיבות ממון. רק גזרת הכתוב הוא שחייב בהקדש בהשבה מטעם איסור לחוד, ויש לעיין בירושלמי פסחים (פ"ב ה"ג) ובגיטין (דף כ' ע"א) בעלה של זית:

ובזה יתיישב לנו מש"כ הרמב"ם בפ"י מה' תרומות ה' כ"ה, דבאכל תרומת הקדש בשוגג דחייב חומש גם משום הקדש, דהקדש הוה איסור מוסיף לכהנים וחל על איסור תרומה, ולכאורה תמוה דלמ"ל להרמב"ם טעמא דאיסור מוסיף הא חומש דהקדש גם הוא בא משום גזל ממון הקדש כמש"כ התוס' בכתובות (דף למ"ד) ובתשלומי ממון לא שייך הכלל דאין אחע"א כמש"כ בפרק הקודם, אבל עתה ניחא דהרמב"ם בא לפרש דגם באכל שיעור פרוטה ע"י צירוף היום חצי פרוטה ומחר חצי פרוטה שמצטרפין נמי למעילה דבזה לא הוה התשלומין משום גזל הקדש דהא בעת שאכל לא היה בו דין ממון כלל כמו שהוכחתי לעיל, ואינו רק איסור גרידא וחל הוא מ"מ באיסור תרומה וע"כ דהוא משום

דהוה איסור מוסיף, ולפי"ז אם נפל פחות מפרוטה של הקדש ברובא דחול צריך הוא להתבטל, אם לא מטעם דהוה דשיל"מ ע"י פדייה, דזה ברור בעיני דגם פחות משו"פ של הקדש נמי יוצאה לחולין ע"י פדיון מדלא חשיב שש פרוטות במשנה דב"מ (דף נ"ה עיי"ש), וכן מוכח ביבמות (דף פ"ח ע"א) מדלא משני הש"ס דמיירי בחתיכה פחות משו"פ דאי אפשר לפדותה, וגם נתפס קדושת הקדש על פדיון פחות משו"פ, לא מבעיא לדעת התוס' בגיטין (דף י"ב) דתחילת הקדש חל נמי על פחות משו"פ אלא אפי' לשיטת רש"י שם דאין הקדש חל על פחות משו"פ, נלענ"ד דהיינו דוקא באמירה בעלמא ואולי דרש"י הולך בזה לשיטתיה בסוכה (דף כ"ז ול"ה) שהבאתי לעיל דפחות משו"פ לא מיקרי לך, וה"ה דלא מצי להקדישה דלא מיקרי כי יקדיש איש את ביתו, אבל ע"י מסירה ליד הגזבר ודאי דזכה בו הקדש דלא גרע מהדיוט דקונה ודאי גם פחות משו"פ בקנין גמור, וה"ה דקונה הקדש פדיון אפי' פחות משו"פ ע"י מסירה לגזבר דמ"ש, וראיה לזה מהא דמבואר בכריתות דף יו"ד ע"ב) דקרבן דדלי דלות הוה מה"ת בפרוטה נכי רבעא, ואיך חל הקדושה לדעת רש"י על פחות משו"פ אלא ע"כ דבמסירה ליד גזבר גם לדעת רש"י חל הקדושה גם על פחות משו"פ, ואין להקשות איך יוצא בקרבנו הא בעינן שיהא שלו בעת ההקרבה, די"ל דמקרבנו ממעטינן של אחר קרבנו ולא הגזול, אבל אם אינו של אחר אלא שאינו שלו רק כעין של הפקר לא איכפת לן ועיין ח"ס חא"ח סס"י ק"פ עיי"ש היטב] והא דערכין (דף כ"ז) דבעינן בהקדש שיהא בחומשו פרוטה,, וכן בכ"מ דאמרינן הקדש שחיללו על שו"פ זה אינו דהקדש שאינו שו"פ רק במעשר שני נתמעט מדכתיב ממעשרו ולא כל מעשרון אך מהתוס' בב"מ (דף נ"ג) ד"ה אין בו משמע דמסברא אמרינן דפחות משו"פ לא חשיב ממון לתפוס פדיון, אבל מ"מ י"ל דהו"ל דשיל"מ ע"י שיכול לחללו על פרוטה שלימה, ובמע"ש מה דלא חל על פרוטה קדושתה דחצי פרוטה לא מסברא ידעינן לה רק ממיעוטא דקרא כמש"כ השמ"ק בב"מ שם, אבל בהקדש שאין לנו קרא למעט חזר הדין דהקדש שחיללו יותר על דמיו תפס הכל, כמבואר בירושלמי פ"ד ה"ב דמס' מע"ש וכן בש"ס דילן בב"מ (דף נ"ה) כמש"כ רש"י שם ד"ה הקדישו פדוי וכן פסק הרמב"ם פ"ז מה' ערכין הי"א, ובודאי אף ששוה מעט יותר משיווי ההקדש כיון שהמותר הוא פחות מפרוטה שהרי ההקדש עצמו שוה עכ"פ מעט א"כ פרוטה שהוא פודה בה אין במותרה רק פחות משו"פ יותר על שיווי ההקדש ודאי דמיקרי אכתי דשיל"מ לכן פחות משו"פ דהקדש שפיר דאינה בטילה מטעם דשיל"מ ע"י פדיון:

וכל זה הוא רק אם לא נשאר עוד מעות של הקדש שלא נתערב, אבל בנשאר מעות של הקדש מלבד המעורב בחולין פשיטא דהוה דשיל"מ אפי' אם מה שנתערב אינו שו"פ, שהרי הוא יכול לפדות עם הנשאר ביחד ששו"פ ובודאי דהוה דשיל"מ:

ומש"כ כבוד אבי דלהכי לא דנו בנפל פרוטה של הקדש בתוך כיסו להא דממונא דהקדש לא בטיל, משום דעדיין ביד הבעלים לשאול על הקדישו ואין זה ממון הקדש [עיין לעיל פרק י"ד] לדעתי יש להעיר ממש"כ העטרת פז סוף מס' ביצה דבתערובות שהאיסור נהפך להיתר שוב אין לשאול אהקדישו דהוה כאכלו כולו שאין נשאל עליה, ובמקום שנאמר שגה בתערובות יכולין הבעלים לשאול היינו בנשאר קצת שלא נתערב. ולדבריו בפרוטה בכיס זה הקדש דלא נשאר בידו מהקדש זה שלא נתערב אם תתבטל ברוב לא יוכל עוד לשאול על הקדישו, א"כ חזר הדין דלא תתבטל דאם תתבטל לא יהיה עוד ביד הבעלים לשאול, וא"כ לא תבטיל דלאחר הביטול אין ביד הבעלים לשאול וחזר הדין דממונא לא בטיל, ועוד י"ל דלשיטת הסוברים דמזיק הקדש פטור אף מקרן י"ל דאין בממון הקדש תורת ממון כלל, והתורה לא ציותה לשלם רק בנהנה או אכל או שהוציא מרשות הקדש וא"כ אין בממון הקדש רק תורת איסור אבל לא דין ממון כלל, ולפי"ז י"ל דמה שהקשו התוס' סוף מעילה דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב דחולין הוא משום דאזלי שם בשיטת הסוברין דמזיק הקדש פטור גם מקרן,, וא"כ אין בו תורת ממון רק תורת איסור ושפיר צריך להתבטל מה"ת עכת"ד ובכלל המה דברים יקרים ונחמדים. ומה שיש לי להעיר עליהם אעיר בזה אבל בתכלית הקיצור:

א

מה שכתב דפחות משו"פ אין לה דין ממון ודאי דכן הוא, וכבר הבאתי ראיה לזה מהא דקדושין (דף י"א ע"ב) דאמר חזקיה והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה אי אמרת בשלמא דיהיב לה דינר היינו דמגרעה ואזלי אלא אי אמרת דיהיב לה פרוטה מפרוטה מאי מגרעה, הרי מפורש דפחות מפרוטה אין לה דין ממון כלל, וכן מוכח בקדושין שם (דף י"ט ע"א) והפדה צריך שיהא שהות ביום כדי פדייה מכאן אמר ריב"י אם יש שהות ביום לעשות עמו שו"פ מקודשת ואם לאו אינה מקודשת, הרי מבואר דפחות משו"פ אין לה דין ממון בלי ספק:

וממילא דהקדש פחות משו"פ אין לה דין ממון רק תורת איסור, ויש לי ראיה לזה ממעשר שני פ"ז מ"ח דתנן התם המניח איסר של מע"ש אוכל עליו אחד עשר באיסר וכו' וב"ה ס"ל בודאי אחד עשר ובדמאי עשרה, וכתב פ"ז הרמב"ם בפיהמ"ש שם וז"ל, לפי שעיקר אצלנו שמה שהוא פחות משו"פ אין חוששין לו בכל התורה לא לענין גזל ולא לענין נהנה

מן הקודש ולא לשום ענין מן הענינים עכ"ל, והרע"ב במשניות הביא דבריו שם, ולכאורה תמוה דהרי הרמב"ם בעצמו פסק דגזל פחות משו"פ אסור מה"ת והובא בשו"ע ח"מ שנ"ט, וביותר תמוה שהרי בהקדש מרבינן מאשר חטא על הקודש ישלם לרבות פחות משו"פ להשבון בב"מ (דף נ"ה ע"ב) ע"ש, ועיין בכ"מ פ"ח דמע"ש מה שהביא בשם הר"י קורקוס ותבין מה שיש להעיר על דבריו ע"פ דברינו, אלא ע"כ דהכי קאמר דכיון דהתם בתערובות מיירי דהרי בהאי איסר מעורב רק חלק אחד עשר של מע"ש בעשרה חלקים של חולין, ממילא בטיל הוא חלק של איסור ברוב של היתר, אלא דקשה ע"ז הרי מע"ש ממון גבוה הוא לכמה תנאי וקיי"ל דממונא לא בטיל ועיין שב שמעתתא שמעתא ו' פ"ד, ע"ז כתב הרמב"ם דהעיקר אצלינו דכל פחות משו"פ אין חוששין לו משום ממון בכל התורה, לא לענין גזל שאם נתערב לו פחות משו"פ של חבירו בשלו ודאי דבטיל כיון שאין בו דין ממון רק דין איסור ואיסורא בטיל ברוב. וכן לענין הקדש שאם נתערב פחות משו"פ של הקדש בחולין באופן שאינה דבר שיל"מ כגון חתיכת בשר קודש מקדשי קדשים לפני זריקה או מעולה אפי' לאחר זריקה שאינה יוצאה לחולין ע"י פדיון ואין לה מתירין ודאי דבטילה ומותר אח"כ ליהנות מהתערובות אפי' לכתחילה, כיון דאין בה רק איסור ולא דין ממון כלל, ומשו"ה בטיל נמי שפיר גם גבי מע"ש, אלא היכא דאיכא שו"פ עם החומש כשיפדה המע"ש חוששין לו מדרבנן בעלמא, אבל אם לא יהיה שו"פ גם עם החומש אפי' מדרבנן אין חוששין לו מאי אמרת הרי יש לו מתירין ע"י פדיה הא כבר כתב הר"ש בפ"ב דמע"ש גבי מע"ש שאפאה השבח לשני בשם הירושלמי, דתבלין של מע"ש שנפלו לתוך חולין לא יאכל בגבולין ולא מהני פדיון לדבר שאינו בעין ע"ש, וכתב הקצוה"ח בשו"ת שבסוף ספרו אבני מילואים סי' ז' דלפי"ז הא דאיתא בירושלמי דמע"ש הוה דשיל"מ ולא בטיל הובא בתוס' בע"ז (דף ע"ז) ד"ה טבל, צ"ל דמיירי ביבש ביבש אבל לח בלח לא הוה דשיל"מ כיון דאין לו פדיון ורק יבש ביבש מיקרי בעין ע"ש, וא"כ הכא נמי כיון דבכל פורתא ופורתא פתיך ביה חלק אחד עשר של מע"ש בעשרה חלקים של חולין משו"ה לא מהני ביה פדיון כלל, דהוה כלח בלח ובטיל שפיר, אבל אי אית ביה שו"פ עם החומש אלו פדה אותו בהיותו בפ"ע לא בטיל דחיישינן גביה משום ממונא דגבוה וממונא לא בטיל ודו"ק היטב שזה נכון בעזה"ש ובזה מתורץ קושיות הרבה בענין זה, ועיין בספרי תקנת השבים למס' מעילה סי' כ"ג בזה ועיין בעין יצחק ח"א חאו"ח סי' כ"ב אות ט"ז מש"כ בזה, ועיין שמ"ק בכורות (דף י"ד ע"א) אות ג' שכתב דאין איסור הנאה בהקדש פחות משוה פרוטה, והם דברי מהר"י קורקוס בכ"מ ספ"ב מה' מעילה ושם פ"ז ה"ח וצע"ג, ובמק"א כתבתי גם בזה ליישב:

ב

ומש"כ דבהדיוט קונה ודאי גם פחות משו"פ בקנין גמור וה"ה בהקדש כשמסר ליד גזבר, לענ"ד יש להביא ראיה לדבריו דגם בפחות משו"פ יש קנין גמור בהדיוט מהא דגיטין (דף כ') יכילנא למפסיל לכולהו גיטי דעלמא, אי משום דכתיב ונתן ופירש"י שיהיה בו שו"פ דילמא נתינת הגט היא עיי"ש הרי מבואר דסתם גט אינו שו"פ, וא"כ נהי דאין להוכיח מגט גופא דמועיל זכות האשה בגט אף שאין בו שו"פ דבגט דנותן לה גם בעל כרחה לא בעינן זכיה כלל רק נתינה, אבל הרי מוכח מהא דקיי"ל דהאשה כותבת את גיטה ומקנית אותו לבעל, והרי סתם גט אינו שו"פ ואיך זוכה הבעל בהגט והא הגט בעינן שיהיה של הבעל ממש אע"כ דיש קנין גם בפחות משו"פ, וכן מבואר פשטות המשנה דמעילה דף כ"א ע"א ע"ש וקצרתי, וכן מוכח מקדושין (דף י"ג) דכותב לו על השטר שדי מכורה לך אע"פ שאין בו שו"פ, והא בשטר לכו"ע בעינן שיקנה הלוקח בגוף השטר כדכתיב ואקח את ספר המקנה, ומה"ט שטר מקח שכתבו על איסורי הנאה פסול כמבואר באבני מילואים לאהע"ז סי' קל"ט, ואיך זוכה הלוקח בשטר שהוא פחות משו"פ אע"כ דמועיל זכיה בפחות משו"פ, ומזה נראה דפחות משו"פ נקנה בתורת אגב ג"כ דהרי קיי"ל דכיון שהחזיק בשדה נקנה השטר בכל מקום שהוא מטעם אגב כדאיתא בב"ב (דף ע"ז) וכ"ז פשוט, אלא משום דביד אפרים ליו"ד סי' ס"א כתב דבפחות משו"פ לא שייך זכיה כלל והביא ראיה מגיטין (דף כ') ודבריו תמוהין מאוד. ובאמת בסוף אריכות דבריו שם כתב דאפשר דאע"פ דפחות משו"פ אינה ממון מ"מ זכיה יש בה, אבל לדברינו הדבר ברור בלי שום ספק, וזהו גם דלא כהפנ"י גיטין דף י"ב ע"ש:

ג

מש"כ דהקדש שפדאו ביותר משוויו חל ההקדש אכולו ולכן הקדש פחות משו"פ שחללו על פרוטה מחולל כן הסברא נותנת. מ"מ בהדיוט כה"ג למשל כשמכר חפץ פחות משו"פ אם שייך קנין כסף יש לעיין דהרי זה פשוט דכסף שקונה בו צריך להיות לא פחות מפרוטה כמפורש בח"מ סי' ק"ץ, והנה לדעת הסמ"ע סי' ק"ץ הנ"ל קנין כסף היינו דמי שיווי החפץ וא"כ כשנותן פרוטה בעד חפץ ששוה חצי פרוטה כיון דכסף שוויו אינו קונה דהוה פחות מפרוטה תו לא שייך בו קנין כסף כלל, אולם י"ל כיון דהקונה יודע שאין החפץ שו"פ והוא משלם בעדו פרוטה הוה כמו שהתנה המוכר ע"מ שאין לך עלי אונאה דאין בו אונאה כבהקדש וממילא חל הקנין, ותדע דאל"כ יוקשה מאוד ראיית הש"ס בע"ז (דף ע"א ע"ב) מדב"נ נהרג על פחות משוה פרוטה ש"מ דמשיכה בנכרי קונה דלמא בנכרי כסף קונה ואפ"ה בפחות משו"פ קונה משיכה משום דקנין

כסף לא שייך גביה אע"כ כמש"כ דזה תלוי בדין אונאה ודו"ק וקצרתי מאוד בזה לפי שאין זה מענינינו:

ד

מה שפקפק על סברת אביו הגאון ז"ל במה שכתב דלהכי לא דנו התוס' בפרוטה של הקדש שנפלה לתוך כיסו להא דממון הקדש לא בטיל משום דביד הבעלים לשאול על הקדישם ולא מיקרי עדיין ממון הקדש, מדברי העטרת פז סוף ביצה דבתערובות שנהפך האיסור להיתר שוב אינו יכול לשאול על הקדישו דהוה כאכלה כולה שאין נשאלין עליה, לענ"ד אין זו השגה כלל, חדא דעיקר דבר זה הוא מן המתהפכים, דאם נאמר דכיון דבטילה ברוב שוב אין נשאלין עליה דהוה כאכלה כולה א"כ הו"ל דין ממונא של הקדש וא"כ לא בטלה מטעם ממונא, ואם נימא דלא בטלה מטעם ממון א"כ הרי עדיין נשאלין עליה וא"כ אין לה דין ממון ושפיר בטילה ודו"ק. [עיין בהשמטה ולקמן פרק כ"ד אות ז'] ועוד דהא קושית התוס' אפרוטה שנפלה לתוך כיסו קאי ובאופן זה הרי יכול להיות שיש בידו עוד אחת של הקדש, וא"כ לא הוה כאכלה כולה ועדיין נשאלין עליה והתוס' בקושיתם הרי ס"ל דמשנתינו בכל גוונא איירי, ואפשר דמשו"ה לא הקשו התוס' קושייתם, רק אפרוטה שנפלה ולא על פרוטה בכיס זה הקדש, ועוד דקושית התוס' עכ"פ א"ש למ"ד דאפי' אכלה כולה נשאלין עליה וכן פסק הרמב"ם פ"ו מה' שבועות הי"ח, וכיון דאיתא בשאלה אין לה דין ממון לדעת העין יצחק ושפיר הקשו דתבטיל ברוב, וגם בעיקר דברי העטרת פז יש לפקפק ועיין בספר ברוך טעם דין ב' בפרק ב':

אלא דבעיקר הכלל שכתב אביו הגאון ז"ל דכל שיכול עדיין לשאול עליו עדיין ממון בעלים מיקרי לא ראיתי עוד שום ראיה לזה, דמהא דפסחים (דף מ"ו ע"ב). גבי חלה טמאה דאמרינן דאליבא דר"א הואיל דאי בעי מיתשיל עלה ממונו הוא. הנה מלבד דר' יהושע פליג עליו הרי כתבו שם התוס' ד"ה הואיל ואי בעי הראשון וז"ל, ועוד י"ל הואיל ואי בעי מיתשיל עלה לא שכיח לא אמר להתיר כדמוכח לקמן. גבי לחה"פ וכו' ע"ש, הרי דלהתיר לא אמרינן הואיל וא"ב מיתשיל עלה ממונו הוא, ובתוס' שם ד"ה הואיל ואי בעי השני כתבו וז"ל, תימה לרשב"א אמאי אמר בפ' כל שעה דמצות מע"ש אינו יוצא בה בפסח לר"מ דחשיב מע"ש ממון גבוה וכו' הא הואיל וא"ב מיתשיל עלה מחשבינן לה כשלו [ועיין מהרש"א שם] ותירץ ר"י דשאני הני דכתיב בהו לה' אע"ג דאי בעי מיתשיל עלה חשבם הכתוב של גבוה עכ"ל וגם לתירוץ זה הרי בהקדש כתיב נמי לה' ואינו חשוב שוב ממון בעלים. ואף דיש שם נמי עוד תירוצים אחרים מ"מ גם ראיה עכ"פ להאי כללא אין כאן, ומב"ק (דף ע"ו פ"א) מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דשמעון

נמי אין ראיה. ואדרבה לכאורה יש סתירה להאי כללא מהתוס' שם ד"ה והשתא תורא דשמעון דכתבו דבקדשי בדה"ב לא מיקרו על שם בעליה, וגם בקדשי מזבח שינוי רשות מיקרי אלא דאין חייבין עליהם ארבעה וחמשה ועל כרחך כלל זה לפענ"ד עדיין צ"ע:

וביבמות (דף פ"ח ע"א) הקדש נמי אי קדושת דמים משום דבידו לפדותו משו"ה נאמן גביה עד אחד לומר דאיתשיל מרה עלה, אי קדושת הגוף משום דבידו לאיתשולי עליה לכן נאמן לומר שכבר שאל עליו ע"ש היטב, והקשה השב שמעתתא שמעתא וא"ו פ"ו לפ"מ שכתב הט"ז ביו"ד סי' קכ"ז דבעלים נאמנים על שלהם אף שאין בידם מעולם ואף דאתחזק איסורא, וכן משמע מהרא"ש פרק הניזקין דבעלים נאמנים על שלהם דכתב דהא דעד אחד נאמן במה שבידו אף דאתחזק איסורא הוא משום דכל שבידו הו"ל כבעלים ע"ש, וא"כ ביבמות שם דקאמר אי דידיה משום דבידיה לאיתשולי עליה תיפוק ליה דבדידיה הא בעלים הוא ובעלים לא בעו שיהא בידם, ותירץ הש"ש דכיון דאקדישינהו שוב לאו בעלים הוא משו"ה צריך הש"ס לומר משום דבידו ובידו הרי מהני אף שלא מתורת בעלים, ולכאורה סותר הש"ש בתירוצו זה מש"כ איהו גופא שם פ"ז בהא דאיתא ביו"ד סי' ל"ט הקונה ריאה ואמר שמצא בה סירכא במקום שהיא טרפה והמוכר אומר שהיתה במקום שהיא כשרה וכו' הרי היא כנאבדה הריאה, והקשה הש"ש שם דהרי על הריאה יש להלוקח דין בעלים ולהמוכר אין לו דין בעלים א"כ הו"ל להאמין להלוקח עיי"ש בארוכה, ותירץ הש"ש עצמו דכיון דהיה להמוכר שם בעלים פעם אחד שוב אע"פ דעתה אינו בעליו דין בעלים יש לו גם עתה, ומשו"ה אין הלוקח נאמן נגד המוכר כיון שגם המוכר בעלים הוא והוה חד לגבי חד והוה כנאבדה הריאה עכת"ד שם, וא"כ אכתי קשה ביבמות שם למ"ל להש"ס לטעמא דבידו לאיתשולי עליה תיפוק ליה משום טעמא דבעלים, ואי משום דאקדישינהו ועתה אינו שוב בעליו הרי כיון דהיה עליו בעלים פעם אחד יש לו דין בעלים לעולם אף לאחר שיצא מרשותו ולמה צריך לטעמא דבידו, ואפשר דהש"ש אזיל לשיטתיה שם פ"ד דהקדש אין לו דין ממון רק דין איסור, וא"כ י"ל דכיון שהקדיש תו לאו בעלים הוא כלומר שאין בהם דין בעלים כלל לא לבעלים הראשונים ולא להקדש ומשו"ה צריך הש"ס לומר הטעם משום דבידו ודוחק, אולם לפי מאי דקיימינן עתה דהקדש דין ממון יש לו ושייך גביה דין בעלים א"כ הרי תשאר קושית הש"ש דלמ"ל הטעם דבידו, ומכ"ש אי נימא דכל דאפשר לאיתשולי עליה אכתי ממונא דבעלים הוא, הבעלים שהקדישום, א"כ למ"ל להש"ס הטעם דבידו, אך י"ל דזהו באמת קושית הש"ס אי דידיה משום דבידיה לאיתשולי עליה, כלומר וכיון דבידיה לאיתשולי עליה אכתי בעליו הוא ונאמן מטעם דהוא בעלים ולא מטעם דבידו

ומתיישב בזה קושית הש"ש אל נכון מאוד, דבאמת מטעם בעלים אתינן עלה ולא מטעם בידו אלא דאי לא הוה בידו למתשיל עלה ממילא לא הוה ליה להמקדיש דין בעלים (ומה שכתב הש"ש דכל שהיה לו פעם אחד דין בעלים שוב יש לו דין בעלים לעולם ביארתי במקו"א דאין זה סברא כלל וגם הש"ש הניח זה בצ"ע ע"ש] ולא היה נאמן, אבל מ"מ אף שזה נכון מאוד ע"ד החידוד פשטות לשון הש"ס לא משמע הכי, וגם דא"כ אם כבר נתן ליד הגזבר שוב אינו נאמן כיון דעתה אין לו דין בעלים כיון דלאחר שמסר ליד הגזבר שוב אינו יכול למיתשיל עלה ועיי"ש בגמ', וע"כ דמטעם בידו בפשוטו אתינן עלה כדקיי"ל דכל שבידו נאמן, וא"כ מוכח משם דאף דמצי למיתשיל עלה מ"מ כבר ממון גבוה הוא ואין לו להמקדיש עליו עוד דין בעלים וכמש"כ שם הש"ש פרק וא"ו כמו שהבאתי בזה לעיל, ולהכי קאמר הש"ס דרק מטעם בידו נאמן ולא מטעם בעלים ויש ליישב עוד בדוחק ודו"ק בזה כי קצרתי מאוד ודע דנהי דשאלה מפקיע ודאי מידי חיוב קרבן מעילה אפי' למפרע ועי' בשמ"ק ב"ק (דף ל"ד ע"ב) בהקדישו ניזק שהביא בשם הרא"ש דאם הודה המזיק אח"כ פקע המעילה למפרע ע"ש מ"מ איסורא דעבד עבד ובעי כפרה ודו"ק:

פרק יז

פירות הנושרין מכל הני מילי מעלייתא שכתבנו בפרקים הקודמים בענין ממונא דהקדש אי חשיב ממון לענין ביטול הוא, דיש כמה גוונא דאין להקדש דין ממון ואלה המה בקצרה, (א) היכא דההקדש בא ע"י אמירה לגבוה לחודא ולא נעשה עדיין שום קנין לגבוה ולא שייך עדיין לומר שלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש, (ב) הקדש בזה"ז דליכא פסידא להקדש, (ג) הקדש שנתערב בחולין ביד הבעלים שהקדישוהו דמצו למיתשיל עליה, ודין זה העליתי בפרק הקודם בצ"ע, (ד) הקדש קדושה"ג יש מחלוקת בראשונים אם יש להם דין ממון אם לאו ונתבאר זה לעיל בפרק ט"ו, (ה) הקדש מ"מ אם אין בו שו"פ אין לו דין ממון ונתבאר זה יפה בפרק ט"ז הקודם:

וביבמות (דף פ"א ע"ב ודף פ"ב ע"א) קשקיל וטרי הש"ס בחתיכת חטאת שנתערבה בחולין למה אינה בטילה ברוב ע"ש. ולא קאמר שם דלא בטילה מטעם ממון גבוה וממונא לא בטיל, הנה להראשונים דס"ל דקדושת הגוף אין לו דין ממון בפשוטו ניחא דהרי חתיכת חטאת קדושת הגוף היא, ולהסוברים דגם קדוה"ג יש לו דין ממון יש לומר דכיון דבברייתא שם סתמא קתני משמע אפי' אם אין בחתיכת החטאת שוה פרוטה נמי אינה בטילה אה דבפחות משו"פ אין לה דין ממון, ומשו"ה הוצרך הש"ס לטעמים אחרים דהוה דבר שבמנין וכיוצא, אבל אינך הקדישות דשוו פרוטה דין ממון יש להם

וכמו שנתבאר בארוכה, וכדמוכח בפסחים (דף כ"ט) דממון הקדש דמי לממון הדיוט. וכמש"כ התוס' בכתובות (דף למ"ד ע"ב) דלא כהש"ש שהבאתי לעיל דס"ל דגם קדושת דמים בכל גוונא אין לו דין ממון רק דין איסור, כמו שנתבאר כ"ז כבר בדברינו בפרקים הקודמים:

והא דתרומה עולה באחד ומאה אף דהוה ממונו של כהן, הוא משום דאין עיקר האיסור משום ממון חבירו דהרי גם תרומה שלו שם תרומה עלה וג"כ מדמעת כמו של חבירו, משו"ה לא דיינינן בזה דין ממון כמש"כ השמ"ק סוף ביצה דהיכא דהבעלים לא מעלין ולא מורידין בזה אין לדון רק דין איסור, ולכן נבלה של חבירו ג"כ בטילה ברוב היתר שלו כיון דאין האיסור משום הבעלים דגם נבלה שלו אסורה לו ואוסרת, ועיין לעיל פרק ה' שם הבאתי דמ"מ מחויב הוא לשלם סאה תרומה משום גזל השבט אפי' אם התרומה היא טמאה שהרי מ"מ יש לה שיווי להסיקה תחת תבשילו והוה. זה נהנה וזה חסר ע"ש, וכן אין להקשות ממע"ש דאפי' למ"ד ממון גבוה הוא ומ"מ בטיל שפיר ברוב באין לה מתירין כדאיתא בב"מ (דף נ"ג) דמע"ש נמי אין האיסור מצד ממון גבוה, ותדע שהרי כתב הלח"מ בפ"ו מה' חמץ דהא דמע"ש הוה ממון גבוה הוא רק דווקא בירושלים אבל בגבולין הוה ממונא של הדיוט עיין בתוס' קדושין (דף נ"ג) ובסנהדרין (דף קי"ב) ובבכורות (דף ט') והענין ארוך ורחב ואכמ"ל בו, ומ"מ הרי יש לו כל דין מע"ש ואוסרת ומבואר מזה שאין עיקר איסורה משום ממון גבוה, וגם למ"ד מע"ש ממון הדיוט הוא נמי אוסרת, משו"ה לא דיינינן בה לענין דין ביטול דין ממון:

ואין להקשות כיון שנתבאר דגם בהקדש הרי איכא הרבה אופנים שאין להם דין ממון ומ"מ יש בהם דין מעילה, וא"כ נימא דגם היכא דאיכא דין ממון גבוה נמי לא שייך לדון דין ממונא לא בטיל דמ"ש ממעשר ותרומה, דבאמת שני ושני דנבלה ותרומה ומע"ש עיקר איסורן אינו משום ממון כמו שנתבאר, משא"כ בהקדש דעיקר איסורו הוא משום ממון גבוה כדאיתא בב"ב (דף פ"ח) דמעילה מיקרי באמת גזל גבוה, רק לענין דין דממונא לא בטיל לא שייך בהני גוונא שנתבאר לעיל, דכיון דאין עליו חשיבות ממונא כל כך לכן אינו דומה לממון הדיוט דלא בטיל. אבל מ"מ גם בכל הנך גוונא הרי יש צד זכות להקדש ונהנה מממון גבוה, אלא דכיון דאינו ממון גמור כממון הדיוט לא שייך בהו לומר לא יהא כח הדיוט חמור מכת הקדש, אבל מ"מ עיקר מעילה הוא משום שנהנה מגבוה, ומשו"ה היכא דיש בו דין ממון גמור להקדש שפיר אינו בטיל ככל ממון דהדיוט, דכלל בידן דאיסור היוצא מצד ממון כמו איסור תחומין לא בטיל, וה"ה באיסור מעילה היוצא מצד ממון הקדש:

פרק יח

שאלה, קב חטים של עכו"ם שנתערב בט' קבין חטים של ישראל אם מחויב הישראל להחזיר להעכו"ם קב חטים שלו, וכן להיפך קב של חטים של ישראל שנתערב בט' קבין של עכו"ם אם חייב העכו"ם להחזיר להישראל קב חטים שלו אם לאו:

תשובה, לכאורה כיון דקיי"ל דממונא לא בטיל מה לי ממון ישראל אצל ישראל או ממונא דישראל אצל עכו"ם או דעכו"ם אצל ישראל בכל אופן לא בטיל, אלא דבקב של עכו"ם שנתערב מאיליו בט' קבין של ישראל יש לומר דפטור הישראל מלהשיב לו הקב חטים שלו, מטעם זה דכיון שנתערב מאיליו ובהתירא אתי לידיה דמי להפקעת הלואתו דמותר, ואין לומר דדוקא בהלואה דלהוצאה נתנה ואינה בעין אז דוקא מותר להפקיעה, משא"כ בנ"ד כיון דממונא לא בטיל הרי מעורב אצלו ממונו של גוי ויש להעכו"ם חלק בהחטים לא אמרינן הפקעת דבר של עכו"ם מותר, זה אינו דהרי הט"ז כתב להדיא ביו"ד סי' ק"כ ס"ק י"א דגם במשכון של עכו"ם נמי מותר הפקעתו, וכ"כ גם התומים בח"מ סי' ע"ב ס"ק נ"ז דגם בזה שייך הפקעת הלואה, ועיין בב"ק (דף קי"ג ע"ב) רבינא זבין דיקלא הוא ועכו"ם אמר ליה לשמעיה קדם ואייתי וכו'. אך מרבינא נראה דס"ל גזל עכו"ם מותר אבל אנן לא קיי"ל כן רק דגזל עכו"ם אסור מה"ת, ולענ"ד יש להביא ראיה לזה מהא דח"מ סי' ע"ב סעי' ח' ראובן שאל משמעון סייף שהיה לו במשכון מעכו"ם ואבדו ושואל ממנו ממון הרבה כמו ששואל ממנו העכו"ם לא ישלם לו אלא דמי שוויו דסתם סייף בעלמא עכ"ל השו"ע ועיי"ש בסמ"ע ובש"ך, ולכאורה הדבר תמוה דהרי קיי"ל אין דיני שמירה לממון עכו"ם וא"כ מדינא פטור שמעון לשלם להעכו"ם אפי' דמי סייף דעלמא, וא"כ למה חייב ראובן לשלם לשמעון אפי' דמי סייף דעלמא כיון דהעכו"ם תובע מראובן אפי' דמי סייף פשוט רק באלמות ומדינא פטור ראובן לגמרי והיא תמיה עצומה, אע"כ לומר דכיון דהסייף בא ליד שמעון בהתירא ומדינא הפקעת הלואתו מותר, יכול שמעון לטעון נגד ראובן ולומר דל עכו"ם מכאן דהסייף נעשה שלי מדינא וחייב אתה לשלם לי עכ"פ דמי שוויו של סייף פשוט ודו"ק ועיין בפ"ת לח"מ סי' ש"א [עי' בהשמטות] ואם הפקיד עכו"ם קב חטין אצל ישראל על דעת שיניחנו הישראל עם חטין של הישראל וישיב לו קב חטין לאחר זמן ובתוך הזמן נגנב או נאבד קב חטים מהחטים ההם, נראה דכיון דאין לנכסי עכו"ם דין שמירה מקרא דרעהו, וגם חזקת מרא קמא ליכא בנכסי עכו"ם כמה שהביא השב שמעתתא ש"ד פ"ז, א"כ אפי' אי נימא דבדבר שלא ניתן להוצאה ליכא היתר דהפקעת הלואתו מ"מ יכול הישראל לומר לו שלך נגנב או נאבד, ואפי' במעות

כה"ג נמי יכול הישראל לומר להעכו"ם שלך נאבד עיין לקמן פרק מ"ה שם דברנו בענין זה בארוכה וכאן הריני מוכרח לקצר:

וידוע שגם הקדש נתמעט מדין שמירה מהאי קרא דכי יתן איש אל רעהו ונתמעט הקדש דלאו רעהו הוא, ובב"ק (דף צ"ג ע"א) תניא לשמור ולא לחלק לעניים והביא מזה ראיה הרא"ש בתשובותיו כלל י"ג דין ח' דהקדש עניים דין חולין יש לו ומיקרי רעהו דאל"כ למה פריך ליה מקרא דלשמור ולא פריך מקרא דרעהו, והמל"מ פ"ד הלכה י"ד מה' מלוה ע"ש הקשה דלמ"ל להרא"ש להוכיח מפירכת אביי לרב יוסף מברייתא דלשמור אמאי לא הוכיח מגופא דקרא דל"ל לשמור תיפוק ליה מרעהו, ותירץ הגאון מהרא"ל צינץ ביו"ד סי' ק"ס דלר"ש בן מנסיא דדריש רעהו תם משלם חצי נזק אבל בהקדש משלם נזק שלם, א"כ גם רעהו דגבי שומרין דריש נמי דרעהו הוא דש"ח חלוק משומר שכר אבל בהקדש אפי' ש"ח חייב אגנבה ואבדה ואינו נפטר בשבועה, ולכן בעי קרא דלשמור ולא לחלק לעניים וא"כ י"ל דברייתא דמפיק לה מלשמור אתיא כר"ש בן מנסיא, ועיין תמורה דף כ"ז ע"ב לענין אונאה, אבל מאביי מוכיח הרא"ש שפיר דהרי להלכה ודאי ס"ל לאביי כסתם משנה דהקדישות פטורין לגמרי וא"ש, ומ"מ בדעת הפוסקים דס"ל דממון עניים לא נקרא רעהו יש לומר דאי לאו קרא דלשמור הוה אמינא דאע"ג דהקדישות פטורין מדיני שמירה, היינו שאין השומר מחוייב לשלם להקדש אבל הגזבר שהפקיד אצלו לחלק לעניים וכיון דפשע בו השומר הוה אמינא דצריך להחזיר לו פקדונו מאחר שלא נתן לו רק על דעת לחלק, ואפשר שהוא יתן מעות אחרים תחתיהן א"כ יש להשומר דין עם הדיוט שתובע מה שהפקיד אצלו ורוצה לחלקו לכן צריך קרא דלשמור. וכן נראה מהמרדכי פ"ק דב"ב שהקשה הרשב"א תיפוק ליה דהו"ל ממון שאין לו תובעין ותירצו דהאי גברא תבע מיניה ע"ש, וא"כ גם זה לק"מ דמה"ט הוה אמינא דמיקרי גם רעהו אי לאו קרא דלשמור ופלא על המל"מ שלא הרגיש בזה ונכנס שם בדחוקים. והוא עצמו מביא שם המהרי"ט שמביא שם את המרדכי פ"ק דב"ב:

ולכאורה יש להביא ראיה דגם הקדש עניים לא נקרא רעהו, דהרי בפ' הזהב (דף נ"ז ע"ב) מסיק דאין ריבית להקדש באבני בנין המסורות לגזבר, אע"ג דבונין בחול ואח"כ מקדישין וא"כ אין עדיין שם הקדש עליו אפ"ה אין להקדש ריבית ואונאה, וא"כ ע"פ סברת הלב גם הקדש עניים בכלל הקדש הוא שלא יהא בו איסור ריבית ואונאה וכ"כ באמת בספר ג"מ בהגהת מרדכי שם, אך מ"מ יש לחלק דהתם אע"פ שבונין בחול ואכתי חולין הם מ"מ עיקר התשלומין להקדש יבוא שהוא נותן אדעתא דהכי שאח"כ יהיה הקדש, וא"כ אינו נותן ריבית לאחיו רק על דעת שיהי' הקדש, ואפי' תימא דאסור לומר

לחבירו הלוני מנה ואשלם ק"ך להקדש אע"פ שהמלוה יהיה גזבר דהקדש היינו משום דמשתעבד הגזבר מדין ערב, משא"כ הכא אין הגזבר משעבד עצמו מצד עצמו כלום והבעלים המקדישין אין יודעין מאומה לא שייך דין ערב, ועיין מש"כ בספרי תקנת השבים סי' ע"ב בשיטת הרמב"ם:

והנה בספרי תקנה"ש הנ"ל סס"י ב' כתבתי דממש"כ רש"י בב"מ (דף נ"ז ע"ב) שם דגזבר דין שליח יש לו ומ"מ בעינן קרא למעט הקדש מריבית הרי מוכח לכאורה דרש"י ס"ל דבהדיוט רבית ע"י שליח נמי אסור מה"ת דלא כמש"כ הרמ"א בשמו ביו"ד סי' ק"ס סעי' ט"ז, ועתה ראיתי שהגאון מהרא"ל צונץ עמד ע"ז ותירץ וז"ל, ואפשר לפמש"כ המהרי"ק דאם עשה השליח עם הלוה שטר על שם המלוה אסור דהמלוה הו"ל בעל דינו א"כ י"ל דהקדש אצטריך קרא להתיר בעשה הגזבר שטר עם הלוה על שם ההקדש, דבהדיוט כהא"ג אסור אפי' ע"י שליח ובהקדש שרי מ"מ דלאו אחיך הוא ומזה ראיה למהרי"ק עכ"ד אבל עדיין לא הונח לי בתירוצו דלענ"ד למ"ד דגזבר אין לו דין בעלים בהקדש אין להקדש דין בעלים כלל ועיין תוס' רידב"ז בירושלמי דמעשרות פ"א וקצרתי:

והנה המל"מ שם ח"ד מה' מלוה קרוב לסופו ז"ל, והא דהקדש גמור שהוקדש לבדה"ב מותר להלותו אפי' בריבית דאורייתא פשוט בב"מ (דף נ"ז ע"ב) ומוכח התם דלא משכחת ריבית דאורייתא בהקדש גבוה אלא באבני בנין המסורות לגזבר דליכא מעילה, אבל מעות של הקדש בהלואה כיון שמעל הגזבר יצא לחולין והו"ל כהדיוט ולא ידעתי למאי אצטריך מרן בב"י ליו"ד סי' ק"ס להביא דין זה בשם המרדכי מאחר שהוא מבואר בגמ' וכו', ודע שהתוס' הוקשה להם באוקימתא קמייתא דלספק סלתות והאריכו בזה ודבריהם מבוארים יותר במנחות (דף צ' ע"ב) ע"ש, וא"ת היכא משכחת לה ריבית בהקדש גבוה הא תנן בפ"ד דשקלים אין משתכרין בשל הקדש וכו', כבר הקשה כן הראב"ד בפ' ז' מה' כלי המקדש ותירץ דלא אמרינן אין משתכרין בשל הקדש אלא בדבר שאין בו צורך למזבח כגון פירות, אבל נסכים שהן צרכי ציבור לוקחין, וא"כ אבנים ג"כ מותר להשתכר בהן כיון שיש צורך מהם ודמי לנסכים עכ"ל המל"מ שם, ואתה רואה שתמיהתו על מרן הב"י שהביא הדין דאין איסור ריבית בהקדש משם המרדכי והיא גמרא מפורשת עצומה מאד, אכן לפ"מ שביארתי בספרי תקנת השבים סי' ע"ב דמשו"ה לא הביא הרמב"ם האי דינא דאין ריבית להקדש אע"פ שהיא גמ' ערוכה, משום דאיהו אזיל לשיטתיה דפסק כתנאי ואמוראי דס"ל דגזבר בהקדש אין לו דין בעלים רק דין שליח, וגם ס"ל דלא אסרה תורה אלא ריבית הבא מלוה למלוה וא"כ ע"י שליח כהך דהקדש אפי' בהדיוט מותר ואפי' אם נימא כהמהרי"ק דאם עשה השליח את השטר

על שם המלוה אסור מה"ת ונימא כהמהרא"ל צונץ דהקדש גופא דין בעלים יש לו עיין בדברינו לעיל מ"מ לא הביא הרמב"ם הדין דאין ריבית בהקדש בעשה הגזבר השטר על שם הקדש משום דזה אין מפורש בגמ' ודו"ק] א"כ א"ש ודאי דהוכרח הב"י להביא מקור דין זה מהמרדכי דפוסק להלכה דגזבר דין בעלים יש לו או דאסרה תורה ריבית אפי' ע"י שליח ודו"ק:

וענין ריבית הואיל דאתא לידן נימא ביה מילתא זוטרתא, דהנה הדגול מרבבה בסי' קס"א סעי' ו' אהא דכתב המחבר דאין הבנים חייבין להחזיר ריבית קצוצה שלקח אביהם, כתב וז"ל נסתפקתי אם מת הלוה אם המלוה חייב להחזיר ליורשי הלוה כיון דעיקר החזרת הריבית היא משום וחי אחיך אהדר ליה כי היכי דניחי עמך וכיון שמת הלוה לא יבוא להחיותו עכ"ל הדגמ"ר:

ויש להוכיח דחייב להחזיר ליורשי הלוה. דיש להקשות מאי פריך הש"ס ר"פ א"נ למ"ל דכתב רחמנא לאו בגזל ניליף מריבית, וקשה הא אצטריך לאו בגזל דאי הוה ילפינן מריבית הוה אמינא כמו דבריבית לבריה לא אזהר רחמנא לאהדורי ה"נ בגזל ודיו לבא מה"ד להיות כנדון. אמנם הדבר הוא נכון דהרי הא דפסקינן שם סע"ה דאפי' בריבית קצוצה אין בי"ד יורדין לנכסי המלוה מקורו מהרשב"א הובא במל"מ שם שהוכיח כן מהא דאין היורשין מחויבים להחזיר הריבית ע"כ דאין כאן שיעבוד נכסים, והקשה המל"מ הא זהו גזה"כ וחי אחיך עמך לבריה לא אזהר רחמנא, ואי דמפרש טעמא דקרא אכתי למה גם כשהריבית בעין ואין צורך בנכסים כלל אין חייבים היורשים להחזיר וע"כ דגזה"כ הוא וא"כ מנ"ל להרשב"א דלא נשתעבדו הנכסים במלוה גופא. אכן הענין הוא כך דריבית מכי פרע לוה למלוה קנהו מלוה לגמרי וממון גמור הוא לו ומשו"ה אע"פ שהוא בעין הו"ל כאינו בעין ופטורים היורשים לשלם. כמש"כ הריטב"א דאם קידש המלוה אשה בריבית קצוצה מקודשת דממון שלו הוא, אלא דיש עליו גזה"כ להחזיר עיי"ש, משא"כ גזל דכל היכא דאיתא גבי גזלן ברשותיה דנגזל איתא, ומשו"ה מחויבים היורשים ג"כ להשיב הגזלה לנגזל, וא"כ מסברא ידעינן לחלק בין ריבית לגזל דבריבית אין היורשים מחויבים להחזיר ובגזל חייבים להחזיר, ולפי"ז שפיר יכולים אנו ללמוד לאו דגזל מריבית דמיד שנדע דיש לאו בגזל ממילא מסברא נדע דבגזל חייבים היורשים להחזיר כיון דהסברא בעצמה נותנת דלא קנה הגזלן להגזלה וכל היכא דאיתה ברשות מרה היא, והעיקר בקצרה הוא דבריבית החזרה היא רק כעין קנס ולדידיה קנסה תורה ולא לבנו משא"כ בגזל שההשבה היא דין:

אבל אם נימא כהדגול מרבבה דגם המלוה בעצמו א"צ להחזיר ליורשי לוה, א"כ הדרא קושיא לדוכתא איך מקשה הש"ס דלמ"ל לאו בגזל נילף מריבית, הא אי הוה ילפינן מריבית הו"א דגם גזלן א"צ להחזיר ליורשי הנגזל כבריבית, ולענין יורשי הלוה והנגזל קשה לחלק מסברא הנ"ל, אלא ע"כ דביורשי הלוה באמת חייב המלוה להחזיר הריבית כבגזל, וידעתי שיש עוד לדבר בזה, ועיין בספר עדות ביהוסף מהגאון ר' יוסף רויזין אבד"ק סלאנים זצ"ל, ואני מקצר:

וכאן יש להזכיר דכעין זה יש להוכיח כשיטת הרמב"ם דס"ל דמהני מחילה בריבית דלא כהראב"ד והעומדים בשיטתיה החולקים עליו, דאי נימא דבריבית לא מהני מחילה קשה האיך אפשר למילף גזל מריבית ואונאה לפי המסקנא שם, הא י"ל שאני גזל דידע ומחל ועיי"ש ברש"י והרי בגזל ודאי מהני מחילה,, וא"כ לא שייך לומר ריבית תוכיח שהרי ריבית שאני דאפי' אם מחל לא מהני המחילה וע"כ לא דמי גזל לריבית, אלא ע"כ דגם בריבית מהני מחילה ועיין ש"ך שם סי' ק"ס ס"ק ז' ודברינו אלה המה רק הערות, לפי שכל עניני הפרק הזה אינו בא בספר הזה רק על דרך מענין לענין באותו ענין ואין בו שייכות להכללים שנתבארו ושיתבארו איה"ש בספרנו הזה, ומ"מ לא חדלתי מלהביאו כאן מפני שיש בו לענ"ד הערות נכונות אשר יהיו לתועלת לדידי ולדכוותי וכל פטפוטי דאורייתא טבין אמרו חז"ל:

פרק יט

הנה יש לי ענין אחד השייך מעט אל הענין אשר כתבנו בפרקים הקודמים. והנני רואה נכון להביאו בזה, אכן לפי שאינו שייך למטרת ספרי זה רק מעט כאמור אראה לקצר בו ככל האפשר, ומ"מ אשתדל בעזר"ה לתת לפני הקורא המעיין מושג נכון בהענין ההוא:

ברור בעיני הדבר שאם היה לישראל מגורה של סולת למשל בת מאה סאה, וקנה גזבר של הקרש ממנו חמשים סאה סולת בכסף דקונה בהקדש קנין גמור, דמ"מ מותר המוכר לספק מהמגורה סולת לצרכי חולין ואין להמגורה דין תערובות הקדש כלל, דהוה כאילו התנה בפירוש שכל זמן שלא יקבל הגזבר הסולת שקנה לא יחול עדיין שם הקדש על הסולת כלל, ואחר שיקבל הגזבר הסולת אז יחול ההקדש ודמי ממש להא דאיתא במשנה דסוף מעילה באומר פרוטה מן כיס זה הקדש שמודה גם ר"ע שהוא מוציא והולך עד שיוציא את כל הכיס ואין להאריך בזה כאן:

ובמה דקיי"ל דבממון יכול המוחזק לומר קים לי כמיעוט הפוסקים משום דאין הולכין בממון אחר הרוב כמש"כ הש"ך בספרו תקפו כהן סי' קכ"ג קכ"ד ע"ש, אם נפל איזה דין ודברים בין הדיוט להקדש אם יכול ההדיוט לטעון קים לי כהמועט אם הוא הנתבע,

נראה דלהוציא ממון מהדיוט לגבוה ודאי דין ממון יש לו ויכול ההדיוט לטעון קים לי עיין שב שמעתתא שמעתא ו' פ"ד ושו"ת הר"ן סי' א', ומכ"ש שהגזבר יכול לומר קים לי נגד הדיוט אם הגזבר הוא הנתבע, והרי גם במתנות עניים ובמתנות כהונה קיי"ל דבכל ספק שנפל בהם בין ספק במעשה בין ספק בדין המוציא מחבירו עליו הראיה, אם לא היכא דשייך צדק משלך ותן לו כידוע עיין הגהות אמרי ברוך לטו"א ר"ה לאבני מילואים, אלא דיש לעיין היכא דיש מצות נתינה אמאי לא ניזל לחומרא ויצטרך ליתן וכאן לא שייך תירוץ המהר"י באסן לענין ספק גזל הידוע, ובאמת כבר עמד ע"ז הש"ך ביו"ד סס"י קע"ז ותירץ דאין כח לבי"ד להוציא ממנו ממון כיון דהוה ספיקא דדינא, וכ"כ גם השעה"מ פ"ג מה' גירושין ריש ה"ד, אבל אכתי צ"ע דאמאי לא מצינו בשום מקום דעכ"פ לצאת ידי שמים חייב לתת ספק בכור למשל לכהן:

ובהערה זו כבר לא יספיק לנו גם הסברו של הח"ס חיו"ד סי' רמ"א שכתב וז"ל, כל ספק ממונא קולא לנתבע אע"פ שהוא איסור עושק גזל אונאה וריבית וכדומה וטעמא נ"ל, דהנה בכל מצ"ע דכופין אותו בהכאה עד שתצא נפשו אין לבי"ד רשות לירד לנכסיו שיניח תפילין וכדומה, והטעם נ"ל משום דילמא נפיק מיניה בנין דמעלי כב"ק (דף קי"ט ע"א) ואפי' מאן דפליג שם מודה בשאר איסורים, אך באיסורים הנוגעים לממון כגון מצוה לפרוע חוב ולהשיב גזל אונאה וריבית, עד שנכה אותו עד שתצא נפשו מוטב לירד לנכסיו. ואי משום בנין דמעלי הרי זה הממון אינו שלהם ויתמי דאכלי דלאו דידהו וכו'. אך כל זה בודאי אבל בספק אע"ג דבשאר ספק איסור דאורייתא דלחומרא נמי מכין אותו עד שיסיר מספק איסור, מ"מ הכא בספק ממון אין מכין אותו אפי' בגופו לתת הממון, אולי נפקא מיניה בנין דמעלי ולדידהו לא הוה ספק איסור דאינהו לא עברי איסורא, ולא מוטל עליהם מצות פריעת בע"ח ולא השבת גזלה וספק ממון דידהו קולא לנתבע עכ"ל, וגם עליו קשה דאכתי עכ"פ אמאי לא מצינו בספק מתנות כהונה שחייב עכ"פ לצאת ידי שמים ולתת לכהן וגם עיקר סברתו מטעם בנין מעליא היא קשה מאוד ואכמ"ל בזה:

אך י"ל בזה דבר נכון ע"פ שיטת הרמב"ם, דהנה בפט"ז מה' מכירה הי"ד פסק דהמוכר דבר לחבירו שאיסור אכילתו מדברי סופרים אם היו הפירות קיימין וכו' ואם אכלן אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום עכ"ל הובא ביו"ד סי' קי"ט סעי' י"ג, והסביר שם הש"ך ס"ק כ"ז דהם לא גזרו איסור כדי להוציא ממון דלענין ממון אוקמה אדין תורה וכ"מ מדברי ה"ה וכו' עכ"ל, ולפי"ז א"ש הכל ולא יקשה מאומה, דהרי הרמב"ם ס"ל דכל ספק דאורייתא מותר מה"ת וא"כ ה"ה גבי הנך דספק מצוה דמ"כ וספק בכור ופדיון בכור

אדם ספק נמי פטור מה"ת, אלא דיש עדיין חיוב מדרבנן ככל ספק דאורייתא דמדרבנן לחומרא, וע"ז יש שפיר לומר הסברא של הש"ך אליבא דהרמב"ם בה' מכירה דחכמים לא גזרו איסור להוציא ממון ואוקמה אדין תורה, ומדאורייתא ליכא כאן חיוב מצוה דפטור משום ספק כהרמב"ם הנ"ל והדבר נעים, אכן יש עדיין להעיר בעיקרי היסודות שכתבנו כאן, ואבארם בעזהי"ת בזה:

בהיסוד הראשון דלהרמב"ם דספק דאורייתא מה"ת לקולא וה"ה בספק מצ"ע, יש אחרונים דלא ס"ל כן אלא דבספק מצ"ע גם להרמב"ם חייב מה"ת, וטעמייהו הוא משום דס"ל דהא דספק דאורייתא לקולא ילפינן לה מספק ממזר דהתירה תורה או מדבעינן באשם תלוי חתיכה אחת מב' חתיכות כידוע, וא"כ רק בספק איסור גלי רחמנא אבל לא בספק מצוה ומה דלא גלי לא גלי, ואין להקשות עליהם הא מצוה קילא מאיסור שהרי במצוה מספקינן אי יש דיחוי אם לא (סוכה ל"ג) ועיין יו"ד סי' כ"ח, ובאיסורין קיי"ל דבודאי אין דיחוי כמפורש במשנה דטהרות (פ"ג מ"ד) עיי"ש ברע"ב ובתויו"ט, הרי לכאורה מוכרח דאיסור חמור ממצוה ואם ספק איסור מה"ת לקולא קו"ח ספק מצוה, דבאמת אין זה ענין לכאן דהא דאפשר דיש דיחוי אצל מצות הטעם הוא פשוט, דדם העוף כשכסהו הרוח הרי אינו חזי לכיסוי כלל וכן בנקטם ראשו ואח"כ עלה בו תמרה בשעת הדיחוי היה נדחה מהמצוה לגמרי לכך אפשר דאינו חוזר ונראה, אבל איסור שנתמעט בחמה הרי גם בשעת מיעוטו יש עליו איסור דח"ש אסור מה"ת משו"ה כשחזר ונתפח חזר לאיסורו לגמרי, ובזה היה מקום לומר דהא דפליגי ריו"ח ור"ל במנחות (דף נ"ד) אי יש דיחוי באיסורים אם לא אזלי לשיטתם בענין חצי שיעור ביומא (דף ע"ד) אך אכמ"ל בזה, אבל באמת הרבה אחרונים ס"ל דגם במצות עשה ספק מותר מה"ת דהתורה על הודאי דברה ולא על הספק עיין חות דעת ביו"ד סי' ק"י, וכ"כ להדיא המרכבת המשנה ברמב"ם פ"ט מה' טומאת מת והנני מעתיק לך דבריו שם לפי שהוא ספר שאינו מצוי כלל וזה לשונו שם:

עיין תוס' חגיגה (דף ד' ע"א) ד"ה אלא טומטום וכו' ולולא דברי התוס' היה מקום לתרץ כל קושיות התוס' לפמש"כ רבינו כאן דכל הספיקות מד"ס חוץ מספק כרת, דמשו"ה לא פריך הש"ס פ"ק דכ"מ גבי עשירי ספק תשיעי אצטריך קרא למעט ספיקא משום דה"א דהוה מעשר מספק ואסור לשוחטו מחוץ לעזרה דשחוטי חוץ בכרת, ואצטריך נמי קרא לספק בהרת קודם שער לבן דלא נימא דטמא מספק ואסור במקדש וקדשיו דטומאת מקדש וקדשיו בכרת ושפיר פריך הש"ס ביומא אצטריך קרא לרבות ספק חלב דכוי דחלב הרי הוא בכרת וידעינן בלא קרא דכל חלב דאסור, וכרת וחטאת גם לאחר דכתיב

כל אין בחלב כוי דומיא דתערובות חמץ דמרבינן מכל ומ"מ כרת אין בון וניחא נמי הא דפריך בחגיגה שם ל"ל קרא למעט טומטום ממצות ראיה דהא גם בלא קרא הו"ל ספק מצות עשה ופטור דבר תורה, וכו' ע"ש שהאריך ליישב כל המקומות לשיטת הרמב"ם ועכ"פ ס"ל מפורש דגם ספק מצ"ע מה"ת לקולא ופטור וכן ס"ל לעוד אחרונים אך די לנו באלה, ועיין מש"כ בענין זה בחידושי להלכות חגיגה ברמב"ם פרק ב' הלכה א':

גם ביסוד השני בסברת הש"ך ביו"ד סי' קי"ט יש להעיר לכאורה מב"מ (דף נ"ה ע"ב) דתנן התם חמשה חומשין הן וכו' ותרומת מעשר של דמאי, ובגמ' שם אמר רבא ק"ל לר"א תרומת מעשר של דמאי וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה אר"נ א"ש הא מני ר"מ היא וכו' עכ"ל הגמ' וקשה לכאורה לסברת הש"ך כשחז"ל גזרו על הדמאי לא הו"ל לגזור לענין תשלומין דחומש דלענין הוצאת ממון הו"ל לאוקמה אדאורייתא, אכן הרה"ג ר' ישעיה נאייזאטץ הסביר בזה בקונטרס תוספת שביעית שלו הסבר הראוי להאמר וז"ל, דלכאורה לפמש"כ הש"ך דחכמים לא גזרו איסור להוציא ממון צריכין אנו לחקור ולהבין איך יש שום מציאות כלל לאיסור דרבנן, הרי בזה שאנו אוסרין דבר זה. על האי גברא אנו מפסידין ממונו, ועיין פני יהושע בגיטין (דף נ"ד ע"ב) ד"ה אמר אביי כל שבידו וכו' דחשב זאת להפסד ממון, וכן מצאתי זאת בלשון הש"ך יו"ד סי' קכ"ו סק"ג ע"ש ומצאתי עוד יותר בחידושי הרשב"א לגיטין (דף נ"ג ע"א) ד"ה מ"ט וכו' עשה"ט, וא"כ איך גזרו חז"ל איסור להפסיד ממונו של זה, ונראה דבאמת זה לא דמי כלל לההיא דש"ך הנ"ל, דהש"ך קאמר רק להוציא עי"ז ממון ר"ל היכא דנתגלגל הדבר ונעשה עי"ז ממון ממקום אחר בזה אמרינן דחז"ל לא גזרו לענין ממון, דמעיקרא כשגזרו רק לענין איסור גזרו, משא"כ בכל איסור דרבנן הוה ממילא כיון שחז"ל אוסרים דבר זה ממילא גם יופסד ממונו ועל זה גופא היה עיקר גזרתם שלא יהיה היתר אכילה בדבר, ולזה יש להם כח כמו שמצינו שהפקר בי"ד הפקר גבי מקדש בחטי קורדינייתא, ומעתה לקמ"ד קושיתי הנ"ל מגמ' דב"מ הנ"ל, בהקדם מש"כ התוס' בכתובות (דף למ"ד ע"ב) ד"ה זר וכו' דשוגג דתרומה תשלומין דידיה כפרה הוה ולא ממונא ע"ש, וא"כ הוה כאן כפרת החומש במקום האיסור גופא, וכמו שאמרה תורה בתרומה דאורייתא כן אמרו חז"ל ג"כ גבי דמאי, וא"כ התשלומין כאן נכלל ג"כ בכלל האיסור גופיה שאמרו חז"ל שדבר זה יהיה אסור באכילה וצריך כפרה כמו בתרומה דאורייתא דענין כפרה וענין איסור גופא דבר אחד הוא דדא ודא אחת היא ועיין בחידושי למעילה (דף ב' ע"ב) שם הבאתי את לשון הרמב"ם פ"י ה"ד מה' תרומות שכתב וז"ל, דמן הדין היה דאין חייבין חומש על תרומת מעשר של דמאי אבל אמרו חכמים דאם לא יתנו חומש יזלזלו בה

עכ"ל, והכ"מ לא הראה מקום לטעם זה אכן הוא מפורש בירושלמי דדמאי (פ"א ה"ב) והובא בר"ש פ"ק דדמאי והאי טעמא שייך גם בתרומה דרבנן, ומשו"ה בקרשים דלא שייך בהו זלזול דהרי בדילי אינשי מנהון יותר הרבה מחולין ונוהגין בהם כבוד משו"ה היכא שאין בהו מעילה דאורייתא רק מדרבנן משלמין רק קרן ולא חומש, ועוד הארכתי שם בזה בחילוק שבין תרמ"ע של דמאי שמשלם חומש לבין מעילה דרבנן שאין משלם עליה רק קרן בדברים נכונים, אבל מ"מ צריכין אנו גם להסברא שכתב הרה"ג ר' ישעיה נאייזאטץ דחז"ל שפיר גזרו חומש בדמאי כיון שהוא לכפרה משא"כ היכא שהתשלומין הוא משום ממון כהך דמעילה כמש"כ התוס' בכתובות שם שפיר לא גזרו חומש דחז"ל לא גזרו להוציא ממון:

ואמת שיש לעיין עדיין בקדושת הגוף דיש ראשונים הסוברים דבקדוה"ג התשלומין לכפרה באין, למה לא יתחייב במעילה דרבנן שבהם חומש ג"כ, ונצטרך לומר לשיטתם סברא אחרת דדוקא בתרומה ובתרומת מעשר דבדאורייתא אין בהם רק קרן וחומש משו"ה גם בתרומה דרבנן ובתרמ"ע של דמאי יש קרן וחומש, משא"כ במעילה דבדאורייתא יש גם אשם מעילה עם הקרן והחומש והא בלא הא לא סגי, משו"ה במעילה דרבנן דאשם אי אפשר להקריב ולא שייך לומר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון משו"ה פטור נמי מחומש ודי בזה כאן:

פרק כ

עוד רצו אחרונים להסיר קושית התוס' דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב של החולין. בטענה דהא דתנן כיון שהוציא הראשונה מעל כוונת המשנה היא דהמעילה היא רק מדרבנן, והרי מדרבנן ודאי דמטבע לא בטיל דהוה דבר שבמנין עכ"פ, ואולם לפי שבתוספתא פ"ג דמעילה מפורש דלר"ע כיון שהוציא את הראשונה מביא אשם תלוי כמש"כ התוס', השתדלו להוכיח דגם אמעילה דרבנן יכול להביא קרבן מעילה, ויש שרצו להעמיס זה בכוונת תירוץ התוס' גופא דמטבע חשיב ולא בטיל מדרבנן אבל מ"מ שפיר מביא קרבן מעילה גם אדרבנן ואנכי לפי רגל חיבורי זה הנני מוצא לנפשי חובה להביא דבריהם ואולם בתכלית הקיצור ולהעיר עליהם כיד ה' הטובה עלי:

זה לשון הגאון משיב דבר ח"ג סי' ע"ד, והנראה לי להקדים דאפי' אי מדרבנן לא בטיל יש בו מעילה מה"ת דממילא הוא קדוש מה"ת, וכמו דמצינו בירושלמי דשקלים פ"ב אהא דתנן בני העיר שוקלין אחרים תחתיהן, מתניתין פליגא אר"ל וכו', עוד הוא משום תקנה ואח"כ פליגי אמוראי אי נפלה לתקלין חדתין או לתקלין עתיקין וקשה איך יקריבו קרבנות ציבור ממעות שהן חולין מה"ת, ולמ"ל משום בטול ברוב דהא א מבטלין

איסור לכתחילה, אלא צ"ל דכשם שבי"ד יכולין להפקיר בע"כ ופטור מן המעשרות וכו' כן יכולין להקדיש בע"כ וכ"ש בהוראה דלאו בע"כ הוא, אלא הבעלים מקדישין ע"ד הוראתם מרצונם הטוב, וה"נ אם אינו בטל מדרבנן יכול להיות שמועלין בו אלא שלא תקנו חכמים שיהא כל הכיס קודש וימעלו בכל פרוטה ופרוטה כיון דיש תקנה לחללה על היתר, ונחלקו ר"ע ורבנן ר"ע סובר כיון דהראשון שיצא מן הכיס הקדשיהו חכמים מועלין בו וממילא שוב לא ימעלו באחרינא שהרי לא הקדישן כל הכיס, ורבנן ס"ל דאף ע"ג דאסרו ליהנות מ"מ לא תקנו כאן חכמים שימעלו בו עד שיוציא את כל הכיס, שהרי יש כמה דברים שאסרו חכמים משום קודש ואין בו מעילה, ולהכי אם הוציא את כל הכיס מעל גם לרבנן, ור"פ לטעמיה דמחייב אספק מעילות אשם תלוי והרי כל אחד נאסר מספק וכן מבואר בתוספתא דמעילה דר"ע מחייב רק אשם תלוי, עוד יש להקדים דמתניתין לא מיירי בכיס פרוטות שוות כמבואר בתוס' שם ד"ה היו, וידוע דעת התוס' בשבועות (דף מ' ע"א) ד"ה בטענו דפרוטות שאינן שוות לאו חד מינא הוא, והשתא יש לבאר כוונת התוס' הכי שהקשו ולבטיל האי פרוטה ברובה שיהא מותר ליהנות, דידוע דששים לא שייך אלא במידי דאכילה וכמש"כ התוס' בבכורות (דף כ"ב ע"א) ד"ה הנך דלא איתמר טעם כעיקר לענין טומאה וה"נ ששים דנפיק מינה, וכי תימא משום דהוה דשיל"מ ולא בטיל וא"כ שייך בו מעילה וכמש"כ הא ליכא למימר, שהוא מדרבנן וא"כ לא גזרו בשאינו מינו כמש"כ הר"ן בנדרים (דף נ"ב ע"א) והכא הוא שאינו מינו כנ"ל, וצ"ל דליכא אלא חד בכיס אי נמי מטבע חשיב ולא בטיל מדרבנן וכמש"כ, והכסף משנה ז"ל [עיין בדברינו לקמן] מפרש דמיירי בפרוטות שוות משו"ה שפיר דלא בטיל מטעם דשיל"מ, עכת"ד המשיב דבר שם וכ"כ עוד בחלק א' סי' ל"ד ע"ש:

ומה שיש לי להעיר ע"ז הוא דמלבד שכל זה הוא רחוק מאוד בכוונת התוס', הנה הדמיון להפקר בי"ד קשה לשיטת הסוברים דכח יש ביד בי"ד רק להפקיר שלא יהא הדבר של בעלים הראשונים. אבל לא שיהיה הדבר של בעלים חדשים ומה לי בעלים חדשים דהדיוט מה לי דהקדש. גם מה שהביא ראיה משבועות (דף מ' ע"א) תוס' ד"ה בטוענו שכתבו דפרוטות שאינן שוות לאו חד מינא הוא אתפלא, דמה ענין מינו ושאינו מינו לענין מודה במקצת ממין הטענה לענין מינו ושאינו מינו לענין דשיל"מ, והרי בב"ק (פ"ג משנה י"א) בשני שוורים אחד תם ואחד מועד או אחד גדול ואחד קטן פטור המזיק מלשלם אפי' דמי תם וקטן שהודה משום דאין ההודאה חמין הטענה עיי"ש בגמ'. ובדשיל"מ הרי ודאי דמינו מיקרי בכהא"ג דאל"כ לא משכחת לה דשיל"מ בתערובות דיבש ביבש כלל, וגם ביצה שנולדה ביו"ט שנתערבה בבצים אחרות למה לא תבטיל

מ"ש שני בצים משני שוורים שווים בגדלות אלא שזה תם וזה מועד, אלא ע"כ שאין הנושאים שווים דלענין מודה במקצת הטענה לאו אמינו ושאינו מינו בשמא משגחינן, ואפי' בשהם דומין בשמא אם תובעו חפץ זה והוא מודה לו מחצה בחפץ אחר הדומה לגמרי בשמא לחפץ שהוא תובעו אין זה ממין הטענה, שהרי התורה אשר יאמר כי הוא זה אמרה שצריכה ההודאה להיות דוקא זה גופא שתבעו, אבל לענין דשיל"מ דבעינן שיהא מינו בשמא ודאי דמטבעות כסף גדולים וקטנים חד מינא הוא, ויש עוד להעיר בזה אבל הנני סומך על המעיין מפני שאינני רק מעיר ולהעיר די במש"כ בזה:

והגאון עין יצחק ח"א סי' כתב, שלולא דברי התוס' י"ל באמת כוונת המשנה הוא דמעל רק מדרבנן. כדמצינו ברישׁ מכילתין (דף ב') מאי מעל מדרבנן וכן שנינו לעיל (דף י"ת) הנהנה מן החטאת כשהיא מתה כיון שנהנה מעל והוא מדרבנן, ועיין לעיל (דף ב' ע"ב) תוס' ד"ה ומי איכא שכתבו דאיכא מעילה טובי דאינן אלא מדרבנן. ובאמת דברי התוס' צריכין ביאור דלמה לא ניחא להו לומר דהמעילה היא מדרבנן ואינה בטולה מטעם דשיל"מ, ואפשר לומר בכוונתם דהרי מבואר לעיל, (דף ב' ע"ב) דהנפ"מ בין מעילה מה"ת למעילה דדרבנן דבדרבנן אונו חייב חומש ואשם רק קרן גרידא. ובכריתות (דף כ"ב) איתא דאף ר"ע דמחייב ע ספק מעילות אשם תלוי מ"מ מודה דהקרן והחומש לא בעי לאתויי, וא"כ לא מצינן למימר דמעל דמשנתינו הוא דרבנן, דהא אמעילה דרבנן אינו מביא קרבן ועל ספיקה אינו מביא אשם תלוי וגם החומש נמי אינו חייב במעילה דרבנן כמש"כ לעיל, והקרן הרי אף לר"ע אינו מביא בספק מעילות אפי' בספק מעילה דאורייתא, ואף דמודה ר"ע במעילה מועטת דמביא הקרן כמבואר בכריתות שם אין זה רק עצה טובה כדי שלא יהיה צריך אח"כ להביא אשם ודאי משו"ה מביא הקרן עם אשם תלוי ומתנה כמש"כ התוס' בשבת (דף ע"א ע"ב) ד"ה מאן דאמר עיי"ש, ובאמר פרוטה בכיס זה הקדש לא שייך שיזכור אח"כ דהיתה הפרוטה הראשונה שלקח מן הכיס הקדש [א"ה אין זה ממותק, דהרי התוס' העמידו קושיתם אנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו ובודאי יכול להיות שיזכור אח"כ איזה פרוטה היתה של הקדש, וצ"ל בכוונתו דמסתמא נפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו ופרוטה בכיס זה הקדש תרתי בבי אלו בחד גוונא מיירי, וטפי הול"ל דכיון דכל המעילה היא מדרבנן א"כ גם לאחר שיזכור לא יהיה צריך להביא אשם מעילה וא"כ למה יביא עתה קרן ודו"ק] וא"כ אף לר"ע אינו מביא עתה הקרן ומזה הוכיחו התוס' דע"כ מעל דמשנתינו מעל מדאורייתא קאמר:

אבל לענ"ד אין זה רק לשיטת התוס', אבל לדידי י"ל דאין זה מוכרח דהמעילה היא מה"ת וי"ל דמעילה דקאמר ר"ע מעילה מדרבנן קאמר, וכן ראיתי דגריס הצ"ק בתוס'

גופא באמת כזה"ל, וליכא למימר דליכא אלא חד בכיס דא"כ מאי עד שיוציא את כל הכיס דקאמר, הו"ל למימר עד שיוציא את השנייה, וי"ל דמעילה מדרבנן קאמר אי נמי מטבע חשיב ולא בטיל עכ"ל, הרי להדיא דהאי מעל מדרבנן הוא, והא דקשה אליבא דר"ע דמחייב על ספק מעילות אשם תלוי הא אינו חייב קרבן על מעילה דרבנן י"ל בזה דהרי הטעם שאין מביאין אמעילה דרבנן אשם מעילה הוא משום דהוה חולין בעזרה וממילא דאינו מביא נמי חומש כמש"כ רש"י ותוס' במעילה (דף ב' ע"ב) ע"ש, ונ"ל דזה אינו רק למ"ד חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא אבל למ"ד חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא יכול הוא באמת להביא גם אשם גם אמעילה דרבנן. כדמצינו בנזיר (דף כ"ט) אהא דהאיש מדיר את בנו בנזיר ומביא קרבן אף שאינו אלא לחנכו במצות משום דקסבר חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא ע"ש והרי בחולין (דף י"ז) אמרינן דר"ע סבר בשר תאוה לא איתסר כלל ורי"ש סבר בשר נחירה לא אישתרי כלל, ופירש"י ד"ה בשר נחירה לא אישתרי וכו' וזביחה דכתיב. בהאי קרא וכו' אי נמי לאסור שחיטת חולין בעזרה עכ"ל, חזינן מזה דרש"י ס"ל לחד תירוצא דלר"ע דס"ל דקרא דוכי ירחק וזבחת אתי לאסור בשר נחירה אין לו שום קרא לחולין שנשחטו בעזרה א"כ ודאי דס"ל חולין שנשחטו בעזרה מדרבנן הוא, וממילא מביאין קרבן גם על מעילה דרבנן וכההיא דנזיר הנ"ל, ושפיר א"כ י"ל דמעל דקאמר מדרבנן הוא דקאמר ר"ע דהרי חולין שנשחטו בעזרה מדרבנן הוא לדידיה, ועל פי זה יש לדון בשיטת הרמב"ם לפי מש"כ המל"מ פ"ב דנזירות הי"ג וכמש"כ הרמב"ם בפ"א מה' מעילה הלכה וא"ו ודו"ק כי קצרתי:

ועוד י"ל אליבא דר"א דאמר אדם מתנדב אשם תלוי בכל יום כדאיתא בכריתות (דף כ"ה) ולדידיה י"ל דאף על מעילה דרבנן מייתי אשם תלוי, ואין בו חשש חולין בעזרה דהא יכול להביא ולהתנות דאם לא מעל יהא נדבה כדמצינו בכריתות (דף י"ח ע"ב) ועיין ביו"ד סי' ה' ובאו"ח סי' א', ומצינו בחולין (דף מ"א) דעל סתם משנה אמרינן הא מני ר"א היא וא"כ י"ל דמעל דמשנתינו הוה רק מדרבנן, ואפ"ה מביא אשם תלוי משום דיכול להתנות כר"א, והא דאיתא בריש מעילה דעל מעילה דרבנן אינו מביא אשם וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' מעילה היינו משום דהלכה כרבנן דר"א דאין אדם מתנדב אשם תלוי, והא דס"ל לרבנן דלא מעל עד שיוציא את כל הכיס להסוברים ביו"ד סי' ק"ט דאיסור הבטל ברוב נהפך האיסור להיתר עדיין תקשה לחכמים אמאי מעל, ואפשר לומר דלחכמים נמי האי מעל רק מדרבנן הוא, אך זה ניחא לפי הסברא שכתבנו בראשונה דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא. אבל לסברא השניה דמתנדב אדם אשם תלוי בכל יום כר"א אכתי לא אתי שפיר לרבנן דמשנתינו, דאיך יביא אשם ודאי

על מעילה דרבנן דאשם ודאי אינו יכול להתנות משום נדבה לכו"ע, אכן להסוברים דבטול ברוב הוא מצד רוב המברר ומשו"ה ס"ל להנך דקיימי בהך שיטה דאסור לאחד לאכול את כולן, כמש"כ התוס' בחולין (דף ק') ד"ה בריה וכו' והובאה דיעה זו ביו"ד סי' ק"ט ע"ש, א"ש הך מעל דחכמים דכיון דהוציא את כל הכיס שפיר מעל אף מה"ת דהא בכהאי גוונא לא שייך רוב המברר, וזהו כשיטת הסוברים בהך דבכורות (דף כ"ג) דהא דנבלה בטילה בשחוטה ומ"מ מטמאה במשא מה"ת הוא מטמא ודלא כשיטת התוס' שם דהוא מדרבנן עיין בדבריהם בבכורות שם עכת"ד העין יצחק:

והנה סוף דבריו אלה המה דלא כדברי הפמ"ג ביו"ד סי' ק"ט ובפתיחה להלכות תערובות שכתב כמה פעמים דאפי' להסוברים דאסור לאדם אחד לאכול את כולן אין זה אלא מדרבנן ע"ש וזה פשוט, אבל זה ודאי אין לומר דלחכמים דמתניתין מעל כשהוציא את כל הכיס מדרבנן ובאמת אינו חייב לשלם רק הקרן, דבתוספתא פ"ג דמעילה איתא בזה"ל פרוטה של הקדש שנפל לתוך הכיס או שאמר וכו' כיון שהוציא את הראשונה מביא אשם תלוי ואת השניה מביא אשם ודאי דברי ר"ע וחכמים אומרים אינו מביא אשם תלוי עכ"ל התוספתא הרי להדיא דחכמים פליגי רק באשם תלוי אבל כשהוציא את השניה מביא אשם ודאי לכו"ע, ותוספתא זו נעלם במח"כ מהצ"ק וכנראה שנעלמה גם מהעין יצחק שהרי לא הזכירה כלל, וכתוספתא זו מפורש גם בירושלמי פ"ו דדמאי בזה"ל תנא על הראשונה מעל בספק ועל השניה מעל בודאי דברי ר"ע עכ"ל, ומתוספתא וירושלמי האלה תמיהה קיימת על התוס' בסוטה שהבאתי לעיל פרק א' שרצו לפרש דר"ע מחייב כשהוציא הראשונה אשם ודאי מטעם ברירה ודבריהם צע"ג:

והנה מה שבנה העין יצחק יסוד דלר"ע חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא על תירוץ אחד ברש"י חולין הנ"ל, לענ"ד יסוד רעוע הוא מאוד דמלבד דלתירוץ השני ליכא למימר הכי הרי גם לתירוץ קמא י"ל דתרתי שמעת מינה ואין להאריך בזה ועיין מלא הרועים ערך חולין שנשחטו בעזרה, אולם הסברא השניה דר"פ ס"ל כר"א דמתנדב אדם א"ת הוא דבר מתקבל מאוד. ויש לי להביא ראיה לדבריו מהא דכתב רש"י בשבת (דף ע"ב ע"ב) אהא דאמר עולא למ"ד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה, ופירש"י פלוגתא דר"ט ור"ע היא בכריתות דר"ע מחייב על ספק מעילות אשם תלוי [ועיין לעיל פרק א'] ומודה ר"ע שאינו מביא את מעילתו כלומר הקרן והאשם עד שיודע לו, ר"ט אומר מה לזה מביא שתי אשמות וכו' יביא קרן וחומש ויביא איל ויתנה אם ודאי מעלתי זו מעילתי וזו אשמי וכו' אלמא לא בעי ידיעה בתחילה דהא לא אתידע כי אתיא ומכפר ליה עכ"ל רש"י שם, מבואר דס"ל דלר"ע גבי אשם בעינן ידיעה בתחילה והקשו התוס' על רש"י

קושיא עצומה דהא מפורש בכריתות שם דמודה ר"ע במעילה מועטת דמביא אשם אחד ומתנה, וקאמר עלה רבא בגמ' שם דמדברי שניהם נלמד דאשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה. הרי דמפורש גם לר"ע דלא בעינן ידיעה בתחילה באשם ודאי וע"כ דחו התוס' שם דברי רש"י בשתי ידים ונראה ליישב שיטת רש"י בטוב טעם ודעת:

דהנה כבר כתבתי בפרק א' דלרבא ס"ל דלר"ע לא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות באשם תלוי, ורב נחמן ס"ל דלר"ע בעינן חתיכה א' מב' חתיכות ואנן לדינא קיי"ל כרב נחמן ע"ש בפ"א כי לא אכפול כאן הדברים, ובהיות כן י"ל דס"ל לרש"י דהא דאמר רבא מדברי שניהם נלמד דאשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה זה יעלה לשיטתיה דוקא דס"ל דלר"ע לא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות, דהנה כבר חקרו רבים להרמב"ם דס"ל בפ"ט מה' טומאת מת דספק דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדרבנן הוא לחומרא א"כ איך מביאין אשם תלוי על הספק, ותירצו האחרונים דכיון דהרמב"ם פסק כרב נחמן דבעינן חתיכה אחת מב' חתיכות שיקבע איסורו בכהא"ג גם להרמב"ם ספק מה"ת לחומרא, ובאמת למ"ד דלא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות ע"כ צריכין אנו לומר דמתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ועיין בירושלמי שהביאו הש"ך ביו"ד סי' קכ"ז] והשתא בשלמא לרבא דס"ל דר"ע לא בעי חתיכה אחת מב' חתיכות, ממילא מאי דתנינן במשנה דר"ע מחייב על ספק מעילות א"ת מיירי אפי' בחתיכה אחת, וא"כ נהי דיכול להביא אשם תלוי על ספק זה אע"ג דספק דאורייתא מותר מה"ת אבל איך קאמר דבמעילה מועטת מביא אשם ודאי ומתנה, איך תועיל לו ידיעה זו לאשם ודאי דהגם דנודע לו שאכל ספק קודש ספק חולין הא בחתיכה אחת עדיין ספק מותר מה"ת ולא נודע לו עדיין ידיעת איסור כלל, ומוכח לשיטתיה שפיר דלר"ע נמי לא בפי באשם ודאי ידיעה בתחילה, אבל בשבת שם י"ל דקאי להלכה דקיי"ל כרב נחמן וממילא בכהא"ג דמיירי ר"ע במתניתין באכל אחד את הראשונה ובא אחר ואכל את השניה מיקרי חתיכה מב' חתיכות, ומשו"ה צייר רש"י שם בחתיכה מב' חתיכות וכמו שכתבתי לעיל פרק א', וממילא לא מוכח כלל דלר"ע לא בעינן באשם ודאי ידיעה בתחילה די"ל דשאני הכא דאתידע ליה ידיעת איסור מספק עכ"פ וספק כזה הרי אסור מה"ת לכו"ע אף להרמב"ם, דהרי אקבע איסורא ומיקרי שפיר ידיעה לענין זה שיוכל להביא אשמו, אבל בלא הו"ל ידיעה כלל מודה ר"ע דאינו יכול להביא אשם ודאי ומתורץ שפיר דברי רש"י ז"ל, ומבואר ג"כ לפי"ז דלרבא עכ"פ ודאי דס"ל לר"ע דלא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות וממילא דס"ל ע"כ דמתנדב אדם אשם תלוי בכל יום וה"ה נמי לר' זירא אליבא דר"ע מוכח הכי, וא"כ אף דאליבא דרב נחמן יכול ר"ע לסבור גם דלא כר"א, מ"מ כלל בידינו דאפושי פלוגתא לא מפשינן וא"כ לכו"ע

ס"ל לר"ע כר"א דאדם מתנדב אשם תלוי, ושפיר מצינן למימר דר"ע סבר כיון שהוציא את הראשונה מעל היינו מדרבנן ומ"מ מביא א"ת, אפי' אם נימא חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא כיון דס"ל מתנדב אדם אשם תלוי ויכול להביא ולהתנות כן רציתי לומר:

שבתי וראיתי דאף שהדברים מצד עצמן נכונים מאוד מ"מ יש להעיר עליהם. דהרי השב שמעתתא שמעתא א' פ"ד החליט דרבא ס"ל על כל פנים ספק דאורייתא מה"ת לחומרא, אלא דאנן פסקינן כאביי ורב שימי דפליגי עליה ע"ש שהביא שגם הרשב"א כתב כן פ"ק דחולין וע"ש שביאר בזה כל הצורך בחולין שם (דף ט' ע"ב), וא"כ הרי תשאר לדברינו קושיא עצומה דמנ"ל לרבא דלר"ע לא בעינן באשם ודאי ידיעה בתחילה, דילמא באמת בעי ידיעה בתחילה אך כיון דספק דאורייתא מה"ת לחומרא הרי נודע לו ידיעת איסור מספק עכ"פ, וא"כ ע"כ נהיה מוכרחין לומר דס"ל ידיעת ספק לא שמה ידיעה לענין אשם ודאי, וא"כ גם לרב נחמן מוכרח דלר"ע לא בעינן באשם ודאי ידיעה בתחילה, וגם שוב אין לנו שום הכרח דלר"ע מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום כדהוכחנו לעיל כיון דרבא ס"ל ספק דאורייתא מה"ת לחומרא, ומ"מ יש מקום עדיין ליישב כל דברינו אך אינני יכול להאריך בזה כאן יותר מדי והנני רק מעורר:

היוצא מדברינו בכל הפרקים אשר ערכנו בזה עד עתה דקושית התוס' דלבטיל פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכיס ברוב דחולין, היא קושיא אלימתא היא לשיטת התוס' וכל אלה שחפצו לומר דקושיתם מעיקרא לא קשה מידי מאיזה טעם שמצאו אין הצדק אתם, ואציין בקצרה מענינם של הפרקים הקודמים בשיטה אחרונה של חלק הראשון הזה כאן, דאין לומר דטעם הקרבן מעילה הוא משום ברירה כמש"כ התוס' בסוטה (דף י"ח) חדא דהתוס' בעצמם שם החליטו דבמעורב מתחילתו ואי אפשר לברר אז דוקא שייך לומר ברירה, אבל אם היה ניכר מתחילתו ואח"כ נתערב אין שייך לומר ברירה עיי"ש בתוס' סוטה ולעיל פרק א', ומלבד זה התוספתא סתירה גלויה לדבריהם וכן הירושלמי שהבאתי בפרק זה כן לומר דמתניתין אתיא כר"י דמין במינו לא בטיל אפי' באלף אי אפשר לשיטת התוס' דר"י דס"ל מב"מ לא בטיל הוא דוקא בלח בלח אבל גבי יבש ביבש מודה דשפיר בטיל אפי' מב"מ ומבואר זה בדברינו לעיל פרק ג' [וכ"כ הרב תפא"י במשניות כאן, רק מש"כ דר' יוסי ור"ש נמי ס"ל כר"י דמין במינו בלח לא בטיל לא נהירא לענ"ד ועיין בספר מלא הרועים]:

ובזה נדחה גם תירוצו של התפא"י פ"ט מ"ז דבכורות על קושית התוס' פ"ק דב"מ (דף ו' ע"ב) בקפץ אחד מן המנויים לתוכן דלבטיל ברוב, ומצא שם עצה ע"פ הכלל דמין במינו לר"י לא בטיל עיין בדברינו לעיל שם פ"ג (והוא סותר בבכורות שם דברי עצמו בסוף

מכילתין מעילה כמובן], גם לומר כמש"כ התפא"י במשניות כאן במעילה ע"פ המרדכי דסוף חולין דאיסור שנולד בתערובות לא בטיל נמי אין סברא כלל, חדא דהתוס' בנו יסוד קושיתם על פרוטה שנפלה לתוך הכיס שלא נולד האיסור בתערובות, ותו דיש הרבה ראשונים דלא ס"ל סברת המרדכי כלל וא"כ אפי' אם הקשו התוס' קושיתם אפרוטה בתוך כיס זה הקדש נמי א"ש קושיתם דגם התוס' כאן ס"ל דלא כהמרדכי וזה נתבאר לעיל בארוכה בכמה פרקים, וכן לומר דמטעם ממונא לא בטילה הפרוטה של הקדש אי אפשר לדעת התוס' דהרי יש כמה גוונא דכסף הקדש אין לו דין ממון לענין בטול רק דין איסור ומשנתינו סתמא קתני משמע דבכל גוונא איירי וגם זה נתבאר ברחבה לעיל בכמה פרקים וגם לומר באחרונה באין תירוץ אחר דמעל דמתניתין מדרבנן קאמר אי אפשר אפי' ע"ד הדוחק שהרי התוספתא והירושלמי הנזכרים לעיל פרק זה אומרים מפורש דמביא א"ת בהוציא את הראשונה ואשם ודאי בהוציא השניה והירושלמי בעצמו פ"ז דדמאי שם צריך ביאור שלא נתבאר עדיין אל נכון ע"ש ובמפרשים] והתוס' כאן אזלי בשיטת הראשונים דס"ל דע"י בטול ברוב נתהפך האיסור להיתר, וא"כ אפי' אם נימא דר"ע ס"ל דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא או דיסבור כר"א דמתנדב אדם אשם תלוי מ"מ איך יביא אשם ודאי כשהוציא השניה כיון דפרוטה של הקדש בטלה מה"ת ברוב, והנה בתשב"ץ ח"א סי' קל"ח בעובדא שראובן שהוא חבר עיר נדר הנאה משמעון, וקפץ שמעון והדירו, ג"כ הנאה לראובן ממנו, וכתב התשב"ץ שם דאסור לראובן ליקח השכירות הקצוב לו מקופת הקהל משום תערובות מעות שמעון שבהם, ואין לומר דכשנותנים לראובן השכירות הוברר הדבר דהם ממעות שאר הקהל, דהא בדאורייתא אין ברירה ונדרים איסור תורה הוא עכת"ד, וכתב שם גם הסברא דלא שייך ביטול משום דנדרים הו"ל דבשיל"מ, וקשה הרבה בדבריו ג"כ דהרי הא דדשיל"מ לא בטיל הוא מדרבנן לבד, וא"כ אם שייך כאן ענין ברירה הו"ל רק בדרבנן ולא בדאורייתא, ותו דלהיפוך כאן לא שייך ענין ברירה כלל כמש"כ התוס' בסוטה (דף י"ח ע"א) ובתמורה (דף למ"ד ע"א) בדבר שהוכר האיסור ונתערב אח"כ, וגם על העובדא דשם יש להעיר דהא קיי"ל דממונא לא בטיל כמו שהערנו לעיל על התוס' דידן בארוכה, אולם אחרי שיעיין המעיין בדברינו עד כאן ובדברינו להלן אקוה שימצא מעצמו הדברים הראוין לדבר גם אודות התשובה ההיא של התשב"ץ ותן לחכם ויחכם עוד:

אך זאת צריך לדעת דלהקשות למה לא נימא כאן כל דפריש מרובא פריש ולמה ימעול לר"ע כשהוציא הראשונה, אין זו קושיא עצומה כלל די"ל דבאמת איירי ר"ע רק כשפשט ידו ולקח מן הכיס דבכה"ג גם בט' חנויות לא אמרינן כל דפריש וכו', והיכא דפריש

מטבע מעצמה מהכיס מודה ר"ע דאמרינן כדמר"פ, ומה שכתבתי על יסוד קושיא זו דנימא כדמר"פ בפרקים הבאים להלן אין זה אלא לברר הענינים וממילא רווחא שמעתתא וזכור מסירת מודעה זו:

ולהשלים ענין ביטול ממונא אביא בפרק זה תשובה ושקליא וטריא בענין זה מספר דברי דודים להגאון ר' חנוך הענדיל פרידלאנד והרב ר' שאול בן הלוי סי' ט' ויו"ד וז"ל, להגאון האמיתי וכו' וכו' מו"ה ישראל סאלאנטער וכו' וכו', מה דחידש הדר"ג דהיכא אמרינן ממונא לא בטיל ואף האיסור דשייך לו לא בטיל, היינו דוקא היכא דתליא בבעלים כל דהו כמו תחומין שנוהג בכל או מי שנתערב וכו' בזה דוקא אמרינן דלא בטיל ממונא דבעלים, ואף אם נימא דתחומין אינו אלא בשל ישראל מ"מ לא נתערב אלא בשל ישראל כמותו ואינו בדין שיתבטל שם בעלים דחבירו בשלו, אבל בריבית דהאיסור אינו אלא דוקא בבעלים דישראל, כשנתערב בשל עכו"ם י"ל שפיר דאף דממונא לא בטיל מ"מ קדושת ישראל דבהאי ממונא שפיר בטיל בממון עכו"ם ונעשה כממון דעכו"ם דשרי להלוותו בריבית, כמו דאיתא ביבמות (דף פ"ב) דחתיכה של הקדש חטאת שנתערבה בחתיכות של חולין דבטל אף דזה הוה ממון גבוה אלו דברי הרב גאון ישראל, מכאן ואילך דברי צעיר התלמידים:.

לפענ"ד הרי קדושת בכור ודאי דתליא בקדושת בעלים דישראל, ואעפ"כ מבואר בבכורות (דף ג' ע"א) דאפי' אם יש לעכו"ם אחד ממאה פוטר מבכורה, ולא אמרינן דלבטיל חלק דעכו"ם ברובא וליהוי ככולו של ישראל ויתחייב בבכורה, ובגמ' שם מפורש הטעם משום דעריבי ביה חילין. דפריך שם מ"ש מנפלים דאע"ג דליכא בהו חיותא קדשי הכי השתא וכו' התם כיון דלא עריבי ביה חולין וכו' הכא כיון דעריבי חולין בהו לא קרינן בהו כל בכור וכו', ואם נדחה ע"פ סברת המרדכי דבמעורב מתחילת ברייתו לא שייך ביטול, מ"מ וקשה משותפות של נכרי בהאם דפוטר ג"כ אפי' מקנה קודם לידה ואפי' חלק שאינו מבורר ולא אמרינן שחלק העכו"ם יתבטל ברוב, ובפסחים (דף וא"ו) בעיסת ארנונא אי לאו משום דלית ליה קלא הוה פטורה מחלה אף דארנונא הוא אחד מעשר, ולדעת קצת פוסקים אפי' כשיש להישראל לחוד שיעור חלה, וכן הוא ביו"ד סי' שכ"א גבי בכור בהמה טמאה דשותפות כהן או לוי פוטר בכל שהוא וכן לענין מתנות זרוע ולחיים [אמת דלפמש"כ השמ"ק בב"מ (דף וא"ו ע"ב) אקושית התוס' שם ד"ה קפץ דאף שנתבטל ברוב מ"מ עשירי ספק מקרי יש לדחות ראיה זו ואף דבאיבעית אימא אמרינן דבכור רובא בכור משמע, לאו משום ביטול המועט ברוב אתי עלה, אלא דמשום הרוב מקרי בכור ונותן רוב דמים לכהן:

וכן מש"כ רש"י יומא (דף י"א) אהא דאבולי דמחוזא מ"ט לא עבדי בהו רבנן מזוזה דמחוזא עיר שרובה ישראל הוה, וכן הוא ביו"ד סי' רפ"ו דברוב ישראל חייבת במזוזה מדינא, לאו משום ביטול הוא אלא משום דפסקינן כהאב"א או משום דלחומרא ועיין פ"ז (דף ז') תוד"ה בשל תורה, דבדבר דאי אפשר למיפלג מקרי על שם הרוב ישראל, ועוד דהתם לאו מביתך נפקא דנימא וכיון דבטל חלק העכו"ם הו"ל ביתך דקדושת ישראל, דהא אצטריך לדרך ביאתך כבחולין (דף קל"ו פ"א), אלא משום דליכא לרבויי מלמען ירבו ימיכם ליחייב שותפות עכו"ם במזוזה, וא"כ ליכא נמי מיעוטא לפטורא אף אי נימא דלא בטל מקצת דעכו"ם ברובא דישראל [ועיין מרדכי ספ"ק דפ"ז וברשב"א שבת דף קל"א]:

ואין להביא ראיה להדר"ג מכתובות (דף מ"ה ע"ב) בעיר שרובה נכרים סוקלין אותה על פתח בי"ד, משום דבטלה קדושת החומה כמש"כ התוס' וכן מוכרח גם מלבד קושייתם, דאי מבשעריך נפקא הו"ל למעוטי מחצה עכו"ם כבחולין (דף קל"ה) ובבמזוזה דמחצה פטור, דהתם לא תלוי כלל בממון וקנין אלא ברוב היושבים בה דאל"כ מ"ט באמת לא ילפינן מבשעריך, אע"כ דהתם קאי בשעריך אכלל ישראל היינו קדושת א"י, וברובה עכו"ם לית בה קדושה כמו בגלות שבטלה קדושת הארץ אף שהיא שממה לגמרי ואין בה אפי' עכו"ם למ"ד לא קדשה לעת"ל, ולענין זה גם קדושה שניה בטלה כמש"כ התוס' במגילה, (דף יו"ד פ"א) ד"ה הא אף דבודאי נשארו איזה יהודים בא"י, וה"נ בעיר פרטית כשרובה עכו"ם לית בה קרושה ולא משום בטול קאתינן עלה, והרי לא תלי הש"ס ענין זה בהמחלוקת אם יש קנין לעכו"ם בא"י אם לא:

ועוד ראיה מהתוס' והרא"ש סוף ע"ז, שחקרו למ"ד אומן קונה בשבח כלי אם עכו"ם עשה כלי לישראל חייב בטבילה וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' ק"כ אף דאומן אינו קונה רק מקצת כמש"כ הגר"א שם, ואם מקצת הכסף של עכו"ם לכו"ע חייב בטבילה ולא אמרינן דבטל חלק העכו"ם ברוב דישראל:

ובר"ה (דף י"ג פ"א) דעומר מייתי מהני דעיילי ביד עכו"ם דקצירך ולא של עכו"ם, וכתבו שם התוס' דאף דא"י מוחזקת מאבותיו יש לעכו"ם במה שזרעו היינו מדין ארים כמש"כ הטו"א שם והא אריס אין לו רק שליש או רביע עיין גיטין (דף פ"ר ע"ב) מ"מ לא בטיל חלק העכו"ם ברוב דישראל, וכן בגיטין (דף מ"ג ע"ב) האריסין והחכירין ואריסי בתי אבות פטורין מן המעשר, ועיין בחלה (פ"ד מ"ז) בפלוגתא דר"א ור"ג וברע"ב ובשנות אליהו שם ולא בטיל מיעוט קדושת א"י ברובא דעכו"ם ובשביעית (פ"ה מ"ג) לוף שעברה עליו שביעית וכו', וכתב שם הר"ש דאע"ג דאמרינן בנדרים דגדולי היתר מעלין

האיסור. הכא אפקיע ממונא שאני עכ"ל. אף דהתם ג"כ משום קדושה ולא הוה ממונא דבעלים מיוחדים רק קדושת שביעית לעניים, ולא מסתבר לומר דהתם הוא רק מדרבנן משום פסידא דעניים. וכן מוכח מכמה בסדר זרעים:

ובמגילה (דף כ"ו ע"א) דביהכ"נ של כרכים לא מצי למזבן כיון דמעלמא קאתו לה, וכתב שם הרא"ש מירושלמי דשמא יש אחר בסוף העולם שהיה סמוך לעיר זו והיה רגיל לכנוס בה ולדעתו נמי הוקדשה, ואי אפשר לאפקועי חלק קדושתו אף דממון ממש ודאי אין לו בה שהרי לא הקנו לו בה ממון ממש, ומ"מ אין יכולין להפקיע חלקו ואף בדיעבד אינו נמכר ולא אמרינן דחלקו יתבטל ברוב, ובקדושין (דף נ"ד ע"ב) אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי לא מצי יהיב טבל של מע"ש במתנה דמע"ש ממון גבוה הוא. אע"ג דרובא דידיה נינהו, ובפסחים (דף ל"ח) וסוכה (דף ל"ה) כתבו התוס' דאתרוג של טבל אינו שלכם משום חלק הכהן והלוי:

ובראיית הדר"ג מחתיכה של חטאת שנתערבה התם האיסור לא תלוי כלל בממון דהרי מעילה לית בה כיון שהיה לה שעת הכושר כמפורש במשנה דריש מעילה, משא"כ איסור ריבית וכדומה התלוי בממון, ומשום ממון כהן אין איסור לישראל דכל ממון כהן מותר גם לישראל, והרי חלה ותרומה דממון כהן הם ובטלים בחולין וה"נ חתיכה של חטאת כיון דכבר אין בה מעילה משום ממון כהן שפיר בטילה, ועוד נ"ל דלפי המסקנא בביצה (דף ל"ח ע"ב) איסור התלוי בממון בטיל לשיטת רש"י אף בבעלים מיוחדים, וגם לבעה"מ שם דרב ספרא מסיק דלא בטיל הרי כתב דאביי ורבא ור"א מסקי בטעמא אחרינא וא"כ הלכה כוותייהו דהלכה כבתראי ולכאורה קשה כל הנ"ל ובב"מ דהשוכר את הפועל למחצה לשליש ולרביע לא ילקט בנו משום דמקרי עני בשלו, ובחולין (דף ל"ט ע"ב) א"ל ר"א בריה דר"א לרב אשי יהיב ליה זוזא לטבח ישראל מאי וכו' אסור, והרי רב אשי בביצה מסיק דבטיל שם בעלת המים מהעיסה לולא דהוה דשיל"מ א"כ שם נמי לבטיל דינר דעכו"ם בשל ישראל ולא יאסר, ועכצ"ל דלענין זה ודאי ממונא לא בטיל דלפקע ממונו אצל חבירו להפסיד, ויש בודאי לבעל המיעוט חלק בהתערובות, משו"ה כיון דיש להעכו"ם חלק בבהמה זו אוסרה, אבל בתחומין כיון דבטיל חלקה בהתערובות ואין לה בעיסה רק חלק חדש בחילוף חלקה, וחלק זה לא קנתה רק היום משו"ה לא הוה כרגלה אף שיש לה תובעין כמש"כ רש"י שם. אבל בחולין שם העכו"ם מקרי בעלים קצת ויכול לאסור כשותף בפלגא, וא"כ א"ש בחטאת ותרומה דשם ג"כ החלק שהוא תמורת החטאת והתרומה לית ביה איסור [ומ"מ לרב ספרא דס"ל דבתחומין לא בטיל צ"ל כדכתבנו תחילה דחטאת לא תליא בבעלים משא"כ איסור תחומין דתליא בבעלים]

והכלל הוא דאיסור התלוי בחתיכה אף שתלוי בממונא כשנתערבה בטל האיסור, אבל כשתלוי בבעלים לחוד בממונו ולא בחתיכה לא בטיל אפי' לאביי ורבא ורב אשי, ובפסחים (דף ע"ו ע"ב) אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובות וקשיא ללוי דס"ל ריחא לאו מילתא בנבלה עם כשרה, ולכאורה מאי קושיא הא בפסח האיסור הוא משום שלא למנוייו והוה ממונא דלא בטיל, ולפמש"כ א"ש דהתם האיסור תלוי בחתיכה, אבל אם תלוי בממון לא בטיל לכו"ע:

עוד יש לי לדון לפני רבותי דאף שאיסור הבא מחמת ממון נימא דלא בטיל, י"ל דהיינו דוקא אם לוקח כל הממון כמו במעילה בהוציא את כל הכיס ובתחומין אם מטלטל כל העיסה, אבל בלוקח רק קצתו או אפי' רובו אזלינן לענין איסור בתר רובא, דמי שנתערב לו קב חטין של חבירו בעשרה שלו, מותר לו לאכול תשעה קבין אפי' לכתחילה ולא דמי בזה להקדש שלכתחילה עכ"פ אסור, וזהו מש"כ רש"י בערכין (דף ד' ע"א) דרק הכהנים דורשין מקרא זה לעצמן וכל מנחכ"ה כליל תהיה אם עומר ושתה"ל ולחה"פ משלנו איך נאכלין, ולדידן לית לן הך דרשה דכליל תהיה במנחת כהן גרידא כתיב אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא עכ"ל רש"י, דאף דממונא לא בטיל מ"מ כיון דרק מקצת מעות הלשכה ניטל על העומר ולחה"פ אזלינן בתר רובא, ועוד קצת ראיה לזה דהא רב ספרא סובר בביצה דתחומין מקרי תלוי בממונא ולא בטיל, ואפ"ה ס"ל בעירובין (דף מ"ה ע"ב) בהא דתניא גשמים שירדו מערב יו"ט יש להם אלפים אמה לכל רוח דבגשמים הסמוכין לעיר עסקינן. דדעת אנשי העיר עלייהו ומשום תחום העיר נגעו בה, וקשה מי לא משכחת לה שעירב אחד מהן ואוסר על כל בני העיר ואיך סתם תנא דיש להם אלפים אמה לכל רוח, ומצאתי בעזה"ש שהרשב"א בביצה הביא ראיה זו דאזלינן בתר רוב העיר, וא"כ אמאי אמר רב ספרא בביצה דממונא דתחומין לא בטיל, אע"כ לחלק בין לוקח מעט מהמים כהא דעירובין שם ובין לוקח הכל כהא דביצה, דהיכא דלוקח רק מעט גם לרב ספרא אזלינן בתר רובא, ע"כ תמצית תשובת הגאון ר' חנוך הענדיל פרידלאנד ז"ל, והרב ר' שאול בן הלוי השיג עליו שם בתשובתו והנני מעתיק גם דבריו וז"ל:

בסוגיא דביצה (דף ל"ח) הרי שנתערב לו קב חטין וכו' א"ר אושעי' שפיר וכו' חטין בחטין נמי וכו' דמבטיל בטיל, וקשה לי מאוד איך שייך להעלות על הדעת דר"א דגם תערובות ממון בטיל, א"כ בטלת כל שותפות שבעולם שאם יהי' לאחד שני חלקים ולהשני חלק אחד יקח בעל ב' החלקים כל החפץ מטעם בטול, וע"כ צ"ל דודאי בעשו שותפות מתחילה אין שייך שום ביטול, ודברי הגמ' בנתערב אח"כ דוקא, ולהנחה הזאת

בטלו רובי ראיות כת"ר, והנה הש"ס בבכורות (דף ג' ע"א) בכור לר"י כולו בכור משמע או כל הבכור לרבנן, היינו כיון שא"א להפקיע חלק הנכרי שהרי עשה בתחילה שותפות עם נכרי, ולא חייבה תורה ליתן בכור לכהן אם יש לנכרי חלק בו אפי' אחד ממאה, וכן זרוע ולחיים לא חייבה תורה ליתן לכהן אם יש למי שהוא פטור ממתנות איזה חלק בהם. ואל תשיבני מרבנן דר"א דמחייבי בצבי הבא על התיישה בחצי מתנות כדאיתא בחולין (דף קל"ב ע"א) אלמא דא"ל במתנות זרוע ולחיים שלמים, דהתם שאני שאין בבריה הזאת רק חצי תיישה א"כ חייב במתנות כל חלק התיישה, אבל אם מחלק התיישה ששייך מתנות מקצת בעליו פטורין בזה לא מצינו שחייבה התורה לחצאין, ומה שהביא כת"ר מיומא (דף י"א) גבי אבולי דמחוזא שרובה ישראל חייבת במזוזה משום דפסקינן כאב"א בבכורות שם דבכור רובא משמע או משום דלחומרא, ומשום דליכא לריבויא מלמען ירבו ימיכם לחייב שותפות נכרי ולאפטורי נמי ליכא מיעוט, לדעתי מלמען ירבו ימיכם הייתי מרבה אפי' מיעוט ישראל דחביב להקב"ה אפי' נפש אחת מישראל, וכן אין זה תלוי אם בכור רובו משמע או כולו משמע, אלא דתלוי כדאמרו בשבת (קכ"ב ע"א) במרחץ המרחצת בשבת ברוב נכרים יכנס בה מיד, מטעם דכי מחממי אדעתא דרובא מחממי, וה"נ לא חייבה תורה מזוזה רק שערי ישראל ואם רובא עכו"ם לא נעשו השערים בשביל ישראל וא"כ לאו שעריך נינהו, ולא מרבינן מלמען ירבו רק נשים מטעם שמצוה זו מרבה ימים והתורה חסה גם על חיות הנשים, אבל עיר שרובה עכו"ם אין זה שעריך וממילא פטורה וכן מה שהביא מכתובות (דף מ"ה ע"ב) שעריך ולא שער עכו"ם ובעיר שרובה נכרים סוקלין על פתח בי"ד, וכתב כת"ר דהוא משום שבטלה קדושת החומה וכו' דלא תלי זה בגמ' במחלוקת אי יש קנין לנכרי בא"י עכ"ל, לענ"ד סקילת ארוסה על פתח שער העיר אין תלוי כלל בעיר שיש לה חומה, וסנהדרין נוהגת גם בחו"ל כבמכות (דף ז' ע"א) וא"כ בעיר שרובה ישראל גם בחו"ל היה הדין לסוקלה על פתח שער העיר וא"כ לא תלוי זה כלל בקדושה ואם יש קנין לעכו"ם בא"י אם לאו, רק תלוי בשם שעריך שהשערים נעשו בגלל הרוב כנ"ל, ואם אין רוב ישראל אין זה שעריך שלא נעשו בגלל ישראל ומשו"ה הזונה נדונית על פתח שער בי"ד ומה שהביא כת"ר מהא דיו"ד סי' ק"כ סעי' דאם אומן נכרי קונה בשבח כלי אם עשה עכו"ם כלי לישראל חייבת בטבילה, וכן מעומר שקנו הנכרים מטעם אריס בשדה חבירו ומאריסי בתי אבות דפטורין ממעשר, ומשמע דביש לו חלק בקרקע חייב במעשר ולא אמרינן שיבטל ברוב, לענ"ד פשוט כמו שביארתי לעיל דכשהושוו לכתחילה שיהיה לזה חלק ושותפות אין שייך כלל ענין ביטול ברוב, ולהכי ביש לו איזה חלק קטן חייב ודאי במעשר, וכן אם

אומן קונה בשבח כלי הרי יש לנכרי חלק בה כמו שנשתתפו בתחילה ובזה כבר נדחית גם ראיית הדר"ג ממגילה בביה"נ של כרכים דכיון דקנוי לאחד בסוף העולם חלק קטן הרי הוא שותף מדעת ואין כאן ענין ביטול ברוב, וכן מה שהביא הדר"ג מחולין (דף ל"ט ע"ב) יהיב לה זוזא לטבח ישראל מאי וכו' אסור ואמאי לא בטיל דינר של נכרי ברובא דישראל, לדברינו אין זה שום ראייה דכיון דקנה הנכרי שותפות אפי' חלק קטן לא בטיל, וכן במתנות שלא הורמו שם בקדושין (דף נ"ד) וכן ההיא דסוכה (דף ל"ה) באתרוג של טבל, כיון דזכתה לו התורה הרי הוא כשותף:

ומש"כ כבודו דחתיכת חטאת לא הוה ממון גבוה יפה כתב, ומה שהביא ראיה מזרוע בשלה ומחטאת דמדאורייתא ברובא בטיל, לכאורה היא סתירה למש"כ דמתנות כהונה וכן שותפות אין שייך בטול דא"כ הכא אמאי בטיל, אבל באמת פשוט דהכא תלוי בנתינת טעם שלהם, ונתינת הטעם אי אפשר להשיב להכהן וכן החטאת שנתנה טעם בבשר אין נתינת הטעם בכלל מתנות כהונה, א"כ הדר הו"ל כשאר איסור דשפיר בטיל ברובן ומה שביאר כבודו דהתוס' דמעילה (דף כ"א ע"ב) קושיתם אזלי למסקנא דביצה דאפי' ממונא בטיל, וגם לבעל המאור אביי ורבא ור"א ס"ל דממונא בטיל יפה כתב:

אך מה שחידש דאף אם, נימא דאיסור שמחמת ממון לא בטיל, היינו דוקא בנוטל כל הממון כבמעילה בהוציא כל הכיס ובתחומין שהוא מטלטל כל העיסה, אבל וכו' קצת או רובו אזלינן לענין איסור בתר רובא, ומי שנתערב לו קב חטין בט' קבין של חבירו מותר לבעל הט' לאכול ט' קבין ואין בזה איסור גזל וכו' עכ"ל, לענ"ד ע"כ לומר בהיפך שהרי הגמ' מביא ע"ז הא דר"ח נבלה בטלה בשחוטה, ובהדיא אמרו ע"ז בבכורות (דף כ"ג ע"א) א"ר יובר"ח טהור מלטמא במגע אבל מטהר במשא, פי' דבמגע נוגע רק בחתיכה אחת אבל במשא שנושא את כולם לא נתבטלה עיי"ש ברש"י, ולדברי כת"ר דלענין מקצת אפי' בממון ואפי' אית ליה בעלים לכו"ע אזלינן בתר רובא. א"כ שפיר בטילה נבלה בשחוטה לעולם אפי' אית לה בעלים ומאי מייתי מינה שם בביצה (דף ל"ח ע"ב), וע"כ דהפירוש בגמ' ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה הכונה שיהא מותר לטלטל מקצת, ומתניתין סתמא קתני כרגלי שתיהן, אבל קשיא דבעיסה אפי' במקצתה יש בודאי מים ומלח א"כ אפי' מקצתה הוה ככולה, וצריכין אנו בזה לסברת כת"ר דכיון שבעלת המים והמלח לא תשיג בחזרה את המים והמלח שלה, רק שאם תתבע ינתן לה חלק בהעיסה, א"כ המים והמלח נתהפכו להיות חלק מן העיסה וכשמטלטל מקצת מהעיסה הוה כמטלטל מקצת מהתערובות עיסה בעיסה, וכנוגע בחתיכה אחת מהחתיכות שנתבטלה בהם חתיכת הנבלה, והא דאמר בגמ' מי שנתערב קב חטין בעשרה קבין

של חבירו יאכל הלה וחדי, הכונה שיאכל קודם שישיב לחבירו את הסאה של חבירו וחדי בשלו אע"פ שלא השיב לחבירו, וע"ז מסיק ר' אושעיא דבטיל שפיר ויכול לעשות כן, ולמה דמשיב הגמ' כילא חסריה הכונה שמחויב להשיב או להפריש מקודם חלק חבירו, ואף שהוא דחוק בלשון רש"י מ"מ א"א לפרש בענין אחר:

ומה שהביא כת"ר מערכין (דף ד' ע"א) לענ"ד גם שם אין כונת רש"י מטעם בטול ברוב, אלא דכשאמרה תורה דמנחת כהן תהי' כליל, לא אמרה רק במנחה שמיוחדת לכהן כדדייק רש"י וכתב במנחת כהן גרידא כתיב, ומה שסיים אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא אין כונתו מטעם בטול, אלא שאין בדין שהציבור יהיו נגררין אחר המיעוט כהנים שתהא כולה כליל, וע"כ יודה כבודו לסברא זו שהרי בקרבנות צבור יש לכל אחד מישראל חלק ועיין בפירש"י בחומש בפסוק אל תפן אל מנחתם, וא"כ בכל מנחה הוה כשותפות חדש ואיך תאמר דחשוב כנוטל או אוכל מקצת ויתבטל המיעוט ברוב, הדבר פשוט דחשיב כנוטל כל הכיס וכן כמו שמטלטל כל העיסה דהא בודאי יש גם לכהנים חלק בעומר ובשתי הלחם ונאכלים כולם, אבל הענין הוא כמו שכתבתי שבתחילה לא נאסר כלל חלק כהנים שבאותן המנחות, ובכלל קשה סברת כת"ר לחלק בדבר הנבלל בין מקצתו לכולו להאמר ובעירובין (דף מ"ה) בגשמים הסמוכין לעיר שהביא כת"ר לענ"ד פשוט דשם עוד לא זכה אדם בהם, ואם יקח אחד מבני העיר מים יותר לא יוציאו ממנו בדיינים שרשות לכל אחד ליקח כמה דבעי ולא שייך כילא חסריה כבורר צרורות מגרנו של חבירו והוה ככל דבר דבטיל ברובא, עד כאן דברי הספר דברי דודים והאריכו שם הרבה בענין ריבית אשר בהבאנק שרוב הכסף של נכרים והמיעוט של ישראל, אבל אין דבריהם שייכים לנו לענינינו ומה שיש לנו להעיר בדבריהם כבר מבואר במה שקדם בדברינו:

חלק שני עד הנה עזרונו חסדי ה' לבאר דקושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש שנפלה לתוך כיסו ברוב היא קושיא אלימתא, וצריכה היא ישוב מירווח, ובטרם נבוא לבאר תירוצי התוס' לאשורם, נציע תירוצים אשר רצו אחרונים לתרץ בזה לא בגדר דמעיקרא לא קשה מידי רק בגדר תירוצים לקושיא דחומר הנושא, ויהי ה' אלקינו עמנו לגמור את אשר החילונו אל יעזבנו ואל יטשנו לנצח.

פרק כא

כתב הש"ך ביו"ד סי' ק"ט בסופו דכל זמן שלא נודע התערובות לא שייך בטול מה"ת עיי"ש, והרא"ש פרק גיה"נ סי' ל"ז הביא ראיה דהידיעה גורמת הן לאיסור הן להיתר מהא דזבחים (דף ק"ד) דאם נמצא טרפה בבני מעיים מרצה אע"ג דהוה פסולו קידם הפשט

וקודם זריקה כיון דלא נודע פסולו קודם זריקה, ואם נודע פסולו שהוא טרפה קודם זריקה יוצא לבית השרפה אלמא דהידיעה גורמת הן לאיסור הן להיתר עיי"ש, ובפשוטו משמע ודאי דמה"ת לא שייך בטול קודם שנודע התערובות שהרי הא דנמצא טרפה קודם זריקה יוצא לבית השריפה הוא מה"ת, ומ"מ אם לא נודע עד אחר זריקה העור כשר הרי דהידיעה גורמת גם מה"ת, אמנם יש לדון בזה ע"פ שיטת הרמב"ם פ"ב מה' איסורי מזבח שכתב דבהמה שנולד בה אחת מן הטרפות אסורה למזבח רק מדבריהם ע"ש, וא"כ י"ל כיון דגם כשנודע הטרפות מה"ת כשר לכן הקילו כשלא נודע, אבל עיקר דברי הרמב"ם צ"ע ועיין שעה"מ פי"א מה' מאכלות אסורות, ופשטות דברי הרא"ש מורה כהש"ך דקודם שנודע לא שייך בטול מה"ת, ולפי"ז הרי לכאורה יש לתרץ קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב הפרוטות דנימא דמתניתין דסוף מעילה מיירי בטרם שנודע התערובות שאו לקח פרוטה מהתערובות ואח"כ נודע התערובות משו"ה לא שייך לומר פרוטה של הקדש נתבטלה קודם שנהנה ומשו"ה מעל שפיר, ועמד ע"ז בספר בית יצחק חאו"ח סי' נ"ד, וכתב דמ"מ אין ארוכה בזה לתרץ קושית התוס' דאכתי קשה איך מביא קרבן מעילה, דהרי השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו וכן קיי"ל לדינא כידוע, וכאן אינו שב מידיעתו דהרי אם יתודע מהתערובות ג"כ היה עושה זה, דהרי היה בטיל ברוב והיה גם רשאי לעשות כן משו"ה אינו יכול להביא קרבן מעילה עכת"ד:

והרב מנחת פתים ליו"ד סי' ק"ט כתב ליישב ע"פ דבריו דקדוק לשון התוס' במעילה שם דמשמעות דבריהם הוא להקשות רק אליבא דר"ע, דאמר כיון שהוציא את הראשונה מעל, והרי גם לרבנן דאמרי דאינו מוטל עד שיוציא את כל הכיס נמי קשה דלבטיל פרוטה של הקדש ולא ימעול כלל, אבל לפי האמור א"ש דבשלמא לר"ע שפיר הקשו התוס' דלמה ימעול כיון שהוציא את הראשונה לבטיל פרוטה של הקרש ברוב, ואי דמיירי שלא נודע עדיין התערובות אכתי איך יביא קרבן מטילה הרי אינו שב מידיעתו. דהא בזו הרגע שהוציא הראשונה מהכיס ונתנה לאחר אילו נתודע לו שהיה בכיס פרוטה של הקדש, היתה הפרוטה של הקדש נתבטל ברוב היתר והיה רשאי לתת אותה לאחר, דאע"ג דאז לא מונחת הפרוטה ביחד עם יתר הפרוטות בכיס, מ"מ הכי קיי"ל דכל שהם בבית אחד מצטרפין לרוב ועיין בסי' קי"א ביו"ד וכל זה לר"ע, אבל לרבנן דס"ל דלא מעל עד שיוציא את כל הכיס אי כיון דאז רק אז אחר שהוציא כל הפרוטות באה המעילה ואז בעינן שיהיה שב מידיעתו, ואז הרי באמת שב מידיעתו הוא, דגם באם נודע לו אז שנתערב פרוטה של הקדש בכיס היה אסור לו להוציא פרוטה האחרונה, דהרי בטרם

שנודע לו לא נתבטל ועכשיו כשנודע הרי כבר הוציא הפרוטות הראשונות מהכיס ונתנם לאחרים, תו לא שייך לומר עתה דתתבטיל פרוטה של הקדש ברוב כיון דאין הרוב אצל אדם אחד לא שיין בטול, ודו"ק בזה שדבריו אלה נכונים רק לדעת הבינת אדם ובית יצחק שם וכן הוא גם דעת הבית מאיר ליו"ד סי' ק"י הא' בבית וא' בעליה או בשני בני אדם לא בטיל מה"ת, אבל לא קיי"ל כן לדינא ואכמ"ל יותר בזה:

ולענ"ד אי משום הא דלא שב מידיעתו נוכל אכתי לתרץ קושית התוס' אליבא דהש"ך כמש"כ דכל דלא נודע תערובות מה"ת לא בטיל, ונימא דמתניתין איירי כשלקח הפרוטה מן הכיס קודם שנודע התערובות, והא דאלו היה נודע לו התערובות היה ג"כ לוקח הפרוטה מהכיס מפני הבטול זה לא מיקרי כלל לא שב מידיעתו, לא מבעיא אם נימא הטעם דבעינן שב מידיעתו לענין קרבן הוא מטעם דכל מי שעושה דבר באונס או בשוגג ואלו לא שהיה לו השוגג או האונס ההוא היה ג"כ עושה הדבר ההוא מזין מיקרי, [ועיין הפלאה לכתובות (דף ג' תוס' ד"ה וסברה) ובשער המשפט לח"מ סי' של"ג סק"א וקצרתי] ודאי דבנידן דידן ליכא האי טעמא כיון דאלו הוה ידע היה מותר לו ליהנות אפי' לכתחילה ואיזה מזיד שייך בזה, אלא אפי' אם נימא דהא דבעינן שב מידיעתו הוא אי ולא נדרוש טעמא דגזרת הכתוב נמי הוא רק היכא שאחר הידיעה ג"כ הדבר עומד עדיין באיסורו, אבל אם לאחר הידיעה היה מותר הדבר ע"פ הדין והא ראיה שהרי בהוריות (דף י"א) איתא ת"ר מעם הארץ פרט למומר רש"א אשר לא תעשינה בשגגה ואשם השב מידיעתו מביא קרבן וכו' מאי בינייהו וכו' יע"ש שהתירוץ השני אינו מירווח, ואמאי לא משני הש"ס בפשיטות דאיכא בינייהו אם נתערב כזית חלב בשני א שומן ולא ידע מהתערובות של חלב ואכל את כל יב ואחר שאכלם נודע לו שהיה בהם כזית חלב, כאן דכל זמן שלא נודע התערובות ליכא ביטול אשתכח דחלב אכל ולרבנן ודאי דמביא חטאת שהרי אינו מותר ולר"ש אינו מביא חטאת דאינו שב מידיעתו דאלו נודע לו היה אוכל בודאי שהיה נתבטל הכזית חלב ברוב והיה רשאי לאכול, אלא ע"כ דמה שהידיעה היה גורם היתר אין זה מיקרי לא שב מידיעתו דבעינן שב מידיעת איסור וזה ברור עד שגם הראיה היא למותרץ היוצא מדברינו אלה דלכאורה נוכל לתרץ קושית התוס' דמתניתין מיירי קודם שנודע התערובות דלא שייך עדיין ביטול מה"ת לשיטת הש"ך:

אמנם לקושטא דמילתא אין בזה מזור לקושית התוס' לענ"ד. לפי שהדבר ברור דדוקא לענין בטול תלוי הדבר בידיעה דכ"ז שלא נודע עדיין מתערובות האיסור לא נתבטל האיסור, דהרי ענין בטול ברוב שיהא מותר לאכול כולם לאו מסברא ידעינן לה רק מגזה"כ אחרי רבים להטות, ומענין רובו ככולו דהמיעוט נגרר אחר הרוב כמו שביאר

יפה בשו"ת הרי"ם חיו"ד סי' ט', וזה לא אמרינן רק בנודע האיסור ואנו צריכין לדון על התערובות אבל קודם שנודע לא נתבטל האיסור, אבל ענין כל דפריש מרובא פריש אף דגם אותו ידעינן לסמוך עליו לדינא מקרא דאחרי רבים להטות. מ"מ מלתא דמסתבר הוא שדבר המסופק אם הוא מהרוב או מהמיעוט לומר שהוא מן הרוב. בזה ודאי אין חילוק בין נודע התערובות או לא נודע, והדבר מוכרח מדברי הר"ן שהובא בש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק י"ד דבקבוע דאורייתא כמו ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה וכו' באם לקח מהקבוע קודם שנודע התערובות שרי משום דקבוע חידוש הוא ואין לך בו אלא משעת חידושו ואילך ע"ש ואין להקשות ע"ז דהרי סברא זו היא סברת רבא בב"ק (דף ע"ב) דעד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל דע"ז חידוש הוא ואין לך בו אלא משמת חידושו ואילך, ואביי פליג עליו וס"ל דע"ז למפרע הוא נפסל ואנן פסקינן כאביי בזה דהלכתא כאביי ביע"ל קג"ם, די"ל דאביי ס"ל דעד זומם אין בו חידוש כלל כמש"כ הטור שם דהוה כאלו פסלום בגזלנותא, אבי היכא דהוה חידוש מודה גם אביי דאין לך בו אלא משעת חידושו ואילך ודו"ק] הרי דקבוע חידוש הוא ומסברא הו"ל לומר דמה שלקח מהרוב הוא, ומשו"ה אפי' אם לקח מהקבוע קודם שנודע התערובות ולפי האמת דוקא כשלקח קודם שנודע התערובות אמרינן כל דפריש מרובא פריש בקבוע דאורייתא לשיטת הר"ן שם אלא ע"כ דידיעת התערובות בעינן דוקא לענין בטול ברוב להתיר כל התערובות ביחד, וכן לענין קבוע לשיטת הר"ן אפי בקבוע דאורייתא, ולהחולקים על הר"ן בקבוע דאורייתא מ"מ מודים הם בקבוע דרבנן שאם לקחת מהקביעות קודם שנודע התערובות אמרינן כל דפריש מרובא פריש, ועיין בפמ"ג יו"ד סי' ק"י בשפ"ד ס"ק י"ד שם ושפ"ד סי' ק"י ס"ק ל"ג, וא"כ אפי' אם נימא דמשנה דמעילה מיירי בלקח קודם שנודע מ"מ תשאר קושית התוס' דאמאי לר"ע כיון שהוציא הראשונה מעל נימא כל דפריש מרובא פריש וא"ל הרי פרוטה של היתר לקח, ובזה אמנם י"ל דמשו"ה לא מקשו התוס' לרבנן דר"ע דס"ל דאינו מועל עד שיוציא את כל הכיס, דאמאי לא בטיל פרוטה של הקדש ברוב ולא ימעול משום דהתוס' כבר נחתו לסברא זו וי"ל דאיירי שהוציא את הפרוטות קודם שנודע התערובות ולא שייך אז בטול ברוב, וכלל דפריש מרובר פריש הרי לא שייך דס"ל דלא מעל עד שיוציא את כל הכיס ובשתי פרוטות האחרונות הרי אין לומר כל דפריש מרו"פ ושפיר מעל, משו"ה הקשו רק לר"ע דה"ל דכיון שהוציא הראשונה מעל למה לא נתבטלה פרוטה של הקרש ברוב, מאי אמרת דמיירי שהוציא הפרוטה קודם שנודע התערובות אכתי תשוב הקושיא נימא כל דפריש מרו"פ וזה נכון בעזה"ש, ועיין

בפרק הסמוך, ועי' בהגהות הרש"ש פסחים (דף י ע"א) ד"ה ניזל בתר בתרא דלדבריו צ"ע תירוץ התוס' דמעבע דבר חשוב דאכתי נימא כדמרו"פ ודו"ק:

פרק כב

ובספר אתוון דאורייתא סי' ג' כתב גם הוא עצה פלפולית ליישב קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב, וגם כן ע"פ שיטת הש"ך ביו"ד סי' רלט דכל זמן שלא נודע התערובות מה"ת לא בטיל ברוב, ואלה הם דבריו, דהנה מקור הדבר דבעינן שיהא נודע התערובות הוא בירושלמי מס' ערלה, (פ"ב ה"א) ע"ש, וקאמר שם בירושלמי פשיטא שידיעתו מתירתו, וידיעת חבירו מהו שתתירו ע"ש, והובא הירושלמי גם בר"ש במשניות שם, וא"כ אם נאמר דבעינן דוקא ידיעת הבעלים שנתערב וידיעת אחרים לא מהני, ובהקדש הרי גבוה הוא בעליו ואצל גבוה הרי לא שייך ידיעת התערובות דהרי קמי שמיא גליא איזה היא של הקדש ואיזה היא של חולין, וכיון דבהקדש לא נודע התערובות לבעלים ממילא לא בטיל מה"ת ומתורצת קושית התוס', והא דבנדרים (דף כ"ו ע"ב) קחשיב הקדש בין הנך דלא בטילי רק מטעם דבשי"ל מתירין ולמה לא קאמר משום דתמיד בהקדש לא נודע התערובות לבעלים, י"ל דכיון דבנדרים שם הברייתא היא אליבא דר"ש ואיהו לשיטתיה אזיל דס"ל דלא בעינן נודע התערובות לבעלים לבטול, דהרי בתרומות פ"ה תנן סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת אסור ור"ש מתיר ע"ש, ובתוספתא שם מבואר דפליגי בלא נודע בנתיים וכמש"כ הפ"מ בירושלמי שם, ונראה דבהא פליגי דר"ש ס"ל דבלא נודע נמי שייך בטיל משו"ה אינו חוזר וניעור, ות"ק סבר דבלא נודע ליכא בטול ומשו"ה כשנפלה אחרת שתיהן מצטרפין לאסור כיון דהראשונה לא נתבטלה עדיין, ולפי"ז ר"ש בנדרים שם אזיל לשיטתיה משו"ה בעי בהקדש טעמא דדבר שיל"מ, אבל לדינא בלאו"ה לא שייך בטול בהקדש מטעם דאין בה ידיעת הבעלים וכל שאין ידיעת הבעלים ליכא בטול מה"ת גם מלבד טעם דשיל"מ:

ועוד י"ל בהך דנדרים ע"פ מש"כ התוס' במנחות (דף ע"א ע"ב) ד"ה ומתירין וכו' דהא דהקדש שוה מאה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, היינו דוקא הבעלים שהקדישו, אבל אחר אינו יכול לפרות הקדש רק בשוויו עיי"ש, ובבכורות (דף י"א ע"ב) מבואר דאף ר"י דס"ל פטר חמור אסור בהנאה מ"מ יש לבעליו בו זכות ונקרא בעליו מפני שיכול לפדותו בשה אפי' כל דהו משא"כ אחר דלאו בעלים עיי"ש, וא"כ יש לומר דכל הקדש נמי המקדיש את ההקדש נקרא נמי בטלים, מפני הזכות שיש לו בו לפדות שוה מאמ"נ בפרוטה וכמש"כ התוס' במנחות הנ"ל וכדבכורות הנ"ל, וא"כ שייך שפיר בהקדש נמי

דין בטול אם נודע התערובות לבעליו שהקדישוהו, משו"ה אתי עלה בברייתא דנדרים שם רק מטעם דשיל"מ, דהרי התם סתמא קתני ומיירי בהקדש שוה הרבה נמי שיש לו להמקדיש דין בעלים מפני שיש לו הזכות לפדותו בפרוטה משא"כ אדם אחר, אך הא תינח אם ההקדש הוא יותר משו"פ דאז יש להמקדיש זכות לפדות בפרוטה ולהרויח העודף משו"ה יש לו דין בעלים, אבל אם כל ההקדש הוא רק פרוטה או שו"פ דאז אין להמקדיש שום זכות בההקדש יותר מאחר, דהרי גם הבעלים אין יכולים לפדות בפחות משו"פ וא"כ אין הבעלים יכולים להרויח בפדיונו כלום. משו"ה במשנתינו דמעילה דדכל ההקדש הוא רק פרוטה דומיא דפרוטה בכיס זה הקדש, וכיון דאיירי בפרוטה לבד ואין לו בעלים רק גבוה לבד בודאי מה"ת לא בטיל לפי שחסר ידיעת בעליו התערובות ושפיר מעל עכת"ד:

אבל אע"פ שהוא דבר חד וחריף מ"מ חידודו קודם לליבונו ואין התחלה לתירוצו מכמה טעמים, והבאתיו רק מפני שראיתי גדולים וטובים ממני טעו בזה וסברו שיש בתירוץ זה ממש ואבאר דברי בעזה"ש וממילא יתברר שמעתתא שאין זה תירוץ מכמה טעמים:

א

אם נימא דמשו"ה לא בטלה פרוטה של ההקדש ברוב משום דלא נודע התערובות לבעלים, קשה דא"כ למה לא פשיט הירושלמי הך בעיא אם בעינן נודע התערובות לבעלים דוקא ממשנתינו דמעילה דבעינן ידיעת הבעלים דוקא, ולמה נשאר באבעיא דלא אפשיטא, והש"ך בספרו הארוך סי' צ"ד כתב נמי דהוא ספיקא דדינא אי בעינן ידיעת הבעלים דוקא והלבו"ש בחידושי דינים אות ל"ד העלה אמנם בפשיטות דבעינן ידיעת הבעלים דוקא לענין שלו אבל כתב כן רק מסברא ע"ש שאין זה ענין בנידן דידן, ותו אפי' אם נימא דבעינן ידיעת הבעלים דוקא זהו ודאי רק מדרבנן ולא מה"ת אפי' לשיטת הש"ך, והדבר מוכרח ג"כ דמה"ת סגי בידיעת אחר שלא הבעלים ג"כ. דאל"כ איך כתבו כל הפוסקים דקבוע דתערובות חתיכות הוא רק מדרבנן והא משכחת לה קבוע מה"ת בתערובות חתיכות ואפי' באינם ראוין להתכבד, כגון שנתערבה טרפה ברוב כשירות ולא נודע התערובות לבעלים רק לאיש אחר ולא נתבטלה מה"ת, וא"כ הו"ל קבוע דאורייתא דכל שלא נתבטל מה"ת הו"ל קבוע דאורייתא, ואין לומר דלא שייך קבוע כל זמן שלא נודע כהר"ן שבש"ך סי' ק"י ס"ק י"ד הבאתיו בפרק הקודם, דהא ודאי מורה הר"ן דבנודע הוה קבוע אפי' לא נודע לבעלים רק לאחר. אלא ע"כ דבידיעת אחרים שלא הבעלים נמי נתבטל מה"ת לכו"ע ואין אן קבוע, ובעיא דהירושלמי הוא רק לענין מדרבנן ודו"ק:

ב

אפי' אם הוה אמת ויציב דבעינן ידיעת הבעלים דוקא מה"ת, הרי כבר ביארתי בפרק הקודם דכל וה הוא רק לענין בטול ברוב. אבל לענין כל דפריש מרו"פ לא בעינן כלל ידיעת הבעלים ולא ידיעת אחרים ע"ש, וא"כ אכתי תשאר הקושיא למה מעל כשהוציא הראשונה אליבא ד של חולין לא של הקדש עיין זה יפה (ומש"כ התוס' ואין לומר דכל דפריש מרו"פ אמרינן גם בדשיל"מ כמש"כ המל פ"ז מה' מעילה והצל"ח בביצה (דף יו"ד ע"ב) ע"ש הות משום דעיקר קושיתם הוא משום בטול ברוב ודו"ק] ואמנם יש מקום לומר דגם מכל דפריש מרו"פ לא תקשה בהקדם ההסבר למה לענין בטול ברוב בעינן נודע התערובות ולענין כד"פ מרובא פריש לא בעינן נודע התערובות ועיין בפרק הקודם, וי"ל דהסברא בזה הוא כך דבטול מאחרי רבים ילפינן לה ובסנהדרין הרי נודע התערובות קודם הפסק דין, משו"ה לא אמרינן שום בטול ברוב קודם שנודע התערובות, משא"כ הכלל דכל דפריש מרו"פ דנובע מההלכה למשה מסיני דאזלינן בתר רוב אפי' ברובא דליתא קמן, וכל דפריש מרו"פ לא גרע מרובא דליתא קמן משו"ה לא בעינן נודע התערובות, וכ"ז הוא לדידן אבל לר"מ דחייש למיעוטא ברובא דליתא קמן. ומ"מ מודה הוא בהכלל דכל דפריש מרו"פ גבי ט' חנויות דהוה רובא דאיתא קמן והוה בכלל קרא דאחרי רבים להטות, א"כ לשיטתיה בעינן גם לענין כל דפריש מרו"פ שיהא נודע התערובות דבעינן דומיא דסנהדרין [ובזה אולי אפשר ליישב קושית התוס' ביבמות (דף קי"ט) אהא דאיתא שם אימור דאזלי רבנן בתר רובא כגון ט' חנויות, והקשו התוס' דהרי ט' חניות גם ר"מ מודה, ולדברינו גם בט' חנויות פליג ר"מ בענין כל דפריש מרו"פ דס"ל דבעינן נודע התערובות ודו"ק] וקושית התוס' דלבטיל פרוטה של הקדש הרי לר"ע קאי ור"ע ס"ל כר"מ דחיישינן למיעוטא, כמש"כ התוס' בחולין (דף י"ב) ובמכות (דף ז') וא"כ גם לדידיה בעינן נודע התערובות אפי' לענין כל דפריש מרו"פ, ומתורצת קושית התוס', אבל באמת אין זה נכון מכמה טעמים ואכמ"ל יותר בזה:

[**פה** מקום אתי להעיר דמש"כ הרש"ש בהגהותיו לכתובות (דף י"ד) דאם בחנות אחת יש שלשים חתיכות מרובעות ועשרה משולשים ובחנות השני יש עשרים חתיכות משולשות ונמצא חתיכה משולשת מותרת, דלענין כל דפריש מרו"פ אף אותן שלא נכנסו לספק מצטרפין לרוב ע"ש, הנה לדעת הכנ"י והנו"ב הובאו בפ"ת יו"ד סי' ק"י סק"ב אין נ"מ ברוב חתיכות רק ברוב חנויות וא"כ אפי' אם היה בחנות אחת ארבעים משולשים נמי לא אמרינן כל דפריש מרו"פ, אך אפי' להסובר דאזלינן בתר רוב חתיכות עיין בחכמת אדם שער הקבוע נמי דינו תמוה, וראייתו מב"ב (דף כ"ג) נפול הנמצא בין

שובכות אין לה מובן, ועיין שפ"ד ביו"ד סי' ק"י ס"ק כ"א מבואר דלא כהרש"ש, ועיין בהפלאה כתובות (דף ט"ו) כתב ג"כ כהנו"ב, ועיין בהגהות אמרי ברוך לטו"א לאבני מילואים לר"ה ע"ש היטב וקצרתי]:

ג

הן ידוע דבירושלמי תרומות פ"א יש מחלוקת אמוראי אם הגזברים דהקדש איקרו בעלים דהקדש, ודברתי בזה במקו"א ועכ"פ למ"ד דהגזבר מיקרי בעלים א"כ הרי שייך נודע התערובות לבעלים גם בהקדש, היינו שנודע התערובות להגזבר, ותו דדעת הרשב"א והריטב"א בב"מ פרק הזהב הובא דבריהם בשמ"ק שם דגם אחר שלא הבעלים שהקדישו נמי אם חיללו שוה מנה על שו"פ מחולל דיעבד, והבעלים רשאים לחלל שוה מאה מנה על שו"פ אף לכתחילה, וא"כ בין לשיטת התוס' במנחות בין לשיטת הרשב"א והריטב"א שפיר קשה קושית התוס' במעילה וקצרתי:

ד

לבר מכל אלה הטענות אשר כתבתי עד עתה, תירוצו של הגאון באתוון דאורייתא הנ"ל הוא טעות מעיקרו, דהא דיש סברא בירושלמי דערלה הנ"ל דבעינן ידיעת הבעלים דוקא, אין הכונה דבעינן ידיעת בעלים של האיסור רק ידיעת הבעלים של ההיתר והרי הירושלמי שם לענין ערלה איירי שהיא אסורה בהנאה ודבר האסור בהנאה רבים ס"ל דלית להו בעלים כלל אע"כ דהכונה בירושלמי לבעלים של ההיתר היא, ונידן תערובות הקדש בחולין דמיירי במשנה דמעילה שעלה הקשו התוס' קושיתם הרי ההיתר יש לו בעלים, ואין צורך להאריך בדבר שהאמת בולט יותר מדי:

פרק כג

נשוב עתה לדברי התוס' במעילה שם בעצמן, הנה כתבו וז"ל, וכי תימא (דמשו"ה לא בטלה פרוטה של הקדש בכיס] דבר שיל"מ הוא ע"י פדיון ואפי' באלף לא בטיל, הא ליכא למימר דדבר שיש לו מתירין דרבנן הוא עכ"ל, וכבר רצו איזה גאונים להביא מכאן ראיה דהתוס' לא ס"ל כהמרדכי דדבר שנולד בתערובות אפי' אם הוא דשיל"מ בטיל וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב, דלפי"ז אפי' אם דשיל"מ היה מניעת בטולו מה"ת נמי לא היה אפשר לתרץ כאן במשנה דמעילה דמשו"ה לא בטיל משוה דהוה דשיל"מ, דהרי באמר פרוטה בכיס זה הקדש נולד האיסור בתערובות וגם דשיל"מ שפיר בטיל, ואולם כבר העירו רבים דאין כאן שום ראיה כיון דהתוס' העמידו קושיתם על הבבא דנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו ולא על פרוטה בתוך כיס זה הקדש, דעל בבא דפרוסה בתוך כיס זה הקדש אדרבה יש מקום לתרץ באופן אחר כמו שהארכנו בזה

בחלק א' מזה הספר, ובנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו הוה ודאי אתי שפיר תירוצם דהוה דשיל"מ, אלא דדבר שי"ל מתירין הוא דרבנן, אלא שיש להעיר דהא התוס' הקשו קושיתם אליבא דר"ע, ור"ע הרי ס"ל דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא עיין חולין (דף י"ז) וא"כ שפיר יכול להביא אשם תלוי אפי' אם מניעת הבטול הוא רק מדרבנן דמייתי דרבנן אדרבנן, אבל אין זה רק הערה דלרבנן נמי קשה קושית התוס':

ודע דהיה מקום לומר דדין הפרוטות שבכיס אפי' אם נולד האיסור בתערובות נמי אם האיסור הוא דשיל"מ לא בטיל, דטעם המרדכי דלא שייך חומרת דשיל"מ בנולד האיסור בתערובות נראה דהוא משום דלא אמרינן דבר שיל"מ לא בטיל רק היכא שיש דבר שנקרא עליו שם איסור, דאז אמרינן כיון שיש עליו שם איסור עד שתאכלנו באיסור ע"י בטול תאכלנו בהיתר, משא"כ ענבים בגיגית דכל טיפה וטיפה כשיוצאת מהענבים הרי תכף נתבטלה בהיין שבגיגית. וליכא שוב לא טעמו של האיסור ולא ממשו שכבר נתבטל לעולם, לא שייך גביה חומרא דדשיל"מ דדמי למין בשאינו מינו דבטיל אפי' בדשיל"מ, משום דאין ההיתר נקרא על שם האיסור רק על האינו מינו, אבל האיסור כבר נתבטל ואיהו לא יקרא עוד בשם היתר לעולם, וא"כ ה"ה וכ"ש טיפות היין היוצא מהענבים שלא נקרא עליהם מעולם שם איסור ודמו כמו שלא היו בעולם כלל דודאי לא שייך בהם חומר דשיל"מ, והרי המרדכי מוכיח דינו מהא דעצים שנשרו מן הדקל ביו"ט דמהני הביטול אף דהוה דשיל"מ, כיון שאין האיסור בעולם כמבואר בפ"ק דביצה, והקשה הכו"פ ביו"ד סי' ק"ב ס"ק ח' דמה דמיון הוא זה הא שם גבי העצים מקלי קלי איסורא משא"כ בהך דיין ונשאר בצ"ע, ולדברינו א"ש דהרי לכאורה מאי מהני גבי העצים הא דמקלי קלי איסורא לענין החומרא דדשיל"מ, הרי עיקר הנאת העצים נשארה וצריך עדיין לבטול ברוב ובדשיל"מ הרי ליכא בטול, אלא ע"כ לומר דכיון דהעצים נשרפו וליכא האיסור בעולם ואין ממשות על מה לאמר עד שחאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר משו"ה בטל אף בדשיל"מ, וא"כ ה"ה גבי הענבים בגיגית דג"כ לא שייך עוד לומר עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר דמעולם לא היה עליו שם איסור וגם עתה כבר נעשה גוף אחד עם היין שבגיגית ומשו"ה בטיל אף דהוה דבשיל"מ, משא"כ אם נתערב יבש ביבש כהך דינא דפרוטות שבכיס נהי דקודם שנתערב לא היה עדיין איסור כלל באמר פרוטה בכיס זה הקדש, מ"מ עתה שנאסר אחד מהן אף ע"פ דמה"ת בטלה ברוב מ"מ הרי שם איסור יש על אחד מהן, ותדע שהרי כל יבש ביבש שנתבטל ברוב אם יכירו אח"כ את האיסור הרי בודאי ישוב להיות איסור, וא"כ הרי יש האיסור בעולם אלא דאין אנו מכירין אותו וגזה"כ הוא דבטיל ברוב, וכיון דעדיין לא נעשה ההיתר עם האיסור גוף אחד וכל אחד

עומד בפני עצמו בתערובות, שפיר י"ל גביה עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר דהרי הוא דשיל"מ ולא בטיל, וענבים בגיגית שאני דהוה לח בלח וכמו שנתבאר ועיין לקמן פרק מ"ט:

ובזה הוה א"ש חילוקו של הרמ"א באו"ח סי' תמ"ז סעי' ד' שפסק, דחמץ שנתערב קודם הפסח ונתבטל ברוב בששים אינו חוזר וניעור בפסח אם התערובות הוא לח בלח, אבל אם הוא יבש ביבש חוזר וניעור בפסח כן הכריע שם הרמ"א עיי"ש. ולדברינו מבואר היטב טעם החילוק דהרי חמץ בפסח הוא דשיל"מ, אלא דכיון שנתערב קודם הפסח הרי נולד האיסור בתערובות ואפי' בדשיל"מ בטיל שפיר כמש"כ המרדכי גבי ענבים בגיגית, אולם זהו דוקא בלח בלח אבל לא ביבש ביבש וכמו שנתבאר ודו"ק:

אבל אע"פ שכל זה נכון בסברא מ"מ כל האחרונים לא ס"ל הכי, שהרי התירו גם יבש ביבש שנתערב ואח"כ נדר מאחד מהן אע"פ שהוא דשיל"מ, מטעם המרדכי דבנולד האיסור בתערובות ליכא חומרא דדשיל"מ, ולא עוד אלא שכתבו דאפי' הדברים דלא בטלי מטעם חשיבותן כגון חתיכה הראויה להתכבד וכיוצא נמי בטילי אם נולד האיסור בתערובות. כמש"כ האו"ה והחות יאיר הביאם הפרמ"ג ריש סימן ק"ב במשבצות סק"א ויש להאריך בכל זה הרבה כמובן, אבל עכ"פ בטלו דברינו נגד דבריהם ועוד היה לנו לדבר איזה דברים בענין זה בדבר ביאור התוס' דמעילה, אך ראיתי שהפמ"ג שם כלל בדברים קצרים את אשר היה בדעתי לכתוב עיין בו

ומ"מ בעיקר הדבר אם הוה מוכרח מדברי התוס' במעילה דלית להו סברת המרדכי דדבר שלא היה ניכר קודם התערובות בסל אפי' בדשיל"מ, ג"כ לא היה כל תמיהה בדבר כיון דבלא"ה הרי התוס' בב"ק (דף ס"ט) לא ס"ל כהמרדכי בזה כמו שהעיר כבר בחידושי רע"א ביו"ד סי' ק"ב סעי' ד' שם, ובשמ"ק שם תירץ באמת על קושית התוס' כסברת המרדכי עיי"ש, גם הרמב"ם דס"ל דהא דחמץ בפסח אוסר במשהו הוא משום דהוה דשיל"מ כידוע, ומ"מ הא הרמב"ם פסק דחמץ בפסח חוזר וניעור אם נתערב קודם פסח אפי' לח בלח, והביאו הרמ"א באו"ח סי' תמ"ז סעי' ד' שם בשם יש חולקים ע"ש, אלא דרמ"א הכריע בלח בלח דלא כוותיה ומי כהחכם יודע פשר דבר, אבל מוכח דהרמב"ם לא ס"ל כהמרדכי בזה, וכבר העיר בזה הגאון רע"א בספרו דרוש וחידוש מס' פסחים מערכה וא"ו ד"ה נחזור לראשונות, ותמה על הרמ"א שלא הביא דיש חולקין על סברת המרכי, ועיין בביאור הגר"א לאו"ח סי' ש"כ סעי' ב' ובביאורי הגר"א ליו"ד סי' ק"ב ס"ק ט"ז, והגרע"א בחידושיו ליו"ד סי' ק"ב שם הביא דגם הר"ן בנדרים (דף נ"ח ע"א) לא ס"ל כהמרדכי, ויש להאריך בכל זה ע"פ מה שכתבו כבר בזה גדולי האחרונים אך

לדעתי די במה שהזכרנו בענין זה בחלק א' מספר הזה ביחד עם מש"כ בפרק זה לפי קוצר המקום:

אך מ"מ הנני מוצא ראוי לבאר שיש מקום לומר דהתוס' בב"ק שם לא פליגי על המרדכי אע"ג דהמג"א סי' שי"ח כתב נמי דפליגי כמש"כ גם הגרע"א הנ"ל, דהרי יש לדקדק בלשון התוס' שם שכתבו ושמא בטיל ברוב עכ"ל, דמה ספק יש בזה הרי ודאי יש רוב נגד הגדל אח"כ, אך כבר ביארנו לעיל פרק כ"ב שלדעת הש"ך ביו"ד סי' ק"ט כשלא נודע התערובות מדאורייתא לא שייך בטול, והתם הן לא נודע התערובות כלל שהרי בעל השדה שאמר כל הנלקט אינו יודע אם נלקט, אלא דהאנשים שלקטו בגזלה ידעו מסתמא דבעל אותו הכרם הוא מהצנועים, ואמר כל הנלקט מחולל א"כ בטיל אז, דהא נודע להלוקט שמעורב כאן איסור והיתר, אבל הרי כבר הבאתי בפרק כ"ב דבירושלמי ערלה (פ"ב ה"א) איבעיא להו אם ידיעה של אחר לא של הבעלים מהני והובא גם בפר"ח ליו"ד סי' צ"ט. משו"ה כתבו התוס' בלשון שמא דתליא בבעיא של הירושלמי שלא נפשטה, וא"כ שפיר כתבו התוס' דאף שבא לעולם ע"י תערובות מ"מ שפיר לא בטיל משום דהוה דבשיל"מ. דהרי הטעם והסברא דהנולד בתערובות בטיל גם בדשיל"מ הוא, משום שהאיסור לא היה ניכר מעולם ותיכף שבא לעולם נתבטל, אבל התם גבי הצנועים הרי קודם שנתלקט לא נתבטל כלל דהא עדיין לא נודע התערובות לשום אדם בעולם, אלא דהביטול בא בשעת לקיטה שאז נודע התערובות להלוקט, וכיון דעד הלקיטה לא נתבטל גם אח"כ אינו בטיל משום דהוה דשיל"מ, והשמ"ק שם שתירץ על קושית התוס' בסברת המרדכי אפשר דס"ל כהאחרונים החולקים על הש"ך וסוברים דמה"ת שייך ביטול ברוב גם אם לא נודע התערובות כלל ורק מדרבנן הוא דבעינן ידיעה וידעתי שיש עדיין לפקפק בזה אבל די בזה להעיר, ועיין בדורש לציון דרוש י"ג בהגהה מש"כ בזה עיי"ש שגם הוא הסביר באופן אחר דהתוס' נמי אפשר דס"ל כהמרדכי:

ודע שהרב עמודי אור בסי' כ"ג אות ט' כתב וז"ל, והלא יסודו של המרדכי בהך דגיגית פ"ק דשבת הוא מדקאמר הש"ס בריש ביצה הנ"מ היכא דאיתא לאיסורא בעינא,. והרי מבואר שם שזה דוקא בדבר שעיקרו מדרבנן כמו מוקצה, דהא עלה קאי דקאמר שם אהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הנ"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין, ופריך ולרב אשי דאמר דבשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל מאי איכא למימר, ועלה משני הנ"מ היכא דאיתא לאיסורא בעינא פי' בזה אמר רב אשי דאפי' בדבר שעיקרו מדרבנן לא בטיל אבל בדבר דליתא לאיסורא בעיניה לא, ומזה למד דינו המרדכי לענין גיגית שהוא מדרבנן, אבל באיסורין דאורייתא שאינם בטלין בדשיל"מ לא שמענו לחלק בין הוכר האיסור

קודם התערובות ועיין בתשובות משכנות יעקב חיו"ד סי' כ"ט] ובש"ך יו"ד סי' רט"ו ס"ק ודו"ק עכ"ל, ואולם הרי כל גדולי האחרונים לא ס"ל כוותיה גם מהשמ"ק בב"ק שם (דף ס"ט) מוכח דלא כוותיה, והבאתי דעתו ז"ל מפני שלדבריו ודאי דאין סתירה מהתוס' דמעילה לשיטת המרדכי וזה פשוט:

פרק כד

נתבאר איפא בפרק הקודם דודאי שפיר כתבו התוס' דהוה אפשר לתרץ דמשו"ה לא בטלה הפרוטה של הקדש שנפלה בכיס משום דהוה דשיל"מ, אלא דהתוס' בעצמן דחו תירוץ זה וכתבו דהא ליכא למימר, דדבר שיל"מ דרבנן הוא עכ"ל, ופי שנים ברוח דבריהם אלה, חדא דכיון רק מדרבנן לא בטל איך יביא קרבן מעילה הא הוה חולין בעזרה מה"ת, אלא דמשום זה לחודא אין קושיא דהרי קושית התוס' היא אליבא דר"ע, ור"ע הרי ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא דס"ל דקרא דוזבחת לאיסור נחירה אתי כדאיתא בחולין דף י"ז וא"כ שפיר מייתא קרבן דהם אמרו והם אמרו, אלא שעוד כלול בדבריהם כונה יותר עמוקה היינו דכיון דמדאורייתא שפיר בטלה א"כ מדאורייתא לא יחול הפדיון והפדיון לא יחול עליו קדושה כלל דהרי הוא מחלל חולין על חולין, וא"כ אין זה דבר שיל"מ כלל, דהרי לא נוכל לומר עד שתאכלנו באיסור ע"י בטול פדה אותו ותאכלנו בהיתר שלא ע"י בטול, הא מדאורייתא לא יחול כלל הפדיון ולא יתוקן האיסור וממילא אין כאן דשיל"מ אפי' מדרבנן כן היה אפשר להעמיס הכונה בדבריהם והבן זה:

אבר אם נימא דכונת התוס' כאופן השני שכתבנו דכיון דמדאורייתא בטיל אין כאן פדיון כלל ולא הוה דבר שיל"מ כלל, א"כ הרי יקשה לנו הש"ס בנדרים (דף נ"ח ע"א) דשם קאמר ר"ש בהדיא דהקדש הוה דשיל"מ ע"י פדיון, וע"כ צריך לומר דכונת התוס' היא כפשוטה דנהי דהוה דשיל"מ מ"מ כיון דדשיל"מ הוה רק דרבנן לא יוכל להביא קרבן מעילה דהוה חולין בעזרה כאופן הראשון שכתבנו לדחות, אבל מ"מ קשה דהכל טעמא מאי הוה הקדש שנתערב דשיל"מ ע"י פדיון הא הפדיון לא חל כלל מה"ת כיון דמה"ת כבר נתבטל, וא"כ לא שייך לומר עד שתאכלנו ע"י בטול תאכלנו בהיתר והדבר צ"ע כעת, אמנם כל זה הוא לסברת רש"י ריש מס' ביצה דדשיל"מ דלא בטיל הוא מטעם דעד שתאכלנו באיסור ע"י בטול וכו', אבל לסברת הר"ן בנדרים (דף נ"ב ע"א) דהא דדשיל"מ לא בטיל הוא מטעם דהוה כמין במינו דהיתר בהיתר משו"ה לא בטיל אפי' לרבנן דר' יהודא כידוע, א"ש דודאי הקדש כיון דישל"מ ע"י פדיון קודם שנתערב עכ"פ שפיר לא בטיל וא"ש הש"ס בנדרים, וגם דברי התוס' במעילה דכתבו דדשיל"מ דרבנן הוא נמי

א"ש, דאפי' לסברת הר"ן נמי דשיל"מ רק מדרבנן לא בטיל, ורק משום חומרא דרבנן אמרינן דדבר שיל"מ הוה כמין במינו ולא בטיל וכן משמע, להדיא לשון הר"ן גופיה שם שז"ל, וכך נראה לי טעמו של דבר שיל"מ דחזינן לרבנן ור"י דאפלגו במין במינו אי בטיל אי לא ואמרינן בפרק הקומץ רבה במנחות (דף כ"ב) דשניהם מקרא אחד דרשו דכתיב ולקח וכו' ומשו"ה אמרינן דבדשיל"מ נטו רבנן משום חומרא לדר"י דכיון דאין זה חלוק מן ההיתר לגמרי באיסור והיתר שהרי אף הוא סופו להיות ניתר כמוהו וכו' שכל שהוא מוסיף היתר החמירו בבטולו שמפני שעתיד להיות ניתר אמרו שלא יתבטל במינו עכ"ל, הרי בהדיא דגם להר"ן דשיל"מ דלא בטיל הוא רק מדרבנן, דנטו רבנן בדשיל"מ משום חומרא לדר"י והחמירו בבטולו מדרבנן, ואולם לפי"ז נוכל לומר בכונת התוס' דמעילה כאופן השני שכתבנו וגם מנדרים הנ"ל לא יוקשה מידי. אבל נבאר תחילה שיטת רש"י ושיטת הר"ן בדשיל"מ בעזהשי"ת בקצרה, במה דנפ"מ ביניהם לפ"מ שכתבו והאריכו בדבריהם גדולי האחרונים עיין בספר ברוך טעם בדין דשיל"מ ועוד אחרונים:

א

לטעמו דרש"י ז"ל דדשיל"מ לא בטיל משום דעד שתאכלנו וכו', גם בנתערב מין בשאינו מינו כשיש ממשות של איסור והוא דבר שיל"מ נמי לא בטיל אפי' באלף, והסברא דההיתר לא יקרא על שם האיסור הבטל כי אם על ההיתר המבטל דחוקה, אבל כשאין שם ממשות של איסור רק טעמו בלבד ויש ששים נגדו בהיתר דכבר בטל טעם האיסור לגמרי כיון שהוא אינו מינו בטיל שפיר אף בדשיל"מ, אבל במין במינו דלא שייך בטול הטעם שהרי הטעם של האיסור ושל ההיתר שוין, אפי' אם בהתערובות רק טעם האיסור בלבד נמי לא בטיל אפי' באלף בדשיל"מ, אבל לסברת הר"ן אפי' כשיש בתערובות ממשות האיסור נמי. אם הוא מין בשאינו מינו שפיר בטיל דלא שייך לומר דנטו רבנן לדר"י משום חומרא בדבר שיל"מ כיון דהוה מי בשאינו מינו בעצם וגם לר"י מין בשאינו מינו הרי בטיל שפיר אין כאן מקום לנטות לחומרא, ועיין ברמב"ם פט"ו ה"ב ממא"א ודו"ק:

ב

טעמו של רש"י מספיק גם לענין הא דקיי"ל דדשיל"מ גם בספק דרבנן אסור, דעד שתאכלנו באיסור ספק דרבנן תאכלנו בהיתר גמור, אבל טעמו של הר"ן לא שייך רק בעניני תערובות אבל לא לעניני ספק דרבנן דמה זה ענין למין במינו וזה פשוט:

ג

טעמו של רש"י מועיל גם דלא נימא כל דפריש מרובא פריש בדבר שיל"מ דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אבל טעמו של הר"ן אינו מועיל רק לענין בטול ברוב אבל לא

לענין כל דפריש מרו"פ, שהרי קרא דולקח מדם הפר בענין בטול. ברוב הוא ולא בענין כל דפריש מרו"פ, ועיין באו"ח במג"א סי' תקי"ג ס"ק י"ג ובחידושי רע"א שם הביא דהר"ן באמת מסתפק בזה בפ"ג דבינה אי אמרינן כד"פ מרובא פריש בדשיל"מ ודעתו שם נוטה יותר להתיר ועיין לקמן פרק ל"ד מש"כ בארוכה:

ד

סברת הצל"ח שהובאה בפ"ת ליו"ד סי' ק"ב סק"ו דדשיל"מ לא שייך רק בדבר של אכילה וכיוצא בו, אבל בדבר טלטול ותשמיש לא שייך חומר של יש לו מתירין שהרי יכול לטלטל ולהשתמש גם היום וגם למחר, לא שייך רק לסברת רש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר שהרי בין כך ובין כך יותר מפעם אחד לא יאכלנו, ולמה זה יאכלנו היום באיסור ולא למחר יאכלנו מחר בהיתר ולא היום. אבל בטלטול ותשמיש לא שייך זה דהרי גם אם יטלטלו היום יטלטלנו גם מחר, אבל לסברת הר"ן משום מין במינו ודאי דגם בטלטול ושימוש לא שייך בטול בדבשיל"מ, ועיין בפני יהושע ביצה פרק אין צדין ד"ה הא גופא קשיא אמרת בא ומצאן וכו' עיי"ש:

ה

יש מקום לומר דלסברת רש"י גם אם המתיר אינו עתיד לבוא מאיליו נמי הוה דשיל"מ, דהרי כיון דעכ"פ יש לו היתר י"ל עד שתאכלנו באיסור וכו', אבל לסברת הר"ן דהוה כהיתר בהיתר י"ל דזה אינו רק כשההיתר עתיד לבוא מאיליו דאל"כ אין זה היתר בהיתר, וכן מצינו מפורש בשיטה מקובצת בב"מ (דף נ"ד) בשם הר"ן דהיתר שאינו בא מאיליו לא הוה דשיל"מ רק דוקא בדבר שעומד לכך כגון קונמות דמצוה לאתשולי עלה וכגון מעשר שני דעומד לפדייה או להביאו לירושלים וכן הוא דעת מהרש"ל ביש"ש כידוע, ולפי זה דוקא הקדש שאינו ראוי בעצמו לא למזבח ולא לבדה"ב כמטבע דעומדת לחללה הוה דשיל"מ, אבל דבר הראוי בעצמו למזבח או לבדה"ב אינו דשיל"מ לשיטת הר"ן, מיהו עיין לקמן פרק ל"ד:

ו

לפי מה שכתבו התוס' ביבמות (דף פ"ב ע"א) ובמנחות (דף כ"ב) דר' יהודא מודה דמין במינו ביבש בטל שפיר, דהרי כל עיקר לימודו של ר"י דמין במינו לא בטיל הוא מדם הפר ודם השעיר שהוא לח בלח אבל יבש ביבש שפיר בטיל, וא"כ לסברת הר"ן דדשיל"מ מטעם מין במינו לא בטל א"כ ביבש ביבש דלא שייך סברא זו דהרי מין במינו יבש ביבש בטל לכו"ע גם דשיל"מ צריך להיות בטיל, אבל לפי סברת רש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, גם ביבש ביבש דשיל"מ לא בטיל דאין חילוק בזה בין יבש ללח:

ז
עוד יש חילוק בין טעמו של רש"י לטעמו של הר"ן ז"ל בנדר מאיזה דבר ונתערב ברוב היתר וכיון דהאיסור נהפך להיתר הרי הוה כאכלה כולה דאין נשאלין עוד עליה, וא"כ הא דקיי"ל דנדור אינו בטיל ברוב משום דשיל"מ ע"י שאלה היינו רק בנשתייר מקצת מהדבר הנדור שלא נתערב דהוה אז כאכלה רק מקצתה דמהני שאלה, אבל בנתערב כולו דלא מהני עוד שאלה שפיר בטיל לטעמו של רש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ע"י שאלה, דאדרבה כיון שנתבטל לא מהני שאלה, אלא דמדרבנן מהני כיון דמדרבנן לא בטיל א"כ אתה עושה סיבה מהמסובב שהרי באמת צריך שיהיה דין דבשיל"מ על גוף הדבר שעל ידי זה גזרו חז"ל דלא לבטיל, וכאן כיון דבלא גזרת חז"ל ליתא בשאלה שפיר בטיל ולא גזרו חז"ל, אבל לטעמו של הר"ן גם בנתערב כולו לא בטיל כיון דמעיקרא הוה איתא כשאלה הוה כמין במינו ודו"ק,

ויש להרוס על מנת לבנות הרבה מאוד בכל פרט וכלל שכתבנו בזה אבל אין אני נכנס כאן לפלפל בדיני דשיל"מ לארכם ולרחבם, רק הנחוץ לענין ביאור דברי התוס' במעילה אשר זהו מטרתי כאן, ונאמר דכיון דסברת הר"ן לא אזלה בספק דרבנן בלא תערובות בדשיל"מ שלא יהא מותר כמש"כ לעיל אות ב', וגם סברת הר"ן לא אזלה בתערובות יבש ביבש כמש"כ לעיל אות ה', וכיון דבסוגיא דריש ביצה מבואר מפורש דגם ספק דרבנן בדשיל"מ אסור וגם תערובות יבש ביבש לא בטיל בדשיל"מ, שהרי ספק ביצה שנולדה ביו"ט הוא ספק דרבנן ואסורה, ותערובות בצים הוא תערובות יבש ביבש ומ"מ קיי"ל דלא בטיל, ע"כ מוכרחין אנו לומר דהר"ן מודה בדברים וענינים המוכרחים מהש"ס ואין להמלט בשום עצה, לסברת רש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אלא דס"ל להר"ן דסברת רש"י לא שייך רק בספק דרבנן בלא תערובות דלא הוה כאן בטול, וכן בתערובות יבש ביבש דג"כ עדיין לא נתבטל האיסור לגמרי שהרי אם יוכר האיסור אחר התערובות ישוב לאיסורו, משו"ה י"ל עד שתאכלנו באיסור וכו', אבל בתערובות לח בלח שנתבטל האיסור לגמרי לא שייך לומר עד שתאכלנו באיסור שהרי אין כאן איסור כלל, משו"ה חידש הטעם דבלח בלח בדשיל"מ מודו רבנן לר"י דבמין במינו ליכא בטול מדרבנן עכ"פ דהוה כהיתר בהיתר, והיתר בהיתר גמור אפי' מין באינו מינו לא בטיל ודו"ק:

ועל פי כל הדברים האלה נאמר דהתוס' סוף מעילה אזלי בשיטת הר"ן, ומשו"ה כתבו דאין לומר דמשו"ה לא בטלה פרוטה של הקדש בכיס משום דהוה דשיל"מ ע"י פדיון. הא ליכא למימר דדשיל"מ דרבנן הוא עכ"ל, פירוש דבשלמא הא דאמרינן בנדרים (דף

נ"ח רע"א) דהקדש לא בטיל משום שיל"מ ע"י פדייה י"ל דמיירי בלח בלח ושייך בהו סברת הר"ן דהוה כמין במינו, דכיון דהו"ל היתר ע"י פדיון קודם שנתערב הוה במין במינו כהיתר בהיתר ומשו"ה לא בטיל, אבל כאן בתערובות פרוטות דהוה יבש ביבש דלא שייך סברת הר"ן כלל, רק שי"ל סברת רש"י דלא בטיל משום דעד שתאכלנו באיסור, וכו', וא"כ כאן כיון דדשיל"מ דלא בטיל הוא רק מדרבנן ומה"ת כבר נתבטל, וא"כ מה"ת לא יתפוס פדיונו כלל ולא יוכל לאוכלו בהיתר, א"כ אין זה דשיל"מ כלל אפי' מדרבנן ודו"ק שעמוק הוא בעזהשי"ת:

פרק כה

והתוס' מתרצין שם במעילה שני תירוצים על קושיתם דלמה לא בטלה פרוטה של הקדש ברוב וז"ל, וצריך לומר דליכא אלא חד בכיס עכ"ל, פירוש דבכיס היה כל התערובות רק שנים וכשהוציא הראשון נשאר רק אחד בכיס, וכיון דמעיקרא לא היו רק שנים פשוט דלא שייך בטול בחד בחד והתירוץ הזה הוא ודאי פשוט ונכון, אלא שכל האחרונים הצ"ק והתפא"י במשניות והעין יצחק ועוד רבים הקשו דלשון וחכ"א עד שיוציא את כל הכיס משמע שיש עכ"פ עוד שנים בכיס אחר שהוציא את הראשונה, וכשאני לעצמי הנני חושב כי תירוץ זה של התוס' הוא האמיתי שהרי כבר הבאתי לשון התוספתא במעילה והירושלמי במס' דמאי דאיתא התם להדיא דחכ"א עד שיוציא את השניה, ומזה מבואר דכל הגהת הצ"ק בתוס' זה כנדפס בש"ס על הגליון אין לה מקום כלל בלי ספק, וגם בעיקר הדקדוק שדקדקו גדולי האחרונים מלשון עד שיוציא את כל הכיס לא הבינותי מה כל החרדה הזאת, אע"פ שיש סמך לדבריהם מכתובות (דף ח' ע"א) תוס' ד"ה שהכל ברא לכבודו בסופו ע"ש, מ"מ אין כאן דוחק כלום שהרי כבר מצינו כיוצא בזה ממש בעירובין (דף ל"ז ע"ב) עיי"ש, דאיתא התם ומודה ר"י באומר מעשר שיש לי בתוך ביתי יהיה מחולל על סלע חדשה שתעלה בידי שחילל וכו' היכי דמי אי דאיכא תרתי תלת היינו קמייתא אלא דליכא אלא חדא מאי תעלה, ומשני איידי דתני רישא תעלה תני סיפא נמי תעלה עכ"ל הגמ' שם [ועיין בכ"מ פ"ד מה' מעשר שני הט"ו בשם הר"י קורקוס ודו"ק שם היטב] וא"כ מכ"ש דאיכא למימר הכי במשנתינו דמעילה כאן דמיירי דליכא חד בכיס, ומאי דקאמר וחכ"א עד שיוציא את כל הכיס הוא איידי דסיפא דקתני ומודה ר"ע לחכמים באומר פרוטה מן כיס זה הקדש וכו' עד שיוציא את כל הכיס, דסיפא ודאי גם ביש הרבה בכיס מיירי דהרי שם לא שייך בטול כלל לכן תני נמי רישא עד שיוציא את כל הכיס, דהרי איידי דקתני סיפא תני רישא ודאי אמרינן אף כששתי הבבות אינן אליבא דחד תנא אלא רישא תנא אחד וסיפא תנא אחר, וכן מוכח

בעירובין (דף צ"ד ע"א) דאמר עליה דר"א והא מתוכה קאמר ומשני איידי דאמרי רבנן מתוכה אמר איהו נמי מתוכה, וכן איתא שם (דף י"ט) מר"מ לר"י וכן ביבמות (דף ס"א ע"א) משנינן איידי דבעי למיתני ר' יהודא אומר וכו' משו"ה קתני כהן, וה"נ משני הש"ס בכתובות (דף ס"ח ע"א) גבי יתומה שהשיאוה אמה ואחיה וכן שם (דף פ"ד ע"א) ובב"ב (דף נ"ט ע"א) גבי חלון המצרית ועוד בכמה דוכתי, וא"כ כיון דמצינו כיוצא בזה ממש בעירובין (דף ל"ז) דמשני דליכא אלא חד בכיס ומ"מ תני סיפא תעלה אגב רישא, מכ"ש דאיכא למימר כאן במעילה נמי איידי דקתני סיפא אליבא דר"ע עד שיוציא את כל הכיס תני רישא נמי אליבא דר"ע גופיה, ובפרט דכאן גם ברישא גופה בבבא דפרוטה בכיס זה הקדש נמי אפשר דמיירי שיש הרבה בכיס אם נימא דהתוס' ס"ל כהמרדכי דדבר שנולד האיסור בתערובות לא בטיל היכא שההיתר יכול להיות איסור כדהכא שהרי יכול הוא להקדיש גם הפרוטות של חולין כמו שנתבאר כבר לעיל בחלק א' בארוכה, ודאי דיש לומר איידי דתני עד שיוציא את כל הכיס משום פרוטה בכיס זה הקדש תני נמי לשון זה על נפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו והדבר פשוט וברור לענ"ד, ואין זה ענין למש"כ התוס' בב"מ (דף ו' ע"ב) גבי קפץ אחד מן המנויים לתוכן דאין לומר דמיירי שלא היה רק עוד טלה אחד בדיר כיון דתנן לשון לתוכן דודאי לשון לתוכן לשון רבים הוא וגם דשם אין לומר איידי ופשוט:

אולם אע"פ שכאמור תירוץ זה של התוס' הוא נכון ופשוט ולא קשה שוב דלא ימעול מטעם בטול ברוב, מ"מ בבבא דפרוטה בכיס זה הקדש יש לי אכתי מקום עיון למה ימעול כשהוציא את הראשונה לא מטעם בטול רק מטעם אחר ויתבאר בפרק הבא, והנני מזכיר כאן הא דהביא בספר תולדות אדם דהגאון ר' זלמן זצ"ל הביא מהפסוק עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' וע"ש בתרגום הרי דעל שנים כתיב כולם:

פרק כו

דהנה כתבו התוס' בסוטה (דף כ"ח ע"ב) ד"ה בר"ה ספיקו טהור וז"ל, מקשין מפרק שני נזירין (דף נ"ז ע"א) דתנן שני נזירין שאמר להן אחד ראיתי אחד מכם שנטמא וא"י איזה מכם הוא שניהם מביאין קרבן טומאה, וקדייק בגמ' ואמאי כל ספק טומאה מהיכא גמירא לה מסוטה מה סוטה בועל ונבעלת וכו' אבל הכא שני נזירין והאי דקאי גביהון הא תלתא הו"ל ספק טומאה בר"ה, אלמא כל היכא דאיכא תלת חשיב ליה כר"ה א"כ הא דתנן בנדה (דף ס' ע"ב) שלש נשים שהיו ישינות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות אמאי כיון דאיכא שלש הו"ל כר"ה, מיהו מהתם לא קשיא מידי דלא דמי לשרץ דשרץ אפשר דלא נגע וטהור אבל התם אחת מהן ודאי טמאה וכו' והאיך

נטהר כולם ולא דמי אלא לשני שבילין (טהרות פ"ה מ"ה) עכ"ל, והקשה בהגהות הרש"ש וכן הקשה כבר השיורי קרבן בירושלמי ר"פ ב' נזירין דהרי גם בההיא דשני נזירין ג"כ אחד מהן טמא ואיך נטהר שניהם ברה"ר הא דמי לשני שבילין, ובאמת קושיתם לא קשה כלל דהרי כתבו התוס' בפסחים (דף יו"ד) והר"ש בתרומות פ"ח ועיין מל"מ פי"ט מה' אבות הטומאה דהא דבשני שבילין בבאו לשאול בבת אחת שניהם טמאין הוא רק מדרבנן ומה"ת שניהם טהורין, וא"כ מש"כ התוס' בסוטה בשלש נשים דדמו לשני שבילין בבאו לשאול בבת אחת ששניהם טמאין וה"נ שלשתן טמאין מדרבנן הוא, אבל בהך דשני נזירין שפיר פריך הש"ס שני נזירים והאי דקאי גבייהו הא תלתא הו"ל ספק טומאה ברה"ר וא"כ נהי דמדרבנן כולם טמאין כבשני שבילין, אבל מ"מ מה"ת הרי גם בשני שבילין שניהם טהורין אפי' באו לשאול בבת אחת ואיך יביאו קרבן טומאה, ועיין או"ת סי' תל"ט בט"ז ס"ק ד' וביו"ד סי' ק"ץ בט"ז ס"ק י"ז דנראה דס"ל דבבאו לשאול כאחת מדאורייתא שניהם טמאין ועיין ביו"ד בנקודות הכסף שם וגם ביד אברהם שם ולהט"ז ודאי קשה הש"ס גבי ב' נזירין מאי פריך הא הוה ספק טומאה ברה"ר, הא בשני נזירין כיון דנפל הספק על שניהם ביחד כבאו לשאול בב"א וטמאים מה"ת לשיטתיה משו"ה מביאין קרב טומאה, אבל סוגיא דעלמא היא כהתוס' בפסחים הנ"ל והר"ש הנ"ל והמל"מ דבשני שבילין גם בבאו לשאול בבת אחת שניהם טמאין רק מדרבנן וא"ש הכל על נכון וגם דעת הרמב"ם הוא כן דבבת אחת הוא דרבנן כדמוכח מדבריו בפ"ב מה' חמץ שפסק דלענין בדיקה אף אם שניהם באו לשאול כאחת אזלינן להקל. והקשה הרב המגיד מהא דב' שבילין ותירץ לפי פירוש הכ"מ שם דחומרא דב' שבילין בבאו בבת אחת לשאול הוא דרבנן וגבי בדיקת חמץ העמידו על דין תורה עיי"ש ובמל"מ שם וכ"ז ברה"ר אבל ברה"י הדבר ברור דבאחד ספק טומאה ברה"י ספיקו כודאי טומאה משווינן לה, אבל בשנים כעין שני שבילין דשניהם לא נוכל לטמאות בתורת ודאי שהרי אחד מהן ודאי טהור, משו"ה שניהם טמאין רק בתורת ספק אפי' ברה"י ולא בתורת ודאי, וכ"כ התוס' בפסחים (דף ט"ו רע"ב) בד"ה חבית שנולד לה ספק טומאה להדיא עיי"ש ועיין בפמ"ג ליו"ד סי' ק"י בדיני ס"ס אות כ"ה שדבריו שם צ"ע:

ולפי"ז יש להבין בהא דקיי"ל בחו"מ סי' ל"א כרב הונא בשבועות (דף מ"ז) דשתי כיתי עדים המכחישים זא"ז זו באה בפ"ע ומעידה וזו באה בפ"ע ומעידה, ואף רב חסדא דקאמר שם בהדי סהדי שקרא למ"ל ביאר הריטב"א שם בחידושיו דהיינו רק מדרבנן בעלמא אבל מה"ד גם לרב חסדא כשרים, וקשה למה שתי הכיתות כשרות מה"ת עכ"ת לכו"ע, נהי דשם לא שייך לא קולא ולא חומרא דרה"ר ורשות היחיד, אבל מ"מ כיון דאחת

מהכיתות ודאי פסולה, א"כ כל אחת פסולה מספק מה"ת, ואטו אם נתערב חתיכת חלב בחתיכת שומן חד בחד נימא דזו תאכל בפ"ע וזו בפ"ע הרי תינוקות של בית רבן יודעין שאין הדבר כן. אולם כבר ביאר השב שמעתתא ש"ד פ"ב ד"ה ולכן נראה וכו' וז"ל, ואע"ג דבשני כיתי עדים המכחישות זא"ז מוקי כל חד בחזקת כשרות וזו באה בפ"ע ומעידה וכו' והתם נמי כת אחת מהן בודאי יצאה מחזקת כשרות, התם כיון דמעולם לא נפסלו ולא נתברר פסולה משו"ה כל כת וכת מוקי בחזקת כשרות, אבל הכא שידוע שאחת מן החתיכות כבר נשתטה ונתברר שכשרה היתה ואח"כ נתערבה, בזה לא מוקי לה בחזקת שאינו זבוח אלא הוה תערובות ומידי ספיקא לא נפקא ודו"ק, ולפי"ז בשחט שתי בהמות אחת בסכין בדוק ואחת בסכין פגום, ולא נודע איזו בסכין בדוק ואיזה בסכין פגום, כיון דלא נתברר כלל מעולם אם יצאה מחזקת שאינו זבוח הו"ל כל אחת נבלה ודאי, וכמו בב' כיתי עדים דמוקי כל אחת בחזקת כשרות עכ"ל והדברים נכונים, ועיין כתובות (דף כ"ז) דפריך הגמ' אההיא דמחבואה מ"ש משני שבילין דכי באו לשאול בבת אחת לכו"ע טמאים פי' מדרבנן ודו"ק כי קצרתי:

וא"כ הרי יש לתמוה דמה שתירצו התוס' דמשו"ה ס"ל לר"ע דכיון שהוציא את הראשונה מעל ומביא אשם תלוי מספק משום דמיירי דליכא אלא חד בכיס, תירוץ זה א"ש רק אנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו דהיה קשה להם למה לא בטלה הפרוטה של הקדש, וכיון דמיירי שלא היה בכיס רק שתי פרוטות הרי לא שייך בטול ברוב, וכיון דלהפרוטה שנפלה הוה לה חזקה ונתבררה מעיקרא שהיא הקדש שפיר דמעל כשהוציא את הראשונה מספק, אבל בבבא דאמר פרוטה בכיס זה הקדש דלא נתברר מעולם איזה פרוטה היא של הקדש, א"כ כשהוציא הראשונה אמאי מעל לר"ע נוקי לפרוטה זו אחזקת חולין דמעיקרא כמו בשני נזירין ובשתי כיתי עדות המכחישות זו את זו וצ"ע:

ונראה ליישב ע"פ הירושלמי בפ' האשה רבה ה"ד הובא בש"ך יו"ד סי' קכ"ז ס"ק י"ד וז"ל שם, שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה ר' יונה מדמה לה לחלבים אלו שנים אומרים אכל חלב ושנים אומרים לא אכל מביא אשם תלוי מספק והכא יתן גט מספק, א"ל ר' יוסי לא תדמוניה לחלבים שכן אפי' אמר לבי נוקרני [פי' נוקפני] מביא אשם תלוי עכ"ל, והירושלמי צריך ביאור דמה דמיון חלבים לאשה הרי האשה יש לה חזקת פנויה משא"כ חלבים, ונראה דהירושלמי מפלפל בספיקא דש"ס דילן ביבמות (דף ל"א) אי תרי ותרי ספק דאורייתא ולא אוקמה אחזקה או מה"ת אוקמה אחזקה, ור' יונה הוכיח דב' וב' לא מהני חזקת פנויה וה"ה כל חזקה מהא דמביא א"ת בב' וב' ולא אוקמינה אחזקת פטור, ור' יוסי השיב דשאני א"ת דאפי' אין שם עדים כלל רק הוא

בעצמו מסופק ולבו נוקפו אם אכל חלב אם לא נמי מביא אשם תלוי, וע"ז ודאי יקשה נוקים גברא בחזקת פטור שהרי גם תרי ותרי אין כאן, אע"כ דגזה"כ הוא דגבי אשם תלוי אין מועיל חזקה ובא אפי' על נקיפת הלב בעלמא לכפר על הפגם דספק שוגג, וא"כ התוס' בקושיתם שהקשו דלבטיל הפרוטה ברוב שפיר הקשו דכיון דבטל ברוב א"כ אין כאן פגם דספק שוגג כלל ולמה מביא אשם תלוי לר"ע כשהוציא הראשונה, אבל בתירוצם שתירצו דמיירי שהיה רק חדא בכיס דכבר לא שייך בטול שוב יכול להביא אשם תלוי אף שיש להפרוטה חזקת היתר כבירושלמי הנ"ל דא"ת מביא גם על נקיפת הלב, וכבר כתב הרב תפארת ישראל בהגהותיו על קונטרס ביה"ס להפלתי אות ג' דבדברי הירושלמי האלה כבר מיושב הרמב"ם דפסק דספק דאורייתא מה"ת לקולא, והקשו עליו דא"כ איך מביאין על ספק חלב אשם תלוי ופלפלו כידוע, וע"פ הירושלמי הזה בפשטות לא קשה מידי דאשם תלוי שאני שאפי' אמר לבי נוקרני וכו' שבא לכפר על פגם השוגג ספק:

ובקונטרס תוספת שביעית שבסוף ספר בציר אליעזר העיר דלכאורה מהש"ס דידן בחולין (דף מ"ג ע"ב) דאמר עולא ישב לו קוץ בושט אין חוששין שמא הבריא, ופריך הש"ס מ"ש מב' חתיכות אחד חלב ואחד שומן ומשני התם אתחזק איסורא עכ"ל הגמ', ולהסבר הירושלמי הרי קושית הגמ' מעיקרא לקמ"ד דשאני אשם תלוי הבא אפי' על ניקור הלב משא"כ עולא דמיירי באיסור לאו דנבלה או טרפה, ומוכח לכאורה מכאן דש"ס דילן פליג בזה על הירושלמי, והאריך בזה וסיים וז"ל י"ל דלא קשה מידי די"ל דהש"ס דחולין שם לא פריך דוקא מאשם תלוי אלא ממעשים בכל יום פריך בספק איסור דאקבע איסורא בב' חתיכות אסרינן לאוכלו מה"ת לכו"ע וה"ה בכל ספק איסור דאקבע כמו ב' חתיכות ואיך אמר עולא דאין חוששין שמא הבריא ורש"י שכתב שם דהא מביא אשם תלוי אין כונתו דפריך דוקא מאשם תלוין אלא ר"ל דכיון דמביא א"ח מכ"ש דיהיה אסור עכ"פ לכתחילה משום ספק, וה"ה דהוה מצי פריך בפשיטות דהא קיי"ל ספק איסורא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן עכ"פ לכו"ע, ואיך אמר עולא דלא חיישינן כלל לשמא הבריא ומותרת באכילה לכתחילה, רק פריך מאשם תלוי לפי דבא"ת מפורש להדיא במשנה דכריתות בספק חלב ושומן דמביא אשם תלוי, וכן משמע לכאורה מלשון התוס' שם ד"ה שאני שכתבו וז"ל, ובחתיכה אחת ספק חלב ספק שומן אע"ג דלא אתחזק איסורא לא אתחזק נמי התירא אבל הכא מעיקרא היתה בחזקת כשרה עכ"ל, ואם קושית הש"ס היא דוקא מא"ת מה זה קושיא מחתיכה אחת הא קיי"ל דלענין א"ת בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות ושפיר תירץ הש"ס אליבא דעולא דס"ל כדקיי"ל

להלכה, ואין לומר דכונת התוס' לתרץ עכ"פ אפי' למ"ד דלא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות דא"כ הו"ל להתוס' לפרש כן ולומר אפי' למ"ד דבחתיכה אחת סגי לא"ת מ"מ לא אתחזק היתר, ולמה זה כתבו סתמא ובחתיכה אחת וכו' כאלו היה זה דין מוסכם אליבא דכו"ע, אע"כ דהתוס' מפרשי דהש"ס לא מא"ת קפריך רק ממעשים בכל יום דספק אסור עכ"פ באכילה, ומשו"ה העירו בצדק מחתיכה אחת דספק אסור באכילה עכ"פ מדרבנן לכו"ע, וא"כ שפיר י"ל דגם ש"ס דילן ס"ל סברת הירושלמי דאשם תלוי שאני שאפי' הוא עצמו מסופק ואומר לבי נוקפי אם אכלתי חלב מביא אשם תלוי עכת"ד, ואחר כל אלה הרי שפיר כתבו התוס' במעילה דבליכא אלא חד בכיס כיון דאלו הוה נהנה משניהם הוה חייב אשם מעילות ודאי דהרי בחד בחד ליכא בטול, לכן כשהוציא הראשונה ס"ל לר"ע דמביא אשם תלוי אספק שגגתו, אבל לוא היו שלשה פרוטות בכיס דשייך בטול ברוב הרי אפי' אם הוציא כל הג' פרוטות ביחד בפעם אחד ונהנה מכולן כאחת היה ג"כ פטור מאשם ודאי, א"כ כשהוציא הראשונה אמאי מביא אשם תלוי הא אין כאן שום ספק שגגת איסור וליכא נקיפת הלב כלל כיון דכבר נתבטלה פרוטה של הקדש ולענ"ד הדברים נכונים בעזהשי"ת, [ועיין בדברינו לקמן פרק כ"ח משכ"כ בענין זה שנית אחרי שהגיע לידי ספר שאילת שלום, כי בעת כתבי פרק הנוכחי לא היה הספר ההוא במחיצתי]:

פרק כז

עוד תירצו התוס' באחרית דבריהם במעילה שם וז"ל, אי נמי מטבע חשיב ולא בטול עכ"ל, ומשמע ומוכח מדבריהם דס"ל דדברים החשובים מה"ת לא בטיל, דאל"כ כמו שלא הסתפקו התוס' בעצמן לומר דמטעם דשיל"מ לא בטיל משום דדשיל"מ דלא בטיל הוא רק מדרבנן ואיך יביא קרבן דהוה מה"ת חולין לעזרה כיון דמה"ת אין כאן קודש ולא מעל, ה"נ יקשה גם מטעם דבר חשוב אם לא בטיל רק מדרבנן איך יביא קרבן מעילה וע"כ דס"ל דדבר חשוב מדאורייתא לא בטיל, וע"ז תמהו כל האחרונים ובראשם הרב ברכת הזבח וזה לשונו, ולא הבינותי דבריהם דהרי הא דדבר חשוב לא בטיל ברובא אפי' באלף הוא ג"כ מדבריהם וכו' כמבואר בפ' הערל דמדאורייתא חד בתרי בטיל כל האיסורים ביבש אפי' דבר חשוב, וכך מבואר בפוסקים ובטור יו"ד סי' צ"ט וסי' ק' וכן כתבו להדיא התוס' בזבחים (דף ע"ג ע"ב) ד"ה אלא אמר רבא וכו' ע"ש ועיין בתוס' בב"מ (דף ז' ע"ב) ד"ה קפץ וכו' וצ"ע עכ"ל הבה"ז:

ובודאי דכן הוא דכל דבר שאין לו שיעור להתבטל הוא רק מדרבנן, אבל מה"ת אין לך דבר שלא יתבטל ביבש ביבש ברוב ולח בלח בששים, ואפרטם בזה כאשר תמצא ידי איה"ש אולי יהיה מזה תועלת להמעיין הישר:

א

בריה, בריה דקיי"ל דלא בטיל הוא רק מדרבנן, שכן כתב הרשב"א בתורת הבית שער ראשון בשם הרמב"ן. וכן כתב הר"ן בפרק גיד הנשה סמוך לסוף הפרק ד"ה גרסינן בגמרא עלה דהך מתניתין עיי"ש, וכ"כ הרא"ש בפ' גיה"נ סי' ל"ה, וכן כתב הרשב"א בתשובה סי' רע"א, וכן נראה מהרמב"ם בפרק ט"ז מה' מאכלות אסורות, וכ"כ התוס' בכמה דוכתי, ואמת שמדברי התוס' בב"מ (דף ו' ע"ב) ד"ה קפץ לא משמע כן וגם התוס' בע"ז דף מ' ע"א נראה דס"ל דבריה מה"ת לא בטלה ועיין בפמ"ג ליו"ד סי' פ"ג בשפ"ד ס"ק כ"ג אבל דבריהם בזה באמת צע"ג, ועיין בהגהות רצה"ח שם:

ב

בעלי חיים וה"ה אדם שנתערב באנשים לא בטלי מדרבנן. כן מבואר בהנ"ל באות הקודם, דלא כיש אחרונים שרצו לומר דאדם באדם אף מדרבנן בטילי דאין דבריהם נראים כמו שהאריך החקרי לב חיו"ד סי' פ"ט ע"ש:

ג

מחובר לקרקע לא בטיל כידוע מרש"י בגיטין (דף נ"ד ע"ב) גבי נטיעות וכ"כ הראב"ד בתומת ישרים סי' רל"ט וכ"כ הגהות מרדכי פ"ק דקדושין, והפר"ח בנימוקיו לגיטין כתב דלהרמב"ם מחובר לא חשיב ובטיל שפיר, ואולם עיין מה שכתבתי בזה לעיל ח"א פרק ח' בעזה"ש, ועיין בפרמ"ג לאו"ח סי' תס"א במשבצות סק"ד וביו"ד סי' ק"י בשפ"ד ס"ק י"ד, ואם מחובר חשוב ולא בטיל מכ"ש קרקע גופא בקרקע ודאי דלא בטיל, אבל מבואר דכ"ז הוא מדרבנן, אבל מה"ת אפי' קרקע בקרקע חד בתרי בטיל, וכאן אין להאריך יותר בזה:

ד

חתיכה הראויה להתכבד ק דבר שבמנין וכן כל דבר דלא בטיל מחמת חשיבותו, הוא רק מדרבנן ומה"ת כולם בטלים ברוב, וכ"כ הרב ארעא דרבנן באות רל"א והביא הרמב"ם פט"ז מה' מאכלות אסורות הלכה ט' ושכ"כ הארוך כלל כ"ה, וכ"כ הרב פחד יצחק הובא דבריו בעיקרי הד"ט ליו"ד סי' י"א אות ו' ע"ש:

ה

דבר המעמיד דאפי' באלף לא בטיל, הביא המג"א סי' תמ"ב סק"ט בשם או"ה דמה"ת בטיל ברוב רק מדרבנן לא בטיל, וכ"כ הפר"ח ליו"ד סי' ק' סק"ג, ומש"כ המג"א שם

דמדברי הטור משמע דס"ל שהוא מה"ת כתבו האחרונים שאינו מוכרח, והרב בית מאיר לאו"ח שם האריך בזה ומסקנתו נראה ג"כ דרק מדרבנן לא בטיל לכו"ע אפי' למ"ד טעכע"כ דאורייתא ע"ש:

ו

מילתא דעבידא לטעמא דלא בטיל, הנה הפר"ח ביו"ד סי' ק' ס"ק ג' כתב דהוא מדרבנן ומה"ת בטיל כיון שיש יותר מששים, אבל בסי' צ"ח ס"ק כ"ה כתב דמה"ת לא בטיל לפ"מ דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא, והרב בית מאיר לאו"ח סי' תמ"ב כתב דמגמרא דחולין (דף ו') מוכח דהוה מדרבנן כדכתב האו"ה שהרי בנדה (דף מ"ז) איתא עיסה שנדמעה או שנתחמצה בשאור של תרומה חייבת בחלה דברי ר"מ ור"י משום דחלה בזמה"ז דאורייתא ודימוע דרבנן ולא אתי דימוע דרבנן ומפקע חיוב חלה דאורייתא, והרי עיסה שנתחמצה דהחימוץ לטעמא עבידא כבחולין שם ומ"מ אמרינן דהדימוע הוא רק דרבנן, והסבר הדבר דמה"ת בטיל אע"פ דטעם כעיקר דאורייתא כתב הפמ"ג בשער התערובות דכל למעלה מששים הוה טעם קלוש, ויש אחרונים שלא נחה דעתם בזה לפי שיש דברים שהחוש מעיד דיש טעם גמור אף למעלה מששים, אכן האבן העוזר באו"ח סי' תמ"ז כתב וז"ל, ונ"ל הטעם דהא טעם כעיקר לא ידעינן רק דילפינן מגיעולי מדין והתם ע"כ אין בו ששים דאין לך כלי שיהא מה שבו ששים נגד הכלי, וא"כ בגיעולי מדין לא היה ששים בזה דוקא אסור טכ"ע אכל כל שיש בו ששים שנקלש טעם האיסור שרי מדאורייתא עכ"ל:

ז

דבשיל"מ דלא בטיל נתבאר כבר בדברינו לעיל פרק כ"ד דלכו"ע הוא רק מדרבנן **סוף** דבר דהתוס' בזבחים (דף ע"ג ע"ב) ד"ה אלא אמר רבא משום קבוע כתבו וז"ל, דכל דבר מדאורייתא ברובא בטיל כיון דלא ידיע ואפי' ששה דברים מאחר שנתערב ולא ידיע עכ"ל, וכן כתב הרשב"א בהרבה מקומות והר"ן והרא"ש, וכ"כ הרמב"ם כמו שציינתי לע"ל אות א', ועכ"פ דברים דלא בטילי מטעם חשיבות לא מצינו כמעט מי שיאמר דהוא מדאורייתא, וא"כ אין ספק בדבר דגם מטבע דלא בטלה מטעם חשיבות הוא ג"כ רק מדרבנן ומדאורייתא שפיר בטלה, ולפי"ז מש"כ התוס' שם במעילה דמשו"ה לא בטלה פרוטה של הקדש בתוך הכיס משום דמטבע חשוב ולא בטיל תמוה, דכיון דדאורייתא שפיר בטילה איך יוכל להביא קרבן מעילה כשהוציא הראשונה הרי הוה חולין בעזרה כמשה"ק הבה"ז:

פרק כח

עיין שנית במה שכתבתי על אודות תירוץ התוס' הראשון במעילה שתירצו דמיירי דליכא אלא חד בכיס ומשו"ה לא בטלה פרוטה של הקדש דחד בחד לא בטיל, בפרק כ"ו מספרי זה, דשם הקשיתי על תירוץ זה דמ"מ איך יביא לר"ע אשם תלוי כשהוציא את הראשונה בבבא דפרוטה בכיס זה הקדש ואמאי לא נוקי אותה על חזקת חולין והארכתי בזה ועיי"ש מה שתירצתי, ועתה הגיע לידי ספר שאילת שלום להרב הגאון ר' שלום דוד ראבינאוויץ שליט"א וראיתי שגם הוא דיבר בזה, וע"כ הנר מביא דבריו בפרק זה אע"פ שלפי הסדר היה ראוי כי פרק זה יבוא קודם פרק כ"ז הקודם באשר פרק זה הוא ע"ד התירוץ הראשון של התוס' ופרק כ"ז בו דברנו כבר על אודות תירוץ השני, ואחר פרק זה נשוב בישע ה' לתירוץ השני של התוס' שכבר החילותי לדבר בו בפרק כ"ז:

ואלה הם דבריו אחר שהקדים להביא ראיות דאפי' חד בחד נמי מוקמינן אחזקה מהתוס' בחולין (דף יו"ד ע"ב) והתוס' בפסחים (דף יו"ד) שכתבו דבשני שבילין הא דבבאו לשאול בבת אחת שניהם טמאים הוא רק מדרבנן, הקשה מהתוס' דמעילה דאיך יתחייב אשם תלוי לר"ע הא מתחילה היו כ' הפרוטות חולין וא"כ לוקמינה לכל פרוטה אחזקת חולין דידה כמו שהקשינו לעיל ואלה הם תוכן דבריו:

דהנה בתוס' חולין (דף יו"ד ע"ב) ד"ה ודילמא תמהו אי, ילפינן מנגע דאוקי אחזקה תינח היכא דליכא ריעותא, אבל היכא דאיכא ריעותא כגון סכין שנמצאת פגומה ואחד משנים שנטמא ודאי ברה"ר דמטהרינן שניהם מחזקה, מנלן דאזלינן בתר חזקה כה"ג, וי"ל דה"נ יש ריעותא גדולה דאע"ג דאשתכח שחסר הנגע לאחר שבעה וכו', וקשיא לי הא תינח ריעותא דסכין שנמצא פגומה לאחר שחיטה שפיר ילפינן מנגע דהוה נמי בכה"ג שנמצא הנגע חסר לאחר שבעה, אבל ריעותא דאחד משנים שנטמא דמטהרינן את שניהם איך נילף מנגע הא התם לא מיירי בכה"ג, דבחזקה דסכין ודנגע שהיה שלם מקודם אמרינן השתא הוא דאיתרע ואפשר דבאמת הוא כן, אבל אחד משנים שנטמא וראי איך נימא חזקה על שניהם שלא נטמאו דבר שאי אפשר להיות באמת דאחד ודאי הוא טמא, והרי התוס' בפסחים כתבו דמה"ת גם בבאו שניהם לשאול כבת אחת נמי שניהם טהורים,, וזה לא יתכן דשניהם יהיו טהורים ולא דמי לנגע:

ולכן נלענ"ד ברור דמש"כ התוס' בפסחים דמה"ת גם בבאו לשאול בבת אחת מטהרינן לשניהם מטעם חזקה, חזקה זו אינו דומה לכל חזקות שבש"ס שהם בגדר בירור ומוציא מתורת ספק לודאי, אבל הכא הוא להיפך שאינו מברר הספק אלא אדרבה שמכניסו לספק, וכונת תוס' היא רק כלפי הא דאמרינן דבחתיכה אחת מב' חתיכות דספק גרוע

הוא ולא נחשב לספק כלל, והא ראיה דאפי' להרמב"ם דספק דאורייתא מה"ת לקולא מ"מ בחתיכה אחת מב' חתיכות מודה דחייב אשם תלוי דאיקבע איסורא, ור"ל דכאן נקבע איסור ודאי באחת מהחתיכות מטעם מאי חזית הלכך שניהם אסורים מתורת ודאי, ועיין לשון הש"ך ביו"ד סי' קי"א סק"ד ודו"ק, ולפי"ז זכינו לדין דהא דקיי"ל ספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור הנ"מ בספק גמור כגון היכא דלא אקבע איסורא, אבל בחתיכה אחת מב' חתיכות דנחשב כל אחת כגופו של איסור ודאי אפי' ברה"ר ספיקו טמא דהא אין כאן ספק כלל, אך נראה דהא דחתיכה אחת מב' חתיכות איקרי אקבע איסורא הנ"מ בחלב ושומן דליכא חזקת היתר כלל, דכמו דלחתיכת השומן יש חזקת היתר כן לחתיכה דאיסור יש חזקת איסור, וכיון דשקולין הן מונח איסור ודאי על שניהם כדאמרן, אבל כשהאיסור נולד בתערובות י"ל דלא דיינינן בהו דינא דחתיכה אחת מכ' חתיכות וכהא"ג לא נחשוב אותן כגופו של איסור רק דין ספק בעלמא וממילא דבטומאה ברה"ר ספיקו טהור, ולפי"ז הא דחידשו התוס' דמה"ת. אף בבאו לשאול בבת אחת נמי מוקמי' להו אחזקתם דטהורין, היינו משום דהתם מיירי בטומאה ברה"ר דסגי בספק לטהר, אלא דלולא החזקה לא הוה ספק כלל כיון דבאו לשאול בב"א כל אחד נחשב לודאי איסור מטעם מאי חזית וכו', ולא הוה מטהרינן אף ברה"ר, לזה כתבו התוס' כיון דכל אחר יש לו חזקת טהרה שוב לא דיינין ביה כגופו של איסור אלא כספק בעלמא לטהר ברה"ר דסגי בספק, אבל בעלמא היכא דבעינן בירור מודו התוס' דחזקה כהאי לאו כלום הוא דהא אי אפשר להיות בירור על שניהם, וא"כ מיושב מה שתמהנו לעיל איך שייך חזקה על שניהם שלא נטמאו והרי אחד ודאי נטמא, ולפי מה שכתבנו י"ל נהי דבירור על שניהם אי אפשר להיות, מ"מ ספק על שניהם ודאי הא אפשר ויתכן להיות והך חזקה מועיל לכל אחד שיכנוס בגדר הספק, ובזה מובן כונת התוס' בחולין הנ"ל דמאחר דחזינן דחזקה דאיתרע מילתא היא ומהני אף לברר הספק, א"כ מכ"ש דמועיל בספק טומאה ברה"ר להכניסו בספק דהא עכ"פ ספק על שניהם הרי אפשר שפיר להיות:

ובסברא זו יש ליישב מה ששמעתי מקשים בפלוגתא דר"ה ור"ח בב"ב (דף ל"א) בשתי כתי עדים המכחישין זא"ז דר"ח אמר בהדי סהדי שקרי למה לי, מאי שנא מב' שבילין דאם באו לשאול זא"ז לכו"ע שניהם טהורין דכל חד מוקמיניה אחזקתו, וה"נ כל כת בפ"ע למה לא מוקמינן בחזקת כשרות, ולפי ענ"ד נראה דלא קשה מידי דהתם בשני שבילין המעשה לא היה בבי"ד ואימתי נעשה הספק לבי"ד כשבאו לשאול, משו"ה תלוי הדבר באיזה אופן היה השאלה אם בבת אחת או בזה אחר זה, אבל הכא שהכחישו את עצמן בבי"ד גופא ותיכף נפל לבי"ד הספק על גופן של עדים דחד כת ודאי שקרנים הם,

וא"כ לעולם כבאו בבת אחת דמי ונעשו שניהם פסולין ולא מהני שוב מה שיבואו אח"כ להעיד כל כת בפני עצמה, אבל רב הונא סובר שאין בי"ד דנין רק על המעשה שהעידו, ובשעת ההכחשה אין להם עסק עם גופן של העדים ולא נעשו פסולין בשעה זו כיון שלא היה אז השאלה עליהם, משו"ה כשבאו אח"כ כל כת בפ"ע מוקמינן כל חד אחזקת כשרות אלא דקשה אכתי לפי מש"כ התוס' בפסחים (דף יו"ד) דבשני שבילין אפי' באו לשאול בב"א נמי מה"ת שניהם טהורין דמוקמינן אותם אחזקתם, א"כ לר"ח אף דחשיב לשני כתי העדים כבאו לשאול בב"א מ"מ קשה למה לא מוקמינן אותן אחזקתייהו כמו בב' שבילין, ואין לומר דלר"ח באמת נמי אינן פסולין רק מדרבנן דהא בתוס' שם הקשו וז"ל, תימה דהכא אמרינן דרבא כר"ח והא רבא ס"ל דעד זומם מכאן ולהבא נפסל מ"ט עד זומם חידוש הוא וכו' וכיון דלר"ח בהכחשה נמי שניהם פסולין וא"כ אין חידוש מה שהמוזמים נפסלים אלא במה שהמזימים כשרין וכו' עכ"ד, ואם איתא דלר"ח רק מדרבנן המוכחשים פסולין א"כ שפיר הוה חידוש מה שהמוזמים פסולין מה"ת, אלא ע"כ דלר"ח המוכחשים מה"ת פסולין וקשה אמאי לא נוקים אותם אחזקתייהו דהא לדברי התוס' בפסחים אף בב"א מוקמינן להו מה"ת אחזקתם, אבל לפ"מ שביארנו דכונת התוס' שם בפסחים הא דמוקמינן בבאו לשאול בב"א אחזקתייהו, הוא רק לעשותם ספק, ואינו מועיל רק לענין דין טומאה ברה"ר דסגי בספק ג"כ לטהר, לפי"ז שפיר ניחא הא דלר"ח שני הכיתות עדים פסולים, לא מתורת ודאי אבל מתורת ספק עכ"פ כמש"כ התוס' בב"ק (דף ע"ב) וכ"כ הרשב"ם בב"ב שם דלר"ח פסולין רק להוציא ממון על פיהם ע"ש, וא"כ באמת י"ל דטעמא דר"ח הוא משום דהוה כבאו לשאול בב"א כמו שביארנו, ואע"ג דבב"א נמי מוקמינן אחזקתם להתוס' בפסחים עכ"פ מידי ספק לא נפקו ופסולים מספק להוציא ממון ע"פ וזה ברור:

ומעתה לפי היסוד הזה מיושב היטב שאין עוד סתירה מהתוס' דמעילה דלמה לא נוקמה לפרוטה הראשונה שהוציא אחזקתה דחולין, דכבר מוסכם מכל הראשונים והאחרונים בפלוגתא דהרמב"ם והרשב"א בספק דאורייתא אם מה"ת לחומרא או לקולא תליא בפלוגתא דתנאי אי בעינן לאשם תלוי חתיכה אחת מב' חתיכות, דלמ"ד דסגי בחתיכה אחת ספק דאורייתא מה"ת לחומרא, ומ"ד דבעינן חתיכה אחת מב' חתיכות ס"ל ספק דאורייתא מה"ת לקולא, ולפי"ז שפיר כתבו התוס' במעילה דבחד בחד חייב אשם תלוי לר"ע כיון שהוציא את הראשונה, ואין להקשות לוקמה לפרוטה שהוציא אחזקתה דחולין זה אינו דכיון דתערובות חד בחד הוא הוה כחתיכה אחת מב' חתיכות וכבר ביארנו דמש"כ התוס' בפסחים דבבת אחת נמי מה"ת מוקמינן אחזקה היינו רק

לעשותן ספק וכל זה מהני במקום דסגי בספק כגון לענין טומאה ברה"ר הוא דמועיל הך חזקה, ואה"נ הכא לענין אשם תלוי להרמב"ם ולמאן דבעי חתיכה אחת מב' חתיכות הוה מהני הך חזקה לעשותו ספק איסור לחוד ושוב אינו חייב אשם תלוי דספק כזה מותר מה"ת לדידהו, אבל ר"ע לשיטתיה דאף בחתיכה אחת מחויב אשם תלוי, כמש"כ התוס' בסוכה, (דף ו') ד"ה ור"ש ובסנהדרין (דף ד') ד"ה יש אם ובנדה (דף ט"ו) ע"ש, וא"כ הרי ס"ל דספק מה"ת מדאורייתא לחומרא, שוב לא מהני לאוקמה אחזקה כזו שהוא איסור בבת אחת שהרי החזקה כאן אינה בגדר בירור דהא אי אפשר להיות בירור היתר על שניהם, אלא דהחזקה עושה אותה לספק, ולר"ע מחייב אשם תלוי על ספק גרידא גם בלא אקבע איסורא ודו"ק עכת"ד ודו"ק:

ואם כי הדברים נחמדים מ"מ יש להעיר בהם הרבה ואין אני רוצה לצאת הרבה מעניני התוס' דמעילה אשר אני עסוק בו בזה, וגם הרבה הערות יבין המעיין בעצמו אחרי שראה מה שכתבתי לעיל פרק כ"ו בזה, ויש לעיין גם לענין ספק בן ט' לראשון ובן שבעה לאחרון לענין אשם תלוי דשם ליכא חזקה אבל אין להאריך כאמור, מ"מ הנני רואה נכון להביא כאן לשון הגהות מרדכי ריש בב"מ לענין חנוני ופועלים דשניהם נשבעין לבעה"ב ונוטלין כרבנן דבן ננס וז"ל שם, ותמיה אני הואיל ואיכא ודאי שבועת שוא היכא משבעינן ליה וכו', ובפ"ק דפסחים גבי שני שבילין א"ר ואיתימא ריו"ח בב"א ד"ה טמאין אלמא אע"ג דחד מינייהו ודאי טהור הואיל ובאין לשאול בב"א מטמאינן לתרווייהו אע"ג דכל אחת יש לה חזקת טהרה, ה"נ הואיל ובודאי חד נשבע לשקר היה לנו לפסול שניהם וכו' ונראה בעיני דה"נ אין להשביע שניהם בב"א אפי' לרבנן אבל בזא"ז קאמרי רבנן דנשבעין וה"נ אמרינן גבי שבילין בזה א"ז טהורין ובן ננס סבר דהתם טהורין דאוקי כל חד אחזקתיה אבל גבי שבועה משום חילול ה' אין נשבעין אפי' זא"ז מדרבנן וגובין בלא שבועה הואיל ומדאורייתא יכולין לשבע וכו' עכ"ל, ומכאן יש להעיר הרבה בדברי השאילת שלום אבל עת לקצר:

אמנם איתא בירושלמי נזיר (פ"ח ה"א) ולא סוף דבר כשאמר להם אחד ראיתי אחד מכם שנטמא ואיני יודע איזה מכם, אלא אפי' אמר ראיתי אחד מכם שנזר ואיני יודע איזה מכם שניהם נוהגין נזירות על פיו עכ"ל הירושלמי, וקשה אמאי נוהגין שניהם נזירות על פיו הוה לן לאוקמי כל חד אחזקה ולא ינהגו נזירות גם שניהם, ולכאורה יהיה מוכח מזה כהרב שאילת שלום, אכן י"ל דכונת הירושלמי הוא רק דמחויבים שניהם לנהוג נזירות מדרבנן עכ"פ כיון דהוה נזירות גם דשיל"מ ע"י שאלה וספיקו אסור משו"ה, אבל

מ"מ רהיטא דלשנא דהירושלמי לא משמע כן ויש להאריך בזה ולומר דהבבלי פליג בזה על הירושלמי ועיין בזה בספר זכרון יונתן סי' ו' אות מ"ג ודו"ק:

פרק כט

נשוב בזה לתירוץ התוס' השני שכתבו דמטבע חשוב ולא בטיל, וכבר כתבתי בפרק כ"ז שבצדק תמהו עליהם הגאונים שהרי הא דדבר חשוב לא בטיל הוא רק מדרבנן וביארתי שם הדבר כראוי, אולם ראיתי לרבינו הגאון שאילת יעב"ץ סי' קנ"ח בחלק א' כתב בזה ענין מתמיה והנני מעתיק דבריו וזה לשונו. הן אמת שרוב הפוסקים הסכימו כן דדבר חשוב דלא בטיל הוא מדרבנן מ"מ לדעתי אינו דברי הכל ותנאי שקלת מעלמא, ואומר אני דלר"ע דאליביה הקשו התוס' קושיתם י"ל דס"ל דבר חשוב איסורו מה"ת, ואומר אני דתנאי ואמוראי פליגי בהא, אמוראי הלא המה ריו"ח ור"ל דפליגי בזבחים ובפרק הערל אי את שדרכו למנות או כל שדרכו למנות דבלא ספק בסברא פליגי, ואומר אני דפליגי בהא, דמ"ד את שדרכו למנות סבר דדבר חשוב שאינו בטל אין זה רק מדרבנן ולהכי מסתייה לאחמורי באת שדרכו למנות לעולם, ומ"ד כל שדרכו למנות סבר דדבר חשוב מדאורייתא לא בטיל, ומשו"ה צריך להחמיר בה טפי והיינו נמי טעמא דר"י דס"ל דדבר חשוב אפי' בדרבנן לא בטיל משום דס"ל דעיקר דבר חשוב דלא בטיל הוא מה"ת:

ואם תשאל מאין הרגלים לדבר לומר שהוא מה"ת אשיבך שממקום שאתה למד בכל מקום בטול ברוב דהיינו מקרא אחרי רבים להטות, משם גופא נלמוד דדבר חשוב לא בטיל ברוב דהיינו מרישא דהאי קרא, דכתיב לא תענה על ריב לנטות וגו' ודרשינן מיניה בפרק אחד דיני ממונות שבדיני נפשות מתחילין מן הצד דקרי ביה לא תענה על רב, ופשטיה דקרא בהכי מיירי על כרחן דזמנין לא אזלינן בתר רובא כגון בדיני נפשות, שאע"פ שבכל מקום דעת היחיד בטילה מ"מ נתנה התורה חשיבות לפעמים לדעת הגדול שאינה מקבלת בטול, ואף דלכאורה משמע שם שזהו דוקא לכתחילה אבל דיעבד אם יאמר הגדול דעתו בתחילה אינה מתקיימת כי אם בהסכמת הרוב, מ"מ די לנו שהזהירה תורה שלא לחלוק על דעת הגדול והחשוב שלא תבוטל ברוב, ואם עברו ע"ז היינו פלוגתא דאביי ורבא בתמורה בכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני אי לא, עכ"פ מכאן למדנו בנין אב לכל המקומות שלא אמרה תורה לבטל ברוב שום דבר חשוב, ונ"ל שהיא ראיה מפורשת מה"ת אע"פ שהיא מחודשת וכמדומה שלא קידמני אדם בזה אולי מקום הניחו לי מן השמים, ולפי"ז היינו נמי פלוגתא דר"ע ורבנן במס' ערלה בקידוש דר"ע מוסיף אף ככרות של בעה"ב משום דאיהו ס"ל דדבר חשוב לא בטיל מה"ת ואזיל בה לחומרא, א"כ ש"מ דר"ע ס"ל דדבר חשוב איסורו מה"ת ואזיל

לשיטתיה בספק מעילה דמשו"ה לא בטיל פרוטה של הקדש, ותירוץ השני של התוס' אמיתי, והשתא א"ש דלא תקשה על התוס' מדידהו אדידהו דהא שמעינן להו איפכא בפרק הזהב (דף נ"ג) ובכמה דוכתא כמו שנתקשו בזה האחרונים והרב פר"ח, ולדידי ניחא ולא קשה מידי דאינו מוכרח מזה דדבר חשוב ס"ל להתוס' דמה"ת לא בטיל לדינא, אלא דאליבא דר"ע שפיר תירצו דר"ע ס"ל דדבר חשוב מה"ת לא בטיל ואנן באמת לא קיי"ל כוותיה בהא אף אליבייהו דהתוס' ובזה א"ש הכל:

אלא דאכתי קשה לי דהא הרמב"ם פסק שם כוותיה דר"ע ויש מהפוסקים שפסקו ג"כ כר"מ דכל שדרכו למנות, אך אדרבה א"כ גם פסק הלכה נמי מסייע דמה"ת דבר חשוב לא בטיל, דאל"כ תמה על עצמך שפסקו כר"ע וכר"י והיכן מצינו כיוצא בזה להחמיר במחלוקת של דבריהם, ועוד משנה מפורשת מסייע לן ההיא דתנן פ"ט דבכורות קפץ אחד מן המנויים לתוכן כולן פטורין, שהניחו התוס' בתימה פ"ק דב"מ למה לא יבטל הקופץ ברוב והניחו בתימה, ולדידן לא קשה מידי והיא ראיה שאין עליה תשובה שכל דבר חשוב אינו בטיל מה"ת ודאי ואלים טובא דאפי' לקולא אזלינן בתריה, ברם הא דמקשה הפר"ח והביא טובא מרבוותא דסברי דאיסור דבר חשוב הוא מדרבנן וכייל נמי להרמב"ם והר"ש בהדייהו, רבותא היא למיחשב גברי רברבי בקושטא אמינא דתיובתא לא חזינא לא מדברי הרמב"ם בה' מאכלות אסורות ולא ממש"כ הר"ש במסכת ביכורים, דמדברי הרמב"ם ודאי לא משמע מידי דאע"ג דקרי להו לאיסורים הללו מדבריהם לא ס"ל מ"מ דהוו מדרבנן, וכן מש"כ ברישׁ פרק ט"ו דטעמו ולא ממשו אסור מדברי סופרים וכתב הכ"מ דקם ליה בשיטת רש"י, ולא היא אלא בשיטת ר"ת אמרה אלא דאיהו קרי לכל דברי הללמ"מ ולכל הבא בי"ג מידות דברי סופרים כידוע ועם כל זה לא נשתנה דינם מדברי תורה, א"כ ה"ה לשיעורין הללו ולענין דבר שבמנין וכיוצא דברי סופרים הן וכדברי תורה דמו, וה"נ מהר"ש לא תידוק מידי דאיהו בשיעורי מאה ומאתים מיירי משא"כ בדבר חשוב לא שמעינן ליה לגמרי, וכן יש לפקפק עוד במה שכתב שם עוד בשם פוסקים אחרים:

איברא מההיא דהניזקין (דף נ"ד) דאקשינן לר"י גבי נתפצעו האגוזים וכו' דקניס שוגג אטו מזיד, והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטיל ורבנן הוא דגזור ש"מ דאגוזי פרך בטלין מה"ת, ואע"ג דקיי"ל לר"י פ"ק דביצה דמחמיר בדבר שבמנין טפי מכו"ע, וכן איתא בהדיא התם דמדאורייתא אין חילוק בין דבר חשוב לשאינו חשוב דהכל בטיל מקרא דאחרי רבים להטות, זהו דקשיא לדידי לכאורה, אפ"ה לא ניחא לי לאשוויי נפשי הדרנא ואף היא לא תברא, דנ"ל אע"פ שאיני כדאי דפירש"י אינו מוכרח דאפי' לדידי שפיר

קמקשה, דהא מה"ת חד בתרי בטיל כשנתפצעו האגוזים דאזיל להו חשיבותייהו, ור"י בהכי מיירי ואקשינן שפיר דלא הו"ל לקנוס בשוגג במילי דרבנן דבטיל, אבל כל שלא נתפצעו לעולם אסורין לר"י דע"כ ס"ל דאיסור דבר חשוב הוא מה"ת כדהוכחנו לעיל שיש טעם הגון בדבר אם אמנם במחלוקת היא שנויה כנ"ל, גם יש דס"ל אין ביטול ועיין מש"כ עוד בס"ד סמך יפה לדבר זה מה"ת בלח"ש פ' יו"ד דתרומות ולכשאפנה אשנה פרק זה בעיון לעשות סמוכות לדבר זה שהוא ישר בעיני, וה' יורני דרך אמת הצעיר לימים קטן התלמידים עבד לחכמים יעב"ץ ס"ט עכ"ל, ובאשר דמשמע דהגאון הנפלא יעב"ץ ז"ל מחזיק דבריו אלה לאמיתים וטעם מניעת הבטול בדבר חשוב מה"ת משום לא תענה על רב ליתד שלא תמוט. והוא הולך בשיטה זו גם בסוף סימן קנ"ז שם עיי"ש, ובענייי כל דבריו בסי' זה נפלאים תמוהים ורחוקים במחילת כבודו הגדול, לכן אברר זה בפרק הבא:

פרק ל

מה שכתב הגאון יעב"ץ דדבר חשוב דלא בטיל הוא מקרא המפורש דלא תענה על ריב ודרשינן על רב וילפינן מזה דבדיני נפשות מתחילין מן הצד הדבר פלא, דהרי זה לשון רש"י במשנה דסנהדרין (דף ל"ב ע"א) שם ד"ה מן הצד מן הקטנים שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב על דבריו של גדול רב כתיב בלא יו"ד עכ"ל, וכלשון הזה כתב ג"כ הנימוק"י שם במשנה באלפסי, והרמב"ם בה' סנהדרין (פרק יו"ד ה"ו) כתב בזה"ל, ומפי השמועה שאין מתחילין בדיני נפשות מן הגדול שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמן כדאין לחלוק עליו עכ"ל, אף דפיהמ"ש לא פירש כן נראה שחזר בו וידוע דספרו היד עיקר, הרי לפנינו דרש"י והרמב"ם והנימוק"י מפרשים דלא בא הכתוב כלל לאסור לענות בישיבה בדין על רב, ואדרבה אסור לשתוק דהרי אם אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות נמי שומעין לו, ואפי' בדיני ממונות אמרינן בשבועות (דף. ל"א ע"א) מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' מנין שלא ישתוק תלמוד לומר מדבר שקר תרחק מנין לתלמיד שרואה את רבו טועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתירנו ואבננו משלי ת"ל מדבר שקר תרחק אלא יאמר לו מיד, הרי דעכ"פ חובה על הקטן להגיד להגדול דעתו שלא נראה לו דעת הגדול והרב, אלא דאמר קרא שיעשו בענין שלא יצטרכו לענות על רב שמא יסמכו השאר על דעתו או יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו, ואף שאסור לעשות כן מיהו בדיני נפשות למיחש מבעיא, וכ"כ להדיא הלח"מ ברמב"ם שם, ועוד דלענ"ד הנני מבין דהרמב"ם ס"ל דהא דדיני נפשות מתחילין מן הצד לאו מהאי קרא דלא תענה על רב

ילפינן לה כדאמר רב אדא בר פפא, אלא מהא דאמר רבב"ח אמר ריו"ח דכתיב ויאמר דוד לאנשיו שימו איש את חרבו וגומר ויחגרו איש את חרבו ויחגור גם דוד את חרבו דכן נראה מלשון הרמב"ם, דהרי ידוע דהרמב"ם שומר מאוד את הסדר הנכון בדבריו וכאן סדר דבריו הכי הוא, בפרק יו"ד ה"א כתב וז"ל אחד מן הדיינים וכו' אלא נטה אחר דברי חבירו הרי זה עובר בל"ת וע"ז נאמר לא תענה על ריב לנטות וכו', והפסיק בהלכה. ג' ד' וה' בדינים אחרים ובהלכה וא"ו כתב ומפי השמועה למדו שאין מתחילין בדיני נפשות מן הגדול עכ"ל, ואם איתא דגם דין זה נובע מלא תענה על רב הו"ל להסמיך דין זה להלכה א' וב' ולומר דבכלל לאו זה הוא שלא להתחיל בדיני נפשות אלא מן הצד, כמו שכתב בלשונו בהלכה ב', אלא ע"כ דס"ל לעיקר דדין זה נלמד מקרא דואמר דוד לאנשיו וגומר ולענ"ד הוא אמת בכוונת הרמב"ם אף שהלח"מ ובפי' המיוחס להרדב"ז לא פירשו כן, ועוד דכיון דכבר כתב הרמב"ם בה"א שהנוטה אחר דברי חבירו עובר בל"ת משום שנאמר לא תענה על ריב לנטות, פי' שלא ינטה אחר דברי חבירו ויסמוך עליו אלא יאמר מה שנראה לפניו ולפי דעתו, ממילא ידעינן שאסור לו לסמוך על דברי הגדול ג"כ דמה לי גדול מה לי אחר אם נוטה לדעתו וסומך עליו עובר בל"ת, אלא עצה טובה קמ"ל קרא שיתחילו מן הצד בכדי שלא יתביישו השאר לומר דעתן מבלי פנייה להסכים למה שהגדול אומר ולא יבואו לידי נסיון לעבור על ל"ת, עכ"פ כבר נפל היסוד שבנה עליו הגאון יעב"ץ ז"ל את כל בנינו שדבר חשוב לא בטיל:

מש"כ עוד להביא ראיה דדבר חשוב לא בטיל מה"ת ממשנה דקפץ אחד מהמנויים לתוכן דכולן פטורין וקשה אמאי לא יתבטל ברוב כמו שהקשו התוס' בב"מ (דף ו' ע"ב) וכתב שזהו ראיה שאין עליה תשובה, הנה כבר ידוע מה שתירץ בזה השמ"ק בשם הרא"ש דרוב נמי ספק מיקרי אלא דספק כזה לענין איסורין התורה התירה, ולכן שם בקפץ אחד מהמנויים כולן פטורין אע"פ דבטיל שפיר ברוב מה"ת שהרי התורה אמרה עשירי ודאי ולא עשירי ספק, ולשיטת הסוברים דרק היתר מבטל את האיסור אבל רוב איסור אינו מבטל מיעוטא דהיתר ונדבר בזה איהשי"ת לקמן פרק ל"ו א"כ קושיא זו דלבטיל הקופץ מעיקרא לקמ"ד:

גם מש"כ דר"ע ג"כ ס"ל דדבר חשוב לא בטיל מה"ת ור"ל דס"ל כל שדרכו למנות נמי הכי ס"ל דד"ח לא בטיל מה"ת ומשו"ה מחמרי בה, תמיהה טובא לענ"ד דהרי ר"ע פליג על ר"מ וס"ל דכל דבר שבמנין בטיל, וא"כ לפי דבריו אדרבה ע"כ ס"ל לר"ע דדבר חשוב בטיל מה"ת ועכ"פ דבר שבמנין ודאי דלר"ע בטיל מה"ת והתוס' הרי אליבא דר"ע קיימי

כאן ואיך כתבו דלדידיה מטבע חשיב ולא בטיל מה"ת ועיין ביו"ד סי' ק"י סעי' א' ובט"ז שם, וגם דבר זה די להפיל כל היסוד שבנה לבאר דברי התוס' במעילה אליבא דר"ע:

וכן מש"כ דגם הרמב"ם ס"ל דד"ח לא בטיל מה"ת והא דקרי לאיסורין הללו מדבריהם, הוא משום דקרי לכל דבר הלמד מי"ג מידות דברי סופרים, וכן החליט דהרמב"ם ס"ל כר"ת דטעם כעיקר דאורייתא והא דקרי לה מדבריהם הוא משום שבא ממדרש חכמים, כל זה אינו דאע"פ דזה אמת דהרמב"ם קרי להלמ"מ ולמדרש חז"ל מי"ג מידות דברי סופרים כמפורש בדבריו בפיהמ"ש במס' כלים (פ"י מי"ב) ועל דרך זה כתב גם במקואות (פ"ו מ"ז) ובספרו היד בהלכות טומאת מת (פ"ה ה"ד) ושם (פי"ט ה"ו) לענין טומאת אוהלים, ופלא על הש"ך ח"מ סי' ל"ג סק"א שהאריך בדעת הרמב"ם בדברים הנלמדים מי"ג מידות ולא הביא מקומות האלה שזכרנו. מ"מ רק דברי סופרים קרי להו אבל לא קרי להו מדבריהם וכל מקום שהוא אומר לשון מדבריהם הוא מדרבנן ממש כמש"כ להדיא הפרמ"ג בפתיחתו להלכות בשר בחלב,. גם טעם כעיקר כבר ידוע דהרמב"ם ס"ל שהוא מדרבנן ועיין בפרמ"ג בפתיחתו לה' תערובות חלק ב' פרק ב' עיי"ש:

דרך אגב אביא כאן דברי הרמב"ם פ"א מה' ממרים שז"ל שם, אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והן תורה שבע"פ ואחד שחידשו מפי דעתם באחת מהמידות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה הוא כך ואחד דברים שעשאום סייג לתורה וכו' כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצוה לשמוע להם והעובר על כל אחד מהן בלא תעשה פי' לאו דלא תסור עכ"ל, והדברים אצלי חדשים שיהא לאו דלא תסור בתורה שבע"פ הללמ"מ ובהדינים שנלמדו מי"ג מידות ומזה צע"ג על הש"ך יו"ד סי' רל"ט ס"ק כ' עיי"ש:

גם מש"כ הגאון יעב"ץ שאם עברו הדיינים והניחו להגדול להגיד דעתו בראשונה ולא פסקו אח"כ כדבריו, תלוי זה בפלוגתא דאביי ורבא בתמורה בכל מילתא דאמרה רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לא דהתורה אמרה לא תענה טל רב, תמוה מאוד מכמה טעמים, קץ דבר דכל התשובה הזאת היא פליאה גדולה לענ"ד והרבה ראשונים כתבו מפורש דד"ח דלא בטיל הוא מדרבנן כמש"כ לעיל פרק כ"ז בארוכה ומי מהראשונים שחולק בזה בפירוש לא מצינו עוד, לכן מי מהאחרונים שחולק ע"ז עובר על לא תענה על רב לענ"ד:

פרק לא

והרב מנחת פתים ליו"ד סי' ק"א סעי' א' כה:

ליישב דברי התוס' ע"ד החידוד ובהיות דבריו נעימים אעתיקם בזה וז"ל, ובתשובה כתבתי ליישב דברי התוס' בדרך נכון והוא, דודאי מסתבר לומר שדבר תשוב לא בטיל מה"ת דכיון דדבר חשוב הוא אינו בדין שיתבטל, אלא דאפ"ה בטיל מה"ת דהא בתערובות מין במינו הוא א"כ גם ההיתר הוא דבר חשוב, ומאי אולמא חשיבות האיסור מחשיבות ההיתר וכיון דאיכא נמי רוב בהיתר שפיר בטיל מה"ת רק רבנן גזרו דלא בטיל, ובזה נסתר נמי ראיית הגאון יעב"ץ ז"ל מהא דלא תפנה על רב דדבר חשוב לא בטיל מן התורה, דשם שאני דהוא דבר חשוב ושאר הדיינים אינם חשובין כמוהו ובכה"ג יתכן דלא בטיל מה"ת, אבל אם גם ההיתר דבר חשוב שפיר בטיל מה"ת, ולפי"ז מטבע של איסור כגון של ע"ז שנתערבה במטבעות של היתר שפיר בטיל ברוב מה"ת שהרי גם ההיתר דבר חשוב הוא כמו האיסור, אך מטבע של הקדש כיון דהפודה הקדש צריך להוסיף חומש כמבואר בכ"ד ועיין לקמן פרק מ"ו מש"כ בזה, א"כ המטבע של הקדש שוה יותר ממטבע של חולין דכוותה דהא חזינן שהתורה הקפידה שהבעלים הפודים יוסיפו חומש, וא"כ אין ההיתר דבר חשוב כמו האיסור בזה אינו בטל מה"ת מסברא וגם מקרא דלא תענה על רב ודו"ק, ואע"ג דבנדרים (דף נ"ט) מבואר דהקדש לא בטיל בחולין משום דהו"ל דשיל"מ ולא אמרינן טעם הנ"ל כיון דהפודה הקדש צריך להוסיף חומש הוה דבר חשוב, דשם לא מיירי במטבע רק בחפצים וכדומה דבהו אין אנו דנין מצד השיווי ולא מיקרי דבר חשוב משום הא דשוה יותר, אבל מטבע דתמיד הוה דבר חשוב מצד השיווי ממילא בהקדש דצריך להוסיף חומש הוא חשוב יותר ממטבע של חולין וזה נכון, ומיושב בזה מה שהעיר המל"מ בפ"ז מה' מעילה על דברי התוס' דמעילה מהא דקיי"ל דכהנים שוקלין ואע"ג דכתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל וא"כ איך קרבן ציבור נאכל, וע"כ הטעם כמש"כ רש"י ז"ל בערכין (דף ד') משום דבטילי ברוב שקלים של ציבור הרי דעכ"פ מטבע בטיל מה"ת יעוי"ש ולהנ"ל ניחא, דשם המבטל דהיינו שקלי רוב של הציבור שהם ישראלים חשובים כמו הבטל דהיינו שקלי הכהנים, דהא גם שקלי הישראלים קודש הם וכשפודן צריך להוסיף חומש, וכיון דההיתר חשוב כמו האיסור מה"ת בטיל רק מדרבנן לא בטיל ובכה"ג לא תקנו חכמים לבטל מצ"ע דאורייתא עכ"ל ודפח"ח:

מיהו לקושטא דמילתא גם זה אינו דהרי התוס' שכתבו במעילה שם דיש הוה אמינא לומר דמשו"ה לא בטילה הפרוטה משום דהוה דשיל"מ ע"י פדיון, ע"כ כונתם דאחרים פודין אותה דאי הבעלים עצמן יפדוה כיון שהן צריכין להוסיף חומש יותר משוויה הרי אין זה דבר שיל"מ, דהרי קיי"ל דכל שצריך להוציא הוצאות להיתרו אין זה דבר שיל"מ,

וכיון דצריך להוסיף חומש בפדיונה יותר על שוויה לא הוה דשיל"מ, אלא ע"כ דהכוונה דהוה דבר שיל"מ דאחרים יכולין לפדותה ואחרים אין צריכין להוסיף חומש. א"כ מהאי טעמא גופא אין כאן סברת דבר חשוב מסברת הרב מנחת פתים שהמטבע של הקדש שוה יותר מהמטבעות של חולין לפי שצריך להוסיף חומש בפדיונה ומשו"ה אין לה ביטול מה"ת, דהרי אחרים יכולין לפדותה ואז אין צורך להוסיף חומש וא"כ אין לה חשיבות יותר מהמטבעות של חולין, ויש עוד לענ"ד מקום לומר דאדרבה המטבע של הקדש חשיבות ההקדש שבה עוד גרע מחשיבות המטבעות של חולין, שהרי הקדש שוה מאה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל דיעבד עכ"פ בשחיללו הבעלים עיין לעיל פרק כ"ב ובספרי תקנת השבים סי' ק"ו ורק אחרים שחיללו על פחות משוויה אפי' דיעבד אינו מחולל, ואחרים עכ"פ הרי אין צריכין להוסיף חומש וא"כ איזה חשיבות יש להמטבע של הקדש על השאר ממנ"פ יהיה הפודה מי שיהיה ודו"ק:

שוב ראיתי בשו"ת שבסוף ספר אבני מילואים לבעל קצוה"ח סי' ז' הביא תשובת מהרי"ל סי' קפ"ו וז"ל, ויורני מר על מש"כ הרשב"א בכלי שנאסר מבליעת איסור דלא שייך ביה משום דשיל"מ אחרי שצריך לפזר מעותיו, אם נאמר שחולקין עליו התוס' בפ' כל שעה שכתבו דהא דהקדש לא בטיל אפי' באלף היינו משום דשיל"מ אע"פ שצריך לפזר עליו מעותיו ולהוסיף חומש עכ"ל, ושם בסי' קצ"ד השיב המהרי"ל ז"ל ומהקדש שהבאת אין שום ראיה דאפשר לפדותו ע"י ממון אחר דאינו מוסיף חומש אלא הבעלים וגם איהו גופא יכול להערים עכ"ל, וראוי היה להביא כאן עוד דברי האבני מילואים בעצמו מש"כ שם אלא שהספר הזה מצוי לעיין בו ודי בזה, ומ"מ בודאי מצד הסברא נראה דהוספת חומש על פרוטה שהחומש הוא רק חמשית פרוטה לא נקרא הוצאה ודברי המנ"פ יש להם מקום ודו"ק:

פרק לב

עוד ראיתי לאחרון מדבר בספר דבר בעתו גם הוא להמציא מקור דדבר חשוב מה"ת לא בטיל. מהש"ס דקדושין (דף נ"ז ע"א) אתמר צפרי מצורע מאימת אסורין ריו"ח אמר משעת שחיטה ר"ל אמר משעת לקיחה וכו', גופא כל צפור טהורה תאכלו לרבות המשולחת וזה אשר לא תאכלו לרבות השחוטה, איפוך אנא ומסיק לא אמרה תורה שלח לתקלה, והנה רש"י ותוס' מחולקים שם בדין המשולחת, דרש"י ס"ל שם ד"ה מותרת משעת שחיטה דמותרת לגמרי והתוס' ד"ה משעת כתבו דהמשולחת נמי אסורה משעת שחיטת חברתה עד שעת שילוח, והנה התוס' ד"ה וזה מקשין להך תנא איסור הנאה מנ"ל אליבא דחזקיה דס"ל דלא תאכלו לא משמע איסור הנאה, ומתרצין דגמרי

איסור משולחת משחוטה ואיסור משולחת הנאה היא דהא מחיים לא שייך אכילה וה"ה בשחוטה עכ"ל התוס', וזה ודאי ניחא התוס' לשיטתם אבל לשיטת רש"י דמשולחת מותר תשאר קושיתם מנ"ל דשחוטה אסורה בהנאה לחזקיה, אך הנה רש"י בנימוקי החומש אקרא דולקח שתי צפרים חיות טהורות כתב חיות למעוטי טרפות טהורות למעוטי טמאות, והקשה המזרחי מחולין (דף ק"מ ע"ב) דאיתא התם דעוף גם טמא משמע אבל צפור טהור משמע ולא טמא, וא"כ גבי מצורע כיון דכתיב צפרים ממילא ידעינן דטהור משמע דוקא ולמה לי קרא דטהורות למעוטי טמאות, וי"ל דדברי רש"י נכונים דשם בקדושין בסוגיא הנ"ל שם ע"ב מקשה רש"י לרבא דמשני לא אמרה תורה שלח לתקלה א"כ למ"ל קרא דכל צפור טהורה תאכלו, וכתב דבאמת הוה אסמכתא בעלמא, ולכאורה קשה הא אי לאו האי קרא דכל צפור טהורה תאכלו הוה אמינא דמשולחת נמי אסורה, ואי דלא אמרה תורה שלח לתקלה הא באמת אין כאן תקלה כלל דהא בטילה ברוב צפרים דעלמא, ונהי דהשתא דכתיב כל צפור טהורה תאכלו למשרי חדא שפיר משני רבא דמסתברא דלמשרי משולחת אתי דמותרת בלא ביטול דזה יותר מסתברא מלהתיר השחוטה, אבל אי לאו האי קרא הוה ס"ד למיסר תרווייהו ותקלה לא שייך בהו דמשולחת בטילה ברוב, וא"כ לא מקשה רש"י מידי למ"ל אליבא דרבא קרא דכל צפור טהורה תאכלו:

והיה נראה לומר דרש"י הוכיח דגבי צפור לא שייך בטול ברוב. מהא דחולין (דף קט"ו ע"א) דפריך שם שילוח הקן ליתסר משום לא תאכל כל תועבה, ומשני לא אמרה תורה שלח לתקלה, והרי התם אין לנו קרא להתיר שילוח הקן כמו דאיכא גבי צפורי מצורע, ומ"מ קאמר הש"ס בפשיטות דגם נימא דאסורה מלא תאכל כל תועבה יהיה תקלה, וע"כ מוכרח מזה דדבר חשוב לא בטיל מה"ת, כסברת מהר"י אלפנדרי במל"מ פ"ז מה' מעילה ומשו"ה שפיר הקשה רש"י קושיתו, דלרבא למה לן קרא דכל צפור טהורה תאכלו, אך המל"מ שם הקשה דמנ"ל להש"ס גופא בחולין שם דדבר חשוב לא בטיל, ולעשות מזה הוכחה דלא אמרה תורה שלח לתקלה דלמא באמת גם דח"ש בטל ברוב וליכא תקלה, אולם בזה יתורץ גם קושית המזרחי וקושיא חדא מתורצת בירך חברתה, דבאמת אצטריך טהורות למעט טמאות לגמרי, דאי לאו קרא דטהורות הוה אמינא דצפרים אתי להורות דגם טהורות כשרין לטהרת המצורע, דאי לאו קרא דצפרים הוה אמינא דוקא טמאות כשרין שלא אמרה תורה שלח לתקלה, לכך כתיב צפרים להשמיענו דגם טהורות כשרין, אבל אכתי לא הוה ידעינן למעט טמאות שהן פסולות לטהרת מצורע, וא"כ כיון דע"כ אתי קרא דטהורות למעט טמאות ממילא ידעינן מינה דדבר חשוב לא בטיל ברובא

מה"ת, דאל"כ אלא דדבר חשוב. נמי בטל ברוב מה"ת א"כ למ"ל קרא דטהורות הרי מצפרים ידעינן למעט טמאות, דאין לומר דצפרים אתי להכשיר טהורות דלא תימא טמאות דוקא שלא אמרה תורה שלח לתקלה כנ"ל, דהרי מה"ת אין תקלה כלל דהרי היא בטילה ברוב, וא"כ מוכח מכאן שפיר דבע"ח מדאורייתא לא בטילי ברוב וה"ה שאר דברים חשובים, וצדקו דברי התוס' סוף מעילה שכתבו דמטבע חשוב ולא בטיל פי' מה"ת:

ובזה מיושב מה שהקשינו לעיל דלרש"י מנ"ל אליבא דחזקיה איסור הנאת צפור השחוטה דמצורע, ולדברינו מוכח ע"כ דקרא דוזה אשר לא תאכלו קאי אאיסור הנאה גם לחזקיה, דאי לא אתי רק לאיסור אכילה בלבד הדרא קושיא לדוכתה למ"ל קרא הנ"ל דטהורות למעט טמאות, דהא השתא דכתיב קרא דוזה אשר לא תאכלו ממילא נודע מצפרים למעט טמאות לגמרי, דאין לומר דצפרים אתי לרבות טהורות דבלא צפרים הוה אמינא דוקא טמאות שלא אמרה תורה שלח לתקלה, הא דוקא טמאות לא מצית אמרת דא"כ קרא דוזה אשר לא תאכלו למה לי לאסור השחוטה באכילה, תיפוק ליה דהא טמאה היא וא"כ בלא צפרים נמי לא הוי ממעטינן טהורות, וכי אתי צפרים ודאי דלמעט טמאין לגמרי אתי והדרא קושית המזרחי לדוכתה, דלמ"ל טהורות למעט טמאות הרי ידעינן למעט טמאות מצפרים, ומדאצטריך הך טהורות למעט טמאות ע"כ דוזה אשר לא תאכלו אתי לאסור שחוטה בהנאה גם לחזקיה ומיושבין כל הקושיות עכת"ד הרב דבר בעתו:

ואמת שהוא פלפולא חריפא אבל רק ע"ד החידוד ולקושטא דמילתא אין לבנות על סמך זה שום בנין, דביבש אין מבטלין איסור לכתחילה לכו"ע מה"ת ועוד נדבר בזה איה"ש בפרקים הבאים, וא"כ אפי' אם דבר חשוב בטיל מה"ת מ"מ שפיר קאמר הש"ס לא אמרה תורה שלח לתקלה ועיין נו"ב מהדו"ת חלק יו"ד סי' מ"ה ובמל"מ פ"ז מה' מעילה וא"כ אזדי לה כל הפלפול הזה, ואין לבנות עליו שום יסוד כלל, ואפי' אילו היה כל הפלפול הזה נכון לדינא מ"מ אין לזה מקום במש"כ התוס' דידן סוף מעילה דמטבע חשוב ולא בטיל מה"ת, דהרי התוס' אליבא דר"ע כתבו כן, והנה עיקר חשיבות דמטבע של פרוטה ודאי דהיא רק משום דהוה דבר שבמנין דהרי חשיבות אחרת אין לה, ור"ע הרי ס"ל דדבר שבמנין שדרכו למנות בטיל דפליג בזה על ר"מ כדמשמע בביצה (דף ג') וביבמות (דף פ') ובזבחים (דף ע"ב) אבל מפני שהערה זו היא לא רק על האחרונים כי אם על התוס' בעצמן, ע"כ לא כן הדבר אלא דמטבע יש לה חשיבות גם זולת המנין ודו"ק:

פרק לג

המל"מ פ"ז מה' מעילה ה"ו האריך בענין זה והא לך לשונו במה שכתב להג"מ מהר"י אלפנדארי, עוד ראיתי שעמד מעכ"ת במ"ש התוס' סוף מעילה דמטבע חשוב ולא בטיל מה"ת, הן אמת שדין זה הוא דבר חדש שלא מצינו בשום מקום דבר שלא יהא לו בטול מה"ת וכמ"ש הרשב"א בתו"ה דכל הדברים שאין להם בטול הוא דוקא מדרבנן אבל מה"ת הכל בטל ברוב, ולא די לנו זה הצער אלא דמדברי מרן פ"ז מה' מעילה נראה דגם דשיל"מ אין לו בטול מה"ת ודבריו צ"ע:

ובעיקר דברי התוס' שכתבו דמטבע חשיב ולא בטיל, לכאורה היה נראה לדקדק מההיא דאמרינן בע"ז שבקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספא ודהבא של ירושלים, ופריך וירושלים הוה רובא דעלמא, והא ודאי לא קשה כלל משום דמעיקרא הוה ס"ל לתלמודא דבקשו לגנוז כספא ומשו"ה פריך וירושלים הוה רובא, אבל לפי המסקנא דבקשו לגנוז מטבע תו ליכא קושיא ואדרבה היה נראה מסוגיא זו כדברי התוס', משום דדוחק לומר דלפי המסקנא דמוקי לה בדינרא הדריינא שיהיו רוב מטבעות אלו של הקדש, ולפי דברי התוס' ניחא דכיון דמוקי לה במטבע חשיב ולא בטיל ולא בעינן שיהיה הרוב משל הקדש, אך כד מעיינינן שפיר נראה דהא ליתא דאף דנימא דמטבע חשיב ולא בטיל היינו דוקא היכא דאתחזק איסורא במעות אלו, כגון ההיא דמעילה דאיכא ודאי בתערובות זה פרוטה של הקדש, אבל היכא דלא אתחזק איסורא אלא שאנו מסופקים אם מעות אלו של הקדש או לא, פשיטא דאם הרוב היתר דאזלינן בתר רובא ואמרינן כל דפריש מרובא פריש, וחילוק זה הוא מוסכם מכל הפוסקים ז"ל דכל דבר שאין לו בטול כע"ז ודכוותה היינו דוקא בדאיכא בתערובות זה דבר של איסור, אבל אם פירש אחד מהם אמרינן כל דפריש מרובא פריש, והרא"ש ז"ל פרק אותו ואת בנו כתב בשם בה"ג דבהמה שנשחטה אמה היום ונתערבה באחרות מכה אותם וטורדם וכל הפורש מהרוב הוא פורש ע"כ, והא התם הו"ל דשיל"מ ובעלי חיים דחשיבי ולא בטלי ואפ"ה אמרינן כל דפריש, וכ"כ הרא"ש גבי חדש דאזלינן בתר רובא אף דהוה דשיל"מ, ובר"פ כל הזבחים פריך ונכבשינהו וכו' ונימא כל דפריש וכו', הן אמת שראיתי להר"ן ס"פ אין צדין שכתב דלוקח ביצים מן העכו"ם ביו"ט שהוא חוכך אי אזלינן בתר רובא בדשיל"מ כיון דקיי"ל דאפי' באלף לא בטיל ואפשר דהתם שאני דאתחזק איסורא ע"כ, נראה מדבריו דחילוק זה שכתבנו כמסתפק אמרה ואף דמסוגיא דר"פ כל הזבחים נראה דאף באיסורים דאין להם בטול אזלינן בתר רובא, ע"כ צריכים אנו לומר דס"ל דיש חילוק בין דשיל"מ לשאר איסורים שאין להם בטול ובדבר שיל"מ לא אזלינן בתר שום רוב, [א"ה וכ"כ בכ"מ פ"ז

מה' עכו"ם לדעת הרמב"ם דהא דהחמירו ברימוני בדן להצריכן שלש תערובות היינו משום דהוה דשיל"מ ועיין מה שהקשה עליו הרב פר"ח בחידושיו, והמעיין בפירש"י בסוגיא שכתב ופרכינן שמואל דאמר הנח לע"ז דמשמע דבשאר איסורין אפי' דשיל"מ לית ליה ס"ס יראה בעיניו שהרגיש בקושיא זו דנימא דלא אסר ר"י אלא בדבר שיל"מ ובהא מודה ליה שמואל, לז"א דליתא דכיון דנקט לישנא דהנח לע"ז משמע דבשאר איסור אפי' דשיל"מ לית ליה ס"ס וא"כ לא אתי כר"י. אך קשיא לדעת מרן מדאמרינן התם בגמ' (דף ע"ד ע"ב) ואצטריך דר"ל וכו' אבל תרומה דיל"מ וכו' יעוי"ש] ולפי"ז אפשר דמטבע נמי כיון דחשוב דאין לו בטול אפי' מה"ת לא מהני ליה רוב ולפי"ז סוגיא דע"ז אתיא כפשטה, אך דברי הר"ן הללו קשים הם בעיני מהא דתניא בתוספתא דדמאי פ"ג מצטרפין פירות חו"ל על פירות שניה כדי שירבו על פירות שלישית לפוטרן ממע"ש מצטרפין מפירות חו"ל על פירות שלישית כדי שירבו על פירות רביעית לפוטרן ממע"ש מצטרפין פירות ערב שביעית לפוטרן מן המעשרות ע"כ, וכל החלוקות הללו הם דשיל"מ דהא טבל אוסר במשהו משום דהוה דשיל"מ ואפי' טבל של מע"ש או של מעשר עני אוסר במשהו כמש"כ הראב"ד פ"א מה' מע"ש דין י"א יעוי"ש וכן פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות הוה דשיל"מ ואוסרין בכ"ש רבינו ספ"ז מה' שמיטה, וא"כ ה"ק בתוספתא דאזלינן בתר רובא לפוטרן מן המעשרות ומן הביעור, אלא ודאי ע"כ לומר החילוק שכתבנו וכ"כ המבי"ט ח"א סי' נ"א דהא דתנן שביעית אוסרת בכ"ש במינה היינו כשנתערבו בידוע פירות שביעית בפירות אחרות אבל היכא דלא נתערבו אלא שאין ידוע אם הם פירות שביעית אם לאו אזלינן בתר רובא וכיון דרובא מחו"ל או מערב שביעית פטורין מן הביעור ע"כ, עוד אני תמה מדאמרינן בפ"ב דב"מ דף כ"ו מעות שנמצאו בהר הבית חולין ובירושלים בשאר ימות השנה חולין וטעמא דמילתא משום דאזלינן בתר רובא וכמו שפירש"י, ומע"ש בירושלים הוה דשיל"מ וכמש"כ רבינו ספ"ו מה' מע"ש ובפ"ק דפסחים דף יו"ד אמרינן ריב"י אומר תיבה שנשתמשו בה מעות חולין ומעות מעשר אם רוב חולין חולין, הרי דאף בדשיל"מ אזלינן בתר רובא, וא"כ ע"כ לומר דלפי המסקנא דמוקי ההיא דבקשו לגנוז בדינרא הדריינא שרוב מטבעות אלו היה של הקדש, באופן דמסוגיא זו ליכא לא סייעתא ולא תיובתא לדברי התוס' במעילה שכתבו דמטבע חשוב ולא בטיל, עוד עלה בדעתי להביא ראיה לסברת התוס' הלזו מדאמרינן בפרק הוציאו לו (דף נ"ה) וטעמא דר"י דאמר לא היו שופרות לקני חובה הוא משום חטאת שמתו בעליה ודאי, ופירש"י דהולכות לים המלח ונמצאו מעורבות עם הכשירות ופוסלות אותם והיינו מפני התערובות, ואם איתא דמטבע יש לה בטול אמאי פוסלות

אותן לבטול ברובא, דדוחק הוא לומר דהחששא היא שמא לא ימצא כי אם קן אחד דלא הוה רוב דהתירא, אך עדיין אין להכריח מסוגיא זו דמטבע חשוב ולא בטיל מה"ת די"ל דלעולם יש לו בטול מה"ת ככל האיסורין אך מדרבנן אין לו בטול משום דהוה דבר שבמנין ומשו"ה ס"ל לר"י דלא היו לקני חובה שופרות מפני התערובות:

וראיתי למעכ"ת שרצה להכריח סברת התוס' הלזו משלשה מקומות והב' נאמרו ע"פ והאחד בכתב והנני מפרטם, הראיה האחת היא מהא דאמרינן בפ"ק דשקלים שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו האיך הם נאכלים, ואם איתא דמטבע יש לו בטול ברוב הא פשיטא דרוב השקלים היו של לוים וישראלים וא"כ כדין אוכלין העומר ושתי הלחם ולחה"פ ואף שיש במעות האלו מעות של כהנים שהם אסורים באכילה מ"מ בטילים הם ברוב אלא ודאי דמטבע חשוב ולא בטיל, והנה מלבד דאין ממשנה זו ראיה אלא שאין למטבע בטול אבל שיהיה דין זה מה"ת אין מכאן ראיה, זאת ועוד אפשר לומר דאף מדרבנן יש למטבע בטול אלא שאני הכא דמעיקרא לא רצו לבטל ולערב מעותיהם עם מעות ישראלים כדי שיהיו בטלים ברוב ודמי למבטל איסור בידים, וראיה לזה מדאמרינן בחולין (דף ק"מ) למאי אי לשילוח לא אמרה תורה שלח לתקלה, והא ודאי דאם שלחוה ליכא איסור משום דאזלינן בתר רובא ואפ"ה לשלחה לא אצטריך קרא למעט דלא אמרה תורה שלח לתקלה, הרי בהדיא דלערב איסור בידים אסור, שוב ראיתי לרש"י בערכין (דף ד') שכתב דלדידן לית לן הך דרשא דכלייל תהיה במנחת כהן גרידא כתיב אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא. ואבוא היום אל הראיה הב' והיא ממש"כ רש"י בסיף בב"מ דכיון דתקנו רבנן ד' זוזים מן התרומה וזה מוחל עליהם ונמצאו לו ד' זוזים שאין לציבור חלק בהם ואם קונים מהם תמידין ומוספים ושאר קרבנות ציבור אין תמידין באים משל ציבור ומדלא אמרינן דבטלי הנך ד' זוזי ברוב ש"מ דמטבע חשוב ולא בטיל, והנה מלבד דבמה שכתבתי לעיל יש לדחות גם ראיה זו, עוד נ"ל דהכא לא שייך בטול משום דכל היכא דניכר האיסור לא שייך בטול ובכל דבר שאפשר להוציא האיסור מתוכו הרי הוא כניכר האיסור וכמש"כ הרא"ה בבד"ה עלה דכלי שטף שבלע מן האיסור ונתערב באחרים דכיון דאפשר בהגעלה להפליט האיסור הרי זה כאלו ניכר האיסור ואין לו היתר, ה"נ כיון דאפשר ליקח ד' זוזים ולתת להשומרים הו"ל כאילו ניכר האיסור ואין לו בטול. והבאתי את השלישית מההיא דמעילה פרק ולד חטאת דתנן המפריש מעות לנזירותו לא נהנין ולא מועלין, ופירש"י משום דבכל מנה ומנה מצינן למימר זה הפריש לשלמים וכו' וע"ז הוקשה להאדון דנזיל בתר רובא ורוב המעות יש בהם מעילה ואף דאיכא דמי שלמים כיון דהוו מיעוטא לבטלו ברובא אלא

ודאי דמטבע חשוב ולא בטיל עכ"ד, ולא ירדתי לסוף דעתו דמה ענין בטול בכאן דבטול לא שמענו אלא לבטל האיסור להתירו לכתחילה באכילה, אבל אם הרוב הוא איסור נהי דאיסורא איכא אבל לחייבו מלקות או כרת או קרבן זו לא שמענו. ואף דאיכא מ"ד דהיתר מצטרף לאיסור לחייבו בעונשין היינו דוקא בתערובות לח בלח ומין בשאינו מינו משום דטעם האיסור נתפשט בהיתר ונעשה כולו איסור, אבל ביבש אף שהאיסור הוא רוב מעולם לא שמענו שאם אכל אחד מן התערובות שיתחייב שום עונש אף שאסור מן התורה, וא"כ היכא דאיכא בדמים הללו דמי חטאת ועולה ושלמים כל שלא נהנה כי אם שיעור דמי השלמים פשיטא דאין לחייבו קרבן דאימור דמים הללו דמי שלמים הם, וראיתי למהרימ"ט ח"א סי' ה' שכתב בשם הרשב"ץ דמעות היתר שנתערבו במעות איסור שבטלים כדין יבש ביבש דחד בתרי בטיל (א"ה, עיין בספר מוצל מאש סי' י"ט) ואני תמה על ב' המאורות הגדולים איך לא השגיחו בדברי התוס' שכתבו דמטבע חשוב ולא בטיל, ומלבד דברי התוס' הללו נראה דמטבע לא בטיל מדרבנן ככל דבר חשוב, דלא גרע מטבע מדבר שדרכו למנות דלא בטיל וכעת צל"ע, עכ"ל המל"מ שם:

והנה יסוד ותמצית דברי המל"מ האלה עומדין על שלשה כללים גדולים. האחד דכל דפריש מרובא פריש אמרינן גם בדבר חשוב ואפי' בדשיל"מ אם לא הוחזק איסור בתערובות, שנית בדבר הראיות שהובא בדבריו דמטבע מן התורה חשוב ולא בטיל והדחיות שדחה להראיות ההם, והשלישי בהכלל שכלל דבטול ברוב לא שייך רק לאיסור בהיתר אבל היתר באיסור לא בטיל כלל, ושלשה כללים האלה ראוי לבארם כאן והנני לבארם כיד ה' הטובה עלי בפרקים הבאים בעזרתו יתברך:

פרק לד

אי אמרינן כל דפריש מרובא פריש בדבר שיל"מ שהעיר המל"מ.

הנה מה שהחליט המל"מ דהר"ן מחמיר בדשיל"מ דלא אמרינן ביה כל דפריש מרו"פ, הדבר פלא גדול שהרי הר"ן גופא בביצה שם בפ"ק באלפס סי' תתנ"ה בד"ה ודוקא בדאיכא זכר בהדה ז"ל, ומהא משמע דאפי' בדשיל"מ בדרבנן אזלינן בתר רובא, משום דלא אתחזק איסורא, ואע"ג דאמרינן דכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל שאני הכא דלא אתחזק איסורא, ומהא שמעינן שמותר ליקח מן העכו"ם ביצים בלילי יו"ט ראשון לפי שרובן הם של זכרים עכ"ל, וע"כ הא דבסוף פ"ג שם הוא רק להעיר דיש מקום להחמיר אבל לדינא דעתו דשרי דבכל דבר חשוב דלא בטיל ואפי' בדשיל"מ אמרינן כל דפריש מרובא פריש והר"ן לשיטתיה דעיקר חומרת דבר שיש לו מתירין הוא משום דהוה כמין במינו דילפינן מדם הפר והשעיר דלא בטיל, וא"כ בודאי אין בדשיל"מ לענין

כל דפריש מרו"פ טעם להחמיר דהרי גם במין במינו כדם הפר והשעיר נמי אין לנו קרא להחמיר רק לענין בטול ברוב אבל לא לענין כל דפריש מרו"פ, ועיין גם במרדכי ר"פ אין צדין ובחידושי הגרע"א לאו"ח סי' תקי"ג וגם איהו לא הזכיר מהר"ן פ"ק דביצה הנ"ל, ועיין בדברינו לעיל פרק כ"ד ודו"ק:

והנה כבר הזכרנו לעיל דהכו"פ ביו"ד סי' ק"ב העיר על הא שכתבו התוס' במעילה לתרץ לכאורה הא דפרוטה של הקדש לא בטילה ברוב דהוא משום דהוה דשיל"מ ע"י פדיון, מדעת המרדכי שהביא הרמ"א ביו"ד שם דהיכא שלא היה האיסור ניכר מעולם ונולד האיסור בתערובות גם דשיל"מ בטיל, א"כ תשאר הקושיא אפרוטה בכיס זה הקדש וכבר דיברנו לעיל מזה, אכן לפי דברינו כאן י"ל דהסבר הדבר למה דבר שנולד האיסור בתערובות בטיל ברוב אפי' בדשיל"מ, ומ"ש מדבר שלא נולד האיסור בתערובות דלא בטיל, ועיין לקמן פרק מ"ט משכ"כ בזה, אך אפשר להסביר הדבר ע"פ הר"ן והמרדכי שהבאנו בזה דדשיל"מ דלא בטיל הוא רק באתחזק איסורא, וביאור הדבר הוא דבלא אתחזק איסורא נהי דבדשיל"מ האיסור לא בטיל מ"מ הרי גם ההיתר לא בטיל לגבי האיסור עכ"פ והוה כמחצה על מחצה מטעם קבוע דרבנן כמש"כ האחרונים, וא"כ על כל אחר נימא שמותר לאכלו מטעם ספק דרבנן לקולא, דמדאורייתא הרי בטיל ברוב ורק מדרבנן הוה כמחצה על מחצה, אך באתחזק איסורא שייך שפיר לומר דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא ומשו"ה בדשיל"מ אסור, וא"כ שפיר כתב הרמ"א בשם המרדכי דהיכא דלא הוכר האיסור מעולם כגון בגיגית מלאה יין דמיד שנסחט היין של איסור מהענבים נתערב בהיין של היתר ולא אתחזק כאן איסור מעולם כלל, א"כ נהי דהיין של איסור לא נתבטל מטעם דשיל"מ מ"מ הרי הוא רק כמחצה על מחצה ומותר היין משום ספק דרבנן לקולא זהו סברת המרדכי שהביא הרמ"א בסי' ק"ב, וא"כ זהו רק לפי האמת דקיי"ל דדשיל"מ רק מדרבנן לא בטיל א"כ דינו של הרמ"א הוא דין אמת, אבל לפי הס"ד של התוס' במעילה כאן דדשיל"מ מדאורייתא לא בטיל ומשו"ה חייב להביא קרבן מעילה כלומר אשם תלוי אליבא דר"ע, וספק דאורייתא הוא מה"ת לחומרא להרבה מהראשונים ועכ"פ למ"ד דלא בעינן באשם תלוי חתיכה אחת מב' חתיכות ודאי דספק דאורייתא אסור מה"ת כמש"כ האחרונים ור"ע הא ס"ל דלא בעינן לאשם תלוי חתיכה אחת מב' חתיכות כמו שביארנו כבר בפרקים הקודמים, א"כ גם בלא היה ניכר האיסור קודם התערובות נמי לא בטיל דשיל"מ כיון דספק דאורייתא לחומרא אף בלא אתחזק איסורא, והמרדכי והרמ"א לא כתבו דינם רק לקושטא דמילתא דדשיל"מ רק מדרבנן לא בטיל ובעינן אתחזק איסורא ודו"ק:

מיהו נראה דכל זה הוא לשיטת הר"ן בטעם דשיל"מ דהוה כמין במינו, אבל לשיטת רש"י דטעם דשיל"מ הוא משום דעד שתאכלנו באיסור וכו', הסברא נותנת דגם כל דפריש מרו"פ ג"כ לא אמרינן בדשיל"מ ל"מ מה"ט גופא דעד שתאכלנו באיסור וכו',, וכבר הבאתי לעיל פרק כ"ד מש"כ האחרונים דלרש"י גם מין בשאינו מינו נמי אמרינן דשיל"מ לא בטיל מה"ט גופא דעד שתאכלנו וכו' ע"ש, ויש גם כעין הוכחה לדבריהם שהרי רש"י פוסק דמין במינו אפי' בדבר שאין לו מתירין נמי אפי' באלף לא בטיל כידוע, וא"כ למאי מהני כלל חומרא דדשיל"מ ע"כ לומר דמהני לדבר שאינו מינו דנמי לא בטיל בדשיל"מ, אלא דיש לדחות דלעולם גם לרש"י לא אמרינן חומרת דשיל"מ רק במין במינו, ומהני חומר דשיל"מ במינו לענין ספק ספיקא דבאין לו מתירין מותר ובשיל"מ אסור, אכן לשיטת הר"ן דדשיל"מ הוה החומר מטעם דהוה כמין במינו, א"כ לא גרע עכ"פ תערובות דשיל"מ מגוף האיסור דג"כ מותר בספק ספיקא, וכן הביא באמת הט"ו ביו"ד סי' ק"י ס"ק י"א דברי הר"ן דס"ס מותר אפי' בדשיל"מ, אלא דהט"ז כתב שם דכונת הר"ן הוא רק באיסור דרבנן אבל באיסור דאורייתא מודה גם הר"ן דס"ס אסור בדשיל"מ, ועיין בש"ך שם ס"ק נ"ו דהביא דברי הרא"ש בתשובה שכתב דס"ס בדשיל"מ אסור מטעם דעד שתאכלנו וכו'. אבל זה אינו רק באתחזק איסורא כגון בתערובות, אבל בלא אתחזק איסורא כספק חדש וכיוצא מותר בס"ס אפי' בדשיל"מ, וחזינן מזה דהרא"ש ס"ל בטעם דשיל"מ כשיטת רש"י, ומ"מ ס"ל מפורש דהיכא דלא אתחזק איסורא מקלינן בס"ס, וא"כ י"ל דגם בענין כל דפריש מרו"פ נמי מותר אפי' בדשיל"מ אפי' לשיטת רש"י כיון דלא אתחזק איסורא דלא כמה שכתבתי לעיל מצד הסברא ועיין לעיל פרק כ"ד וקצרתי מאוד:

ובמה שביארתי דהרא"ש ס"ל בחומרת דשיל"מ כטעמו של רש"י ז"ל ודלא כטעם הר"ן ז"ל, נבין היטב מחלוקת הרא"ש והר"ן במקום אחר, דהנה הר"ן הביא בנדרים (דף נ"ב ע"ב) את הירושלמי פרק הנודר מן המבושל בזה"ל, זה הכלל כל דבר שיל"מ כגון טבל וחדש והקדש לא נתנו בהם חכמים שיעור וכו' הילך נדרא מה את עביד בהו כדבר שיל"מ או כדבר שאין לו מתירין,. א"ל מסתברא כדבר שיש לו מתירין מעבדינא להו דהא תנינן תמן שהזקן עוקר הנדר מעיקרו, א"ל אינו עוקרו אלא מכאן ולהבא, ודא מתניתין כדבר שאין לו מתירין עביד להו דתנינן תמן שהנודר מן הדבר ונתערב באחרים ה"ה בנותן טעם א"ל תפתר במין בשאינו מינו עכ"ל הירושלמי לגירסת הר"ן, ותמוה לכאורה מה פלי בנדרים ענין דשיל"מ באם החכם עוקר הנדר מעיקרו אם לאו. הרי כל דבר שיל"מ

טבל וחדש ומע"ש והקדש ומוקצה אמנם בהקדש לא ברור הדבר ואכמ"ל בזה] נמי אינם ניתרים רק מכאן ולהבא ומ"מ הוו דשיל"מ:

ואולם הרא"ש בפסקיו ר"פ הנודר מן המבושל הביא ירושלמי זה בזה"ל, הילן נדרא כמאן אתעביד להו א"ל מסתברא כדבר שיל"מ מי עבדינן להו והא תנינן תמן שהזקן עוקר הנדר מעיקרו, פירוש וכיון שעוקר מעיקרו לאו דבר שיל"מ הוא, אמרי אינו עוקרו אלא מכאן ולהבא, פירוש אע"ג דעוקרו מעיקרו מ"מ עד שהתיר החכם היה אסור מחמת נדרו משו"ה הו"ל דבשיל"מ עכ"ל הרא"ש, הרי דגירסת הרא"ש הוא דאם חכם עוקר הנדר מעיקרו לא הוה דשיל"מ וזהו להיפך ממש מהר"ן, וצריך ביאור והבנה במאי פליגי הר"ן והרא"ש ז"ל, ואולם לפי דברינו לעיל א"ש מאוד:

דהרי כתבנו דהרא"ש ס"ל בטעם דשיל"מ כטעם רש"י דעד שתאכלנו באיסור וכו' כמפורש בדבריו בתשובה שהביא הש"ך הנ"ל, וא"כ היה ס"ד דהירושלמי להוכיח דלא הוה דבר שיל"מ כיון דהזקן עוקר הנד מעיקרו א"כ ממנ"פ אם יתיר החכם את הנדר הרי שלא היה אסור מעולם ולא שייך עד שתאכלנו באיסור, ואם לא יתיר הנדר הרי ישאר באיסורו לעולם ואין לו מתירין כלל, והשיב לו אינו עוקרו אלא מכאן ולהבא ופירש הרא"ש דאע"ג דעוקרו מעיקרו מ"מ הרי עד שהתירו החכם הרי עמד באיסורו עכ"פ עד שהתיר הזקן מ"מ, וא"כ שייך שפיר לומר עד שתאכלנו באיסור ואין כאן ממנ"פ הנ"ל דהא עכ"פ יש לנו עצה להתירו, וא"כ שפיר הוה דשיל"מ וזהו נכון להרא"ש לשיטתיה דס"ל שיטת רש"י בטעם דשיל"מ וכאמור:

אבל לשיטת הר"ן דחומרת דבר שיל"מ הוא מטעם דהוה כמין במינו כיון דאף האיסור נקרא בשם היתר העתיד לבוא. ונראה שסברתו היא אחת עם סברת ר"ש בכ"מ דכל העומד לזרוק כזרוק דמי ולשרוף כשרוף דמי וכאלה הרבה [ואמת דרבנן פליגי אר"ש וס"ל דלא אמרינן כל העומד לזרוק וכו', אבל הרי רבנן פליגי אר"ש גם בדין דשיל"מ וס"ל דבטיל שפיר כמש"כ השמ"ק בשם הריטב"א בב"מ (דף נ"ג) ד"ה ואם איתא לדחזקיה וז"ל וא"ת והא פלוגתא דר"ש ורבנן היא בדשיל"מ ודילמא הא מתניתין רבנן היא וכו' עיי"ש, וכ"כ הרמב"ן במלחמות בפסחים פרק ב' דריו"ח דס"ל חמץ בזמנו בנותן טעם ס"ל כרבנן דר"ש דדשיל"מ נמי בטיל ע"ש, ונראה דבהא סברא גופא דכל העומד פליגי ור"ש לשיטתיה ורבנן לשיטתם] והתוס' בב"ק (דף ע"ז ע"ב) כתבו דדוקא היכא דיש מצוה בזריקה סובר ר"ש כזרוק דמי אבל היכא דליכא מצוה לזרוק לא אמרינן כזרוק דמי, ובזה מובן הא דאמרינן בנדרים (דף נ"ט) דדוקא נדרים הוה דשיל"מ משום דמצוה לאיתשולי עלה כדר' נתן אבל תרומה דליכא מצוה לאיתשולי לא הוה דשיל"מ, ועיי"ש בר"ן דנדר

כיון דמצוה לאיתשולי הוה כמאן דאיתשיל עלה דמי עכ"ל הרי לפנינו בר"ן דדשיל"מ הוא מטעם דהעומד להעשות כעשוי דמי, אלא דדבר העומד להיות כמו שכבר נתהווה דמי לא שייך אלא היכא דעומד הדבר להיות מאיליו בלא שום מעשה אבל היכא דבעינן מעשה אדרבה אמרינן העמד הדבר אחזקתו שלא ישתנה ולא יעשה המעשה (ועיין בר"ן בקדושין דף ס"א בהצותו על הרמב"ם בענין הוכר עוברה אי הוה דשלב"ל, ובמל"מ פ"ד מה' אישות ה"ז דמחלק דזמן ממילא קאתי אבל מחוסר מעשה הוה דשלב"ל, ועיין בב"ב (דף קכ"ו) בהפלוגתא אם יש לבכור קודם חלוקה דאם אין לו קודם חלוקה ונטל כפשוט לא ויתר בכל הנכסים דהוה דשלב"ל עיי"ש ברשב"ם, והרי בידו לחלוק וכופין ג"כ על החלוקה וג' שמאים שכיח דרק ג' ת"ח אמרינן מי יימר דמזדקקי עיין תוס' שבת (דף מ"ח ע"ב) מ"מ הוה דשלב"ל ואכמ"ל) משו"ה כתבו התוס' דדוקא היכא דאיכא מצוה בזריקה ס"ל לר"ש כזרוק דמי כיון דיש מצוה בהעשייה ודאי יעשה וכעשוי דמי וכאינו מחוסר מעשה דמי, וה"ה לענין דשיל"מ בנדרים דהוה מצוה לאיתשולי הוה דבר שיל"מ דהוה כאילו כבר הותר משא"כ בתרומה, רק טבל כיון דע"כ עומד הוא להפריש ממנו התרומות והמעשרות דבלא זה אינו רשאי לאכול ולמכור, וכן הקדש בדה"ב דע"כ דבר שאינו ראוי אלא לדמיו עומד לפדיון הוה שפיר דשיל"מ אע"ג דאין מצוה בהפרשה ובפדיון ודו"ק, וכל דברינו אלה המה בכלל דברי הר"ן שם ד"ה תרומה מאי מצוה איכא שז"ל, וכיון דאין ההיתר בא מעצמו ולאו מצוה למיעבד הכי לא הוה דשיל"מ והקדש דקא חשיב לעיל בדשיל"מ בהקדש בדה"ב דע"כ לפדייה קאי עכ"ל, הרי שחלקן הר"ן לשלשה חלוקות וכל דברינו כלול בדבריו בקצרה ודו"ק היטב:

ולשיטת רש"י ג"כ ניחא הש"ס דנדרים (דף נ"ט) הנ"ל דכל היכא דאינו עומד להיות היתר מעצמו וגם מצוה ליכא להתירו אין כאן סברא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר:

ואמנם אע"פ שכתבנו לעיל דרבנן דפליגי אר"ש ולא ס"ל דכל העומד לזרוק כזרוק דמי לא ס"ל נמי הדין דדשיל"מ לא בטיל כמש"כ לעיל מהשמ"ק בב"מ (דף נ"ג) מ"מ י"ל דהא דפליגי רבנן אר"ש ולא ס"ל סברתו אין הכונה דלדידהו אין הכונה שהמצוה לעשות הדבר אינה עושה הדבר כעומדת לכך דזהו נגד הסברא הפשוטה, אלא דס"ל דכל העומד לזרוק אע"פ שעומד לזריקה ומצוה הוא, מ"מ אינה כזרוק למפרע דנהי דעומד לזרוק אבל אכתי עדיין לא נזרק השתא, דכשיזרק יהיה היתר מהזריקה ולהבא אבל לא לומר שיהיה כזרוק למפרע, ומשו"ה פליגי אר"ש גם בדין דשיל"מ וס"ל דבטיל שפיר דההקדש כשיפדה והטבל כשיפריש כדין יצא הדבר לחולין רק מכאן ולהבא לא למפרע, וא"כ לעת עתה האיסור אסור הוא ואינו מין במינו עם ההיתר משו"ה שפיר בטיל, וכן פליגי שפיר

בכל דשיל"מ כאלה, אבל בקונמות אם אך נימא דהמצוה לאיתשולי עושה הנדר כעומד לאיתשולי, והרי קיי"ל דחכם עוקר הנדר מעיקרו, וא"כ מודו רבנן בקונמות כיון דעומד להיות ניתר למפרע דשפיר גם עתה הוה מין במינו עם ההיתר ולא בטיל מטעם דשיל"מ לסברת הר"ן כן יש לומר, ולפי"ז מיושב הירושלמי שהבאנו לעיל גרסת הר"ן בנדרים (דף נ"ב ע"ב) והקשינו עליו, ועתה מתבאר שפיר דהא דבעי הירושלמי הלין נדרא מה את עביד בהו כדשיל"מ או כדבר שאין לו מתירין לרבנן דר"ש קבעי לה, ומשו"ה רצה לפשוט דמסתברא כדשיל"מ מעבידנא ליה דהא תנינן תמן שהזקן עוקר הנדר מעיקרו עכ"ל, דמאחר שע"י המצוה נעשה עומד לשאול אפילו לרבנן וכיון דהחכם עוקר הנדר מעיקרו למפרע, א"כ גם עכשיו נקרא היתר ולא בטיל מטעם מין במינו לשיטת הר"ן, ודחי הירושלמי אמרי אינו עוקרו אלא מכאן ולהבא ע"כ, ר"ל דאע"ג דהחכם עוקר הנדר מעיקרו מ"מ עד שהחכם מתיר עכ"פ באיסור נדר קאים ולא שייך עוד לקרותו בשם היתר כמש"כ הרא"ש בפסקיו הנ"ל לפי גרסתו סברא זו פירוש הירושלמי, והרב שאילת שלום סי' ז' האריך בענין זה יותר ואנכי אינני יכול להתמהמה כאן הרבה בענין דשיל"מ לכן די בזה שהבאתי פה:

פרק לה

בדבר הראיות שהובאו במל"מ דמטבע מה"ת חשוב ולא בטיל ודחייתם.

מה דדחי המל"מ ראיית מהר"י אלפאנדארי דמטבע מה"ת לא בטילה מהא דכהנים דורשים מקרא זה לעצמן והבאתי כל לשונו לעיל פרק ל"ג, ודחי המל"מ חדא די"ל שאין זה רק מדרבנן ותו י"ל דאפי' מדרבנן בטלה מטבע ורק משום אין מבטלין איסור לכתחילה אתינן עלה עכת"ד. הנה מרוצת הש"ס משמע דהכהנים הוכיחו דמה"ת אינם שוקלים דאם ישקלו איך יאכלו לחה"פ ושתי הלחם ואם מטבע בטילה ברוב מה"ת אין הוכחה שהכהנים פטורים מה"ת וא"כ ראיית מהריא"ל נכונה, והפליתי סי' ק' כתב שהכהנים הוכיחו מתקנת החכמים שתקנו דמטבע לא בטיל וא"כ ע"כ שהיתה הקבלה בידם דכהנים פטורים משקלים, דאל"כ האיך תקנו שמטבע לא תתבטל ולא חששו שעי"ז יהיה איסור ומבוכה בקרבנות עיי"ש בפליתי וגם זה דחוק כמובן לפי האמור:

ומש"כ המל"מ דרש"י בערכין כתב דלדידן לית לן הך דרשא דכליל תהיה במנחת כהן גרידא כתיב אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא עכ"ד, ולהבנת המל"מ כונת רש"י הוא פשוט מטעם בטול ברוב, אבל זה תימה לפי דברי המל"מ בעצמו שכתב דהכהנים ג"כ ידעו דמטבע בטילה ברוב אלא שהוכיחו דהם פטורין משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, וא"כ אין בהא דזיל בתר רובא שכתב רש"י לדידן שום פרכא על דרשת

הכהנים, ולשון רש"י במנחות (דף מ"ו ע"ב) וריב"ז לא דריש וכל מנחת כהן אלא במנחה שהכהן מביא בפני עצמו ולא הזכיר משום רובא, דבאמת אינו מטעם בטול ברוב דאפי' אם שקלי ישראל לא יהיו מרובין משקלי הכהנים נמי יהיה מותר לאכול מנחת העומר וכו' כיון שיש בה שותפות ישראלים וכ"כ להדיא הרע"ב במשניות פ"א דשקלים עיי"ש וזה ברור:

ועיין בדורש לציון להנו"ב דרוש ט' מש"כ בזה, וזהו גופא מחלוקת דהכהנים עם ריב"ז דהכהנים ס"ל דמקצת המנחה דהוה של הכהנים אוסר באכילה, וריב"ז ס"ל דלא נאסר רק במנחת כהן גרידא אבל לא של ציבור ושל שותפין ישראל, וע"כ דגם כונת רש"י בערכין לאו מטעם בטול ברוב בפשוטו הוא אלא משום שותפות ישראלים נגעו בה ובאמת ע"פ רוב שקלי הישראלים מרובין משל כהנים, וא"כ ראיית מהריא"ל לכאורה נכונה:

ומש"כ המל"מ לדחות ראיית מהריא"ל מטעם אין מבטלין איסור לכתחילה שהוא מדאורייתא כדמוכח מהא דלא אמרה תורה שלח לתקלה, הן אמת דגם הנו"ב מהדו"ת חיו"ד סי' מ"ה הביא מזה ראיה דעכ"פ יבש ביבש אסור לכו"ע לבטל לכתחילה מה"ת, אכן השעה"מ פט"ו מה' מאכלות אסורות דחי לה דיש לחוש שיבא אחר ויקחנה מיד בטרם תתערב באחרות ולענין ראיית הנו"ב יש לדחות ע"פ מש"כ כל האחרונים דבאיסורי הנאה ודאי לכו"ע אין מבטלין לכתחילה מה"ת ועיין חוות דעת ביו"ד סי' צ"ט ואכמ"ל בזה] גם הכו"פ דחי לראיית המל"מ דדין בטול לא שייך רק באין מי שיכיר האיסור אבל באם יש מי שמכירו בטביעת עין לא שייך בטול, וא"כ איך משלח בצפורי מצורע אם הוא מכיר צפור שלו בטביעות עין ויש לדון בזה הרבה אך אין כאן צורך בכל זה, דבעיקר הדבר אפי' אם נימא דאין מבטלין איסורים הוא מה"ת אין כאן לכאורה עדיין השגה אמהריא"ל, דהרי כל זמן שלא בא עוד האיסור ודאי דמותר לבטלו כמש"כ הט"ז באו"ח סי' תמ"ז בחמץ קודם הפסח שנתערב לח בלח דמותר להוסיף ולבטלו כיון דעדיין הוא היתר. ובשו"ת ר"ע איגר סי' ל"ח כתב להדיא דלא רק להוסיף ולבטל כשכבר הוא מעורב שרי אלא גם לערב ולבטל לכתחילה נמי שרי והביא שם שכן כתב גם הר"ן בשו"ת סי' נ"ט, וא"כ שפיר הביא מהריאלפ"נ ראייתו משם דמטבע מה"ת לא בטיל, שהרי בעוד השקלים בלשכה אין כאן איסור כלל ולא שייך עוד כלל לומר אין מבטלין איסור לכתחילה דאיזה איסור יש כאן הרי עדיין הכל היתר וזה לפום רהיטא ברור מאוד:

גם מש"כ המל"מ עוד דכיון להפריש הוה כניכר האיסור עיי"ש, אמת דהט"ז באו"ח סי' תרל"ב סק"ג השיג על הלבוש שכתב דהוכר האיסור לא בטיל רק מדרבנן,

וגם הפליתי סי' ק"ב כתב דהא דהיכא דאפשר להפריד האיסור הוה כהוכר האיסור הוה דאורייתא, אמנם מקושית התוס' דידן סוף מעילה שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב דחולין וכתבו דאף דהוה דשיל"מ ע"י פדיון הא דשיל"מ דרבנן הוא עכ"ד, מדלא תירצו דע"י פדיון שאפשר להפריד האיסור הוה כהוכר האיסור ולא שייך בטול, ע"כ דס"ל דאפשר להפריד האיסור הוא רק מדרבנן ומה"ת שפיר בטיל, וכן נראה ממה שכתב הפרי תואר בסי' ק"ב ס"ק ד' וז"ל והיכא דהוה איסור דרבנן לא הטריחו לכל זה שלא גזרו לעשות כל התקנות להכיר האיסור עכ"ל שראיתי מובא בספר שו"ת יד יוסף. ואם איתא דאם אפשר להפריד האיסור דינו כהוכר ממש לכאורה אין סברא לחלק בין דאורייתא לדרבנן בזה, וכעין זה ממש כתב הפמ"ג ליו"ד בפתיחה לתערובות חלק א' פרק א' ד"ה ודע דהרשב"א עיי"ש, ועיין ביו"ד סי' ק"ב בכלים של איסור שנתערבו אם יש בהם דין דשיל"מ ע"י הגעלה ועוד יש להעיר מכמה מקומות, ועיין בתפארת ישראל למשניות סוף פרק ששי דדמאי ודו"ק:

אולם אחרי כל זה כבר השיגו האחרונים בצדק על ראיית מהר"י אלפאנדארי מהא דכהנים דורשים מקרא זה לעצמן, דהרי התם אפי' אם נימא דמטבע מה"ת לא בטלה נמי עדיין ישאר הדבר קשה מאוד דאטו מטבעות קא קרבי, הרי ע"כ יקנו מהכסף תבואה ויטחנו מהם סלת וסלת בסלת בין אם יחשבו ללח בלח או ליבש ביבש ע"כ מה"ת ודאי דבטל ברוב, וע"כ דטעם אחר יש שם למניעת דין הבטול ואולי דלא בטיל מטעם היתר בהיתר ע"פ דברי הר"ן בנדרים (דף נ"ב ע"א) ודו"ק ועיין לקמן בפרק הסמוך בתשובתי להגאב"ד דשילעל אות א', ועכ"פ אין כאן שום ראיה דמטבע מה"ת לא בטיל, דאין אנו עסוקין כאן בבטול מטבע במטבעות רק בבטול סולת בסולת. ובזה כבר נדחית לגמרי גם ראיה השנית שהביא מהר"י אלפנדארי מהך דשילהי בב"מ דהא דלא בטילי ד' זוזי דשומר ספיחי שביעית בהשאר ומוכיח מזה דמטבע לא בטיל מה"ת, ובאמת הרי גם שם לא הזוזים עצמן יקריבו לעומר ושתי הלחם או לשאר קרבנות ציבור תמידין ומוספין, רק שיקנו מהם בהמות וסלתות ובהמות וסלתות ודאי מה"ת בטלי ברוב וע"כ לומר שהוא רק מדרבנן כמש"כ המל"מ:

פרק לו

בדין בטול היתר באיסור שכתב המל"מ דזה לא מצינו.

עתה נבוא אל ראיה השלישית של מהר"י אלפאנדארי דמטבע מה"ת לא בטיל, מהא דתנן במעילה (דף י"א ע"א) דהמפריש מעות לנזירותו אין מועלין בהם מפני שמעורב בהם דמי שלמים, וקשה דלבטלו ברוב אע"כ דמטבע לא בטיל, ודחי לה המל"מ דלא שמענו

דין בטול רק שיתבטל איסור בהיתר שיהיה מותר באכילה לכתחילה, אבל שיתבטל היתר באיסור שיתחייב גם על ההיתר זו לא מצינו והאריך מעט בזה עיין לעיל פרק ל"ג שהעתקתי כל דבריו וכבר האריכו האחרונים בכלל זה ונבוא פה בקצרה ואין מדרש בלא חידוש, ומראש אביא כאן בקצרה קונטרס ידידי הגאון ר' שאול זצ"ל אבד"ק שילעל יצ"ו, ואח"כ אביא תשובתי אליו וממילא תסתיים שמעתתי:

ז"ל ידידי הג"מ מהר"ש ק"ב הנ"ל במכתבו אלי, בפ"ת לאו"ח סי' תנ"ג הביא בשם בנין עולם ספק אחד בנתערב מצה שאינה שמורה במצות שמורות או שלשה חשו"ק ונתערב מצה אחת מזה בהרבה מצות כשירות שנעשו ע"י כשרים מי שייך בזה בטול או לא ואם כל אחת מהן כשרה לכזית מצה או לא, וזה נוגע בדין בטול היתר בהיתר ודבר חשוב ודבר שבמנין עכת"ד הפ"ת, ולדעתי היתר בהיתר מבואר כבר ביו"ד סי' צ"ט סעי' ו' וש"ך ס"ק כ"ב ופרמ"ג שם דבטיל, ודבר חשוב ודבר שבמנין לא שייך כאן דמצה פשוטה אנו רואין דלא שייך בה כל זה, ומצה שמורה לאחר הכשירן אז מתחשב, אך דכבר בטלה ולא מצינו שיתבטל איסור שכאן אינו דבר חשוב ובמקום אחר שיהיה ד"ח שיחזור ויאסור תערובתו, דמאחר דכבר בטלה שפיר בטלה:

אך בשו"ת עונג יו"ט ס"ד ראיתי שנסתפק בזה ג"כ, וגם בציצית שלא לשמה שנתערב בציצית שלשמן אי בטלה, והסביר הדבר דלא מהני בטול, שלא מצינו בטול אלא להסיר האיסור או הפסול ויהיה כחפץ פשוט שלא הצריכה תורה שום הכשר ע"ז והמועט נעשה כמו המרובה וכשר, משא"כ דבר שפסולו מפני שמחוסר מעשה כמו מצה שמורה וציצית דבעינן עשייה לשמה לא אמרינן שישיג המועט מעלתו של המרובה יותר משאר חפץ דעלמא, ודי במה שמסיר האיסור והפסול ולא שיתעלה עוד יותר מקודם עכת"ד, ושם מפלפל בתוס' בחולין (דף י"ב ע"ב) בשיטת ר"ת וגם מיישב קושית העולם מבת כהן גם קושית החוות דעת ביו"ד סי' ק"א מפסחים (דף פ"א) בחמשה שנתערבו עורות פסחיהם, ומסיק דתליא זה בפלוגתא דרש"י ותוס' בבכורות (דף כ"ב ע"א) בציר שנתערב וכו' דלרש"י נעשה הציר כמים לטמאות ולתוס' שם לא אמרינן הכי ואינו מטמא עכת"ד והעתקתי תמצית דבריו דאולי אין הספר הזה ת"י:

אמנם לדעתי דבר זה תלוי אי היתר בטיל ברוב איסור להיות כמוהו ממש שכבר חקרו הפוסקים בזה, והפרמ"ג בפתיחה לתערובות ח"א ספ"א וספ"ג ובח"ג ספ"ה ובשושנת העמקים שלו כלל י"ד מביא מהמנ"כ דס"ל דהיתר אינו מתהפך לאיסור ורש"י ותוס' בזבחים (דף ע"ח ע"א) פליגי בזה דלרש"י היתר מתהפך לאיסור ולתוס' אינו כן עכת"ד הפרמ"ג ולפמש"כ העונג יו"ט רש"י ותוס' אזלו לשיטתם, ולפי"ז אף השמורה והציצית

נמי לדעתי כן הוא שכמו שהאיסור המבטל שלולא התורה אסרתו היה מותר ומ"מ מהפך להיתר בשם חדש כפגול נותר וטמא שצריך ג"כ מעשה לזה שיקרא כן, ה"נ הכשרות שנעשו לשמן מהפכין הפשוט לשם חדש וזה פשוט לי מאוד:

ואני כבר הראיתי ראיה מהר"ן נדרים (דף נ"ט ע"ב) ד"ה וע"כ דמשמע דס"ל במש"כ שהאיסור דרכו להתבטל ולא ההיתר שהיתר אינו מתהפך לאיסור, וצע"ק כיו"ד בלשון הש"ך סי' צ"ח סק"ד גבי נו"ט והיא שיטת הראשונים והרשב"א בחידושיו אבל אינו מוסכם וחידושי רע"א פליג ע"ז אבל מ"מ אינו ענין לנד"ד וכיונתי בראיה זו להעין יצחק ח"א או"ח סי' כ"ו בהג"ה, גם רצה"ח בהגהות הש"ס שם תמה על הר"ן דהרי היתר בטל באיסור וראיה ממנחות (דף כ"ב) בשחוטה בנבלה וכו'] ואולי לזה דקדק הר"ן וכתב שהאיסור דרכו להתבטל עכ"ל רצה"ח, ואולי ר"ל שברוב המקרים דרך האיסור להתבטל ולא ההיתר אבל אין שום טעם בזה, ועוד יש לי גמגום מהר"ן גופא בדיבור הסמוך ד"ה שאני במש"כ דבדין הוא דלבטיל היתר וכו' משום דהו"ל תערובות היתר באיסור ודברים שאינן שווין וכו' הרי משמע דגם היתר בטיל באיסור, ולחלק בין מקום דטרח דאז בטיל ללא טרח דלא בטיל ע"ש אינו מתיישב על הלב כלל, ושם בעמוד א' ד"ה וכי שהסביר שא"ת דגדולין של היתר מבטלין וכו' עמד שם בהגהות מלוא הרועים דלפמש"כ הר"ן בסמוך דאין דרך היתר להתבטל וכו' בלאו"ה ניחא אך לפמש"כ הר"ן אח"ז דאף היתר מתבטל להכי הוצרך הר"ן להסביר כאן באופן אחר וא"כ דעת הר"ן צ"ע:

ולדעתי ראיה לזה מנדה (דף כ"ז ע"א) תרווד רקב שנפל בו עפר כ"ש טמא ור"ש מטהר, וקס"ד דרבנן דבי רב משום דא"א לשתי פרידות וכו' ובציר שיעורא וא"ל רבה אדרבה א"א וכו' ונפיש שיעורא וכן היא הגירסא בגליון הר"ש פ"ב דאהלות, הרי מלשון נפיש שיעורא מוכח דהעפר מתבטל ונהפך לשם חדש רקב ונ"מ בזה שאם היה תרווד רקב מצומצם ונחסר כ"ש ישלים העפר, ובזה מובן הקס"ד דרבנן דבי רב דלכאורה דקארי לה מאי קארי לה וכי לא ידעו די"ל להיפך, אבל לדברינו פליגי עם רבה בפלוגתא דרש"י ותוס' והר"ן דרבנן דבי רב ס"ל דטמא מתבטל בטהור ולא להיפך ורבה ס"ל דשפיר מתבטל גם הטהור בטמא, והרמב"ם וש"מ שתפסו טעם הגמ' משום גלגלין ש"מ דהלכה כרבה בזה, ואין להקשות מת"ק דהך ברייתא ומת"ק דתניא אידך וכו' דבעו תרווד ועוד לטמא, ומוכח מזה דאם חסר מתרווד שיעורו ועפר משלים אינו טמא ומוכח דטהור בטמא אינו בטיל, וכן מה שהקשה הרב מחוואדאן שיחי' מנדה, (דף ע"א) ברש"י ד"ה הרוג שאין מיעוט דם שמחיים משלים לרוב רביעית שלאחר מיתה משמע דדבר הצריך שיעור לא מהני מה שישלים לו ממין אחר, אבל לענ"ד בעניני טומאת מת כרקב ורביעית

דם לא גמרינן מידי דהלכתא נינהו דבעי דוקא שיעור שלם, וכה"ג אמרינן בסוכה, (דף י"ח ע"א) גבי לבוד דבכל התורה אמרינן אך בטומאה הלכתא גמירי לה דבמת לא אמרינן לבוד ופירש"י לא גמרינן מידי אחריתא אלא ההוא דאתמר ביה, וא"כ מת"ק אין ראיה כלל אע"ג שצריך שיעור מצומצם, אבל לרבנן דבי רב דס"ד דשייך בטול בזה פריך רבה שפיר אדרבה וכו', וא"כ מוכח מזה דהיתר בטיל באיסור, וכן טומאת שחוטות בנבלות ענין אחר הוא ואינו בסוג הלכתא גמירי לה ודומה לשאר איסור והיתר וא"כ קמה ראייתי וגם נצבה:

ונלענ"ד ראיה לזה מזבחים (דף ע"ח) הנ"ל והובא בפרמ"ג דמיירי בכזית מצומצם, ואפ"ה ס"ל לרש"י דבטיל המיעוט לגמרי להרוב ותופס שם חדש, ותוס' הקשו שם דהרי אף היתר אינו מצטרף לאיסור כ"ש איסור לאיסור עכ"ל, וזה אינו קשה כל כך דשאני התם דבתורת בטול ע"י תערובות עסקינן ולא בהיתר בפ"ע שמצטרף לאיסור בלא תערובות, ועכ"פ לרש"י דס"ל דבטיל איסור באיסור יהיה הכ"ש איפכא דכ"ש דאיסור יבטל היתר ויתפוס שם איסור, וכעין זה כתב הר"ן בנדרים הנ"ל בד"ה שאני דיותר מתבטל היתר באיסור ממה שיתבטל איסור באיסור, וגם העין יצחק הביא ראיה מתוס' ב"מ (דף ו' ע"ב) בקפץ אחד מן המנוים שהקשו שיתבטל הקופץ ברוב והרי הקופץ כבר הוא פטור ואיך ישלים למעשר והעשירי יהיה קודש ויביא חולין לעזרה אלא ש"מ דס"ל דגם היתר באיסור בטיל ותופס שם האיסור:

ועוד ראיה מכריתות (דף כ"ב ע"א) בעו מיניה הקיז דם לבהמה וכו' על הראשון ד"ה חייב ופירש"י דדם קילוח מעורב בו עכ"ל על השני וכו' ר"ל אמר חייב שתי חטאות וריו"ח אמר אינו חייב אלא אחת פירש"י על הראשון שדם קילוח מעורב בו, הרי לרש"י הכוס האחד יש בו דם התמצית ברוב דם קילוח ומי לא עסקינן דאכל רק כזית מצומצם ונמצא בו דם של פטור שפטור מחטאת ואעפ"כ חייב עליו חטאת לכו"ע ש"מ דנהפך היתר לאיסור מטעם בטול ברוב האיסור וחייבין עליו, ולפי"ז אזיל רש"י לשיטתיה בכל מקום דהמועט ההיתר תופס שם חדש של האיסור המרובה מלבד בטומאת מת כנ"ל, אך רגמ"ה בפירושו בש"ס החדש פירש שם בד"ה על הראשון בזה"ל אם אכלו ד"ה חייב דלית ביה אלא דם קילוח עכ"ל, הרי שמפרש דבכוס ראשון אין בו אלא דם קילוח ובכוס שני יש בו מעט תמצית והרוב יש בו דם קילוח עיי"ש בד"ה ריו"ח, וע"כ צ"ל דאין בו כזית בכדי אכילת פרס דאל"כ למה פטור לריו"ח ובודאי אין בו אלא מיעוט דלא פליגי במציאות, וממילא לרשב"ל דמחייב שני חטאות ע"כ ס"ל דמיעוט תמצית בטיל להרוב ותופס שם חדש דם גמור כשיטת רש"י, וריו"ח ס"ל דלא בטיל התמצית ברוב

שיתפוס שם חדש כשיטת התוס' ופרמ"ג הנ"ל, ואזיל רשב"ל לשיטתיה גבי פגול ונותר הנ"ל לשיטת רש"י, ואפשר נמי דעד כאן לא פליג ריו"ח וס"ל דלא בטיל המיעוט ברוב אלא איסור באיסור דדם התמצית נמי בלאו הוא וכסברת הר"ן בנדרים הנ"ל אבל היתר באיסור מודה דבטיל שפיר מיעוט היתר לגבי איסור, ובינותי בספרים ומצאתי במהרי"ט אלגזי לה' בכורות בהלכות חלה שפלפל הרבה כעין זה בתערובות שאר מינים בחמשת מיני דגן אי בטילי לענין לצאת ביה חובת כזית מצה ובדברי רמב"ן האריך הרבה ות"ל פגע ונגע הרבה במש"כ בזה ותניא רבתא לדברי, ובעיקר מחלוקת הרמב"ן עיין מג"א באו"ח סי' תנ"ד ובנו"כ וביו"ד סי' שכ"ד ונו"כ ואין להוציא דין מדברי הרמב"ן לנד"ד, לזאת נלענ"ד דשפיר בטלה המצה הפשוטה בהמצות שמורות ימחול כת"ר לעיין בזה עכ"ל ידידי הנ"ל:

וזה אשר השבתי לידידי הגאון הנ"ל, הנה הענין הזה בעצמו כבר ראה כת"ר שדברו בו האחרונים בארוכה, גם הראיה מגמ' דנדה (דף כ"ז) כבר הקדימוהו האחרונים, אכן הראיה מכריתות (דף כ"ב ע"א) חדתא היא אצלי ולא ראיתי עוד מי שהעיר מזה עד עתה, ובודאי מוכח מכמה ראשונים דהיתר בטיל באיסור כמש"כ כת"ר, וכן מוכח מקושית המרדכי סוף חולין ביבמה שרקקה דם דהחליצה כשירה משום דא"א לדם בלא צחצוחי רוק, והקשה המרדכי דיתבטל הרוק בהדם הרי דמקשה שיתבטל ההיתר באיסור, ואולם לדין בטול מצה שאינה שמורה בשמורות יש לי עוד לדבר בזה בעזהשי"ת:

א

זה לשון רש"י במנחות (דף כ"ג ע"ב) ד"ה לימא דלא כר"ח וכו' ואמאי דלא מבטיל ליה טיבלא לשיריים לא מצי למפרך לר"ח וכו' דאי נמי בתר בטל אזלינן וטיבלא מבטל לשיריים לא הוה ריבה סלתה דבטיל כמאן דליתיה דמי ולא אייתר ליה עכ"ל, וזהו בעיני מחוורתא לתרץ קושית מהר"י אלפאנדארי בהא דהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן הואיל ועומר ושתי הלחם ולחה"פ שלנו האיך נאכלים, דמאי קושיא, הרי חלקם יתבטל ברוב של הציבור עיין לעיל פרק ל"ג ופרק ל"ה, אולם לדברי רש"י האלה דהמיעוט הבטל כמאן דליתא דמי הרי טענתם של הכהנים צודקת ממנ"פ דאם חלקם לא יתבטל האיך עומר וכו' נאכלים הרי מנחת כהן כולה כליל, ואם יתבטל חלקם ברוב של הציבור הרי הבטל כמאן דליתא בעולם דמי כמש"כ רש"י, א"כ יחסר שיעור העשרון להעומר וגם קומץ העומר יהיה חסר וכן בשתי הלחם יחסר השיעור לשני עשרונים ובלחה"פ לכ"ד עשרונים עיין מנחות (דף ע"ו ע"ב) ולענ"ד זהו נכון מאוד בעזהי"ת:

ולענ"ד גם התוס' בב"ק (דף כ"ז רע"ב) נמי ס"ל כרש"י דהמיעוט הבטל כמאן דליתא דמי, דז"ל התוס' שם ד"ה קמ"ל דאין הולכין בממון א"ה וכו' וי"ל דהתם גבי דיינים שאני דחשיב מיעוט דידהו כמי שאינו עכ"ל, וכבר האריכו האחרונים להסביר הדבר אמאי בדיינים המיעוט כמי שאינו כידוע, ובענייי אמינא דדבריהם פשוטים דהרי המרדכי פ"ק דחולין הקשה דלמה אזלינן בדיינים אחר רובא הרי קיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ותירץ דהדיבור דנפיק מפומייהו הו"ל פירש, וע"כ דאין הכונה דאמרינן על הדיבור כל דפריש מרובא פריש שהרי פירש לפנינו ובפירש לפנינו הרי נשאר דין קבוע אם מדאורייתא או מדרבנן כידוע, אלא ע"כ כונת המרדכי הוא דהדיבור הפורש מאדם המדבר הוא ענין נפרד ואינו דבר אחד עם אדם המדבר, ואין כאן כלל דין פריש מרוב רק דין בטול ברוב התערובות, הדיבור של המיעוט מתערב בדיבורי הרוב של המרובים וליכא קבוע כלל, וא"כ כיון דמטעם בטול ברוב אתינן עלה שפיר כתבו התוס' בב"ק דמיעוט הדיינים כמי שאינו דכל בטול ברוב עושה המיעוט כמי שאינו בעולם, ואין זה ענין להא דאין הולכין בממון אחר רוב הקונים וכיוצא, ומהאי טעמא יפה כתב המג"א באו"ח סי' רצ"ט ס"ק י"ג דאין להקשות בהולך חוץ לכרך ורואה אור אם רוב עכו"ם אין מברכין עליו הרי קבוע כמחצה עמ"ח ובמחצה עמ"ח הרי מברכין עליו, משום דזה לא מקרי קבוע דהאור פירש וכן ריח הבשמים עכ"ל, וכוונתו ג"כ היא לא משום כל דפריש מרו"פ שהרי פירש לפנינו אלא כוונתו כמש"כ המחצית השקל שם דהאור והריח תרי מילי נינהו עם הנר והבשמים וליכא כאן קבוע כלל, ויש להסביר הדבר עוד יותר ע"פ הש"ס דפסחים (דף כ"ו) דקול ומראה וריח אין בהם מעילה, חזינן מזה דמראה וריח דינם כקול, וא"כ כמו דקול כתב המרדכי דבטיל ברוב וכמאן דליתיה ה"ה במראה אור וריח ודו"ק וקצרתי:

אלא דעיקר קושית המג"א שם לענ"ד לקמ"ד, דהרי לכאורה יש להקשות אמאי במחצה ישראל ומחצה עכו"ם מברך על האור מ"ש מכל הני דתנן במכשירין פ"ב דברוב ישראל מותר וברוב עכו"ם אסור דמבואר שם דבמחצה עמ"ח אסור ועיי"ש מ"ה ומשנה וא"ו, בשגם ספק ברכות קיי"ל שלא לברך, אע"כ דהא דבאור אם מחצה עמ"ח מברכין עליו הטעם הוא משום דכיון דמחצה של ישראל ודאי של היתר הוא ובמחצה של עכו"ם ודאי דיש ג"כ מיעוט אור שמותר לברך עליו עיין מג"א שם סי' רצ"ח סק"י וא"כ במחצה עמ"ח הוה רוב דהיתר משו"ה מברכין עליו, אבל ברוב עכו"ם אם נסיר המיעוט שמותר לברך עליו הן אכתי ישאר מחצה עמ"ח ההיתר עם האיסור ומתעמ"ח היתר ואיסור אין לברך

עליו ומיושב קושית המג"א וזה ברור, אלא דהכי יש להקשות דאמאי אם רוב ישראל מברכין אל הרי כל קבוע כמחעמח"צ ומוכרח לומר כתירוץ המג"א דהאור פירש הוא: **ובהיותי** בזה ראיתי דבר פלא במכשירין שם פ"ב מ"ה בעיר שישראל ועכו"ם דרין בה והיה בה מרחץ מרחצת בשבת אם רוב עכו"ם רוחץ בה מיד ובמחצה עמ"ח אסור עיי"ש, והקשה שם הרב תפארת ישראל בשם אביו ז"ל דאמאי ברוב עכו"ם רוחץ בה מיד הרי כל קבוע כמחצה עמ"ח דמי עיי"ש מה שנדחקו בזה, והדבר פלא בעיני דהרי ברוב עכו"ם לא מטעם ספק ומיזיל בתר רובא אתינן עלה, אלא דברוב עכו"ם ודאי אדעתא דעכו"ם הוחם המרחץ, ובמחצה על מחצה יש מחלוקת הראשונים אם האיסור הוא מטעם ספק או מטעם דודאי הוחם בשביל ישראל ובשביל עכו"ם עיין בר"ש שם וברש"י שבת (דף קנ"א ע"א) ד"ה רוחץ בה ובר"ן באלפס שם ותראה ברור דברוב עכו"ם לא מתורת ספק מותר לרחוץ בה מיד רק מתורת ודאי דודאי לעכו"ם הוחם המרחץ, וא"כ אין זה ענין כלל לדין כל קבוע כמחעמ"ח שנאמר בספק ולא בודאי וזה פשוט:

ב

ומ"מ אע"פ שהעלינו דלשיטת רש"י והתוס' בב"ק המיעוט הבטל כמאן דליתא בעולם דמי, מ"מ לאו כו"ע הכי ס"ל שהרי כתבו התוס' בזבחים (דף ע"ט סע"ב) ד"ה תנן התם צלוחית בזה"ל חומרא דמי חטאת הוא דמדאורייתא ברוב בטיל עכ"ל, ובצדק העיר ע"ז בספר קרן אורה שם דלמאי דמסיק טעמא דרבנן דהזאה צריכה שיעור ואין מצטרפין להזאות נראה דלא מהני בטול הכא, כיון דבכל הזאה מעורב מעט מים דיש בילה וליכא שיעור הזאה, ואפי' אי בטיל לא מהני להשלים שיעור הזאה דמ"מ אותו המעט לאו מי חטאת הם עכ"ל ויש להתבונן עוד בהם, אבל עכ"פ מוכח דהתוס' שם לא ס"ל דהמיעוט כמאן דליתא כלל דמי ודו"ק:

ג

והנה בשמ"ק בזבחים (דף ע"ח ע"א) אות א' הביא שמה באריכות מה שמפלפל שם המהר"פ בהסוגיא דשם, וגם הר"פ מבואר שם דס"ל לדבר פשוט מאוד דמיעוט הבטל כמאן דליתא כלל וכשרוף דמי עיי"ש בסוף דבריו, אולם מתחילה מיישב שם שיטת רש"י וז"ל השמ"ק בשם הר"ף, וא"ת אפי' התראת ספק שמה התראה יפטור שהרי אין שיעור באחד מהן כיון דאיסורין מבטלין זה את זה, שהרי לא היה כי אם שני זתים זית פגול וזית נותר וכי נבלל מיעוט של פגול בנותר חשיב אותו המיעוט כאילו הוא נשרף ונמצא דבציר שיעור כל אחד ואחד וא"כ על איזה מינייהו מחייבת ליה, וי"ל דלכך פי' הקונטרס דהבטל נתוסף על המבטל להיות כמוהו ולא חשיב המיעוט כנשרף, אלא מיעוט הפגול שנבלע בנותר חל עליו איסור נותר ומשלים בנותר מה שמחסר ממנו

ונבלל בפגול וכן להיפך, ולכך אצטריך למימר משום התראת ספק הוא דפטור עכ"ל השמ"ק בשם מהר"ף ועיי"ש, הרי לפנינו דהמהר"ף מקשה שם על רש"י דהרי מיעוט הבטל הוא כמאן דליתא, ותירץ אליבא דרש"י דכאן בזבחים דלא אמרינן דהמיעוט כמאן דליתא רק איתיה ונתוסף על המבטל ומשלים שיעורו, אבל הדבר תמוה מאוד שהרי רש"י במנחות (דף כ"ג ע"ב) כתב דמיעוט הבטל כמאן דליתה דמי כמו שהבאתי לעיל אות א' והיא לכאורה תמיה עצומה ועיין חידושי הרשב"א שבת (דף ס"ה) ד"ה סבר שמא ורבו הנוטפין ע"ש שקיצרתי ועיין בשמ"ק דף ע"ח ע"ב אות א' בזבחים שם:

ד

ונראה ליישב שיטת רש"י ע"פ מש"כ הכ"מ פ"א מה' שאר אבות הטומאה ליישב קושית הראב"ד על הרמב"ם שהביא שם להלכה דברי רב חסדא דנבלה בטלה בשחוטה לפי שא"א לשחוטה שתעשה נבלה, והקשה הראב"ד הא זהו רק לר' יהודא דס"ל מין במינו לא בטיל אבל לדידן דקיי"ל כרבנן דמין במינו בטל ברוב הרי אין נפקא מינה מזה כלל, ותירץ הכ"מ בשם מהר"י קורקוס דהא דפסקינן כרבנן דמין במינו בטיל היינו דוקא היכא שאחר הבטול האיסור כמאן דליתא כלל, משא"כ בזה שאף אחר הבטול טומאה כמאן דאיתא דמי דהא אכתי מטמאה במשא בזה אף רבנן מודו דבמקום שאפשר למבטל להיות כבטל אינו בטל כלל עכ"ד עיי"ש, וא"כ אף אנו נאמר בשיטת רש"י נהי דהבטל כמאן דליתא כלל וכשרוף דמי כמש"כ רש"י במנחות, הני מילי היכא דאפשר לומר דהבטל כמאן דליתא לגמרי דמי, אבל פגול ונותר דתנן במעילה (דף י"ז ע"ב) דאין מצטרפין מפני שהן ב' שמות ואמרינן שם בגמ' דלא שנו אלא לטומאת ידים אבל לאכילה מצטרפין לענין לאו דלא יאכל כי קודש הם כל שבקודש פסול יש ל"ת על אכילתו עיי"ש בחידושי, א"כ היכא דאיכא רוב פגול ומיעוט נותר משלימו לכזית או איפכא, כיון דמצטרפין לענין הלאו דלא יאכל כי קודש הם דלגבי לאו זה הוה נותר ופגול שם אחד, א"כ גם לענין חיוב דפגול נמי מעט הנותר שנתבטל ברוב דפגול אין לומר דכמאן דליתא כלל דמי ממילא כיון שנתבטל מיעוט הנותר בהפגול משלים הוא לכזית הפגול וחייב עליו משום פגול וכן איפכא אילו הוה התראת ספק שמה התראה ודו"ק היטב:

ה

ואולי יתיישב בדברינו מש"כ הח"ס חאו"ח סי' ק"פ לפרש הש"ס כריתות (דף כ"ג) דהא דתנן שם חתיכת חלב וחתיכת חלב נותר מביא ג' חטאות אבל לא אשם מעילות משום דמיירי בדקה, וכתב הח"ס שם לפרש דבדקה אין כזית משו"ה לא מעל עיי"ש, והתמיה גלויה דא"כ דליכא כזית איך יתחייב הג' חטאות הרי חלב ונותר נמי בעו כזית, וכבר

דברתי מזה בספרי תקנת השבים למס' מעילה סי' כ"ד, אולם לדברינו כאן י"ל דמיירי באכל פחות מכזית חלב נותר ומיעוט חלב חולין השלימו לכזית, וכיון דלענין חטאת חלב חייב דמצטרפין דהוו משם אחד גם לענין חטאת נותר משלים מיעוט חלב החולין הבטל לשיעור כזית נותר, דנתהפך חלב החולין להיות חלב נותר ומשלים השיעור כיון דאין לומר כאן דהמיעוט כמאן דליתא כלל דמי שהרי לענין חטאת חלב ע"כ איתיה ואיתיה, ומ"מ מאשם מעילות הוא פטור דנהי דמיעוט החולין נהפך להיות קודש ג"כ, מ"מ הרי כתב הרמב"ן בב"ב (דף ע"ט) דמעילה ליכא רק בהקדש הבא ע"י אדם המקדיש עיין קצוה"ח סי' ר' שהביאו, וכאן הרי הקדש מיעוט החולין הרי בא לא ע"י אדם המקדיש רק על ידי בטול המיעוט ברוב ודו"ק:

1

נתבאר איפא שיטת רש"י במנחות ותוס' בב"ק והר"פ בזבחים דמיעוט הבטל כמאן דליתא וכשרוף דמי, מיהו היינו דוקא לענין איסור אבל לענין טומאה וטהרה ע"כ לומר דמודו דהמיעוט כמאן דאיתא דמי, דאל"כ אמאי קאמר רבה בנדה (דף כ"ז שם) דמשום דאי אפשר שלא ירבו שתי פרידות רקב על פרידה אחת עפר ונפיש ליה שיעורא הרי המיעוט כמאן דליתא כלל בעולם דמי, וכן בבכורות (דף כ"ג) דאמרינן דלענין טומאת משא לא שייך בטול, ואף דהתוס' שם ד"ה נבלה כתבו דלא הוה רק מדרבנן מ"מ הרי השיו"ק בנזיר (פ"ו ה"א) הוכיח שם מהירושלמי דהוה מה"ת ועיין ברא"ש פרק גיד הנשה סי' נ"ז ובמל"מ פ"א מה' מטמאי משכב ומושב, ואם הבטל כמאן דליתא כלל דמי אמאי יטמא במשא, מאי שנא מהא דכתבו התוס' במנחות (דף פ' ע"ב) ד"ה וכי מכניסין חולין לעזרה דהא דשרינן גבי ספק מצורע להביא אשמו ולוגו ושרינן להכניס לוג שמן לכתחילה מטעם דחולין ממילא הויין התם בטל ליה בהדי אידך שמן עכ"ל, מ"ש טומאת משא מאיסור של הכנסת חולין בעזרה הרי לכאורה הענינים שוו להדדי לגמרי, וכן הא דתנן במקואות והובא ביבמות (דף פ"ב) נתן סאה ונטל סאה כשר עד רובו מטעם בטול ברוב, הרי דהמיעוט הבטל מצטרף להשלים שיעור דארבעים סאה ולא אמרינן כמאן דליתא, אלא ע"כ דעניני טומאה וטהרה שאני בדין זה דלא אמרינן בהו המיעוט כמאן דליתא, ולפי"ז אפשר לומר דגם התוס' בזבחים (דף ע"ט סע"ב) שהבאתי לעיל אות ב' והוכחתי דס"ל דהמיעוט כמאן דאיתא, לא פליגי באמת על רש"י במנחות (דף כ"ג ע"ב) והתוס' בב"ק (דף כ"ז ע"ב) וכ"כ הרי ס"ל התוס' במנחות (דף פ' ע"ב) שהבאתי זה עתה לענין חולין בעזרה דס"ל דהמיעוט כמאן דליתא דמי, אלא דהתם בזבחים שם לענין מי חטאת דהוה משום טומאה וטהרה שפיר כו"ע ס"ל דהמיעוט כמאן דאיתא ומשלים גם

להשיעור, ובהא דנדה (דף ע"א ע"א) הנ"ל בקונטרס דמר שכתב רש"י דאין המיעוט דם דמחיים משלים לרביעית דם המת ע"כ צריכין אנו לומר דהלכתא גמ"ל כמש"כ ידידי, ויש עוד לחלק באופן אחר ע"פ התוס' בסוטה (דף ט"ז ע"ב) ולר"י דס"ל דם בדם לא בטיל, ועיין בהגהות מצפה איתן בנדה (דף כ"ז ע"ב) הנ"ל שהעיר שם מהא דר"י דס"ל מין במינו לא בטיל ושם כתב דאמרינן סלק את מינו כמי שאינו אבל די בזה ועיין ברשב"א הנ"ל סוף אות ג', ועיין במנחות דף נ"ד דאם מעיקרא לא הוה ביה שיעור וע"י גשמים נתפח ונעשה שיעור שלם כזית נבלה אינו מטמא מ"מ מכאן ולהבא רק מדרבנן עיי"ש ברש"י ד"ה כי פליגי וכן כתב שם הרשב"א בחידושיו וביתר ביאור מבואר הדבר בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תס"ב שאין מטמא מכאן ולהבא רק מדרבנן משום הרואים שיסברו שגם מעיקרא הוה בו שיעור כזית נבלה עיי"ש, ופלא על הגהות הרש"ש במנחות שם שכתב דמטמא מכאן ולהבא מה"ת ולא הביא דרש"י שם לא ס"ל כן וכן גם הרשב"א לא ס"ל כן כאמור, ולמה לא אמרינן דלבטיל מי הגשמים ברוב ויטמא מכאן ולהבא מדאורייתא אלא ע"כ דההיתר לא נעשה כהאיסור לענין טומאה עכ"פ וכנ"ל והן אמנם בשמ"ק יש משמעות שם דיש דס"ל דמכאן ולהבא מטמא מדאורייתא אך אין לעזוב דברי הרשב"א ודברי רבינו הגדול רש"י ז"ל המפורשים דגם מכאן ולהבא מטמא רק מדרבנן, והגהת השמ"ק אות ח' ברש"י שם לענ"ד היא תימה והגירסא כמו שהיא לפנינו היא פשוטה ומבוארת יפה דאם מתחילה לא היה כשיעור, אע"פ שנתפחה אח"כ אין חיוב מה"ת גם להבא, ומובן דיש כאן לפלפל הרבה אבל יהיה די בהערה זו להמעיין:

ז

נחזור לענינינו דלשיטת רש"י ודאי דהיתר בטל באיסור אלא דבכל איסורין שבתורה המיעוט הבטל כמאן דליתא כלל דמי זולת בעניני טומאה וטהרה כמו שנתבאר באות הקודם, ובזה יש ליישב ע"ד החידוד קושית המהרש"א והמהר"ם וביותר אריכות הקשה כן השלטי גבורים בגליון האלפס במקומו, בהא שכתב רש"י בב"ק (דף ד' ע"ב) ד"ה ומנסך שפירש שניסך לע"ז והרי בגיטין קאמר שם שמואל דמאי מנסך מערב והיא קושיא הצריכה ישוב, ולהאמור ניחא דשמואל דאמר בגיטין מערב יש לפרש שעירב יין נסך הרבה ביין היתר מעט באופן שיין האסור היה רוב נגד ההיתר ובאופן זה הרי מודה גם רשב"ג דמשנה דע"ז (דף ע"ד ע"א) דאסור למכרו חוץ מדמי יין נסך שבו דהרי נהפך ההיתר ג"כ לאיסור וכמאן דליתא כאן היתר כלל דמי, ואע"ג דשמואל סובר דמין במינו לא בטיל אפי' באלף בע"ז שם (דף ע"ג ע"ב) י"ל דשמואל ס"ל בתר מבטל אזלינן והרי היי"נ אי אפשר להיות כבטל דלכי מסרח אין שם משקה עליו, כמש"כ התוס' במנחות

(דף כ"ב ע"ב) ד"ה ור"י סבר עיי"ש, אבל בב"ק שם דאזיל רש"י אליבא דר' חייא לא היה יכול לפרש מערב, דא"כ אף אם שפך הרבה יי"נ עד שהוא רוב נגד ההיתר, מ"מ הרי איכא מ"ד במנחות (דף כ"ג) אליבא דר' חייא דבתר בטל אזלינן, והרי הבטל שהוא יין דהיתר יכול להיות כמבטל אם ינסכו לעכו"ם, וא"כ לא בטיל לר' חייא ויכול הוא למכרו חוץ מדמי יי"נ שבו לרשב"ג, והוא חידוד נאה בשם הגאון ר' דוד דייטש ראיתיו הובא בספר שערי חכמה סוף שער יו"ד ומפני שספר זה אינו מצוי העתקתי דבר זה לידידי:

ח

נתבאר מדברינו עד עתה דאמנם אין הדבר מוכרע אם היתר בטל באיסור אם לאו ויש אשלי רברבי הסוברים דהיתר שפיר בטל באיסור דלא כהמל"מ בה' מעילה, ולענין מצה שאינה שמורה שנתערבה בשמורות גם אם נימא דבטלה הרי היא מ"מ לדעת רש"י ותוס' כמאן דליתא, ולכן מחוייב הוא לאכול ב' זיתים משתי מצות ע"כ תמצית תשובתי לידידי הגאבד"ק שילעל, ובאמת הא דהיתר אם בטל באיסור לחייב עלה י"ל דתליא בהא דפליגי הראשונים אם בטול ברוב הוא מטעם ודאי או מטעם ספק ועיין כו"פ סי' ס"ג ואכמ"ל:

ועיין בספר אור שמח בה' מאא"ס פרק ט"ו הלכה יו"ד אריכות גדולה ברוב גאונו ולא ראיתיו מקודם ועתה משנה לא זזה ממקומה:

פרק לז

וכשאני לעצמי יש לי מקום לומר דאפי' לפ"מ שהעליתי בפרק הקודם דיש כמה ראשונים הסוברים דהיתר באיסור בטיל, מ"מ אין עדיין הוכחה ממשנתינו דהמפריש מעות לנזירתו מעות סתומין אין מועלין בהם מפני שיש בהם דמי שלמים דמטבע לא בטיל מה"ת כמש"כ מהר"י אלפאנדארי שם במל"מ, דיש לדחות הראיה ע"פ מש"כ הרמב"ן גבי הקדיש בור ונתמלא מים שובך ונתמלא יונים דאין מועלין בהמים והיונים שכתבו התוס' בב"ב (דף ע"ט ע"א) הטעם משום דאין חצר להקדש, אבל הרמב"ן כתב הטעם דלענין מעילה בעינן שיבוא ההקדש מכח אדם מישראל המקדיש אבל לא כשהוקדש ממילא עיין בחידושי למעילה במשנה שם (דף י"ג) ובדברינו לעיל פרק ל"ו אות ה' בסופו, וא"כ לוא יהא אמת דמעות השלמים נתבטלו ברוב דמי חטאת ואשם, מ"מ קדושה עודפת הזאת הרי לא בא מכח אדם המקדיש רק ממילא ע"י בטול ואין מועלין בהן, אלא דמהר"י אלפאנדארי הביא ראיה זו דמטבע לא בטיל לשיטת התוס' והתוס' לא ס"ל כהרמב"ן בזה וגם הגאון ר' יצחק שמעלקעש זצ"ל בספרו בית יצחק חאו"ח סי' נ"ד

כתב כן אלא שסיים דאפשר דדמי לגדולי הקדש דלמ"ד דיש מעילה בגידולין גם בהם מועלין ע"ש:

שוב אחר זמן רב הגיע לידי שו"ת משיב דבר לג"מ נצי"ב ז"ל וראיתי שם בח"א סי' ל"ד שכנראה השואל שם ישב על מדוכה זו, והגאון הגדול המחבר דחי זה בשתי ידים וז"ל שם, ולפמש"כ ליתא דתולין בכל אחד שהוא מן הרוב שנתקדש בפה, וגם בלא זה דברי מעלת כבודו תמוהין שהרי תנן לא נהנין ולא מועלין אפי' הוציא כולן. וע"כ או כפי' התוס' שיכול להביא כולן שלמים וחטאת ועולה יביא ממעות אחרות, או כפי' המפרש בנזיר (דף כ"ד ע"ב) משום דבכל מעה ומעה מהן יכול להביא שלמים פי' וא"ל חילול כמו באם היו מפורשים ונתערבו אלא שהוא יכול להביא מאיזה מעה שהוא רוצה, נמצא שלא אחד מהן נתקדש בקדושת עולה או חטאת עד שיפריש את חלק השלמים ויהיה הנשאר חטאת או עולה, ותדע דתניא שם בנזיר (דף כ"ו ע"ב) אמר אילו לחטאת והשאר נזירות וכו' והשאר יביא מהם חציו לעולה וחציו לשלמים ומועלין בכולן ואין מועלין במקצתן, ולפי' התוס' מתפרש כמשמעו דעתה אינו יכול להביא מכל המעות שלמים דהו"ל כמפורשין, ולפי' המפרש מחויב להבדיל חציו לעולה וחציו לשלמים ואז יקנה שלמים דהוה ליה כחילול, אבל כל זמן שלא הפריש העולה אי אפשר לקנות שלמים משו"ה מועלין בכולן, ובזה מבואר דבפירש"י מעילה (דף י"א ע"א) יש טעות הדפוס, דתחילה צ"ל כלומר דבכל מעה ומעה וכו' כלשון המפרש בנזיר, ומהא דאיתא ומ"ט אזיל לקולא וכו' עד סוף הדיבור אינו מפירש"י אלא הגה"ה בטעות, ודברי מהר"י אלפאנדארי והמל"מ בפ"ז מה' מעילה במח"כ ליתא עכ"ל:

ויש לי להאריך הרבה בדבריו ובפרט מה שהגיה פירוש המפרש במעילה ודאי קשה, שבאמת הוא מפי' רגמ"ה אות באות, ואולם כבר נתבארה הש"ס דמעילה (דף י"א) שם בחידושי למעילה באריכות ולא אוכל לכפול הדברים כאן, גם מש"כ בריש דבריו כמו שהעתקתים שתולין בכל אחד שהוא מן הרוב שנתקדש בפה, הנה נגע כאן בכללא דכל דפריש מרובא פריש ודברתי כבר מזה לעיל פרק כ"א ופרק כ"ב והנני מקצר ככל האפשר בסמיכתי על המעיין הישר שיעיין בזה כדי הצורך:

פרק לח

ראיתי מובא בספר קול יהודא ביאור תירוץ התוס' במעילה שתרצו דמטבע דבר חשוב הוא ולא בטיל בשם הגאון הגדול המפורסם ר' אברהם ברוידא זצ"ל וז"ל, דבאמת בגיטין (דף נ"ה ע"ב) איתא דגם בדרבנן יש מעילה, והשתא הכי פירוש של התוס' וכי תימא משום דהוה דשיל"מ ולא בטיל זה אינו דהוא רק מדרבנן, פירוש דבשלמא אם

מדאורייתא לא בטיל שפיר, שאף שהוציא הפרוטה מעל דכן הוא גזה"כ, אבל כיון דלא בטיל רק מדרבנן מטעם דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ע"י פדיון א"כ אחר שכבר הוציא שוב הרי לא שייך פדיון א"כ שוב בטיל למפרע דעתה כבר אין לו מתירין ולמה ימעול, ותירצו דלא בטיל מטעם דמטבע חשוב ודבר חשוב לא בטיל בלי שום טעמים משו"ה מעל גם אחר שהוציא דאפי' בדבר דרבנן נמי איכא מעילה וק"ל עכ"ל שם, ואנכי בעניי אין אני מתפייס בהדברים האלה מכמה טעמים, ועיין בדברינו לעיל פרק כ' וקשה עלי ועל המעיין האריכות אך עיין בהגהות הגאון רצה"ח בש"ס החדש דווילנא, גם בטול למפרע הוא דבר הצריך עיון גדול ואכמ"ל בזה יותר ועיין בח"ס ח"מ סי' קנ"ה מש"כ בסוגיא דגיטין שם ובמרכבת המשנה האריך במקומו בשיטת הרמב"ם אבל אין זה מענינינו, וח"מ הבאתי הדברים כאן מפני שיסוד הסברא דע"י דרבנן יכול להביא מעילה מה"ת מצאתי לחד מקמאי בשמ"ק בב"ב (דף ע"ט) ע"ש וא"כ הדברים יש להם מקום ואולי י"ל עוד עפמש"כ המל"מ רפ"ד מה' מלוה ד"ה ואני תמיה דמוטב לעבור איסור חדא דאורייתא מלעבור על תרי איסורי דרבנן ע"ש, ש משמע דעכ"פ ב' איסורי דרבנן כחד דאורייתא דמי, וידוע מש"כ הרע"ב במשניות פ"ג דעירובין דעל ב' שבותין גזרו אפי' לרבי ביהש"מ והאבן עוזר בחידושיו למס' עירובין דף ל"ה כתב דהא דקיי"ל אין שבות במקדש הוא דוקא דליכא רק שבות אחד אבל בב' שבותין גם במקדש אסור ומיישב שם בזה קושית התוס' במנחות דף צ"ז ע"א ופסחים דף ס"ד ע"ב, וא"כ אולי י"ל בכונת התוס' כאן דכיון דלא בטיל מתרי טעמא משום דשיל"מ ומשום דמטבע הוה דבר חשוב כדאורייתא דמי, ואם אמנם דלהביא קרבן אכתי אי אפשר מ"מ קושית התוס' היא לר"ע, ור"ע הא ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא דהא ס"ל בחולין דף י"ז דוזבחת קאי לאיסור נחירה ועיין במלוא הרועים ערך חולין שנשחטו בעזרה, וא"כ שפיר מייתי קרבן אספק מעילה כיון דעכ"פ יש כאן תרי דרבנן דחמיר כשל תורה לענין דהפרוטה של הקדש לא חבטיל והיא רק הערה:

פרק לט

בעיקר קושית התוס' שהקשו דלבטיל פרוטה של הקדש ברוב פלפל בזה גם הרב מנחת ברוך סי' ל"ו והבאתיו כבר בספרי תקנת השבים סי' קט"ז, ואמנם עפ"מ שכבר דברנו בספר הזה עד עתה אין צורך עוד כל כך להביאו בארוכה בזה, מ"מ הנני רואה לטוב להביא תמצית חידושו מה דלא נתבאר. עד עתה ולהעיר עליו מה שיש להעיר לפי ענ"ד, והנה מראש כתב דמה שחידש הש"ש שמעתא ו' פ"ד דגבי ממון הקדש לא דיינינן דין ממון רק דין איסור, קשה טובא, דהרי באיסורין קיי"ל דעד אחד נאמן ואמאי אמרינן

בשבועות דבריא שהקדיש כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי אינו נאמן חיישינן שמא עשה קנוניא על הקדש עיין בשבועות (דף מ"ב ע"ב) ואע"ג דבידו לפדותו או לשאול על נדרו, ובשבועות שם פרכינן אהא דתנן אבל נשבעין להקדש תנינא מנכסים משועבדים לא יפרעו אלא בשבועה ומה לי משועבדים להדיוט מה לי משועבדים לגבוה אצטריך וכו', אלמא דס"ל להש"ס דממון הקדש כל דין ממון הדיוט יש לו, ומה שהקשה השב שמעתתא מיבמות (דף פ"ח ע"א) דקאמר הקרש נמי אי קדושת דמים משום דבידו לפדותו עיין לעיל פרק ד' שהבאתיו, י"ל דהתם לא מיירי להוציא מהקדש אלא ליהנות ממנו כשהוא הקדש כגון אם אמר ספסל זה של הקדש כבר נפדה, מותר לישב עליו דאיסור הנאה הוא איסור ככל איסורין שבתורה דעד אחד נאמן עליו כשהוא בידו. אבל להוציא לגמרי מהקדש להדיוט ודאי דעד אחד אינו נאמן כמו גבי הדיוט, וא"כ ודאי די"ל דמשו"ה לא בטיל פרוטה של הקדש ברוב מטעם ממונא לא בטיל מ"מ יש דברים בגו: **ובירור** הדבר כך הוא דאע"ג דאמרינן בביצה (דף ל"ח) באשה ששאלה מים ומלח לעיסתה דמה"ד בטיל אע"ג דאיסורו בא מחמת ממון, מ"מ הא אמרינן שם במסקנא גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות ומבואר דבשותפות ודאי שאין חלק הקטן בטל ברוב, דדוקא באשה ששאלה מים ומלח לעיסתה שכל העיסה שלה ואין בה לחברתה שום שותפות בכה"ג בטיל שפיר ברוב וא"כ גם בהקדש נמי הדין כך דכ"מ שיש להקדש שותפות מה"ת בהתערובות ודאי דלא בטל מה"ת כמו גבי הדיוט. וכ"מ שאין להקדש שותפות בתערובות אז מה"ת בטיל ברוב רק מדרבנן לא בטיל מטעם דשיל"מ, וא"כ אם נתערב דבר הקדש בשל הדיוט כל זמן שלא החזיר אחד מהתערובות להקדש אינו בטל מה"ת דהא בהדיוט כה"ג הוו שניהם שותפים בהתערובות, אבל לאחר שהחזיר אחד להקדש אע"ג שלא חיללו על של ההקדש כדין חילול שוב מה"ת בטל ברוב כיון דעתה אין להקדש עוד שותפות בהתערובות, אלא דמדרבנן לא בטל מטעם דהוה דבר שיל"מ, וכן אם דבר של הקדש נתן טעם בקדרה של חולין ג"כ מה"ת בטיל דהא בהדיוט כה"ג אין לו שותפות בהתבשיל, אלא משום דשיל"מ לא בטיל דבטעם לחודא נמי נתבאר בש"ך יו"ד סי' ק"ב דדשיל"מ לא בטיל מדרבנן, ועכ"פ מתורץ בזה קושית התוס' דבנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו כל זמן שלא החזיר אחד להקדש מה"ת לא שייך כאן בטול, ומכ"ש דמיושב בזה קושית המל"מ בעומר ושתי הלחם נימא דשקלי הכהנים יתבטלו בשקלי הישראלים, דכיון דלהכהנים יש שותפות בהשקלים הוה ממש כשותפות בעיסה דחלק הקטן אינו בטיל ברוב כדאיתא בביצה שם, ומכ"ש דשל הקדש בשל הדיוט לא בטיל חלק השותפות, אבל כל זה הוא קודם שהחזיר להקדש כדי שיעור

השותפות שנתערב, אבל לאחר שהחזיר להקדש אע"ג דלא חיללו אשל הקדש כדין מ"מ כיון דשותפות אין כאן עוד מה"ת בטיל שפיר ומותר כל התערובות רק מדרבנן אסור עדיין משום דדשיל"מ אינו בטיל ברוב:

וראי' לדברינו מהמשנה עצמה דתנן פרוטה של הקדש שנפלה לכיסו כיון שהוציא הראשונה מעל, וקשה מאי נ"מ בין ראשונה לשניה או שלישית הרי כל אחת מהן ספק הקדש והול"ל כיון שהוציא אחת מהן מעל, והרי לר"ע דאליביה קיימינן השתא לא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות. כדתנן בכריתות (דף כ"ב ע"ב) גבי ספק מעילה גופא אכל אחד את הראשונה. ובא אחר ואכל את השניה זה מביא אשם תלוי וזה מביא אשם תלוי דברי ר"ע, וא"כ אמאי נקט ר"ע הכא ראשונה דוקא:

אמנם לדברינו מה עמוק לשון דברי חז"ל, דכאן אינו חייב אשם תלוי רק על הראשונה בלבד אבל לא מהשניה ואילך אע"ג דלא בעינן אקבע איסורא, דהנה בבכורות (דף י"ח ע"ב) בבכור בהמה שנתערב באחר ומת אחד מהן תנן דלר"ע המוציא מחבירו עליו הראיה, ואמרינן משל דר"ע למה הדבר דומה לאחד שהפקיד אצל בעה"ב שהמוציא מחבירו עה"ר, הרי דהמפקיד טלה אצל חבירו ונתערבה בטלאי הנפקד ומת אחד מהן יכול הנפקד לומר שלך מת, ולדברינו ה"ה בטלה של הקדש שנתערב עם של הדיוט ומת אחד מהן יכול הבעה"ב מה"ת לומר של הקדש מת, וא"כ כל התערובות מותר מה"ת דהרי מה"ת אין להקדש עוד בהתערובות שום שותפות וכיון דשותפות ליכא האיסור בטיל ברוב רק מדרבנן לא בטיל מטעם דשיל"מ, מעתה פרוטה של הקדש שנפלה לכיסו כל עוד שלא הוציא הראשונה ויש שותפות להקדש בהכיס ולא נתבטלה מה"ת משו"ה כשהוציא הראשונה חייב א"ת, אבל אחר שהוציא הראשונה תו אין להקדש שותפות בכיס, דפשוט דכמו שיכול לומר להקדש שלך מת ה"ה דיכול לומר שלך יצאה ראשונה, וא"כ כל התערובות מותר מה"ת משו"ה אינו חייב אשם תלוי כשהוציא השניה, וכל זה בפרוטה של הקדש דנפלה לתוך כיסו דיש רוב נגד ההקדש אבל בכריתות שם דמיירי בב' חתיכות אחת של הקדש ואחת של חולין דליכא בטול ברוב משו"ה כשאכל אחר את השניה חייב ג"כ אשם תלוי וזה ראיה לדברינו עכ"ד המנחת ברוך שם:

והנה בעיקר תירוצו על קושית התוס' דלא בטיל מטעם ממונא ושותפות כבר נתבאר בדברינו ענין לאשורו בעזה"ש, אכן מה שיישב בזה דקדוק הלשון כיון שהוציא הראשונה מעל, דעל השניה ליכא אשם תלוי אפי' לר"ע דהשני יכול לומר של הקרש יצאה ראשונה וא"כ ליכא עוד להקדש שותפות, דבר זה קשה עלי כנהמא אקושי אחינכא מכמה טעמים, דממנ"פ אם בעל הכיס הזה גופא שהוציא הראשונה הוציא גם השניה

קודם שהביא האשם תלוי על הראשונה ודאי דאשתיהן אינו חייב אלא אחת. ואם כבר הביא האשם תלוי בטרם שהוציא השניה, הרי כל ההקדש הוא כאן רק פרוטה ומודה ר"ע במעילה מועטת שמביא גם הקרן והחומש עם האשם תלוי ומתנה וא"כ פשיטא דאינו מביא על השניה שהרי כשהביא הקרן עם החומש ודאי התנה שיהא פרוטה זו וחומשה או קרן וחומש מעילתו או פדיון פרוטת ההקדש, וא"כ אפי' אם אחר שאינו בעל הכיס יהנה אח"כ ויוציא פרוטה שניה ג"כ פשיטא דפטור, ואם הוציא אחר את השניה קודם שהביא הראשון אשם תלוי שלו לענ"ד ודאי דחייב אשם תלוי גם אשניה, דכיון שלא היה להשני שום שותפות בכיס זה אינו יכול לומר של הקדש הוציא הראשון כמש"כ התוס' בב"מ (דף ק' ע"א) בתוס' ד"ה וליחזי עיי"ש, אלא דלענ"ד יש כאן דרך אחרת פשוטה ליישב הדקדוק דקתני כיון שהוציא את הראשונה מעל ולא קתני כיון שהוציא אחת מהן מעל לכלול גם אם הוציא אחר את השניה דנמי מביא אשם תלוי, על פי מה דמבואר בח"מ סי' רנ"ג סעי' י"ג אם אמר תנו לו מדמי ייני מאתים זוז ונמכר ונאבדו קצת מהמעות ההפסד לפי חשבון עיי"ש, וביותר מבואר הדבר ומפורש בח"מ סי' רצ"ב סעי' יו"ד בהג"ה בזה"ל וכן אם נתן לו מעות להוליכו על אחריותו ונתנן עם מעותיו ונאבדו מקצת המעות ההפסד לפי ערך המעות, ודוקא מעות וכיוצא בו שאינו דבר מסויים אבל אם נתן לו להוליך טבעות של זהב וכיוצא בו וערבן עם שלו ונאבד אחד מהן יכול המוחזק לומר לשאינו מוחזק דלמא שלך נאבד, ואם שנים הפקידו אצל אחד ונאבד או נגנב אחד מהן אזלינן בתר רובא וכל דפריש מרובא פריש עכ"ל הרמ"א והעתקתי כל לשונו מפני הפלא הגדול שנעלם להרב מנחת ברוך כבודו במקומו מונח השו"ע ח"מ הזה דמפורש דמעות אינם דבר מסויים ואינו יכול לומר במעות שלך נאבד, אם לא דנימא דמעות הקדש שאני משום דהסמ"ע והש"ך כתבו הטעם דמעות הוה דבר שאינו מסויים משום דאין אדם מקפיד עליהם, וא"כ מעות הקדש דמקפידין עליהם הוה כדבר מסויים דאמרינן שלך נאבד, אבל גם זה לפי האמת אינו דמאי שאטייה דאחר כאן לומר של מי נאבד לטובתו הרי לא אלה ולא אלה שלו המה וכמש"כ לעיל מהתוס' דב"מ (דף ק' ע"א) עיי"ש, ואדרבה ראוי כאן יותר לומר לגבי השני דהראשון של חולין הוציא משום דכל דפריש מרובא פריש ועיי"ש בח"מ סי' רצ"ב בנתיבות שם ס"ק ט"ז שנצרך הרבה לענינינו וקשה עלי האריכות לפלפל כאן בדבריו העמוקים שם ועיין בדברינו לעיל פרק כ"א כ"ב] ואם נימא דגם במעות של הקדש אמרינן בנאבד דההפסד הוא לפי ערך המעות, א"כ כיון דבמשנתינו מיירי שכל ההקדש שנתערב כאן היה רק פרוטה אחת. א"כ בשלמא הראשון שהוציא שהוא לקח מן הקבוע וכל קבוע כמחצע"ח דמי

משו"ה מביא אשם תלוי, אבל לגבי השני הרי צריכין אנו לומר דנחסר מהפרוטות לפי הערך וא"כ הרי אם הוציא עוד פרוטה אחת נהנה מן ההקדש ע"כ פחות מפרוטה משו"ה פטור מאשם תלוי, ולכאורה הוא דבר הניתן להאמר אבל לקושטא דמילתא גם זה אינו לפמש"כ הנתיבות שם עיי"ש, גם עיקר הדקדוק מעיקרא אינו חזק כל כך ע"כ קצרתי:

פרק מ

הרמב"ם פסק בפ"ז מה' מעילה ה"ו כחכמים דר"ע וז"ל, פרוטה של הקדש שנתערבה בכל הכיס או שאחר פרוטה בכיס זה הקדש מחלל אותה ואח"כ ישתמש בכיס ואם הוציא ולא חילל לא מעל עד שיוציא את כל הכיס עכ"ל, וכתב עליו הכ"מ וז"ל ומש"כ וכן פרוטה שנתערבה וכו' עד לא מעל עד שיוציא את כל הכיס גם זה שם במשנה ופסק כחכמים והטעם שאין מעילה מן הספק לדעת חכמים [פי' דאין מביאין אשם תלוי על ספק מעילות לחכמים דר"ע] והלכך לא מעל עד שיוציא את האחרונה דאז הוה ודאי, וא"ת לבטיל ברובא וי"ל דדשיל"מ הוא א"נ מטבע חשוב ולא בטיל עכ"ל, וכתב עליו הרב ברכת הזבח וז"ל לא דק דתירוץ הראשון כבר נדחה בתוס' וכו' וכיון דמדאורייתא בטיל איך יביא קרבן ע"ז, ובזה נדחה גם תירוץ השני דגם דבר חשוב דלא בטיל הוא ג"כ מדרבנן וצ"ע בזה גם על התוס' שתירצו כן בתירוץ השני וכמש"כ במקומו, ולכן אין לנו אלא לומר דמיירי דליכא אלא חד בכיס, מיהו מדברי הרמב"ם לא משמע כן עכ"ל, וככל זה כתב גם הפר"ח ביו"ד סי' ק', והפר"ח בעצמו שם תירץ דלהרמב"ם מיירי מתניתין דהאי פרוטה של הקרש ניכרת בין אותן הפרוטות של חולין שנתערבה עמהן ולא שייך בטול לאיסור הניכר כידוע, אלא דאיהו לא ידע שהיא של הקדש ומשו"ה אין לה בטול ואם הוציאה ודאי מעל עכ"ל, ודבריו עוד יותר תמוהין כמש"כ הרב מתן בסתר בשם החק נתן, דא"כ אחאי צריך שיוציא את כל הכיס הרי כיון שהוציא אותה פרוטה של הקדש ודאי מעל, ועוד מה יעשה בהא דפרוטה בכיס זה הקדש הרי שם לא שייך לומר דניכרת, ועוד איך ימעול א"כ לר"ע כשהוציא הראשונה אם הראשונה אינה אותה של הקדש, ותו קשיא דא"כ דמיירי משנתינו בפרוטה הניכרת מאי שייכא מילי דרב פפא בגמ' במאי דפליגי תנאי אם יש ברירה או אין ברירה מה ענינם למשנתינו סוף דבר דברי הפר"ח כאן לא זכינו להבין והם גדולים חקקי לב:

ואולם לענין דברי מרן בכ"מ שפיר תירץ לה הרב עמודי אור סי' כ"ג אות ח' אחר שהזכיר שהאחרונים תמהו מאוד על דבריו וז"ל, עפר אני תחת כפות רגליהם אבל לפענ"ד יש כאן תימה גדולה על דבריהם ודברי הכ"מ נכונים. דמה שהבינו הם ז"ל שקושית הכ"מ והתוס' היא מ"ט דרבנן שכשהוציא את כל הכיס מעל הרי בטלה פרוטה של הקדש היא

תימה גדולה, שהרי סוגיא ערוכה בסוף ביצה הרי שנתערב לו קב חטין בט' קבין של חבירו יאכל הלה וחדי בתמיהה ע"ש בכל הסוגיא, ועיי"ש בלשון רש"י ז"ל במסקנא, ובשמ"ק שם הביא דברי הריטב"א וז"ל שזה כמתערב קב חטין בעשרה קבין דלא בטיל מה"ת ושם בעליו עליו ולא עוד אלא שהוא כשותף עמו לכל דבר עכ"ל, וא"כ ה"נ איך יעלה על הדעת שמי שנתערב לו פרוטה של הקדש במעותיו תקנה לו הפרוטה ויאכל הלה וחדי, הרי פשוט הדבר שאין חילוק בזה בין הדיוט להקדש, רק בזה דבהדיוט בעי השבה ובהקדש גם חומש ואשם ולא אמעוט הקדש רק ממזיק, כמו נכסי עכו"ם דחייבין עליהם משום גזל והמזיקן פטור, ומבואר מ"מ בכמה דוכתי שלא בטיל ממונו של עכו"ם ברוב ממון ישראל, ולדוגמא אביא דהרי גבי בכור אמרינן דאפי' אם הקנה אחד מריבוא שבו לעכו"ם פטור מן הבכורה ולא בטיל חלק העכו"ם ברוב, וכן בתרומה ומעשר קיי"ל דהמזיק מתנות כהונה פטור ומ"מ אף בטבלייהו לא מיקרי של ישראל כולו דלבטיל גבייהו ממון כהן, עיין היטב בפסחים (דף ל"ח ע"א) בתוס' ד"ה אתיא, ברם בירורן של דברים כך הוא דודאי פרוטה של הקדש שנתערבה בכיס גוף הפרוטה בטלה שאין בה מעילה, אבל מ"מ יש להקדש פרוטה בתוך מעותיו באופן שאם הוציא את כולן והרי נהנה בפרוטה אחת יתירה על מעותיו של עצמו מן ההקדש וחייב עליה קרבן מעילה, אמנם התוס' כתבו לר"ע דיש מעילה מן הספק וס"ל דכיון שהוציא הראשונה מעל, והוקשה להם שפיר דהא גוף הפרוטה ודאי בטילה, וע"ז כתבו דאין לומר דלא בטלה מטעם דשיל"מ דהרי דשיל"מ דרבנן הוא ואיך יתחייב קרבן אליבא דר"ע, אמנם מרן הכ"מ הרי יצא לבאר דברי רבינו הרמב"ם דפסק כרבנן ומ"מ כתב שלכתחילה אסור להשתמש בלא חילול, וכן סיים ג"כ לא מעל עד שיוציא את כל הכי דמשמע דאבל איסורא איכא, וקשה אמאי הרי גוף הפרוטה בטילה ברוב, וע"ז תירץ שפיר. הכ"מ דלדידן לענין איסורא דלכתחילה שפיר ניחא משום דהוה דשיל"מ או דבר חשוב דלא בטיל מדרבנן עכ"פ, ודו"ק היטב בזה שהוא נכון מאוד בס"ד, ועיין היטב בלשון התוס' כי מאוד ימתקו דבריהם לפי מה שכתבתי עכ"ל, ובאמת הדברים נכונים מאוד כשהם בפ"ע אע"פ שיש להעיר עוד בהם הרבה ואבאר בקצרה לקמן בדברינו בפרק זה, אבל עכ"פ היא עצה ישרה ונכונה וראוין הדברים למי שאמרן:

והנה התוס' בחולין (דף ל"ה ע"ב) ד"ה ואם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קודש נאמן כתבו וז"ל, וא"ת איך יאכל כהן תרומה כיון דקודש מעורב בה, וי"ל דע"י ברירה שיאמר רביעית שאני עתיד להפריש יהיה קודש עכ"ל, גם שם צ"ל דכונתם הכי הוא דהכהן אינו אוכל איסור משום דרביעית של קודש בטיל ברוב בכל החבית של תרומה או

שיתבטל במאה ואחד, ולא ימעול הכהן רק כששתה את כל החבית דאז הדר הדבר אל הכלל דממונא לא בטיל ושפיר מעל, משו"ה כתבו התוס' דמעיקרא ישתה על ידי ברירה ורביעית האחרונה יפריש להקדש אך לשון התוס' שכתבו מטעם ברירה קשה להולמו, וגם צ"ע דעכ"פ לכתחילה איך רשאי לשתות כל החבית בלא חילול הא עכ"פ מדרבנן אסור מטעם דשיל"מ כמו שנתבאר לעיל, ורציתי לומר דהתוס' שם רצונם לומר דאתיא משנה דחגיגה אף לר"ע דהכא, ובעינן שיאמר עכ"פ רביעית שאני עתיד להפריש כמש"כ התוס' כאן סוף מעילה ד"ה כיסין אלוגין רמי ליה ודו"ק, או דכונתם שם למש"כ התוס' בתמורה (דף למ"ד) ד"ה ואידך לישתרי בשם הרמ"ר, וכן כתבו התוס' בסוטה (דף י"ח ע"א) דהיכא דלא היה ניכר האיסור קודם התערובות שפיר אמרינן ברירה אך עדיין צ"ע בזה לפום רהיטא:

אכן בקוטב דברי העמודי אור יש להעיר, דאם קושית הכ"מ היא רק על לכתחילה אמאי אסור להשתמש בכיס, הרי י"ל פשוט דיש לחוש שמא יבוא להוציא את כל הכיס ע"י איזה טרדה שהיא חששא קרובה ויבא לידי מעילה, אבל מ"מ אין זו השגה כמובן:

מש"כ דהרי ממונא לא בטיל, כבר נתבאר הדבר אצלינו בכמה פרקים בארוכה דלאו כל אפי שווין בזה ויש ממון הקדש דשפיר בטל, ולשיטת השב שמעתתא כל ממון הקדש אין לו דין ממון רק דין איסור, אלא שהאחרונים מיאנו בזה ודברתי בזה גם בפרק הקודם בשם הרב מנחת ברוך דדחי דברי השב שמעתתא, והמעיין היטיב יראה במה שכיוונו הרב עמודי אור והרב מנחת ברוך לדבר אחד ובמה המה מחולקים מעט, ואנכי הארכתי כבר בענין זה ולכן כאן לקצר אני צריך:

ומה שהביא ראיה דממון הקדש לא בטיל מממונא דעכו"ם דנמי נתמעטו מדין נזיקין כהקדש ומ"מ ממונם לא בטיל, מהא דאם הקנה לו הישראל אפי' אחד מריבוא בבכור פטור מבכורה ולא אמרינן דיתבטל חלקו של העכו"ם ברוב של הישראל, לענ"ד אין זו ראיה מאומה חדא דהרי חלקו של העכו"ם נולד בתערובות ולא שייך בטול ופרט זה נתבאר בדברינו לעיל בכמה פרקים בארוכה, ועוד דודאי אין להעלות על הדעת שאם יקח הישראל בידים ממונו של עכו"ם או של הקדש ויערבנו ברוב שלו שיהא בטיל, וכי אנן קיימין היכא שנפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו שלא במתכוין דלאו מעשה הישראל גרמה התערובות אלא שהתערובות נתהווה מעצמה אם בטיל המיעוט ברוב אם לאו, ואם ישראל עושה שותפות עם עכו"ם באיזה דבר כמו בבהמת בכור הרי עושה התערובות בידים ואז ודאי דלא שייך כלל בטול, ועיקר ענין זה נתבאר בדברינו לעיל פרק י"ח כהוגן בעזה"ש, ותו דשם בבכור איכא קראי יתירי הרבה עיין בריש מס' בכורות

ושם במפרשים, ועיין בט"ז ליו"ד סי' ש"ך סק"ג ואין להאריך כאן בזה יותר כיון שהדבר ברור ופשוט בלאו"ה:

גם מה שהביא ראיה מתרומה ומעשר דאע"ג דקיי"ל המזיק מתנות פטור מ"מ אף בטבלייהו לא מיקרו של ישראל כולו דלבטול גבייהו ממון כהן, לענ"ד דבריו אלה תמוהין, דכל זמן שלא הפריש תרומה ומעשר אין שם דין תערובות כלל, אלא כל התבואה אסורה באיסור טבל שיש בו איסור מיתה והנני מקצר, אבל מ"מ ודאי דהאמת כן הוא דנתערב כסף או שוה כסף של חבירו בשלו אין לזה דין מזיק, ולכן אע"ג דמזיק הקדש וכן מזיק מתנות כהונה פטור, מ"מ בנתערב סאה תרומה אפי' במאה סאין חולין שלו דכל התערובות מותר, מ"מ חייב לשלם הסאה תרומה לכהן מפני גזל השבט דממונא לא בטיל, וכבר כתבתי מזה לעיל פרק ד' עיי"ש, ואין להאריך כאן יותר, ואקוה כי כבר ימצא המעיין בספרי זה את אשר יבקש לחפש בענין דברי התוס' בסוף מעילה אשר בביאורם עסקנו מראש ועד כען בריך רחמנא דסייען ברוך ומבורך שמו לעולם ועד:

פרק מא

כבר דברנו בעזה"ש בפרק ל"ו אם היתר בטיל באיסור להתחייב עליו אם לאו וכתבנו שיש בזה מחלוקת הראשונים עיי"ש בדברינו, וכאן אביא בזה עוד הערה אחת קטנה, דהנה ידוע מש"כ הגרי"ב בחידושיו לרמב"ם ריש הלכות שבת להקשות איך אפשר לחייב מיתה על אחת ממלאכת שבת, וז"ל ואדבר נגד מלכים ולא אבוש כי נעלם ממני לפי מה דפסק איסי בן יהודא בשבת (ו' ע"ב) ובשבת (דף צ"ו ע"ב) וז"ל הש"ס שם אמר ר"י אמר שמואל מקושש מעביר ארבע אמות ברה"ר הוה במתניתא תנא תולש הוה ראב"י אמר מעמר הוה, למאי נפ"מ לרב דאמר רב מצאתי מגלת סתרים בי ר"ח וכתוב ביה איסי בן יהודא אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו', ואינו חייב על אחת מהן רב יהודא פשיטא ליה דהמעביר חייב ומתניתא פשיטא ליה דתולש חייב וראב"י פשיטא ליה דמעמר חייב. מ"ס הא מיהת לא מספקא ומ"ם הא מיהת לא מספקא עכלה"ג, ובכן לא זכיתי להבין איך אפשר לדון בסקילה לאותו המחלל שבת, ואמילתא דאיסי לא מצינו שום פלוגתא וכו' ומצוה ליישב בדברים ברורין עכ"ד שי

ובש"ס דפוס ווילנא בסוף הגהות הג"מ ר' אליה גוטמאכער מגרידיץ למס' שבת כתב ע"ז וז"ל, ואיני בא לתרץ בדרך בירור רק בדרך שאלה אולי אפשר לומר דהפמ"ג כתב בסוף כללי ס"ס דספק בדין יותר מהני לס"ס מספק במעשה ואם שני הספיקות המה בדין ג"כ מהני, וא"כ אם רוב במעשה מהני לדון דיני נפשות גם ברובא דליתא קמן וכו' א"כ מכ"ש דרוב בספק דין מהני וכו' וא"כ כיון דבכל חילול שבת יש לדון אם זהו הפטור מדוע לא

ניזל בתר רובא שהוא מן הארבעים ושמונה שחייבים וגם הוה בשביל זה התראת ודאי וכו' עכ"ל שהאריך בזה מעט ואין צורך להעתיק דבריו כולן כסדרן אחרי שהש"ס עם ההגהות האלה מצויים בכל מקום, אך אכתוב כאן מה שיש לי להעיר בדבריו:

הנה לפי דבריו יהיה מוכח מזה דהיתר בטיל באיסור אפי' להתחייב עליו עונש מיתה חמורה דשבת בסקילה, והרי יש פוסקים דס"ל דהיתר באיסור לא בטיל לענין עונשין כמו שנתבאר בדברינו בפרק ל"ו עיי"ש, ועיין עוד בהגהות הרא"ג מגרידיץ הנ"ל לשבת דף י"ד ע"א עיי"ש, ועוד שהרי החו"ד ביו"ד סי' ק"א ס"ק ה' כתב דלא שייך בטול ברוב רק במקום שהספק נולד מכח התערובות ואם לא היה רק אחד לא היה ספק וכו' וראיה מהא דמקשה בחולין (דף י"ב) ר"מ דחייש למיעוטא האיך אכיל בשרא, ומאי קושיא הא ר"מ ע"כ לא פליג אבטול ברוב וכו' וכיון דרובא כשרות נינהו יתבטל הטרפה ברוב, אלא ודאי כיון דאפי' לא היה רק בהמה אחת היה ספק בה ולא מצד התערובות לא שייך בטול ברוב עכ"ל, ועיין מש"כ בזה לעיל פרק י"ג, וגם דין כל דפריש מרובא פריש ודאי דלא שייך לענין להתיר משום זה להרוג את הנפש, דמלבד הסוגיא דיומא (דף פ"ד) הרי מפורש בסנהדרין (דף ע"ט ע"ב) דאפי' אם נתערב רוצח שלא נגמר דינו ברוצחים אחרים שנגמר דינם כולן פטורין עיי"ש שהיא לענ"ד ראיה שאין עליה תשובה נגד תירוצו של הג"מ ר"א מגרידיץ ז"ל, ולענין עיקר קושית הגרי"ב ז"ל עיין בקובץ על הרמב"ם ז"ל הלכות שבת פ"ז ה"ז שפלפל בזה, והפרמ"ג בפתיחה להלכות שבת ד"ה ויש לשאול החליט דאין הלכה כאיסי בן יהודא וכתב דזהו נפ"מ גם לדידן אם בשעה שחילל שבת הפסיד ממון חבירו, דאם חייב סקילה הרי קיי"ל חייבי מיתות בי"ד שוגגין פטורין מלשלם ממון, ועבירה שאין עליה רק כרת במזיד וחטאת בשוגג חייב ממון עיי"ש שהאריך בדברים נכונים כדרכו בקודש, ולענ"ד יש לי ג"כ להביא ראיה דחכמים פליגי אאיסי בן יהודא מב"ק (דף ע"א ע"א) בטבח בשבת דפטור משום קלבד"מ עיי"ש, ובשבועות (דף ל"ג ע"ב) תנן משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידו וכו' שחבל בי חבירי ושהדליק גדישי בשבת הרי אלו פטורין משום דהנתבע פטור מטעם קלבד"מ עיי"ש, וכן יש לענ"ד להביא עוד ראיות כאלה וכאלה דאין הלכה בזה כאיסי בן יהודא וא"כ קושית הגרי"ב מעיקרא לא קשה מידי:

ומפני שפרק זה הוא כעת האחרון בספרי זה וראוי לסיימו בטוב, אביא כאן מה שביום טובה היינו בטוב ביום השבת פ' בהר שנה הזאת שנת תרס"ח פה ווא"יינוטא, שסיימנו ביום ההוא בחברא ש"ס דפה את מסכת ברכות והחילונו מס' שבת, ואמרתי בעזה"ש

הדרן כנהוג, ושייך לפרק הזה מעט לפי עיקר הנושא שבו, אבל מ"מ אראה לבל להאריך הרבה בדבר שאינו רק ע"ד החידוד כמובן:

א

במשנה סוף ברכות והתקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו כשם וכו' ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך ופירש"י פעמים שמבטלין ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול לשלום חבירו זהו רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור עכ"ל] ר' נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' עכ"ל המשנה, והעיר התיו"ט דלכאורה הרי ר' נתן לא פליג את"ק וא"כ הול"ל אמר ר' נתן לא ר"נ אומר ותירץ דמצינו בלשון זה אף היכא דלא פליג עיי"ש, ובודאי דכן הוא שהרי כן כתב התוי"ט עוד בכמה מקומות ומהם בביכורים פ"א מ"ו, ובזה מיושב קושית התוס' חולין (דף נ"ח ע"א) ד"ה אלא הא דתניא שהקשו למה לא פריך הש"ס ממשנה דתמורה, ולהתוי"ט י"ל דבמשנה דתמורה הת"ק לא איירי בולד טרפה אלא מאותן שאינם פסולין רק לגבי מזבח, ואף דתני ר' אליעזר אומר אפ"ה אפשר דלא בא לחלוק, מ"מ ודאי כל היכא דאיכא לשנויא הלשון משנינן:

ב

בגמ' סוף מס' ברכות אר"א אר"ח תלמידי חכמים מרבין שלום בעולם שנאמר וכל בניך ל"ה ורב שלום בניך א"ת בניך אלא בונין, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך, למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, למען בית ה"א אבקשה טוב לך, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום עכ"ל הגמ', ויש להעיר דהרי מאמרו זה של ר"א אר"ח איתא גם ביבמות ובנזיר ובכריתות ובתמיד, ובכולן סיים מאמרו באל תקרא בניך אלא בונין, וכאן בברכות לבד סיים עוד חמשה פסוקים שלמים, אשר לכאורה קשה למה הם באין כאן וכי רבותא למיחשב קראי, ובודאי אין בגמ' ומאמרי חז"ל אפי' אות אחת לבטלה:

ג

אחרי שכבר כתבנו סוף אות א' דכל היכא דאפשר לתרץ הלשון מתרצינן, נראה לתרץ גם בלשון המשנה דר' נתן פליג באמת את"ק ומחלוקתם היא בזה, דת"ק ס"ל דהא דמותר לעבור על דברי תורה בכדי לשמור ענין של תורה באופן שיצא הפסד הדבר בשכר התיקון הוא דוקא אם בעידנא דעובר על דברי תורה באותו שטה גופא הוא מקיים את התיקון כהא דשאילת שלום בשם, דאז גופא שמזכיר השם בעידנא זו גופא מתחזק השלום בינו ובין חבירו, כדמשמע פשטיה דקרא עת לעשות לה' כלומר באותה העת גופא שהוא עושה לה' אז הפרו תורתך, אבל לעבור עתה על דברי תורה בכדי שמזה

יצא תקון למחר וליומא חרא אסור אליבא דת"ק, ור' נתן דריש דאפי' משום תיקון לעת אחרת נמי מותר לעבור עתה על דברי תורה, ומשו"ה דריש לקרא מסיפא לרישא הפרו תורתך [עתה, משום] עת לעשות לה' בעת אחרת ומשו"ה הוסיף ר' נתן בקרא תיבת "משום" לבאר דבריו דלא בעינן בעידנא דעוקר יקיים וכמו שנתבאר ונראה שהדבר ישר בלי דוחק:

ד

וכבר ראיתי מי שכתב ע"ד החידוד דר' נתן בא לתרץ מה דקשה במשנה ראשונה דמס' ברכות, דאמרינן שם ולמה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק א"ה מן העבירה, וכתב רבינו יונה באלפס שם דלחכמים אפי' דיעבד אינו יוצא ואינו קורא אחר חצות, דחז"ל יש להם כח לבטל מ"ע משום סייג כלולב ושופר בשבת עיי"ש, והשאגת אריה הרבה להקשות עליו דאיך אפשר דמשום ספק שמא יבטל ק"ש בפעם אחרת יבטל עתה מצות ק"ש בבירור. וכתב שלא מצא כיוצא בזה רק בבכורות (דף נ"ג) דבטלו מעשר בהמה מחשש יתום ומחליט באמת דלא כרבינו יונה עיי"ש, וא"כ י"ל דר' נתן בא ליישב קושיא זו דמשום עת לעשות לה' כלומר כדי שלא יבטל ק"ש בעונתה היינו בעת אחרת כמש"כ לעיל אות ג' בדעת ר' נתן] הפרו תורתך שלא יקרא ק"ש אחר חצות אפי' בדיעבד, ויש סמך וראיה לשיטת רבינו יונה מהא דאיתא סוף ברכות (דף ס"ג ע"ב) אדם קורא ק"ש שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא ק"ש מעולם, הנה פתח בתרתי שחרית וערבית ולמה זה סיים בחדא וערב אחד אינו קורא ולא אמר ושחר אחד אינו קורא, אלא משום דק"ש של שחרית יש לו דיעבד לקרא גם כל היום ויש לו עכ"פ שכר כקורא בתורה, מה שא"כ בערבית מפני שיש אונס שינה כדאיתא בברכות (דף ד' ע"ב) הפקיעו חז"ל המצוה לגמרי דגם כקורא בתורה לא יקרא לאחר חצות, וי"ל דזהו דאמרינן הדרן עלך פרק הרואה דמוכח מהא דוערב אחד אינו קורא וכו' כדעת רבינו יונה, וסליקא לה מס' ברכות דמיושב דעת חכמים בהמשנה הראשונה דברכות מקושית השאגת אריה דהפרו תורתך משום עת לעשות לה' עד כאן ראיתי כתוב בספר:

ואנחנו לרגל כונתינו דרך אחרת בזה, אך מראש עלינו להביא את המקומות הפשוטים המפורשים בדברי רז"ל, שתקנו איזה דבר נגד הדין או הקדמונים עשו איזה דבר נגד הדין משום עת לעשות לה', ולמיעוט בקיאותי רק חמש אלה אני יודע ותו לא:

ה

הא דאיתא במשנתינו דסוף ברכות דהתירו לשאול שלום חבירו בשם משום לעשות ולהרבות שלום בישראל משום עת לעשות לה', ובזה אפי' ת"ק דר' נתן מודה משום דכששואל שלום בשם בעידנא דעבר על לא תשא אז גופא מרבה שלום בישראל כמפורש

במתניתין וכמו שנתבאר בדברינו לעיל אות ג' הא חדא דמפורש ההיתר משום עת לעשות לה':

ו

זה לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר היד החזקה, ומימות מרע"ה עד רבינו הקדוש ע"ה לא חברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתושבע"פ אלא שבכל דור ודור וכו' והיה הדבר נוהג כך עד שבא רבינו הקדוש וכו', וחיבר מהכל ספר משנה ושננו לחכמים ברבים וכו' כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל, ולמה עשה רבינו הקדוש כך וכו' לפי שראה שהתלמידים מתמעטין והולכין וכו' וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות חיבר חיבור להיות ביד כולן כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח עכ"ל, ודבריו מיוסדים על הש"ס גיטין (דף ס') ותמורה (דף י"ד) דמה"ת דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב רק מפני השכחה התירו לכותבם משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כמפורש שם ונכלל בזה גם מש"כ הכ"מ בהלכות תלמוד תורה פרק ג' דהתירו האידנא לרבנים ליקח שכירות ולעבור על מה אני בחנם וכו' משום עת לעשות לה' הפ"ת עיי"ש באורך הא תרתי:

ז

בכריתות (דף ח' ע"א) במשנה שם מעשה שעמדו קינין בירושלים בדנרי זהב ארשב"ג המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהיה בדינרין, לסוף נכנס לבי"ד ולמד האשה שיש עליה ה' לידות ודאות ה' זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה ועמדו קינין ביום ההוא ברבעתים, וכתב רש"י ז"ל שם וז"ל נכנס לביהמ"ד ולמד וכו' אע"פ שהקיל על דברי תורה עת לעשות לה' הוא שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפי' אחד ויאכלו קדשים בטומאת הגוף עכ"ל, ועיין בהגהות בן אריה ובהגהות חשק שלמה, וכלשון רש"י, ג"כ כתב הרע"ב במשניות הא תלתא:

ח

בילקוט פ' פנחס איתא בזה"ל ותקרבנה בנות צלפחד הא כל אדם כשר שעומד בתוך השבט הרי שבח לכל שבטו וכו' אילו עמדו בדור המדבר זכו ליטול שכר כולן, ללמדך באיזה שעה. עמדו לפני משה בשעה שאמרו ישראל נתנה ראש אמר להן משה והלא ישראל מבקשין לחזור למצרים ואתנה מבקשות נחלה בארץ, אמרו יודעות אנו שסוף כל ישראל להחזיק בארץ שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך, אל תהי קורא כן אלא הפרו תורתך עת לעשות לה' עכ"ל הילקוט וסמיכת הפסוק דעת לעשות לה' אל הקודם הוא תמוה מאוד, ונראה לענ"ד דחסרון דברים יש כאן [ובלאו"ה כתב כבר הזית רענן שם שהדברים מגומגמים שם מה שהסמיך שם בענין אליהו בהר הכרמל עיי"ש] וצ"ל מקודם

המדרש שהביאו התוס' בב"ב (דף קי"ט ע"ב) ד"ה אפי' קטנה שבהן וז"ל, דאמר במדרש שלשם שמים נתכוין [צלפחד שהוא המקושש] שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהם שלא לכנוס לארץ ממעשה המרגלים שוב אין מחויבים במצוות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים עכ"ל התוס' (וכן מפורש ג"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל במקומו בפ' שלח מעין זה אלא שאין מובן לדברי התרגום יונתן איך היה מותר לו לעשות כן ודו"ק) דאע"ג דאין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך כדאיתא בשבת (דף ד' ע"א) מ"מ היינו דוקא כדי שיזכה יחיד, אבל לזכות את הרבים מותר, וע"ז מסיים שפיר הילקוט שנאמר עת לעשות לה' הפ"ת אל תהי קורא כך אלא הפרו תורתך עת לעשות לה', היינו כשיטת ר' נתן במשנה דסוף ברכות דלא בעינן בעידנא דהפרו תורתך אז גופא לעשות לה' כמו שנתבאר לעיל אות ג' ונכון בעזה"ש:

ובספר דברי שלמה פ' שלח נותן טעם לשבח למה טעו לומר דכיון שימותו במדבר פטורין הם שוב מן המצוות זה מנא להו, וכתב בשם ספר משכנות יעקב דהם סברו דעיקר קבלת התורה היתה בתנאי שינתן להם בשביל זה ארץ ישראל כדכתיב ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו, אבל כיון שימותו במדבר ולא נתקיים התנאי אף הם פטורים מהמצוות זה היה סברת אותו הדור, אבל צלפחד היה סובר דא"י אינה מתנה עבור תנאי קיום התורה רק א"י מוחזקת לנו מאבותינו, ומחויבים לשמור התורה מטעם דינא דמלכותא או מטעמים אחרים כידוע, לכן עמד וחילל את השבת וכשיהרגהו בבי"ד אז יראו הכל להלכה ולמעשה דא"י מוחזקת מאבותינו והתורה לא תליא כלל בתנאי נתינת א"י, ומחוייבין לקיים התורה אפי' אם לא יכנסו אותו הדור לארץ, והוא כיון לאמיתת הדבר ונהרג בבי"ד של משרע"ה וגרם שכולן ישמרו את התורה וזכות הרבים תלוי בו, ומבואר בזה יפה טענות בנות צלפחד החכמניות, אבינו מת במדבר והוא לא היה וגומ' כי בחטאו מת, פי' שהוא מת בחטא יוצא מן הכלל שמסר נפשו לזכות את הרבים, וכיון שמת בבי"ד הרי מוכח מזה שהוא כיון את האמת דא"י מוחזקת לנו מאבותינו, וא"כ תנה לנו אחוזה גם חלק בכורה עיי"ש בב"ב ותבין עכת"ד הדברי שלמה:

ט

אר"י א"ש מקושש מעביר ד' אמות ברה"ר הוה במתניתא תנא תולש הוה ראב"י אמר מעמר הוה, למאי נפ"מ לכדרב דאמר רב מצאתי מגילת סתרים בי ר' חייא וכתוב בו איסי בן יהודא אמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו' ואינו חייב על אחת מהן רב יהודא אמר שמואל פשיטא ליה דמעביר חייב, ומתניתא פשיטא לה דתולש חייב ורב אחא בר

יעקב פשיטא ליה דמעמר חייב וכו' עכ"ל הגמ', וביארו המפרשים דלכאורה בשלמא למ"ד תולש הוה או מעמר הוה שפיר דשני אלה משמעותן עולה שפיר במילת מקושש עצים דהכונה היא או תלישה ממחובר או עימור ואיגוד כדכתיב לקקושש קש לתבן, אלא לר"י אמר שמואל דמעביר ד' אמות הוה זו מנין לו ואיה רמז לזה בתורה ובגמ' בשבת שם (דף צ"ו פ"ב) לא נתבאר מנא ליה הא, וביארו גדולי המפרשים ז"ל דידעינן זה מלשון התורה ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים, דקשה מאוד למה להתורה לספר דהיו אז במדבר אטו עד השתא לא ידעינן דבני ישראל היו או במדבר. אלא ע"כ דבא לומר דמקושש מעביר ד"א ברה"ר הוה, דהרי בגמ' שבת (דף ו' ע"ב) אמרינן דבכל עת המדבר הוא כרמלית רק כשהיו ישראל במדבר והיו בו ששים ריבוא אז היה רשוה"ר, ולכן כתיב ויהיו בני ישראל במדבר פי' דהיה אז המדבר רה"ר לא כרמלית לכן כשמצאו אז את המקושש שהיה מעביר ד' אמות שפיר נתחייב סקילה וזה נכון, ולפי"ז לכאורה למ"ד דצלפחד לשם שמים נתכוין לזכות את הרבים שלא יטעו דבמדבר פטורים הם מן המצוות, א"כ שפיר אצטריך קרא דויהיו בני ישראל במדבר לגופיה לומר דסיבת חטאו היה מה דהיו אז ישראל במדבר וסברו דמשו"ה פטורים מן המצות, ולהוציא הטעות מלבם עשה המקושש מה שעשה להעמידם על האמת, וכן טענו ג"כ בנותיו אבינו מת במדבר כלומר בסיבת המדבר לזכות את הרבים כמו שנתבאר לעיל באות ח' וא"כ אין לנו רמז דמעביר ד' אמות הוה וע"כ דתולש או מעמר הוה כן הוא לכאורה:

אבל באמת אדרבה למ"ד מקושש לש"ש נתכוין ע"כ מוכח בלאו"ה דמעביר ד' אמות דוקא הוה ולא אחרת, דהרי טעות דור המדבר היה דכיון דקבלת התורה היתה באונס דכפה עליהם את ההר כגיגית א"כ לא נתחייבו לשמור את התורה, אלא דמ"מ אם ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אם לא ישמרו את התורה נהי דיפטרו מעונש אבל שכר דמתנת ארץ ישראל הרי ודאי לא יהיה להם כיון דא"י נתנה להם על תנאי שיקיימו התורה לשיטתם זו כיון דכבר נגזר על אותו דור למות במדבר ממילא פטורין מלקיים את התורה, וא"כ קשה מה הועיל המקושש בחללו את השבת הרי שבת במרה נצטוו וקבלוה בלי כפיית ההר רק ברצון גמור וידוע מש"כ הלבוש ז"ל דמשו"ה אמרינן בשבת בתפלה ובקידוש באהבה וברצון משא"כ בשאר יו"ט] וא"כ הרי עוד יהי' מקום לטעות דדוקא על שבת נענשים אף אם לא יכנסו לא"י מפני שעל שבת אין להם טענת אונס משא"כ בשאר מצוות, אלא ע"כ לומר דמקושש מעביר ד' אמות ברה"ר הוה, וכבר כתבו התוס' בשבת (דף פ"ז ע"ב) ד"ה אתחומין דאיסור הוצאה לא נצטוו במרה, ורק בסיני נצטוו עליה וא"כ היה לישראל שפיר טענת אונס אאיסור הוצאה, ומ"מ נסקל המקושש

הרי מוכח מזה דטענת אונס דכפיית ההר לאו כלום הוא, וא"כ די בזה להוציא מלבן של טועים גם בכל התורה כולה וזה נכון וברור:

דהרי ידוע דמעביר ד"א ברה"ר תולדת הוצאה היא:

וראיתי להג"מ ר"ז באריט ז"ל שביאר בזה הא דשבת (דף צ"ו ע"ב) מקושש זה צלפחד דברי ר"ע א"ל ר' יהודא ב"ב עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדבריך התורה כיסתו וכו' ויש לדקדק מה זה לשון עקיבא בכוב"כ הלא הוא מדבר עם ר"ע, אך מ"ד בסנהדרין (דף פ' ע"ב) דמקושש הוראת שעה היתה ע"כ לא ס"ל דכיון לשם שמים, דמנא ידע שידינוהו הוראת שעה, והמזרחי הקשה למ"ד הבערה לחלק יצאה למ"ל הבערה הרי ידענו לחלק מהמקושש, ותירץ דמ"ד הבערה לחלק יצאה ס"ל דמקושש הוראת שעה היתה ואין למילף מיניה חילוק מלאכות, ור"ע ס"ל בפסחים (דף ה' רע"ב) דהבערה לחלק יצאתה א"כ ע"כ ס"ל דמקושש הוראת שעה היתה, וא"כ לשיטתיה אי אפשר תו לומר דלשם שמים נתכוין, וזהו דקאמר ר' יהודא בן בתירא לר"ע עקיבא כלומר אתה לשיטתך דאין לומר דלשם שמים נתכוין המקושש, א"כ בין כך ובין כך אתה עתיד לתן את הדין, אבל למ"ד אחר יש לומר דלשם שמים נתכוין א"כ אדרבה זכות הוא לו לגלות שמו עכ"ד:

ולקושטא דמילתא אף שהוא חידוד נעים מ"מ עיקר קושית המזרחי יש ליישב בפשוטו, דנהי דידעינן ממקושש דעל מלאכה אחת נמי חייבין ולא בעינן עד שיעשה כל הל"ט מלאכות, מ"מ הא דאם עשאן כולן בהעלם אחד שיתחייב על כל אחד זאת ידעינן רק מהבערה דיצאה לחלק, עיין בשבת (דף ע') ורק בלשון רש"י יבמות (דף וא"ו) שפיר הוקשה להמזרחי ואכמ"ל יותר, ואדרבה י"ל דמשו"ה גילה ר"ע את הרמוז בג"ש דמקושש זה צלפחד משום דר"ע ס"ל ג"כ דמקושש לשם שמים נתכוין, וראוי לפרסם שם האיש אשר זיכה את הרבים עכ"פ הא ארבע:

ביומא (דף ס"ט ע"א) אמרינן בבגדי כה"ג דאסור לצאת בהם למדינה, ופריך הגמ' מהעובדא שיצא שמעון הצדיק בבגדי כהונה לקראת אלכסנדר מוקדן שהלך להחריב את ביהמ"ק שהלשינו עליו הכותים, ומשני אי בעית אימא ראוין לבגדי כהונה ואי בעית אימא עת לעשות לה' הפרו תורתך עכ"ל הגמ', ולפי מה שכתבנו לעיל באות ג' נראה ברור דהאי בעית אימא קמא אזיל לת"ק דמתניתין דסוף ברכות דבעינן בעידנא ושם הרי לא הוה בעידנא משו"ה מוכרחין אנו לתרץ ראוין לבגדי כהונה, והאי בעית אימא תנינא

אזיל אליבא דר' נתן דסובר דלא בעינן בעידנא משו"ה משני שפיר דרשאי היה לצאת בבג"כ ממש משום עת לעשות לה' ודו"ק הרי לנו חמשה דברים:

יא

ואחרי שזכינו לכל זה נאמר דר' אלעזר אמר ר' חנינא פוסק נמי כר' נתן דלא בעינן בעידנא, ומשו"ה כלל בסוף מס' ברכות כל הני דברים שהתירו משום עת לעשות לה' וסמכן אקראי, והולך וחושב כסדר, א) מה שהתירו גם לת"ק משום עת לעשות היינו לשאול שלום חבירו בשם כדי להרבות שלום בישראל ועל זה אמר תלמידי חכמים מרבין שלום בעולם שנאמר וכ"ב למודי ה' ורב שלום בניך א"ת בניך אלא בוניך שהשלום הוא העמוד שעליו נבנה העולם ב) ואח"כ מונה אחת לאחת גם אליבא דר' נתן דהלכה כוותיה, ראשונה הא דהתירו לכתוב תורה שבע"פ משום עת לעשות לה' שלא תשכח התורה וכן שכירות הרבנים, והביא ע"ז קרא דשלום רב לאוהבי תורתך שהתירו לכתוב תורה שבע"פ ושכירות לרבנים ואין למו מכשול ואיסור בזה דמותר הכתיבה והשכירות משום שלא תשכח ועת לעשות לה' היא, ג) הא דרשב"ג תיקן סוף פ"ק דכריתות דהאשה שיש עליה לידות הרבה תביא קרבן אחד ואין השאר עליה חובה כדי שיוזל השער ולא יכשלו באכילת קדשים קודם שתביא קרבנה, ומביא ע"ז קרא דיהי שלום בחילך פירוש ברכושך שלא תצטרך לשלם מכיסך יתר מהשוה ועי"ז יהי שלוה בארמנותיך שלא יבואו לידי שעוריות באכילת קדשים באיסור, ד) הא דעשה המקושש לשם שמים וחילל את השבת משום עת לעשות לה' דאע"פ דאין אומרין לאדם חטא כדי שיזכה חברך אבל כדי לזכות את הרבים מותר וע"ז מביא קרא דלמען אחי ורעי כלומר לזכות את הרבים משו"ה אדברה נא שלום בך ה) ועל ענין שמעון הצדיק שילא בבג"כ במדינה משום עת לעשות לה' שלא יחריב את ביהמ"ק הביא קרא דלמען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך וסיים דמכל אלה אנו רואים דה' עוז לעמו יתן, כשנתן הקב"ה את התורה לישראל לא בא בטרוניא עמהם, דמה שמוכרת להתיר לקיום התורה מתירין וא"כ ה' יברך א"ע בשלום:

יב

והנה התוס' ריש מס' שבת (דף ב' ע"א) ד"ה יציאות השבת הקשו דאמאי התחיל התנא בדיני הוצאה עיי"ש, ואולם לדברינו כיון שסיימה המשנה והגמ' בברכות דהפרו תורתך משום עת לעשות לה' אפי' שלא בעידנא כר' נתן וכמו שנתבאר, וא"כ גם מקושש לשם שמים נתכוין כמו שא"ר אלעזר א"ר חנינא מקרא דלמען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, וכיון דלשם שמים נתכוין ע"כ דמעביר ד' אמות הוה כמו שנתבאר לעיל בריש אות ט' דרק הוצאה נאמרה בסיני וכל הלכות שבת נאמרו כבר במרה וקבלו ברצון, וכיון דמעביר ד' אמות הוה א"כ ליכא על אב מלאכה דהוצאה ספיקו של איסי בן יהודא

כמבואר בשבת (דף צ"ו ע"ב) ובשאר אבות מלאכות הרי בכל אחת מהן יש ספק אם יש עליו חיוב סקילה, משו"ה התחיל התנא את מס' שבת במלאכת הוצאה הברורה בדיניה ולא במלאכה אחרת, ואולי כיון לזה רש"י במשנה ריש שבת ד"ה שתים שהם ארבע וכו' שביאר כל העונשים למחלל שבת. שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

ותהי השלמת כתיבת ספר זה יום ג' ג' לחדש סיון שנת תרס"ח פה ק"ק וואיינוטא יע"א עמ"י עש"ו.

פרק מב

הנה במה שביארתי בפרק א' בדעת ר"ע אי בעינן באשם תלוי אקבע איסורא דיש בזה מחלוקת אמוראי ע"ש, תירצתי בזה היטב קושית רב גדול אחד [כעת הוא הגאב"ד דק"ק יאנאווא מו"ה נחום ברוך גינזבורג נ"י] שהקשה לי על התוס' והר"ן בנדרים (דף נ"ד ע"א) דאיתא התם בזה"ל, תנן התם השליח שעשה שליחותו בעה"ב מעל לא עשה שליחותו שליח מעל, מאן תנא אמר ר"ח דלא כר"ע דתנן וכו' דאי ר"ע הא אמר כל מילתא דממליך עלה שליח מיניה הוא למעול בעה"ב ולא למעול שליח, והקשו התוס' והר"ן שם הרי לר"ע אינו לוקה דהוה ספק א"כ למה ימעול בעה"ב, והקשה לי הרב הנ"ל הא לר"ע קיימינן ור"ע הרי מחייב על ספק מעילות אשם תלוי, ואין לומר דלישנא דמעל משמע גם קרן וחומש ור"ע הרי מחייב על ספק מעילות רק א"ת ולא קרן וחומש, דהרי בסוף פרק בתרא דמעילה תנן נפלה פרוטה של הקדש לתוך כיסו וכו' כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע וכתבו שם התוס' דר"ע לשיטתיה דמחייב על ספק מעילות אשם תלוי הרי דשייך גם על ספק מעילה לישנא דמעל עכ"ל קושית הרב הנ"ל, והיא קושיא שראוי לתת עליה לב והשבתי לו בזה"ל, לכאורה יש ליישב בפשוטו דהרי אע"ג דר"ע ס"ל דכשמביא אשם תלוי על ספק נזירות אינו מביא עמה קרן וחומש, מ"מ מודה ר"ע לר"ט במעילה מועטת שמביא גם הקרן והחומש עם הא"ת כמבואר להדיא במשנה דכריתות (דף כ"ב ע"א) וא"כ שפיר י"ל דבשלמא במשנה דסוף מעילה דכל ההקדש שם הוא רק פרוטה ואין לך מעילה מועטת מזו וא"כ הרי מביא גם הקרן והחומש עם האשם תלוי משו"ה שפיר קתני תנא לישנא דמעל סתמא, משא"כ במשנה דתן בשר לאורחים ונתן להם כבד מי לא עסקינן דהיא מעילה מרובה וקתני מ"מ מעל סתם, ע"כ הכונה דמביא אשם ודאי דלאשם תלוי במעילה מרובה הרי אינו מביא קרן וחומש, אלא ודאי דאשם ודאי קאמר ושפיר א"כ הקשו התוס' והר"ן:

אלא דמ"מ עדיין לא נייח לי לגמרי, דהרי במעילה (דף ז' ע"א) תניא המפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ואח"כ נמצאת הראשונה וכו' שחטן והרי דמן מונח בכוסות מועלין בשתיהן נזרק דמו של אחד מהן וכו' עכלהג"מ, והקשה הבה"ז דהרי מכאן מוכח דהיתר אכילה שנינו ותיובתא למ"ד במעילה שם (דף ה' ע"א) דהיתר שחיטה או היתר זריקה שנינו והיא קושיא עצומה וע"כ לומר כתירוץ הצ"ק די"ל דבאמת בעלמא היתר שחיטה או היתר זריקה מוציא מידי מעילה, ואע"ג דעדיין לא. נזרק כל העומד לזרוק כזרוק דמי, אבל הכא כיון דשתיהן עומדין ראוין לזריקה ויכול לזרוק דם איזה מהן שירצה, ליכא למימר על דמה של אחת מהן דעומד לזרוק כזרוק דמי דדילמא יזרוק דמה של השניה, והוה דמה של זו דם מותר חטאת דפסול ואינו ראוי לזריקה, ואע"ג דכל אחת הוה כמו ספק מעילה הא ברייתא זו ר"ע היא ור"ע לשיטתיה דמחייב על ספק מעילות א"ת, ה"ה הכא נמי כיון דלא ידעינן איזהו רוצה לזרוק וכל חד הוה ספק מעילה משו"ה מועלין בשתיהן כן נ"ל ברור עכ"ד הצ"ק, וא"כ הרי מבואר דגם על ספק מעילה מרובה שייך לומר מועל סתם:

אכן לפ"מ שביארתי בפרק א' יתיישבו דברי התוס' היטב דהתוס' והר"ן בנדרים הקשו בדרך ממנ"פ, דאם ס"ל לרב חסדא כרבא ור"ז דר"ע לא בעי חתיכה אחת מב' חתיכות למה לא ימעול גם השליח, אלא ע"כ מדקאמר ר"ח דהשליח לא ימעול ע"כ ס"ל כר"נ דלר"ע בעינן באשם תלוי חתיכה אחת מב' חתיכות, ובאמר תן בשר לאורחים ונתן להם כבד הרי לא אקבע איסורא משו"ה פטור השליח מאשם תלוי, א"כ הרי גם בעה"ב פטור כאן מאשם תלוי וזה נכון מאוד בעזרת הש"י:

וידידי הגאב"ד דק"ק יאנאווא מו"ה נחום ברוך גינזבורג שליט"א כתב לי מה שתירץ בזה הגאון אב"ד דק"ק פאנעווועז ז"ל וז"ל, נ"ל דכאן לכ"ע אינו מביא אשם תלוי דמצינו בש"ס פ"ק דהוריות (דף ד' ע"א) משל למה הדבר דומה לאדם שהביא כפרתו בין השמשות ספק מבעוד יום ספק משחשכה דאינו מביא אשם תלוי, ואינו מובן לכאורה מה זה דמיון. ונראה דמה דמביא אשם תלוי הוא רק בספק אם חטא, אבל כל שהחטא הוא ודאי רק ספק בכפרה לא מהני אשם תלוי לתלות, ואל תתמה ע"ז שהרי בספק חלב ספק דם אינו מביא לא חטאת ולא אשם תלוי, דכיון דבודאי חטא יש כאן רק ספק בהבאת הקרבן לא מהני אשם תלוי וכן כאן, ולזה ס"ל דכאן דנסתפק אם הוא תולה בבי"ד דחטא בודאי יש כאן רק דספק אם הוא תולה בבי"ד בזה לא מהני אשם תלוי לפוטרו מחטאת עד שיתודע, ובזה הוא שנחלקו שם אם זה נקרא כספק בחטא כיון דהוא כאנוס, או דזהו רק פטור מקרבן וספק בפטור מקרבן לא מהני אשם תלוי, וכבר הקדימו בזה הרב

עזרת כהנים פירוש על התו"כ פרשה ויקרא, והנה בזה דשליח שעשה שליחותו מעל המשלח אין זה משום דהשליח לא חטא דהא אם נזכר בעה"ב שליח מעל, וע"כ דפטורו בלא נזכר בעה"ב הוא משום דכל דבעה"ב חייב וחיובו יותר חזק נפטר השליח דשני חיובים על דבר אחד לא חייבה תורה, משא"כ בנזכר דאין על בעה"ב חיוב חייב השליח. ומ"מ בספק אם עשה שליחותו לא אמרו דיהיה חייב השליח בודאי כיון דבעה"ב פטור מספק דכל שהוא ספק לא נקרא פטור אצל בעה"ב דדוקא בפטור בודאי חייב השליח. אבל כיון שכן שוב הספק אינו בחטא כ"א בפטור אם פטור פ"י חיוב בעה"ב או שאין כאן חיוב לבעה"ב, ושוב לא מהני אשם תלוי. ואף דכל זה שייך בעלמא דחטאת משונה מאשם דאנו אומרים דאשם אינו מכפר בזה. אבל כאן הרי קרבן אחד הוא, אמנם הרי באשם ודאי אינו מתכפר עד שיביא קרן ורק באשם תלוי לר"ע מהני בלא קרן, וע"כ דכל דבא לתלות מהני גם בלא הבאת הקרן, אבל כאן ל"מ בו קרן וחומש ושוב אין כאן דין קרבן אשם תלוי כלל אף בספק אף לר"ע עכ"ל אות באות, ולפי שיש לי בענין זה קונטרס קטן מה שפלפלתי בזה עם הגאון הגדול ר' מרדכי אליהו בעל תורת מרדכי אב"ד דק"ק סאפאצקין זצ"ל אביאנו בזה ויש בו גם מעט דלא כדברי הגאב"ד דפאנעווזע:

דהנה נסתפקתי בנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח שהשליח מעל, מפני שבעה"ב הוא מזיד, אם הבעה"ב לוקה היכא דלא בעי התראה כגון אם הוא חבר למאן דס"ל כן. א"ד כיון שהשליח משלם קרן וחומש ואשם שוב המשלח אינו לוקה:

והנה לכאורה אין מקום לחקירה זו דמה שנתרבתה שליחות במעילה בג"ש דתחטא הוא רק לחייב את המשלח בשוגג אבל במזיד לענין מלקות גם במעילה אשלד"ע, וכ"כ רש"י בקדושין (דף נ' ע"א) ד"ה שליח מעל ובעה"ב פטור דכיון דנזכר שלא שגגה היא גביה ושליח חייב וכו' ככל התורה כולה דאשלד"ע והעושה הוא מתחייב עכ"ל, הרי מפורש דבמזיד אשלד"ע ורק לענין שוגג יש שליח לד"ע במעילה, אמת דרש"י בחגיגה (דף יו"ד ע"ב) ד"ה שליח עניא מאי קעביד כתב וז"ל נהי דבעה"ב פטור דכיון דנזכר אנן סהדי דתו לא ניחא ליה בשליחותיה דהאיך ומהשתא לאו שלוחו הוא ומיהו שליח מאי עביד עכ"ל, מבואר דס"ל דגם במזיד יש שליחות במעילה כל זמן שלא ביטל שליחותיה, אכן זה אינו דבודאי במזיד אשלד"ע גם במעילה כמפורש ברש"י בקדושין הנ"ל, רק בחגיגה שם נחית רש"י ז"ל לשיטתיה בב"ק (דף ע"ט ע"א) דמבואר שם מדבריו דכשהשליח שוגג בכל התורה ישלד"ע דהוה כמו חצר דבע"כ מותיב ביה, וכמש"כ התוס' בב"ק ובקדושין (דף מ"ב ע"ב. ובב"מ דף י"ד ע"ב), ובנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח דהו"ל השליח שוגג הוה לן לומר דשליחותיה קעביד והוה כמו שעשה בעה"ב ויפטור השליח, להכי כתב רש"י

דאנן סהדי דכשנזכר בעה"ב ביטל השליחות משו"ה חייב השליח כאלו עשה על דעת עצמו וכבר התעורר הקצוה"ח סי' שמ"ח ס"ק ד' על מה ששינה רש"י פירושו מחגיגה לקדושין הנ"ל:

ולפי"ז עדיין יש מקום לחקור היכא שעשה לכתחילה המשלח במזיד להוציא מהקדש והשליח היה שוגג, דבכה"ג בכל התורה ישלד"ע לדעת רש"י והתוס' והמרדכי כמבואר בח"מ סי' שמ"ח ברמ"א ובש"ך שם ולקי המשלח, א"כ במעילה כה"ג יש להסתפק כיון דהשליח מעל כמבואר בהברייתא דנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח שליח מעל, אם לוקה ג"כ המשלח כיון דעכ"פ יש שליחות בכה"ג וכמו שעשה המשלח בעצמו דמי ולקי כמו בשאר איסורין דלוקה המשלח בכה"ג לדעת הפוסקים הנ"ל:

אולם עדיין אין מקום להסתפק בזה, דהרי הקצוה"ח שם סי' שמ"ח הקשה להסוברים דבשוגג ישלד"ע, א"כ בנזכר בעה"ב אמאי מעל השליח כיון דהשליח שוגג ובכה"ג ישלד"ע הו"ל כמו שעשה הבעה"ב ולא קעביד שליח מידי, וא"כ יפטרו שניהם ממעילה השליח משום דלא קעביד כלום אלא המשלח והמשלח יפטור משום שנזכר, ותירץ דהתוס' והמרדכי יפרשו כפירש"י בחגיגה הנ"ל דכיון דנזכר בעה"ב אנן סהדי דביטל את שליחותו ומשו"ה חייב השליח כיון דאין כאן משלח כלל ע"ש, וא"כ שוב אין מקום לספק הנ"ל דבנזכר בעה"ב הרי ודאי בעה"ב פטור משום דביטל השליחות, ואם עשה מתחילה את השליח במזיד והשליח שוגג הרי בכה"ג באמת השליח פטור ממעילה דיש בזה שלד"ע ודמי כמו שעשה רק המשלח ולוקה איהו והשליח פטור לגמרי וכדברי הקצוה"ח הנ"ל וא"כ שוב אין מקום לומר שיתחייבו שניהם כלל:

אכן לולא דברי רש"י והקצוה"ח היה נראה לומר דאף כשלא נתבטלה השליחות כשנזכר בעה"ב נמי מעל השליח, לפ"מ שהאריך הפנ"י בקדושין (דף מ"ב) ד"ה והא דתניא והעלה דבמעילה הא דחייב המשלח לאו מטעם שליחות הוא שהרי אפי' שלח ביד חשו"ק חייב דלא גרע ממעטן של זתים, ועיקר קושית הגמ' דלא תהני שליחות בזה משום דאשלד"ע הוא רק שלא יפטור השליח וממילא יפטור המשלח דשני מעילות בענין אחד לא מצינו ויש לחייב השליח שעשה המעשה יותר מלחייב הבעה"ב, וכ"כ הנו"ב מהדו"ק סי' ע"ה, וא"כ י"ל דכמו כן בנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח אף אם נימא כהפוסקים דכשהשליח שוגג ישלד"ע וחשיב כמו שעשה בעה"ב, מ"מ כיון דאין לחייב קרבן מעילה לבעה"ב מפני שהוא מזיד מתחייב השליח כיון שעכ"פ על ידו יצא הקרש לחולין ונתהוה שינוי רשות, כמש"כ התוס' במעילה (דף כ"א ע"א) לענין חיוב המשלח בשלח ע"י חשו"ק ע"ש וה"ה דמה"ט יש לחייב את השליח כשאי אפשר לחייב המשלח, ואע"ג

דשאני התם בשלח ע"י חשו"ק דנעשה עכ"פ רצונו של בעה"ב ולא גרע ממעטן של זתים ועירוב ע"י קוץ כדאיתא במעילה שם, אבל השליח הרי לא עשה על דעתו רק על דעת המשלח, מ"מ במעילה מהדרינן אחיובא בכל אופן שהוציא הקדש לחול, והרי מבואר בפסחים (דף ל"ג ע"א) דאע"ג דבכה"ת מתעסק פטור כיון שלא נתכוין לזה ולא מקרי מעשה כלל מ"מ במעילה גם מתעסק חייב אף שלא רצה כלל בזה, ופירש"י שם ד"ה תאמר במעילה משום דוחטאה בשגגה כל דהוא כתיב, הרי דאף שלא נתכוין ולא רצה כלל בזה ובכה"ת לא נחשב זה למעשה להתחייב מ"מ במעילה חייב משום דבמעילה בכל אופן שיצא על ידו מקודש לחול מעל, (ופלא בעיני מה שלא הביא הרמב"ם בה' מעילה גמ' מפורשת הזאת דחייב במעילה אפי' מתעסק ולא עוד אלא דבפ"ו מה' מעילה ה"א בתנאי המעילה כתב "ושיתכוין ליהנות" והדבר בעיני תמוה מאוד ועד היום לא ראיתי מי שהעיר בזה, ואולם עני אני בספרים וגם ספרי הרמב"ם החדשים שעם ההגהות אין לי וצ"ע) וע"כ יתכן דבנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח אף להסוברים דיש שלד"ע בכה"ג ולא נתבטלה השליחות כלל, כיון שאין לחייב את בעה"ב נתחייב השליח, ורק כשלא נזכר בעה"ב דחייב בעה"ב מעילה שוב אין לחייב גם השליח דתרי מעילות על ענין אחד לא מצינו וכמש"כ הפנ"י הנ"ל, ואף שלדברי הפנ"י עיקר הג"ש דילפינן מתרומה הוא רק לפטור את השליח וממילא קמתחייב המשלח, מ"מ היכא דאין לחייב את המשלח כגון שהוא מזיד שנזכר, חייב השליח שהוא הוציא עכ"פ מקודש לחול:

וביותר לפמש"כ הש"ך בח"מ סי' רצ"ב סק"ד דכשנתרבתה בשליחות יד דיש שלד"ע לא מרבינן רק לחייב את המשלח ולא לפטור את השליח, וכן במעילה לא נפטר השליח ורק כשמתחייב המשלח ממילא נפטר השליח, אולם הקצוה"ח סי' רצ"ב דחה דברי הש"ך האלה ולכן לשיטתיה שפיר הקשה ע"ד התוס' מהא דמתחייב השליח במעילה, והנתיבות בסי' שמ"ח תירץ באמת קושית קצוה"ח הנ"ל ע"פ דברי הש"ך בפי' רצ"ב הנ"ל דגם השליח חייב, ואע"ג דגם הנתיבות בסי' רצ"ב דחה דברי הש"ך לענין שליחות יד. מ"מ במעילה שפיר י"ל דלא נפטר השליח אף כשלא נתבטלה השליחות יעוי"ש ודו"ק ונלענ"ד לומר שזהו דעת היש מפרשים בתוס' נדרים (דף נ"ד ע"א) ד"ה מיניה שהזכרנו בר"פ זה שהקשו דהא ר"ע מודה שאינו לוקה מספק דמספקא ליה וכו' ויש מפרשים דהיינו הא דמשני מי לא מודה ר"ע דבעי אימלוכי ומן הדין דאינו מיניה הוא ולהחמיר אר"ע דמינו הוא והאמר לעיל שאינו לוקה, ולא נראה דא"כ שליח אמאי מעל כיון דמספקא ליה אם מיניה הוה וכו' עשה שליחותו עכ"ל, ולכאורה קושית התוס' על

היש מפרשים מיניה וביה עצומה מאוד, ונראה דסברי כמו שכתבנו לעיל וא"כ כיון דמשלח לא מעל מספק ממילא מועל השליח בודאי ודו"ק:

ולפי"ז יש מקום להסתפק כיון דיש שליחות בזה לשיטת התוס' וסייעתם, א"כ ממילא יש לחייב מלקות לבעה"ב כשהזיד כמו בכ"מ דיש שלד"ע דחשוב כמו שעשה המשלח ולוקה, וגם השליח חייב קרבן מעילה כמו שנתבאר ורק תרי קרבן מעילות בענין אחד לא מצינו, אבל שפיר י"ל דבעה"ב ילקה והשליח יביא קרבן מעילה וקרן וחומש, אבל מדברי רש"י בחגיגה ובקדושין מבואר דאם לא נתבטלה השליחות פטור השליח מדקמהדר לפרש דבטלה השליחות ולהכי חייב השליח, ומבואר כדברי הקצוה"ח, וגם בחידושי הרשב"א בנדרים (דף נ"ד ע"א) שם מיישב דעת היש מפרשים שבתוס' בדרך אחר, מבואר דלא כהפנ"י והש"ך הנ"ל וא"כ ברור הדבר דאם נתבטלה השליחות אין בעה"ב לוקה, וכשלא נתבטלה השליחות כגון ששאו שליח במזיד השליח פטור לגמרי ודו"ק:

באחרית פרק זה פה מקום אתי להעיר דמה שהשיג הפתחי תשובה ליו"ד סי' רס"ו סק"א אתשובת רע"א סי' קע"ד, שרצה לומר דלפי מאי דקיי"ל מקלקל בחבורה פטור אם מל של ערב שבת בשבת צריכין אנו לומר אי עביד לא מהני והוה רק מקלקל בחבורה דפטור ומתוקן האיסור ע"ש, והשיג עליו הפ"ת שם דהרי בשבת (דף קל"ז) משמע להדיא דבזה אי עביד מהני מדקרי לה התם עשה מצוה בשכח ומל של ערב שבת בשבת ע"ש, הצדק הוא עם הגרע"א לגמרי ונעלם מהרב בעל פ"ת הש"ס דכריתות (דף י"ט ע"ב) דקאמר שם אהך פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בתינוקות דשבת שם, הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב עכ"ל הגמ', הרי דגם הסוגיא דשבת שם אזלה למ"ד מקלקל בחבורה חייב וא"כ גם אי אמרת אי עביד לא מהני לא יתוקן האיסור, אבל הגרע"א ז"ל הרי מפלפל לפ"מ דקיי"ל מקלקל בחבורה פטור ויתוקן האיסור שפיר י"ל אי עביד לא מהני ואין להאריך שזה פשוט:

פרק מג

לעיל פרק ל"א דברנו מעט בהא דהפודה הקדש שלו מוסיף חומש והפודה הקדש של אחרים אינו מוסיף חומש והבאתי שם בסוף הפרק דברי תשובת מהרי"ל שכתב דמ"מ הוה הקדש דשיל"מ ע"י פדיון גם להמקדיש עצמו, ואנכי בעניי הוספתי שם דהקדש הוה דשיל"מ ממנ"פ דאם הבעלים בעצמן הם הפודים הרי קיי"ל דהקדש שוה מאה מנה שחיללו על שו"פ מחולל וממילא שאין לו עכ"פ הפסד בפדיונו במה שמוסיף חומש, וכשאחרים הם הפודים נהי דהם אינם יכולים לפדות רק בשוויו מ"מ הרי אחרים אינם צריכין להוסיף חומש עיי"ש:

והלום ראיתי שהבית מאיר לאהע"ז סי' כ"ח הביא מהש"ס דבכורות (דף ט' ע"ב) דאם קידש אשה בפטר חמור אם הפ"ח שוה פרוטה יותר משה כל דהו וידעה שהוא פ"ח מקודשת, והביא מתוס' רי"ד שכתב דאינה מקודשת כמו המקדש בהקדש דלא קידש אע"פ דיכולה לפדותו בשו"פ דהקדש שוה מנה שחללו על שו"פ מחולל עכ"ד, וא"כ מוכרח דהתוס' רי"ד ס"ל דלאו דוקא בעלים המקדישים יכולין לפדות הקדש שוה מנה בפרוטה, דלא כהתוס' בתמורה (דף כ"ז) ובמנחות (דף ע"א ע"ב) והשמ"ק בב"מ (דף נ"ז) ועיין בספרי תקנת השבים סי' ק"ו שהארכתי בזה, שהרי בקדשה בהקדש הרי ההקדש אינו שלה שהיא לא הקדישתו והיא לא תוכל לשאול עליו וא"כ אינה יכולה לפדות ההקדש שנתן לה הבעל לקדושין בפחות משוויו, אבל פטר חמור כשנתן לה הבעל לקדושין שפיר יכולה היא לפדותו בשה כל דהו משו"ה מקודשת, ובלאו"ה פקפק ידידי הרב מנחת פתים לאבהע"ז שם אסברת תוס' רי"ד דלא דמי פטר חמור להקדש, דהקדש נהי דנימא דהאשה יכולה לפדות שוה מ"מ בפרוטה הרי הבעל המקדש גם הוא או אחר יכולין לפדותו אף שההקדש הוא ביד האשה דהרי יכול אדם לחלל הקדש שביד אחרים כדאיתא בב"ק (דף ס"ט) ע"ש] וההקדש שייך להפודה וא"כ לא יהיב עתה מידי, משא"כ פ"ח דפדיונו לבעלים וא"כ ממנ"פ יש לה במה להתקדש דאם יפדנו אחר יהיה הכל שלה ומקודשת בכל הפ"ח, ואם היא בעצמה תפדנו תרויח עכ"פ השוה פרוטה ששוה הפ"ח יותר מהשה כל דהו לכך מקודשת, ולפי"ז מוכח דהש"ס בבכורות שם דקאמר אשה יודעת דפ"ח איסורא יש בו ופרקא ליה בשה אזיל לפי המסקנא דהפודה פ"ח פדיונו לבעלים של הפ"ח ולא להפודה דלא כהנו"ב מהדו"ק חיו"ד סי' פ"ד שכתב דהש"ס דבכורות שם קאי לפי הס"ד דפדיונו לפודה ע"ש ודו"ק, ועיין בשו"ת הגרע"א ז"ל סי' ק"ם וקצרתי:

נשוב לדידן דהקדש שוה מ"מ שחללו על שו"פ מחולל בשהבעלים עצמן שהקדישו חיללו עכ"פ, אלא דיש לי בזה אכתי מקום ספק דאפשר דהא דהקדש שוה מאה מנה שחללו על שו"פ מחולל היינו דוקא כשהיה ההקדש שוה כסף דבעי שומא אז אין אונאה להקדש, אבל הקדש מטבע שאינה צריכה שומא אפשר דאם פדאה בפחות משוויה כגון אם פדה סלע של הקדש שיש עליו צורה בפרוטה באמת אינו מחולל ובזה יש לפקפק על קצת מהשגותי על ספר מנחת פתים לעיל פרק ל"א עיי"ש כיון דדברי המנחת פתים במטבע דוקא אמורים ודו"ק:

אבל אם פדה הסלע של הקדש בשוה כסף פשיטא לענ"ד דגם בפדה בפחות משוויו דפדוי הוא, וכן מבואר להדיא ברמב"ם פ"ו מה' מעילה ה"ו שכתב דיכול לפדות פרוטה בכלי כל שהוא ע"ש ודו"ק:

עוד נסתפקתי לפי מה שנתבאר בדברינו בספרי תקנת השבים סי' ק"ו בשם הראשונים דהא דהבעלים המקדישים שחללו שוה מנה על שו"פ מחולל הוא משום דהבעלים יכולים לשאול על הקדישן, א"כ אשה שהקדישה מנכסי מלוג שלה קדוה"ג למ"ד דקדוה"ג מוציא מיד שיעבוד הבעל הקדשה הקדש, אלא דהוה מדברים שבינו לבינה שהבעל יכול להפר, אם הבעל יכול לפדות הקדש זה שוה מנה על שו"פ כיון דיכול להפר ביום שמעו עכ"פ אם לאו דמ"מ לאו איהו הקדיש, אך שבתי וראיתי דלכאורה זהו טעות דבקדושת הגוף הסברא נותנת שאין הבעל יכול להפר כלל, דבשלמא שאלה מהני גם בקדוה"ג דחכם עוקר הנדר מעיקרו ונמצא דלא היה הדבר קדוש למפרע כלל, אבל הבעל הרי מיגז גייז מכאן ולהבא ועד ההפרה הרי הוה קדוש, והרי קיימא לן דאין קדושת הגוף יוצא מידי קדושתו בכדי כמבואר בנדרים (דף כ"ט) ע"ש, ולא דמי לקונמות דהוה נמי קדוה"ג ומ"מ הבעל יכול להפר דהתם אם היה הקונם לזמן כגון לשלשים יום בהשלמת השלשים יום נמי בטל הקונם בכדי, אבל אם הקדיש קדושת הגוף לשלשים יום הרי נשאר הקדושה לעולם משום דאין קדוה"ג יוצא לחולין בכדי אפשר דהפרה נמי לא מהני, והא דתנן קונם שאני עושה לפיך אינו צריך להפר רע"א יפר שמא תעדיף עליו וכו' ריו"ח בן נורי אומר יפר שמא יגרשנה אין סתירה לדברינו. דהרי התם בקדושת דמים מיירי וקדושת דמים יוצא לחולין בכדי, שהרי התם באומרת יקדשו ידי לעושיהם מיירי עיין קדושין (דף ס"ג) וכתובות (דף נ"ט) ואפי' לבר פדא בנדרים (דף כ"ט) דקדושת דמים נמי אינו יוצא לחולין בכדי, מ"מ התם גבי מעשי ידי האשה אע"פ שהידים איתנהו בעולם ולא מיקרי מקדיש דבר שלא בא לעולם מ"מ מעשי ידיה הרי בא לעולם אחר ההפרה ולא שייך לומר על מעשי ידיה אין הקדש יוצא לחולין בכדי דלא בא לכלל הקדש מעולם וגם דשם בעיקרו בקונמות איירי לא בקדשי מזבח וקונמות גם קדוה"ג יוצא בכדי כנ"ל ודו"ק, משא"כ כשהקדישה איזה דבר לקדוה"ג כגון בהמה למזבח י"ל דאינו יכול להפר שאינה יוצאה לחולין בכדי, וכיון שכן ודאי דאין הבעל יכול לפדות כשהוממה בהמה זו שוה מאה מנה על שו"פ, ובהקדישה האשה קדושת דמים הרי בלאו"ה לא שייך דין זה שהרי אין ההקדש חל כלל דאלמוהו רבנן לשיעבודיה דבעל לכמה ראשונים ועיין בגיטין (דף מ' ע"ב) ובתוס' שם ותבין ועיין בעין יצחק ח"ב סי' ס"ז מש"כ בענין זה:

שבתי וראיתי שהדבר לפום רהיטא מפורש בירושלמי נזיר (פ"ד ה"ד) תמן את מוצא אומר תרעה בעדר וכא את אומר אכן, תמן הזקן עוקר הנדר מעיקרו ברם הכא אינו עוקר אלא מכאן ולהבא, מי מיפר את שעליה [יש שרצו לפרש דקאי על שערה דהוה קדוה"ג, וזה תליא אם קדושת השער הוא מטעם הך דפסחים (דף כ"ב) וקדושין (דף כ"ז) או מטעם שכתב רש"י במשנה דע"ז (דף ע"ד ע"א) דצריך לשלא תחת הדוד והוא מהירושלמי, אבל האמת הוא דקאי על הקרבנות כמש"כ שם הקרבן עדה והפ"מ ועיין רידב"ז שם, דפריך הירושלמי דאיך יחול ההפרה על הקרבנות שהם קדוה"ג] אריב"ח גזה"כ היא הפר את נדרה הפר מה שעליה מי שהוא מפר נדרה הוא מפר מה שעליה עכ"ל הירושלמי שם, הרי מפורש כדברינו דאין הבעל יכול להפר נדרי קדוה"ג של האשה מטעם שכתבנו, ועיין תוס' נזיר דף ל"א ע"ב ד"ה אמרו להם, ומ"מ שפיר שייך חקירתינו גבי קרבנות נזירותה אם הוממו ויכולים לפדותן אם הבעל יכול לפדות שוה מאה מנה על פרוטה כיון דבהו יכול להפר מגזרת הכתוב כמבואר בירושלמי וא"כ הרי לכאורה בקרבנות נזירותה גם הבעל גם האשה יכולים לפדות שוה מנה בפרוטה, הבעל מפני שיכול להפר והאשה מפני שיכולה לשאול על נזירותה לחכם, ובשאר קרבנות הבעל אינו יכול לפדות שוה מנה בפרוטה מפני שאינו יכול להפר אבל האשה כיון דיכולה לשאול על נדרה לחכם שפיר יכולה לפדות שוה מנה בפרוטה ואכתי צריך לי הדבר עיון כמו שאבאר לקמן:

ואולם אם נימא בפשוטו דרק הבעלים כיון שהם נקראים בעלים משו"ה יכולים לחלל שוה מנה על פרוטה, בלי שום סברא צדדית, מי הוא נקרא בעלים בנכסי מלוג של האשה לענין הפדיון, לכאורה הדבר תלוי בסוגית הש"ס בב"ק (דף פ"ט ע"ב ודף צ' ע"א) לענין עבדי מלוג מי מוציאם בשן ועין ולפי שאין הענין כאן בעיקרו רק דרך מילואים קצרתי:

נשוב לדברינו דלכאורה הוכחנו בצדק מהירושלמי דהבעל אינו יכול להפר נדרי קדוה"ג של אשתו, אבל אכתי יש לדבר בזה. דהנה הא דקדוה"ג ס"ל לרבא בנדרים שם דאם הקדיש לשלשים יום נשארה הקדושה לעולם דאינו יוצא לחולין בכדי, י"ל הטעם משום דקיי"ל בתמורה (דף יו"ד ע"א) דהאומר רגלה של זו עולה כולה עולה דפשטה קדושה בכולה, ויליף לה מקרא דכל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש שאפי' לא נתן אלא מקצתה כולה קודש, וס"ל לרבא דה"ה לענין זמן ילפינן מהאי קרא דאפי' אם הקדיש רק לשלשים יום פשטה הקדושה לעולם, ואביי שם פליג בזה וס"ל דלענין זמן לא אמרינן פשטה קדושה לעולם עיין בספר מנחת ברוך סי' פ"ט, וכן מבואר מדברי האבני מלואים בסי' ל"א ס"ק כ"ב עיי"ש היטב, והנה בקדושין (דף ז' ע"א) אמר רבא חצייך מקודשת לי אינה מקודשת וכו' ונפשטה קדושי בכולה מי לא תניא האומר רגלה של זו עולה תהא

כולה עולה וכו', מי דמי התם בהמה הכא דעת אחרת הא לא דמיא אלא להא דאריו"ח בהמה של שני שותפים וכו' ופירש"י וז"ל, אין זה דומה אלא לבהמה של שני שותפים דאיכא דעת אחרת המעכבת בה והתם לא אמרינן תקדש כולה ע"פ האחד עכ"ל, וא"כ אף אנו נימא דבהקדישה אשה דבר קדוה"ג מדברים שבינו לבינה עיין נו"ב מהדו"ת חיו"ד סי' קנ"ט שפיר יכול הבעל להפר, ואין לומר כאן תפשוט קדושה בכולה לענין הזמן דתקדוש לעולם ע"פ האשה, דכיון דהתורה נתנה רשות להבעל להפר נדרי אשתו בדברים שבינו לבינה, הרי איכא דעת אחרת המעכבת בה ובאיכא דעת אחרת המעכבת לא אמרינן פשטה קדושה בכולה, ומ"מ הירושלמי בנזיר שם דפריך על אם שלה היתה הבהמה חטאת תמות וכו' מ"ש מהא דתנן בנזיר פ"ה ה"ב נשאל לחכם והתירו וכו' תצא ותרעה בעדר, משני שפיר תמן הזקן עוקר הנדר מעיקרו משו"ה תצא ותרעה בעדר] ברם הכא [הבעל בהפרה] אינו עוקר אלא מכאן ולהבא, וכיון דהבהמה היתה שלה ולא היה להבעל רשות בה ולא היתה מדברים שבינה לבינה ואינו יכול להפר קדושת הבהמה מצד עצמה, הרי ליכא דעת אחרת המעכבת בקדושתה משו"ה פשטה קדושתה בכולה כלומר לעולם אפי' אחר שהיפר הבעל נזירותה, והתבונן בזה שלדעתי ראוים הדברים להאמר ועיין בשעה"מ פ"ח מה' לולב ה"י ד"ה ודברי הר"ן, ומה שחידש שם השעה"מ דבמתנה ע"מ להחזיר פקעה קדושת דמים בכדי אפי' לבר פדא לענ"ד פשוט הוא משדה מקנה שחוזרת ביובל למוכר בכדי לכו"ע כרמב"ם פ"ד מה' ערכין הכ"ו. עיין בהשמטה]:

פרק מד

כבר דיברנו לעיל פרק ה' בדין ממונא לא בטיל לענין תרומה שנתערבה בחולין עיי"ש היטב, והנה בנדרים (דף נ"ט) אמרינן דקונמות הוה דשיל"מ משום דאי בעי מיתשיל עלה, ופריך בגמ' והרי תרומה דאי בעי מיתשל עלה ותנן סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה תירקב הא למאה תעלה, הב"ע בתרומה שנפלה לו מבית אבי אמו כהן דלא מצי למיתשיל עלה, אימא סיפא תימכר לכהן חוץ מרמי אותה סאה ואם איתא וכו' הא אפי' אותה סאה יכול למכור לכהן, ותמה ע"ז בשו"ת שאגת אריה החדשות סי' י"ב וגם בהגהות הרש"ש אמאי לא אוקמה הגמ' בפשיטות דמיירי בתרומה שירש מאביו ישראל, ויורש הרי אינו יכול לשאול על נדרי אביו כיון דלאו איהו נדר וה"ה על התרומה שעשה מורישו הלכך לא הוה דשיל"מ, ובזה א"ש גם הסיפא דמשו"ה תימכר לכהן חוץ מדמי אותה סאה דהרי מאביו ישראל ירש ואין בו אלא טובת הנאה עיי"ש שהאריך הרבה לתרץ קושיא זו:

אולם בקונטרס שושנים לדוד שבסוף ספר שאילת שלום סי' י"ב כתב ליישב קושיא זו ע"פ הא דאמרינן בסוף ביצה דממונא לא בטיל ודוקא ממון שיש לו תובעין אבל ממון שאין לו תובעין שפיר בטיל כשאר איסורים שבתורה, ולפי"ז יש להקשות בתרומה שעולה באחד ומאה אמאי צריך להרים אחת ולתת לכהן משום גזל השבט, הרי ממון שאין לו תובעין הוא ויתבטל לגמרי אף חלק הממון וממילא אין בו גם גזל השבט, וע"כ לומר דענין גזל השבט נמשך משום מצות נתינה דחייביה רחמנא דאי לא הוה עליה מצות נתינה לכהן גם גזל השבט לא הוה בו ועל מצות נתינה לא שייך בטול דאע"פ שנתבטל אבל מצות נתינה עדיין לא קיים עכ"פ, והיכא דמשתרשי ליה יכול לקיים מצות נתינה בדמים כמש"כ הר"ן בחולין ר"פ הזרוע והלחיים ע"ש, ומשו"ה צריך להרים אחת מהן לתת לכהן כדי לקיים מצות נתינה אע"פ שנתבטל, ולפי"ז הנה כל זה בדידיה אבל יורש כיון דאין על היורש מצות נתינה כלל כמש"כ הקצוה"ח סי' רע"ו דלא כתיב ונתת אלא גבי בעלים אבל כשמתו הבעלים אין על היורש לא מצות נתינה ולא טובת הנאה עיי"ש, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דלתבטיל הסאה תרומה לגמרי ולא יצטרך אפי' להרים אחת לכהן ותקשי נמי אימא סיפא דקתני תימכר לכהן חוץ מדמי אותה סאה, ואי איירי בירש מאביו ישראל אמאי תימכר לכהן חוץ מדמי אותה סאה הרי הוא רשאי לקבל דמים אפי' בעד אותה סאה כיון דנתבטלה לגמרי עכת"ד:

אולם לענ"ד מלבד דהנתיבות שם חולק על הקצות וס"ל לעיקר כהש"ך עיי"ש, הנה אפי' לדעת הקצות לא שייך כאן דין בטול כלל, דאדרבה כיון דאין ליורש טובת הנאה ומחויב לתת התרומה לכהן הנמצא ראשון ממילא הוה שפיר ממון שיש לו תובעין, דעד כאן לא אמרינן דתרומה הוה ממון שאין לו תובעין אלא היכא דיש להישראל טובת הנאה לתת לכל כהן שירצה, דאז אין שום כהן יכול לתבעו בדינין שהרי יאמר לו הישראל לכהן אחר אתננה, אבל כל שאין לבעלים טוה"נ וצריך לתת לכל כהן הנמצא ראשון כיורש לדעת הקצות עיי"ש בקצות, ממילא הוה ממון שיש לו תובעין ולא בטיל ברוב דממונא לא בטיל, ומלבד דלענ"ד נכון הדבר בסברא הדבר גם מוכרח מהמשנה דפאה (פ"ה מ"ב) שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו עיי"ש, וקשה לכאורה להסוברים דהיתר באיסור נמי בטיל עיין בדברינו לעיל פרק ל"ו, א"כ אמאי לא בטיל השבולת בהגדיש ויתחייב הכל במעשר, ועיי"ש מה שפלפל בזה הרב תפארת ישראל ויש להאריך בדבריו ואכ"מ, אלא ע"כ כיון דלקט שכחה ופאה אין לבעלים בהם טובת הנאה דתעזוב אותם כתיב, וכשבאו לרשות הבעלים מחויב הוא לתת לעני הנמצא ראשון ממילא הוה ממון שיש לו תובעין ולא בטיל ועיין חוות דעת סי' ק"ס סק"ט ודו"ק:

ובר מן כל דין יש לשדות נרגא בכל האי כללא דתרומה וכיוצא בה הוה ממון שאין לו תובעין לענין בטול ברוב:

אע"פ שבפרקים הקודמים הבאתי מגדולי האחרונים שכתבו כן, דהרי כל עיקר יסוד זה דממון שאין לו תובעין בטיל ברוב הוא מגמרא דביצה (דף ל"ח ע"ב) ושם אין להמשאיל בהעיסה שום תביעת ממון שהרי האשה שאלה שם לחברתה התבלין והמים והמלח על מנת להשיב לה אחרים אחר יו"ט ואין להמשאלת בעיסה זו רק איסור שביתה כמש"כ רש"י ז"ל שם, וכן הוא שם גם לענין נבלה בשחוטה עיי"ש היטב, אבל תרומה שעכ"פ הכהנים בכללם יש להם תביעה מדינא על בעה"ב זה רק שיכול הבעה"ב לדחות לכל אחד שלאחר יתן, ולשיטת התוס' בסוכה (דף ל"ה) ד"ה אתיא לחם והר"ן שם כיון שנתמרח הכרי יש להכהנים שותפות בהתבואה כדי חלק התרומה עיי"ש, מנא לן לומר דיהיה שייך בהו בטול משום דהוה ממון שאין לו תובעין הרי אין לזה דמיון וענין כלל להההיא דסוף ביצה, ומדברי אלה יש להעיר בכמה ענינים שהזכרתי לעיל והמשכיל יבין להקיש ולדמות מילתא למילתא כי אנכי לקצר כאן אני צריך וזכורני שראיתי להרב מנחת ברוך שכתב ג"כ הכי דתרומה לא מקרי ממון שאין לו תובעין לענין בטול ואיני זוכר כעת מקומו:

אחר הימים מצאתי בספר אורח ישר להגאב"ד דליווערפאל סי' ט"ז י"ז שהאריך בדבר קושית השאגת אריה הנ"ל בסוגיא דנדרים. וכנראה כתב שני הסימנים ההם להרב שאילת שלום האמור בדברינו לעיל, והביא כי גם בספר ברוך טעם שער התערובות פרק ה' ס"ל דתרומה הו"ל ממון שאין לו תובעין לענין בטול, והרב המחבר משיג עליו בארוכה דתרומה באמת לא הוה ממון שאין לו תובעין לענין בטול מטעם שכתבתי, ולענין הקושיא בסוגיא דנדרים שם מתרץ לה באופנים שונים אשר אחד מהם נביא בזה וז"ל שם דלכאורה קשה לפי שביארנו דתרומה מקרי לענין בטול ממון שיש לו תובעין, למה מקשי הש"ס בביצה שם מנבלה בשחוטה דמצי למדחי כדדחי ואימא ה"נ, והמהרש"א הקשה שם למה לא פריך הש"ס ממין במינו לגבי מחלוקת ר"י ורבנן וגם על קושיא זו יש לדחות ואימא ה"נ, טפי הו"ל להקשות ממשנה דסאה תרומה דאמרינן פחות ממאה תירקב הא למאה תעלה אלמא דתרומה שהיא ממונו של כהן בטלה בחולין של ישראל דהרי בחולין ותרומה אצל ישראל מיירי כדהוכיח הש"ס בנדרים שם אלמא דממון שיש לו תובעין בטל איסורו וקשה לאביי, אכן בפסחים (דף מ"ו) גבי כיצד מפרישין חלה בטומאה תנן ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה, ואמרינן בגמ' שם דר"א ס"ל דאמרינן הואיל ואי בעי מתשיל עלה הו"ל כדידיה ועובר עלה בב"י וב"י ור"י

סבר לא אמרינן הואיל, ובגמרא שם פליגי בזה רבה ור"ח דרבה ס"ל אמרינן הואיל ורב חסדא ס"ל דלא אמרינן והלכה כרבה, וא"כ י"ל דלא קשה על אביי ור' אבא מהא דתרומה בטלה בחולין דשאני התם הואיל ובידו למתשיל עלה [אף דכשישאל עליה תשוב להיות טבל הרי חטה אחת פוטרת הכרי ודו"ק] ויהיה שלו משו"ה גם קודם ששאל עליה הוה כשלו לענין בטול, אבל כ"ז ניחא רק אם יכול לשאול עליה אבל אם יהיה באופן דלא יוכל למיתשיל עלה הרי אינו בטיל כלל תרומה בחולין למ"ד דממון שיש לו תובעין לא בטיל איסור שלו בהיתר של אחרים:

ולפי"ז מתורץ קושית השאגת אריה הנ"ל דהרי הגמ' בנדרים שם פריך על ר' אבא דאמר שם דקונמות הו"ל דשיל"מ משום דבידו למיתשיל עלה מהא דסאה תרומה שנפלה למאה חולין וכו' ואין לתרץ דמיירי בתרומה שאין הישראל יכול למיתשיל עלה, כגון שהישראל ירש התרומה מאביו ישראל וכיוצא בזה, דא"כ לר' אבא לשיטתיה דס"ל דממון שיש לו תובעין לא בטיל בביצה שם הרי יקשה למה בטילה התרומה בחולין כלל הרי תרומה הו"ל ממון שיש לו תובעין. וכל עיקר בטול של תרומה היא רק משום דאי בעי מיתשיל עלה, ואי איירי באופן שאינו יכול לאיתשולי עלה הרי לא בטילה כלל, אע"כ דמיירי באופן שיכול לשאול עליה ומקשי הש"ס שפיר עכת"ד, והאריך עוד בזה הרבה אבל אינו נוגע הרבה לענינינו ולכן נאמר די בזה:

פרק מה

כבר הבאתי לעיל פרק ל"ט דברי הרמ"א בח"מ סי' רצ"ב סעי' יו"ד בהג"ה לפי הצורך להענין שם, ודברי הרמ"א נובעין מהתרה"ד סי' שי"ד, ולפי שראיתי לגדולי האחרונים מפלפלין בו הרבה, אעתיק דבריו בקצרה ואבאר בזה מעט ובקצרה את היוצא לדינא בעזהש"י:

זה לשון התרוה"ד שם, ראובן מסר ללוי עשרה זהובים ושמעון מסר לו ששה וכו' והיה גם ללוי עצמו עשרים זהובים וכו', ונאבדו לו שני זהובים ואין לידע מאיזה זהובים נאבדו, לאיזה מהן יגיע ההפסד אם לאחד או לכולם לפי חשבון וכו'? תשובה וכו', ונראה דלוי לא יפסיד כלום באבדה זאת דכיון שהוא מוחזק בכל הזהובים מצי למימר שלכם נאבדו והממע"ה, והכי אמרינן פ"ב דבכורות והאשר"י פרק התקבל בגיטין מייתי לה הכל מודים באחד שהפקיד טלה אצל בעה"ב ומת טלה אחד ברשות חבירו דמצי לומר ליה שלך מת והממע"ה, וכן פירש"י פרק התקבל מההוא עובדא דגניבא דנפיק בקולר ואמר ד' מאה זוז לר"א מחמרא דנהר פקיד ומסיק דקאמר מחמרא כדי ליפות כחו, ופירש"י שיהא כל היין באחריותו, ואם לא אמר אם החמיצו מקצת החביות היורשים

אומרים שלך החמיצו, וכתבו שם התוס' דאין ר"ל שיהיה כל ההפסד עליו דמן הדין לא יפסיד אלא לפי חשבון אלא להכי מהני ליפות כחו שלא יפסיד כלל, והאשר"י כתב בשם הריצב"א דנראה לו עיקר שיהא כל ההפסד עליו והביא ראיה מפ"ב דבכורות דלעיל, וחלק האשר"י בראיית הריצב"א מבכורות דשאני התם שהיה כבר חלקו של כל אחד מבורר ולכך אמרינן הממע"ה ושלך מת, אבל גבי חמרא דגניבא לא היה מבורר מעולם חלקו של ר"א לא שייך לומר דשלו הכל נפסד אלא לפי חשבון וכו' וא"ר בנ"ד דהיה חלק של כל אחד מבורר כו"ע מודים דאומר להם שלכם נפסד והממע"ה:

ואין לומר כל דפריש מרובא פריש וכה"ג משמע בהדיא בתשובות מיימוני מתשובת הריצב"א וז"ל, וששאלת על ד' וה' כיסים אשר בתיבתך משלך ומשל אחרים ולקחה בתך מאחד מהם ואין ידוע מאיזה לקחה, כך נראה בעיני כיון שלקחה מן הקבוע כמחצה עמ"ח דמי ולא אזלינן בתר רובא וכו' וכיון דהוה פלגא ופלגא, דמי לאחד שהפקיד טלה אצל בעה"ב דאמרינן הממע"ה ע"כ, משמע בהדיא דאי לא הוה פלגא ופלגא הוה אזלינן בתר רובא ואמרינן דמאי דפריש מן הרוב נפרש ואפי' להוציא ממון וכו', וא"ת הא קיי"ל כשמואל דלא אזלינן בממון אחר הרוב צריך לחלק דהיינו רובא דליתא קמן כמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, אבל רובא דאיתא קמן אזלינן בתריה אפי' נגד חזקת ממון ונידן דידן נמי רובא דאיתא קמן הוא, אמנם מוכח מהמרדכי ספ"ק דכתובות וה"נ איתא התם בתוס' דאפי' רובא דאיתא קמן סבר שמואל דאין הולכין אחריו בממון, דמקשה עליה דההיא תינוק שנמצא בעיר שרובה ישראל דאמרינן שמרובא דישראל הוא להחזיר לו אבדתו ועיי"ש ברש"י, והקשו למ"ד אין הולכין בממון אחר הרוב אמאי מוציאין, ומתרצין דאבדה שאני דלא חשיבא חזקת ממון הואיל ולא מדעת בעל האבדה באתה לידו ולא דמי להך דמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, משמע בהדיא דאי הוה חזקה גמורה לא אזלינן בתר רובא אפי' רובא דאיתא קמן נגדה, דההיא דרוב העיר ישראל רובא דאיתא קמן הוא, ולפי"ז ההפסד אין מגרע כלום ללוי ואע"ג דרוב הזהובים שלו היו, אבל לראובן דלדידיה הוה רוב נגד שמעון לכך ההפסד מן הד' זהובים מגיע לו הכל, דכיון דראובן אינו מוחזק כמו שמעון ודאי אזלינן בתר רובא אפי' בממון היכא דליכא חזקת ממון נגד הרוב וכו':

אכן כי דייקינן שפיר בנ"ד לפי סברת הלב ימצא לנו דלא שייך הכא לומר הממע"ה ושלכם נפסד או כל דפריש מרו"פ לדברי האשר"י לעיל שחילק בראיות הריצב"א משום דגבי חמרא לא הוברר חלקו לא שייך לומר שלך החמיץ וכו', ה"נ בנידן דידן אע"ג דהיו כבר מבוררים לכל אחד זהובים שלו מ"מ לאחר שעירבו מדעתם שם טיבעא חד הוא

וכו', ולא דמי למפקיד טלה דיש קפידא בין טלה לחבירו וכל אחד מקפיד שיבוא לידו שלו דוקא, משא"כ בזהובים שכולן טבין ותקילין אילו לא נאבד מהן כלום לא הוה קפדי כלל שיבא לידם שלהם דוקא, וא"כ שם כולם על כל זהב וזהב ולא שייך לומר בהן שלך נפסד וכל דפריש מרו"פ, ולד' וה' כיסין שבתשובת ריצב"א דלעיל פשיטא דלא דמי דהתם היו כיסין חלוקין וידועים לכל אחד שלו, ומ"מ כל משא ומתן דלעיל יש בו צורך אם היו כה"ג טבעות של זהב או מרגליות שדומין זל"ז שאין ניכר איזה מהן של מי הן דהוה כמו טלה וכיוצא בו ע"כ דברי התרה"ד שהוא המקור לפסק הרמ"א ז"ל בח"מ סי' רצ"ב סעי' יו"ד הנזכר בדברינו לעיל:

א

והרב מהרי"ך בקונטרס הספקות כלל וא"ו סק"ח כתב וז"ל, והוי יודע שמדברי התוס' ספ"ק דכתובות שכתבו דברוב ישראל מחזירין אבדתו אפי' לשמואל דס"ל אין הולכין בממון א"ה כיון דשלא מדעת הבעלים באה האבדה ליד המוצאה, וכ"כ התוס' ביומא (דף פ"ה) וכן מתבאר מדברי הרא"ה והרשב"א בחידושם, ויש להוכיח לכאורה. מדבריהם דלא אמרינן אין הולכין בממון א"ה אלא היכא דחזקת מ"ק נמי מסייע להמוחזק כמו במוכר שור לחבירו ונמנ"ג דכיון דבאו לידו המעות בהיתר איהו מקרי חזקת מ"ק וכו', אבל קשה מה שהביא התרוה"ד סי' שי"ד בשם הריצב"א על ד' וה' כיסים וכו' ולקחה בתך דינר מהם ואין ידוע מאיזה מהן לקחה, כך נראה בעיני כיון שלקחה מן הקבוע כמחעמ"ח דמי ולא אזלינן בתר רובא וכו' דתיפוק ליה דאין הולכין בממון א"ה, ותירץ התרוה"ד דהריצב"א ס"ל דרובא דאיתא קמן מהני בממונא. אבל אנן ס"ל דאף רובא דאיתא קמן לא מהני עכ"ד התרוה"ד, ולדברינו לא הוצרך לזה שהרי התם ודאי אין החזקת מ"ק מסייע לבעה"ב שהרי לא נאבד מידו אלא שבתו לקחה ובכה"ג הולכין אחר הרוב אפי' לדעת התוס' דהוה דומיא דרוב ישראל דליכא להמוצא חזקת מ"ק, ונראה דהתרוה"ד ס"ל דלעולם לא מהני רובא להוציא מהמוחזק אלא היכא דחזקת מ"ק מנגדתו נמי ומסייע להרוב כמו גבי אבדה דלהמוצא ליכא רק חזקת ממון ולבעלים איכא רובא וחזקת מ"ק, ובנידן הריצב"א נהי דחזקת מ"ק לא מסייע להמוחזק הוא הבעה"ב מ"מ אינה עומדת כנגדו ג"כ עכ"ד דברי המהרי"ך שם וכ"כ בכלל ד' סס"ק ז':

ב

והרב זכרון יהונתן חח"מ סי' ג' חולק על קונטרס הספיקות בזה וכתב וז"ל, מה שחידש מהרי"ך דאין הולכין בממון א"ה רק היכא דאיכא להמוחזק גם חזקת מ"ק ובהמוכר שור לחבירו ונמנ"ג כיון דבאו המעות ליד המוכר בהיתר איהו מקרי גם מ"ק, לא נראה לענ"ד דכיון דמעיקרא היו המעות של הלוקח בודאי ומידו באו המעות ליד המוכר

כשנולד הספק אח"כ אם הוה מקח טעות הוה על המעות חזקת מ"ק להלוקח ולמוכר יש בהמעות רק חזקת תפיסה וראיה לזה מהתוס' כתובות (דף ע"ו ע"א) ד"ה על עיישה"ה, וכן מבואר בתוס' ב"ב (דף ס"ב ע"ב) ד"ה ארעתא וז"ל כדאשכחן לקמן גבי מוכר שור לחבירו ונמנ"ג דאזלינן בתר מוחזק במעות עתה ולא אמרינן בחזקת בעלים הראשונים קיימי כיון שמתחילה היו של לוקח עכ"ל, וכה הולך הרב זכרון יהונתן ומאריך בזה הרבה לבאר דעתו דאפי' אם באו ליד המוכר המעות ברשות מ"מ חזקת מ"ק הוא להלוקח, ומ"מ אין הולכין אחר הרוב כיון שהמוכר תפוס:

ג

אולם אנכי בעניי הנני רואה שהרשב"א בתולדות אדם סי' תתקע"ב הביאו הב"י בח"מ סס"י מ"ו, כתב בדין קניית כרם ושנים עדים אמרו תנאי היה בהמכירה ושנים עדים אמרו שלא היה תנאי, כיון דהלוקח החזיק בו בהכרם כדין לא אזלינן בה בתר חזקת מ"ק משום דחזקת מ"ק נתבטלה כבר, ואם שהרב זכרון יהונתן מביאו ומשיא דבריו לדעתו לענ"ד פשטות דברי הרשב"א הוא כדברינו, וכ"כ בשו"ת הריב"ש סי' שע"ג לפרש דברי התוס' בכתובות (דף ע"ו ע"ב) ד"ה כל שנולד וכו' שתירצו לחלק בין ספק שנולד לטיבותא או לגריעותא עיי"ש היטב שקיצרתי:

ד

אשר ע"כ נלענ"ד חילוקו של הזכרון יהונתן שכתב לבסוף ותוכן דבריו הוא, דהיכא שנמצא טעות במקח ואותו דבר בעצמו חוזר להמוכר לא הוה להלוקח המחזיק בדבר רק חזקת תפיסה ולא חזקת מ"ק, אבל בדבר שאין צריך לחזור לו אותו הדבר בעצמו כגון אם מחמת מקח טעות צריך המוכר להשיב המעות להלוקח, כיון דקיי"ל דאם המקח הוא מקח טעות המעות הם הלואה כמו שפסק הרמ"א בח"מ סס"י רל"ב ומלוה להוצאה נתנה הרי יצאו כבר המעות מרשות ומרות הלוקח לגמרי, א"כ יש להמוכר על המעות שמונח עתה ספק עליהם גם חזקת מרא קמא ודו"ק בזה שמדברינו תדע לדמות מילתא למילתא:

ה

מיהו כל זה לדעת התרוה"ד אבל בירושלמי דב"ק (פ"ד ה"א) אמרינן תני שלשה שהטילו לכיס ונגנבו כך הם חולקין פי' לפי חשבון, ופריך והתני באלו אבנים נגנבו מחצה לזה ומחצה לזה, ומשני א"ר שימי סלעים גסות הן ולית ידע אי מהדין נסיב אי מהדין מספק ואמרינן שההפסד] מחצה לזה ומחצה לוה אבל אבנים דקות הן ואפשר לבלול [לפיכך] כל אחד ואחד נוטל לפי חשבון, כלומר דמעות שהן דקות ואפשר לבלול כולן יחד ועיין ספר מקור חיים על הלכות פסח סי' תס"ז סק"ג הוה שפיר ההפסד לפי חשבון, אבל סלעים שהן גסים ואי אפשר שיבללו זה עם זה וספק מאיזה חלק נגנב מזה או מזה

חולקין ההפסד בשוה כן פירש את הירושלמי הנימוק"י ריש פרק הבית והעליה והר"ן בשו"ת סי' יו"ד, וא"כ בין במרגליות וטבעות ובין במטבעות הוה ההפסד לפי חשבון וכ"כ המחנה אפרים והנתיבות בח"מ סי' רצ"ב, ומה שרצה הנתיבות שם ס"ק ט"ז לפרש את הירושלמי לשיטת התרוה"ד המעיין בלשון הירושלמי יראה שפירושו דחוק מאוד, וא"ת באבנים שהן גסים וגדולים ואינם נבללים אמאי יחלוקו נימא כל דפריש מרו"פ כבר עמד ע"ז הקצוה"ח סי' רצ"ב וכתב שהירושלמי מיירי במקום שרוב גנבי ישראל או בגנבה וגזלה דב"נ מצווה עליה גם אם לקח הב"נ מהקבוע לא אמרינן כל דפריש מרו"פ עיי"ש מילתא בטעמא, ולפי"ז אין הדבר תלוי בקפידא כלל רק כל דבר הנבלל ההפסד לפי חשבון, רק בנאבד בלא יד אדם באמצע כנשרף מאיליו וכיוצא יש לומר כל דפריש מרו"פ עיין במ"מ פ"א הכ"ב מה' זכיה ועיין בשו"פ ושב הכהן סי' ס"ג ובספר טור האבן סי' י"א ובחידושי רע"א לח"מ שם:

ו

ואין להעיר בכל ענינים האלה שדברנו בזה מדין איני יודע אם החזרתי דקיי"ל דחייב לשלם, דהרי האבדה או הגנבה היא החזרה שע"י זה נפטר הנפקד מהשבת הפקדון שקבל וכשאינו יודע אם נאבד או נגנב הפקדון הוה כאינו יודע אם פרעתיך וחייב לשלם, דבאמת בכל הענינים דאיירינן הכא הרי גם התובע שהוא המפקיד טוען איני יודע וכששניהם טוענין שמא גם איני יודע אם החזרתי פטור ואינו חייב רק לצאת ידי שמים, כמבואר בח"מ סי' ע"ה וזה פשוט, ובפרט לדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א בב"מ (דף צ"ז) הובאו בשמ"ק שם דבשומרים הוה איני יודע אם נתחייבתי מפני שאין חיוב השומרים בא רק בעת שבאה הסיבה שבעבורו נתחייב השומר כל אחר כדינו, והריטב"א שם הוסיף שאפי' למ"ד דמעידן משיכה נתחייב באונסין מ"מ עיקר החיוב נגמר כשבא כבר האונס עיי"ש והנני מקצר:

ז

ומכל מה שכתבנו בזה נשוב בקצרה לענין אם הוציא פרוטה מכיס שנתערב בו פרוטה של הקדש, ואח"כ הוציא איש אחר פרוטה שניה אם מעל השני אליבא דר"ע, הנה ענין כל דפריש מרו"פ ביארנו כבר לעיל פרק כ"א וכ"ב עיי"ש, ואם היה תערובות פרוטה של הקדש בכיס פרוטות של ראובן ולקח שמעון פרוטה מן הכיס שהיה סבור שהכיס הוא שלו, לענין מעילה דין אחד לשמעון כמו לראובן אילו הוציא ראובן פרוטה אחת מהכיס בשגגה, ואם נגנבה פרוטה אחת מכיס זה לגמרי להתרוה"ד וגם להירושלמי ההפסד הוא לפי חשבון היכא דא"א לומר כל דפריש מרו"פ, ובמרגליות וכיוצא בהן תליא במחלוקת

דלהירושלמי גם בזה ההפסד לפי חשבון כיון שהוא דבר הנבלל, ודיני שמירה ליכא בהקדש כידוע והנני מפסיק דברי באמצע תן לחכם וי"ע:

ח

בשו"ת שער נפתלי סי' א' כתב וז"ל, והנה בגיטין (דף ס"ו) איתא גניבא וכו' אמר הבו ד' מאה זוזי לרא"ב מחמרא והיה מקשה ר"א חמרא לא קאמר דמי חמרא לא קאמר וכו', והקשו בתוס' ד"ה דמי חמרא לא קאמר דהרי אפי' הוה אמר דמי חמרא אמאי קני הא הוה דשלב"ל, ותי' דהוה כמו דקל לפירותיו דבעי למימר שיהא היין קנוי לדמיו, ועוד תירצו דמיירי שכבר נמכר מהיין וה"ק דמי יין שנמכר לא קאמר ע"ש, וא"כ לתירוץ השני מוכח בפשיטות דבכל דוכתא לא אמרינן שהקנה הגוף לפירותיו לאחרים ופסק כן לדינא עכת"ד, ובצדק השיג עליו הרב אבני קודש סי' מ"ח דמאי ראיה מייתא מהתוס' שכתבו דבריהם אליבא דר"א והרי ר"א ודאי ס"ל דאין מוסיפין על דברי שכ"מ כלל, דהרי הקשה בלשון גניבא חמרא לא קאמר דמי חמרא לא קאמר, אבל אנן הרי קיי"ל כר"ה שם דלייפות כחו אמר כן וכמו שביארו רש"י ותוס' שם, הרי דקיי"ל להלכה דמוסיפין על דברי שכ"מ למדריש ביה כל יפוי כח שיש להעמיס בלשון הנותן לטובת המקבל:

ואם תאמר א"כ יקשה מכאן על הרשב"א הובא בהרב המגיד פרק יו"ד ה"ב מה' זכיה דס"ל דאין מוסיפין על דברי שכ"מ, והביא ראיה מפ' מי שמת דאיתא שם דשכ"מ שאמר ידור פלוני בבית זה דלא מתקנינן לישניה דבית לדירה קאמר והובא גם בב"י לח"מ סי' רנ"ג מחודש ל"ו ע"ש, ויש לתרץ ע"פ מש"כ בשו"ת שארית יוסף בשם הגאון מהור"ר ליבר מנש דהא דאמרינן המקדש במלוה אינה מקודשת ולא אמרינן אין אדם מוציא דבריו לבטלה וכונתו להנאת מחילת מלוה, אלא היכא דיש שייכות ומשמעות לדבריו גם בלי הוספה על דבריו הוא דאין מוסיפין, משא"כ אם דבריו כמה שהם אין להם שום משמעות וענין כלל וע"כ אנו צריכין להוסיף על דבריו דבר שלא יהיו בלי ממש כלל אז מוסיפין נמי שיהיו דבריו באופן המועיל ע"פ דין עיי"ש שהוא דבר מסתבר מאוד, וא"כ י"ל דשאני ההיא דגיטין משו"ה ס"ל לר"ה דמוסיפין על דבריו משום דשם דברי גניבא בפשוטם אין להם משמעות כלל דאיך עושין ונותנין זוזי מחמרא כמש"כ רש"י שם וע"כ אנו צריכין להוסיף על דבריו משו"ה מוסיפין על דבריו שרצונו למכור החמרא וכיון שמוסיפין מוסיפין נמי טפי שכונתו כל ייפוי כח שיש להעמיס בכונתו, משא"כ בדברי ה"ה הנ"ל שהביא דברי הרשב"א באמר תנו שטר זה לפלוני אין אנו צריכין להוסיף אדבריו כלל אלא אמרינן שלא רצה להקנות לו רק הנייר לצור ע"פ צלוחיתו, ויש לי להאריך עוד בזה ולתרץ דברי הרשב"א באופן אחר אבל כאן די בזה:

פרק מו

כבר דיברנו בפרקים הקודמים הרבה על אודות פדיון הקדש ואבאר כאן עוד דבר מה, הנה זה לשון הגאון הנפלא הרש"ש ז"ל בב"מ (דף נ"ד ע"ב) על דבר קושית התוס' שם ד"ה ולא מתנא תנא וז"ל, עיין מש"כ, פ"ד דמע"ש משנה ח' ומדברי הרמב"ם פ"ה הי"ג מהל' מע"ש למדתי דבמעות על מעות אין מוסיפין חומש עיי"ש וא"כ א"ש המשנה לנכון ואולי מכאן לקח זה הרמב"ם והכ"מ לא חשף לנו מקורו עכ"ל, ואני אמרתי להסביר דבריו ע"פ מש"כ רבינו יונה ר"פ שלשה שאכלו דלכך צריכין הבעלים להוסיף חומש במע"ש כדי שלא יערים ויפדה פחות משוויו, וזה א"ש שחלל מעות על שוה כסף או שו"כ על מעות אבל מעות על מעות דליכא לכאורה חשש זה אין צריך להוסיף חומש, ולפי"ז י"ל דבפדיון הקדישות ג"כ אין הבעלים צריכין להוסיף חומש רק כשפודה מטלטלין וקרקעות וכדומה הני דכתיב בקרא בפירוש, אבל כשמחלל מטבע של הקדש על מטבע של חולין אין צריך להוסיף חומש, שהרי ז"ל הרמב"ם סוף הל' תמורה ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע שטבע של אדם נוטה להרבות קניניו ולחוס על ממונו ואע"פ שנדר והקדיש אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש עכ"ל, ודבריו מתאימים בהקדש עם דברי רבינו יונה במע"ש הנ"ל, וא"כ בפודה מטבע במטבע א"צ להוסיף חומש כאמור לעיל במע"ש, והיה אפשר להביא אסמכתא לזה מלשון המשנה במעילה (דף כ"א ע"א) כיצד יעשה נוטל פרוטה או כלי של חולין ואומר פרוטה של הקדש בכל מקום שהוא מחולל ע"ז, ופירש"י שהבעה"ב שהוא המקדיש הוא מחלל אותה ע"ש כדי להציל החנוני ממעילה, וקשה איך יחלל הפרוטה על פרוטה הרי צריך להוסיף חומש, ויהיה מזה אסמכתא דבמחלל מטבע על מטבע א"צ להוסיף חומש:

אולם הרי התוס' בב"מ שם (דף נ"ד) ס"ל להדיא דגם במחלל טיבעא אטיבעא מוסיף חומש כמבואר מקושייתם. וכן מבואר ברש"י ובמנחות דף פ"ב ע"א) אהא דאיתא שם המתפיס מעות מע"ש לשלמים כשהוא פודן מוסיף עליהם שני חומשין אחד לקודש ואחד למעשר וכתב רש"י ז"ל וז"ל כשהוא פודן לאותן מעות מע"ש שמחללן על פרוטות או על דינרין עכ"ל, ה דס"ל מפורש דגם מטבע אמטבע מוסיף חומש:

ואפשר דמשו"ה פי' הרמב"ם והרע"ב במעילה שם דכיצד יעשה קאי אחנוני שהחנוני מחלל ע"ש והחנוני כיון שאינו הבעלים המקדישים הרי א"צ להוסיף חומש משו"ה מחלל הוא פרוטה על פרוטה ותו לא, ולרש"י במעילה שם ע"כ צ"ל דכיון דחומש אינו מעכב לא מיירי בו התנא ודו"ק:

ודברי הרמב"ם סוף הל' תמורה וכן דברי רבינו יונה בטעם הוספת החומש כשפודין הבעלים הקדש ומע"ש, לענ"ד תמוהין מאוד מכמה טעמים, חדא דהרי בערכין (דף כ"ז פ"א) אמרינן דאדרבה הבעלים אגב דחביבה עליה טפי ופריק לה, ועוד דהרי גם המקדיש שדה אחוזה בזמן שהיובל נוהג נמי מוסיף חומש אע"פ שפדיונו קצוב בתורה ותו דהרי הקדש מטלטלין נפדה בשלשה שמאין וקרקע בעשרה שמאין וגם מע"ש שאין דמיו ידועין נפדה בשלשה שמאין כמפורש במשנה פ"ק דסנהדרין וא"כ איזה הערמה יכולין הבעלים לעשות, וע"כ דסברתם היא רק ע"ד דרוש ולא לדינא ומה שלמד הגאון הרש"ש מדברי הרמב"ם פ"ה הי"ג מה' מע"ש דבמחלל מעות על מעות אין מוסיפין חומש, לענ"ד אין הדבר מוכח כלל דז"ל הרמב"ם שם, מעות מע"ש אם רצה לצורפם בדינרי זהב כדי להקל משאן מצרפן ואם צרפן לעצמו אינו מוסיף חומש שאין זה דרך פדייה עכ"ל, הרי אדרבה משמע דרק בצורפן שאין זה דרך פדייה אינו מוסיף חומש כיון שמצרפן על דנרי זהב אבל אם פודה מטבע דרך פדיון אמטבע אחרת גם הרמב"ם מודה דמוסיף חומש דאפושי פלוגתא בין רש"י ותוס' לבין הרמב"ם לא מפשינן, ובפרט דעדיין אין אנו יודעין מקור לדברי הרמב"ם האלה גם בדין צירוף אדנרי זהב:

והנה בפ"ה ה"א מה' ערכין כתב הרמב"ם דאין הבעלים הפודין הקדישם פותחין בפחות מארבע פרוטות כדי שיהא חומש שהוא מוסיף פרוטה עכת"ד ועיין כ"מ שם ובאמת כפירוש הרמב"ם מפורש בירושלמי דמע"ש פ"ד ה"ב ובב"מ פ"ד להדיא וכתב ע"ז הלח"מ שם וז"ל כאן כתב רבינו דצריך שיהא החומש שוה פרוטה, ובהל' מע"ש פ"ה לא משמע כן וצ"ע בפ' הזהב עכ"ל, וכוונתו להקשות דבפ"ה מה' מע"ש ה"ד פסק דמע"ש שאין בחומשו שו"פ אינו מוסיף עליו חומש עכ"ל ועיי"ש בכ"מ הרי דבמע"ש אין צריך לפתוח דוקא בד' פרוטות כדי שיהא בחומשו שו"פ והוה כעין סתירה לדבריו בהל' ערכין הנ"ל, וצריך ביאור לחלק בענין החומש בין הקדש למע"ש, אולם החילוק הוא פשוט כמש"כ במרכבת המשנה שם דחומש מע"ש קיל יותר משום דיכול להערים עליו כמש"כ הר"ש והרמב"ם בפיהמ"ש פ"ד דמע"ש מהירושלמי, וגם הנאתו הרי היא לבעלים כדאיתא בש"ס דילן אביאו מיד בסמוך, משו"ה במע"ש אין מהדרין אחר החומש כל כך משא"כ בהקדש דאין להערים עליו והנאתו להקדש משו"ה חובה להדר לכתחילה שיהא בחומשו פרוטה, והרי בערכין (דף כ"ז ע"ב) פריך הש"ס למימרא דחומש עדיף בהקדש ורמינהו בעה"ב אומר בסלע וכו' אלמא דבמע"ש קרנא עדיף ומשני הש"ס הכא דחומש רווחא דהקדש הוא חומש עדיף התם במע"ש דחומש רווחא דבעה"ב וכו' חומשא לא איכפת לן עכ"ד הש"ס שם הרי דהחילוק הוא ברור, ומה"ט נראה לענ"ד

ברור דאם פדה הקדש בפרוטה או בשתים ושלש פרוטות דבדיעבד הרי ודאי מחולל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל ומכ"ש הקדש שו"פ שחיללו על שו"פ שלא אינה את ההקדש דודאי מחולל, והרי אין בחומשו שו"פ מ"מ מחויב לשלם להקדש גם החומש, אע"ג דבמע"ש כה"ג שאין בחומשו שו"פ א"צ לשלם החומש כדפסק הרמב"ם הנ"ל, דחומש הקדש חמור הרבה יותר מחומש מע"ש מה"ט שכתבתי בזה לעיל, וכדמות ראיה לזה נלענ"ד מהא דקאמר הש"ס בב"מ (דף נ"ה ע"א) אלא תנא דידן דקמיירי בקדשים נתני מעשר בפרוטה, ומשני כמ"ד אין בחומשו פרוטה, וליתני חומש מעשר בפרוטה וכו' עיי"ש, ואם איתא דגם חומש הקדש בפרוטה הכי הו"ל למפרך וליתני חומש הקדש כלומר פדיון דהקדש בפרוטה שאם פדו הבעלים ואין בחומש שו"פ פטורין מלתת החומש, אלא ע"כ דבאמת בפדיון הקדש אפי' אם החומש הוא פחות משו"פ נמי חייב לתת החומש ולא דמי גם בזה למע"ש מטעמים המבוארים לעיל ותו דפדיון מע"ש כיון דההנאה היא להדיוט הרי קיי"ל דבהדיוט פחות משו"פ לאו כלום הוא, משא"כ בהקדש הרי גילתה התורה בקרא דואשר חטא מן הקדש ישלם לרבות פחות משו"פ להשבון (בב"מ דף נ"ה) דפחות משו"פ ממון הוא ודאי דחייב לתת חומש אפי' פחות משו"פ כנלע"ד ועיין בתוס' שם בערכין (דף כ"ז ע"א) ד"ה ר' יוסי סבר בכביצה וכו' ואכמ"ל:

פרק מז

והנני מוצא לנכון להביא דברי התומים סי' קי"ז סקי"א בזה וזה לשונו. אמרינן בערכין (דף כ"ט ע"א) ההוא גברא דאחרימנהו לנכסי וא"ל רב יהודא שקול ד' זוזי ושדינהו בנהרא כדשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל וכו' ופריך הגמ' אפי' פרוטה נמי ומשני לפרסומי מילתא, ופסק הרמב"ם פ"ח מה' ערכין ה"י דבעי דוקא ד' זוזי או קרוב לזה ולא סגי בפרוטה, אבל הרי"ף בפ"ק דע"ז פסק דלפדות הקדישות בזמה"ז בפרוטה סגי והקשה עליו הר"ן הרי בגמרא מבואר דבעינן ד' זוזי, ונראה דס"ל להרי"ף הא דבעינן לפרסומי אין זה בהקדישות דיהיה ח"ו חשד דהוא מועל בהקדש בלא פדיון דבזה לא נחשדו ישראל למעול מעל בקודש ועיין ריטב"א בב"מ פרק הזהב דעל הקדש כל ישראל נאמנים דלא נחשדיהו שמעל בקודש, ומסייעו דברי הש"ס אין אדם עושה קנוניא על הקדש, רק בערכין שם דאחרימנהו לנכסי והיה מקום לומר דמתכוין לחרמי כהנים. כמו דאמר שם עולא באמת אילו הואי התם הוה יהיבנא הכל לכהנים, ולכך ציוה להשליך ד' זוזי לנהרא לפרסם שסתם חרמים לגבוה ולא לכהנים דחרמי כהנים אין להם פדיון, אבל במחרים להדיא לגבוה או המקדיש אין צריך פרסום כלל וכמש"כ

לכן השמיטוהו הרי"ף, ולדינא פסק הישׁ"ש בב"ק פ"ה סי' ל"ה כהרמב"ם דבעי ד' זוזי וכו' עכ"ל התומים:

והנה דעת הרא"ש הוא כהרמב"ם והר"ן אע"פ שבפ"ק דע"ז הביא דברי האלפס דפודה בפרוטה ולא העיר עליו כלל, ורק בפלפלא חריפתא שם סי' י"ג הביא קושית הר"ן ולא תירצה, דז"ל השמ"ק בערכין שם אות ז' לפרסומי מילתא ופדיון כרם רבעי אין צריך שיהא ד' זוזי לפרסומי מילתא דדוקא הקדש דאית ליה קלא צריך לפרסם גם הפדיון שידעו שאין נהנין מן ההקדש אבל כרם רבעי אין לו קול הרא"ש ז"ל עכ"ל [והפלפלא חריפתא בע"ז שם כיון מעצמו לדברי הרא"ש האלה ע"ש) הרי להדיא דעת הרא"ש דבהקדש סתמא נמי בעי ד' זוזי לפדיון דאל"כ לא הוה מקשה מכרם רבעי מידי, אבל מ"מ ראיתי שהרגמ"ה בפירושו לערכין שם ס"ל כהרי"ף וכחו שתירצו התומים ז"ל, דז"ל רגמ"ה בפירושו שם הנדפס בש"ס דווילנא משום פרסומי מילתא דבר פדייה הוא הוא דאצרכיה ד' זוזי דחשיבא עכ"ל, הרי לפנינו דרוח הקודש הופיעה בבית מדרשו של התומים דפרסומי מילתא היא לפרסם דבר פדייה הוא כלומר שאין זה חרמי כהנים דלאו בני פדייה הם וזה ברור, ונראה דגם התוס' בערכין שם (דף כ"ז ע"א) ד"ה המקדיש שדהו ס"ל כמו כן כהרי"ף דהרי ז"ל שם. דאי שלא בזה"ב מחללו אם ירצה אפי' לכתחילה על שוה פרוטה לפי שאין בו ריווח להקדש כדאיתא לקמן בסוף פירקין ההוא דאחרים לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודא א"ל שקול ד' זוזי אחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרי לך עכ"ל, וכבר העיר התוי"ט שם וכן העיר הגאון ר' בצלאל מווילנא ז"ל בהגהותיו דאיך כתבו התוס' דיכול לחלל על שו"פ והם בעצמם הביאו תוך כדי דיבור לשון הש"ס שקול ד' זוזי אחיל עלייהו, אלא ודאי דהתוס' ס"ל נמי כהרי"ף והרגמ"ה דבהקדש לא בעינן פרסומי מילתא וסגי בפרוטה והביא רק ראיה מסוף פירקין לדבריהם דבזמה"ז אין רווחא להקדש אם יפדה בשוויו שהרי ישליך הפדיון לנהר משו"ה אפי' לכתחילה פודה שוה מנה על שו"פ ולענ"ד כן הוא גם דעת רבינו יונה ר"פ כיצד מברכין שכתב שם וז"ל ודין הפדיון כך הוא וכו' ואח"כ יקח פרוטה אחת וכו' ואח"כ יאמר יהיו הפירות אלו מחוללין על זה ואח"כ ישחוק אותה הפרוטה וכו' ובה"ג כתב שיפדה אותו בד' זוזי וסמך ע"ז מפני לשון אחר שמצאו בערכין שאמר זיל שקול ד' זוזי ופריק עלייהו ושדינהו בנהרא ול"נ שלא אמרו ד' זוזי בדוקא אלא אפי' בפחות הוא מחולל כדאמרינן והא אמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל וכו' ומינה שמעינן שהלכה כשמואל שאם חיללו על שו"פ מחולל וסגי ליה בהכי בחו"ל ואפי' לכתחילה מותר עכ"ל בקיצור, ואמת שדבריו צריכין ביאור ואכמ"ל אבל זה ברור דס"ל כהרי"ף והרגמ"ה ז"ל, וגם בפסקי

תוס' במס' ע"ז (דף י"ג אות כ"ב) איתא בזה"ל הקדיש קרקעות שוה מנה יחלל על שו"פ וישליך לנהר וכו' עכ"ל, אכן בפסקי תוס' יומא אות ל"ח ס"ל דבעינן ד' זוזי ע"ש [ויש שם טעות הדפוס הניכר שבמקום מטלטלין צ"ל מקרקע ובמקום ומקרקע יחלל צ"ל ומטלטלין ירקבו עיי"ש ותבין] ואני אינני יכול כאן להאריך יען שכ ענין פרק זה הוא בא כאן רק למילואים לדין הקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל שהארכתי בו הרבה באיזה מקומות בספר זה ובספרי תקנת השבים, ואולם הנני חושב לי לחובה לכתוב בזה שלדעתי גם דעת הראב"ד פ"ח ה"ח מה' ערכין כדעת האלפס ורבינו יונה ואין צורך הרבה לדברי מרן הכ"מ שם דמש"כ הראב"ד פרוטה הוא לאו דוקא, אלא דדוקא קאמר אע"פ דלא נקט לה דרך השגה על הרמב"ם:

ואחרי כל דברינו אלה הנה. מבואר דשלש מחלוקות בדבר, הרי"ף ורגמ"ה והראב"ד ורבינו יונה ותוס' באיזה מקומות ס"ל דלא מבעיא מע"ש וכרם רבעי אלא אפי' הקדש נמי לא בעי לפדיונם ד' זוזי וסגי בפרוטה, והרמב"ם והרא"ש והר"ן ס"ל דהקדש בעי ד' זוזי לפרסומי מילתא כיון דהקדש אית ליה קלא גם הפדיון בעי פרסום משא"כ מע"ש ונט"ר שאין להם קול סגי הפדיון בפרוטה, ובה"ג ותוס' בכורות (דף נ"ג ע"א) ד"ה מעות ותוס' ר"ה (דף ל"א ע"ב) ד"ה וביקש והמרדכי פ"ק דע"ז בסו"ד וכן משמע קצת בתמים דעים סי' קל"ב [ודע דהראב"ד בעל ההשגות אינו הראב"ד בעל התמים דעים כמו שהוכיח כבר בספר מלבושי יו"ט ח"ב סי' ז' מח"מ] ועוד באיזה מקומות בתוס' ס"ל דאפי' מע"ש ונט"ר נמי בעי ד' זוזי לפדיונם, ועיין בב"י ליו"ד סי' קצ"ד ובד"מ ובב"ח ובפו"ד שם ואכמ"ל, ודע דלענ"ד אם ההקדש שוה פחות מד' זוזי כגון ששוה רק ג' זוזי או פחות מזה עד פרוטה לכו"ע לא בעי לפדיונו ד' זוזי דיותר משוויו אין צורך לתת בזמן הזה לכל הדיעות ודו"ק:

פרק מח

נשוב מעט לדברי התוס' דידן במעילה (דף כ"א ע"ב) ד"ה פרוטה וכו' שכתבו וז"ל תימא ולבטיל האי פרוטה של הקדש שנפלה, וכי תימא דבר שיש לו מתירין הוא ע"י פדיון ואפי' באלף לא בטיל הא ליכא למימר דדבר שיל"מ דרבנן הוא עכ"ל, הנה הא דדקדקו וכתבו דהוה דשיל"מ ע"י פדיון ולא כתבו דהוה דשיל"מ ע"י שאלה דהרי נשאלין על הקדישות, פשוט הוא דאולי בשיטת הר"ן בנדרים (דף נ"ט) ויתר הראשונים העומדים בשיטה זו דרק נדרים דמצוה לאיתשולי עלייהו, אבל הקדישות דליכא מצוה לאיתשולי לא הוה דבר שיל"מ רק מטעם פדיון, ומשו"ה לא מיקרי הקדש דשיל"מ רק בקדושת דמים אבל קדוה"ג דאין לו פדיון לא הוה דשיל"מ אע"ג דמצי לאיתשולי עליו כיון

דליכא מצוה. לשאול על הקדישות, אבל בספר בית הבחירה להרב המאירי שם בנדרים כתב דהקדש הוה דשיל"מ מטעם שאלה אע"פ דליכא מצוה למשאיל עלה, ולא דמי לתרומה דשם הוא מחויב להפריש ולא שייך טעותא משא"כ הקרש דנודב מרצונו ויוכל להיות דטעה וישאל עליו עכת"ד עיי"ש, וא"כ גם קדוה"ג הוה דשיל"מ היכא דהוא דבר הנידר ונידב ורק דבר שאינו נידר ונידב כמו חטאות ואשמות דמו לתרומה דכיון דליכא מצוה לאיתשולי עלייהו לא הוה דשיל"מ מטעם שאלה כיון דבאו בחובה ולא שייך בהו טעותא, ונפ"מ בזה גם לדידן לענין דבר הנאסר בשבועה דליכא מצוה לאיתשולי עלה, דלהר"ן ודעימיה לא הוה דשיל"מ כמו שהביא הפתחי תשובה ביו"ד סי' ק"ב סק"י באריכות והשיג על הפמ"ג בפתיחתו לה' פסח שכתב דגם שבועות הוה דשיל"מ ע"י שאלה, ולדברי הרב המאירי גם שבועות הוה דשיל"מ וא"כ דברי הפמ"ג יש להם מקום, ומ"מ לדינא לענ"ד שיטת התוס' והר"ן עיקר וקצרתי:

ויש לענ"ד מקום להוכיח דגם הרא"ה ס"ל בזה כהרב המאירי, דהרי על מש"כ הרשב"א הובא בשו"ע יו"ד סי' ק"ב סעי' ג' דכלי שנאסר מבליעת איסור שנתערב באחרים בטיל ברוב ואין זה דשיל"מ מפני שצריך הוצאות להגעילו, חולק עליו הרא"ה בבד"ה הובא בש"ך שם סק"ח וסובר דבכלי טעמא אחרינא איכא דלא בטיל לבד מטעם דשיל"מ דכל היכא דניכר האיסור אין לו ביטול וכיון דאפשר להוציא האיסור, מתוכו ע"י הגעלה הוה כניכר האיסור עיי"ש. ולכאורה קשה דלפי"ז הרי גם הקדש קדושת דמים דג"כ אפשר להוציא האיסור ע"י פדיון ועומד הוא ע"כ לפדיון נקרא ג"כ הוכר האיסור ולא בטיל לבד מטעם דשיל"מ, וגם מצד הסברא נראה דכיון דהוה כהוכר האיסור מה"ת לא בטיל ועיין להלן בדברינו בפרק זה, וא"כ למ"ל להש"ס בנדרים (דף נ"ח ע"א) לומר דהקדש לא בטיל מטעם דשיל"מ תיפוק ליה מטעם דכיון דאפשר לפדותו הו"ל כהוכר האיסור ומה"ת לא בטיל, וע"כ לומר דלהרא"ה כונת הברייתא בנדרים שם בהקדש קדושת הגוף דלית ביה פדיון ומ"מ הוה דשיל"מ והיינו ע"י שאלה, הרי מוכח א"כ דהרא"ה ס"ל כהמאירי דכיון דיכול לשאול על הקדישו אע"פ שאין נשאלין אהקדישות אלא מדוחק ומצוה לאיתשולי ליכא מ"מ הו"ל דשיל"מ, ולענ"ד דוחק גדול הוא לחלק בין אפשר להוציא האיסור ע"י הגעלה מע"י פדיון ושניהם להרא"ה כהוכר האיסור דמי:

ובקדושין (דף ס"ו ע"ב) פליגי ר"ט ור"ע במקוה שנמדד ונמצא חסר דר"ט מטהר כל טהרות שנעשו ע"ג למפרע ור"ע מטמא ור"ע שם דן מקוה מבעל מום ור"ט דן מבן גרושה וחלוצה ולסוף הודה ר"ט לר"ע, ומסיק אביי טעמא דגם ע"א מהימן אע"פ דמכחישו דא"ל שלח ואחוי עיי"ש, וכתבו שם התוס' ד"ה שלף ואחוי מכאן יש להוכיח דכל דבר

שיכול להתברר פד אחד נאמן עליו ואפי' ע"א מכחישו, וכתב המקנה שם דגם רבא מודה למסקנא לטעם דשלף ואחוי עיי"ש שקצרתי מאוד כאן, וכתב הח"ס באהע"ז ח"ב סי' ס"ז וז"ל, מה"ת בודאי אין ע"א נאמן כלל נגד החזקה ואהא דהך שלף ואחוי אין שום פסוק או ראיה בש"ס אלא הש"ס אומר כן גבי בעל מום מסברא וע"כ היינו טעמא עד שתאכלהו בספק איסור אכלהו בהיתר כיון דאיכא לברורי כמו ביש לו מתירין, וא"כ ביש לו מתירין הא קיי"ל בהוצאה מרובה, וטרחא גדולה לא אמרינן הך סברא, וא"כ ה"נ לא נימא שלח ואחוי אלא בכגון הך דבעל מום וכו' עכ"ל עיי"ש, והנה אע"ג דהח"ס קרי להא דאפשר לברר איסורו דשיל"מ ודשיל"מ מדרבנן הוא כמש"כ התוס' שהבאתי לעיל, מ"מ הך דבשיל"מ דשלח ואחוי ע"כ דאורייתא הוא דהרי בע"מ דפסול לעבודה ע"פ עד אחד מדאורייתא הוא, וגם הא דמקוה שנמצא חסר טהרות שנעשו ע"ג טמאות נמי מה"ת הוא כנראה להדיא מהתוס' חולין (דף יו"ד) ד"ה ודילמא ובכ"ד, והב"ח בתשובותיו סי' א' שכתב דאינן טמאות רק מדרבנן כבר השיג עליו התבו"ש סי' ב' ס"ק ל"ב, הנה כי כן אנו רואין דהיכא דאפשר לברר איסורו כהך דשלף ואחוי אפי' אם נקרא אותו דשיל"מ מ"מ מה"ת אסור כדאמרינן בעלמא הא למ"ל קרא סברא הוא, דכיון דיש לברר איסורו בלי הוצאה מרובה וטרחא יתירה על אתר אין לסמוך על חזקה דמעיקרא וכיוצא בזה, והדברים ברורים:

ולפי"ז להרא"ה דס"ל דכל היכא דאפשר להוציא האיסור ע"י הגעלה הוה כניכר האיסור כיון דיש לברר איסורו א"כ מה"ת לא בטיל לדברינו כמבואר לעיל, וכיון דתערובות הקדש בקדושת דמים יש כח לברר ולהוציא האיסור ע"י פדיון א"כ להרא"ה מה"ת לא שייך ביה דין בטול ברוב ומיושב שפיר קושית התוס' במעילה הנ"ל, אכן התוס' במעילה אזלו בשיטת הרשב"א דאף שאפשר להוציא האיסור ע"י הגעלה מ"מ לא מיקרי ניכר האיסור אלא דהוה דשיל"מ ככל דשיל"מ דעלמא דרק מדרבנן לא בטיל, ולא דמי להך דשלח ואחוי דהתם האיסור שהוא המום וכן חסרון המקוה כבר מבורר בפ"ע וחסר רק לפתוח העינים לראות המום ולמדוד המים. אבל בבליעה שבכלי וכן תערובות ההקדש בחולין אשר באשר הוא שם אין האיסור ניכר שפיר בטיל מה"ת ומשו"ה הקשו התוס' שפיר דאע"ג דהמטבע היא דבר שיש לו מתירין ע"י פדיון מ"מ הרי אינו בטיל רק מדרבנן וא"א להביא קרבן, וקצרתי מאוד בזה ודו"ק, דבעיקר הדבר רציתי כאן להזכיר שיש דשיל"מ דמה"ת אסור כגון שלף ואחוי דלכו"ע אסור מה"ת וזה נתבאר בדברינו בעזה"ש, משום דבזה מתורצת מעיקרה קושית התוס' במעילה אשר אנו עסוקים בספר הזה בו לשיטת הרא"ה עכ"פ כמו שנתבאר בישועתו יתברך:

פרק מט

ואחרי שערכתי לפניך פרק הקודם בעזרתו יתברך ראיתי להסמיך בפרק הזה ביאור דברי המרדכי סוף פ"ק דשבת, שפסק דדבר שנולד בתערובות אפי' דבשיל"מ בטיל הוא וזכרנוהו כמה פעמים בפרקים הקודמים בלי ביאור דבריו, וז"ל המרדכי שם גיגית מלאה ענבים והיין זב מהן גם מערב שבת מותר לשתות היין בשבת דהיין שבא מהן בשבת נתבטל בתוך היין שהיה שם מעש"ב ואע"ג דהוה דשיל"מ הנ"מ כי ניכר האיסור קודם שנתערב ואח"כ נתערב לא בטיל במינו אבל הכא נולד האיסור בתוך התערובות שפיר בטיל, וראיה לזה דהא אפי' עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט. הא מבואר בריש ביצה דמרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן כיון דליתא לאיסורא בעינא ואף דעצים המוקצים הם בעין עכ"ל, הביאו הרמ"א באו"ח סי' ש"כ וביו"ד סי' ק"ב להלכה, ודבריו צריכין ביאור בשני ענינים, חדא בהסבר הדבר למה יהיה הדין כך דבנולד האיסור בתערובות גם דשיל"מ בטיל דלכאורה הוה כהלכתא בלא טעמא ועיין לעיל פרק כ"ג בזה, ושנית הראיה שהביא המרדכי מפ"ק דביצה תמוה כמו שתמה עליו הכו"פ ביו"ד שם דהרי התם בעצים שנשרו מהד"ק ביו"ט הטעם מפורש שם בגמ' משום דמקלי קלי איסורא, ועוד תמוה סיום דבריו במרדכי שם "ואע"ג דעצים המוקצים הם בעין" עכ"ל, משמע דרוצה להתיר גם באיתא לאיסורא בעינא וזה פלא דא"כ מתי דשיל"מ לא בטיל:

והנה בטעם דינו של המרדכי דבנולד בתערובות גם דשיל"מ בטיל יש לומר, בהקדם מה שתמהו האחרונים על הטעם שכתב רש"י ז"ל דדשיל"מ לא בטיל משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, הרי כל איסור שנתבטל נהפך להיתר ומאי עד שתאכלנו באיסור איכא אחר הבטול, והוכיחו מזה דבאמת שיטת רש"י היא כהפוסקים דאין האיסור נהפך להיתר עיין ברא"ש חולין פגיה"נ, אמנם במנחות (דף כ"ג ע"ב) כתב רש"י שם בזה"ל דאי נמי בתר בטל אזלינן וטיבלא מבטל לשיריים לא הוה ריבוי סלתה דבטל כמאן דליתא דמי עכ"ל ועיין מש"כ בזה בעזה"ש לעיל פרק ל"ו ותרווה נחת, עכ"פ מבואר דרש"י ס"ל דאיסור הבטל ברוב היתר כמאן דליתא כלל דמי או שנהפך להיתר, וא"כ הרי הדרה הקושיא לדוכתה מאי שייך לומר בדשיל"מ עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר כיון דאחר הבטול אין כאן עוד איסור כלל:

ולכן אמינא דמש"כ רש"י עד שתאכלנו באיסור לאו איסור עצמו קאמר דבאמת איסור שנתבטל כמאן דליתא דמי או שנתהפך להיתר מ"מ כיון דדבר שיל"מ הוא ויש לו עצה לאכול למחר בלא בטול הוה כמבטל איסור לכתחילה דאכתי לאו דיעבד גמור הוא כיון שיש עדיין עצה לאכול בלא בטול, וסברא זו נמצא בפוסקים ועיין ברמ"א יו"ד סי' צ"ה

ובהגהות יד אפרים בחילוק שבין קדרה למאכל לענין נ"ט בר נ"ט ונוטל"פ דכיון דלקדרה יש תקנה בהגעלה הוה כמבטל איסור לכתחילה ועיין בדברינו בפרק הקודם, גם בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ז כתב וז"ל ולענין לקחת מא"י דבר שנתבטל בששים הדבר ידוע שאסור דהא בשעה שלקחו מהא"י הוה כאילו מבטלו לכתחילה ודבר ברור הוא עכ"ל, וה"נ בכל דשיל"מ הסברא נותנת כן דהרי כל מבטל איסור לכתחילה במזיד אין האיסור על עצם מעשה הבטול דהרי אם ירצה לבטל על מנת שלא לאכלו ודאי דרשאי, וע"כ דהאיסור הוא רק מה שהוא אוכלו ע"י הבטול וא"כ בדשיל"מ אע"ג דכבר נתערב ממילא מ"מ הרי אוכלו ע"י בטול לכתחילה בעוד שיכול לאכלו בלא בטול ודו"ק:

ולפי"ז דהא דדשיל"מ דלא בטיל משום לתא דאין מבטלין איסור לכתחילה אתינן עלה יבואר טעם המרדכי דבדבר שלא נולד האיסור לבדו רק בתערובות גם דשיל"מ בטיל, דהרי בפסחים (דף למ"ד) איתא אמר רב קדירות בפסח ישברו ופריך הש"ס אמאי לישהנהו עד אחר הפסח וליעבד בהו שלא במינם, ופירש"י דרב ס"ל כר"י דלאחר זמנו אסור מה"ת וס"ל שלא במינו בנו"ט, ותמהו התוס' והר"ן הא אין מבטלין איסור לכתחילה, ותירץ הר"ן באלפס וז"ל ויש לומר דבחמץ וכיוצא בו דכי אישתמש בהיתירא אישתמש והשתא ליתא לאיסורא בעינא הקילו לבטל לכתחילה עכ"ל, ופשוט דמש"כ הר"ן דליתא לאיסורא בעינא אין כונתו משום דטעם החמץ בלוע בדופני הקדירה, דא"כ בשאר איסורים נמי הכי הוא ולמ"ל הסברא דחמץ בשאר ימות השנה התירא הוא, אלא כונתו מפני שאין דרך להשתמש חמץ לבדו בקדרה וע"כ מבשלו עם שאר דברים וכיון דכל השנה התירא הוא ולא נעשה הבלוע נבלה, לכן כשבא הפסח ונעשה הבלוע איסור בדופן הקדרה הרי נולד האיסור בתערובות וליתא לאיסורא בעינא פי' בפני עצמו משו"ה הקילו בו לבטלו לכתחילה, ועיין ביו"ד סי' צ"ט סעי' ו' וסעיף ז' ודו"ק, וכיון דאמרנו דדשיל"מ דלא בטיל מאביזרייהו דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא, ואיסור שנולד בתערובות הרי מותר לבטלו לכתחילה כמש"כ הר"ן ממילא גם דשיל"מ כשנולד האיסור בתערובות שפיר בטיל, דלא שייך לומר עד שתאכלנו באיסור וכו' כיון דבכהאי גוונא מותר לבטל לכתחילה וא"כ דינו של המרדכי הוא מילתא בטעמא ומוכרח בגמרא ובר"ן:

ועתה נבוא בעזה"ש לבאר דברי המרדכי שנתלבטנו בהם בריש פרק זה. דהנה בגליון הרש"א ליו"ד סי' ק"ב נסתפק לדעת המרדכי באם עצם הדבר היה לו הויה בעולם קודם התערובות רק שהאיסור חל עליו לאחר שנתערב, כגון שאסר עליו בקונם מין אחד לאחר שנתערב בשאר מינים מי הוה כנולד בתערובות ובטיל או לא, ובחידושי רע"א ליו"ד שם החליט דהוה כנולד בתערובות ובטיל והשיג על המקו"ח בזה עיי"ש, ולכאורה נראה

שזה תלוי בשני תירוצי התוס' פ"ק דביצה (דף יו"ד ע"ב) במשנה דזימן שחורים ומצא לבנים שנים ומצא שלשה אסורים, ומפרש בגמרא אי אחרינא נינהו הא אסורים ואי לאו אחרינא נינהו הא איכא חד דמיערב בהו, ותמהו התוס' לבטיל ברובה וי"ל דבע"ח לא בטיל אי נמי הו"ל דשיל"מ ולא בטיל עכ"ל, והקשה הצל"ח ויתר המפרשים על תירוצם הראשון אטו לית להו הכלל דדבר שיל"מ לא בטיל, והנה אם נאמר דהיכא דהאיסור חל בתערובות אף שעצם הדבר הו"ל הויה בעולם קודם התערובות נמי מיקרי נולד האיסור בתערובות וגם דשיל"מ בטיל, א"כ הרי י"ל דהגוזל השלישי שבא להקן מאן יאמר שבא ביו"ט שמא בא עוד מערב יו"ט וא"כ כשחל איסור יו"ט על התערובות הוה כנולד האיסור בתערובות ואף בדבר שיל"מ בטיל, והגם די"ל נמי שהגוזל השלישי בא להקן ביו"ט והוה דשיל"מ מ"מ הרי כתבו הפוסקים דרק בספק על האיסור אז דשיל"מ לא בטיל אף בדרבנן אבל בספק אם הוא דשיל"מ לכו"ע ספיקו לקולא ודו"ק, וא"כ מיושב קושית המפרשים די"ל דתירוץ הראשון עם תירוץ השני פליגי בהך סברא, דלתירץ הראשון אין זה נחשב דשיל"מ אף שהגוזל היה בעולם קודם התערובות כיון שהאיסור חל בתערובות נולד בתערובות מיקרי ובטל כסברת המרדכי משו"ה הוכרחו לבוא מטעם בע"ח, ותירוץ השני ס"ל דכיון דהיה לו הויה בעולם קודם שנתערב הוה דשיל"מ דלא בטיל ומעתה א"ש גם ביאור דברי המרדכי שנתלבטנו בו לעיל, דהמרדכי מפרש הא דאמרינן בריש ביצה הכא מקלי קלי איסורא, הכונה היא דכיון שקודם שהסיק התנור הרי היה מותר לטלטל בעצי מוקצה כמש"כ התוס' בביצה (דף כ"ח ע"ב) בשם הריצב"א ועי' תוס' שם, (דף ח') ד"ה אר"י דטלטול מוקצה הותרה לצורך אונ"פ, והמהרש"א בביצה (דף ל"ב) אהא דאין סומכין את הקדירה בבקעת הקשה הרי טלטול מוקצה מותר לצורך אונ"פ, ותירץ דהנ"מ לסלק את המוקצה כההיא דגריפת תנור אבל שימוש במוקצה להנאתו הוה כעין מוקצה לאכילה [וכסברא זו כתבו התוס' בחולין (דף קל"ו פ"א) דגיזה הנאה דידה הוה כאכילה ע"ש] ורק לאחר שהתנור בוער כבר נאסר לו להפך בהעצים משום דאז משתמש במוקצה להנאתו כמש"כ המהרש"א הנ"ל, ובשעה זו כבר המה בתערובות וליתא לאיסורא בעינא פירוש כיון דהאיסור מתחיל בשעה דמקלי קלי הוה כנולד האיסור בתערובות דבטיל גם בדשיל"מ וא"כ מביא המרדכי ראיה גמורה לדינא דגיגית מקו"ח וז"ל, דהא אפי' עצים שנשרו מן הדקל בתנור ביו"ט [פירוש אף דעצם העצים היו בעולם גם קודם התערובות רק שהאיסור חל בתערובות] אמרו בריש ביצה דמרבה עליהם וכו' אע"ג דעצים המוקצית הם בעין [פירוש ומ"מ מותר לבטל האיסור לכתחילה וה"ה דבטל בדשיל"מ דנחשב כליתא לאיסורא בעינא] ומכ"ש בגיגית דעצם

היין נולד בתערובות דודאי בטיל בדשיל"מ, ולפי"ז מיושב גם קושית הכרו"פ הנ"ל, דהרי באמת לכאורה הטעם דמקלי קלי איסורא אינו מובן כיון שכל האיסור הוא מה שמהפך ואז עדיין לא כלה האיסור, ומה שיכלה אח"כ אין שום תועלת כיון דאין האיסור משום הנאה וכבר תמה כעין זה באמת הפרמ"ג ביו"ד סי' צ"ט ס"ק י"ב במשבצות ד"ה ומידי דברי עיי"ש, אולם לדברינו הדבר נכון דהתועלת של מקלי קלי הוא רק דבשביל זה מקרי ליתא לאיסורא בעינא ומקרי נולד האיסור בתערובות וזה נכון, וכל זה הוא תמצית שהוצאתי מיסודו של הרב שאילת שלום מווילנא שליט"א סי' ד' עיי"ש ועיין בדברינו לעיל פרק ט' ופרק ל"ד ועוד מקומות שדיברנו על אודות המרדכי זה. ויש גם להאריך בדברי הרב שאש"ל שהבאתי ע"פ דברי הרב עמודי אור שכתב בסי' ט"ו אות ב' וז"ל, ומה שהקשה ע"ז הכרו"פ מפרוטה של הקדש יישבנו במ"א בע"ה שדברי המרדכי אינם אלא בתערובות לח בלח אבל לא ביבש ביבש, ויש לנו יסוד לחלק כן ע"פ הסוגיא דבכורות (דף כ"ג ע"א) דנבלה בשחוטה בטילה לענין מגע ולא לענין משא, ומ"מ בלח בלח פסק שם הרמב"ם דנתבטל אף לענין משא עכ"ל, אולם לפי שרוב האחרונים לא ס"ל כוותיה בזה וגם איהו בעצמו לא כתב בשארי מקומות מספרו ככה, וגם באשר כל דברינו בפרק זה הוא רק מילואים לדברינו שהארכנו לעיל בפרקים הקודמים קצרתי כאן בזה, ואבאר כאן ענין אחר דרך אגב בעזהשי"ת:

א

בביצה (דף ג' ע"א) בתוס' ד"ה שמא יעלה ויתלוש הקשו למ"ל בפירות הנושרין טעמא דשמא יעלה ויתלוש תיפוק ליה משום מוקצה כדמוכח לקמן דאמר רב פפא נכרי שהביא דורן וכו' אם יש במינו במחובר אסור משום מוקצה, ותירצו דבעינן טעמא דשמא יעלה ויתלוש היכא דחזי לעורבים דליכא מוקצה, שוב הקשו להיפך למ"ל התם טעמא דמוקצה ת"ל מטעם דשמא יעלה ויתלוש עיי"ש:

ב

שם בביצה (דף ג' ע"ב) מקשה ארב יוסף ורב יצחק דס"ל דביצה שנולדה ביו"ט אסורה למר משום פירות הנושרין ולמר משום משקין שזבו דהאיסור הוא מדרבנן, מברייתא דקתני וספיקה אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות ואמאי הרי ספק דרבנן לקולא ומשני בספק טרפה והא דנתערבה באלף כולן אסורות מוקי לה רב פפא כתנא דליטרא קציעות דכל שדרכו למנות לא בטיל, ורב אשי אמר לעולם ספק יו"ט ספק חול אלא דהוה דשיל"מ וכל דשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל, והקשו המפרשים לאיזה צורך דחק רב פפא ולא תירץ כרב אשי, והצל"ח שם תירץ דבאמת ס"ל לר"פ דדשיל"מ נמי בטיל וזהו לכאורה דוחק מעט כמובן:

ג
בספר חידושי מהר"ם ברבי בביצה שם הקשה שתי קושיות וז"ל, חדא על הרמב"ן במלחמות במס' שכת פרק שואל בסוגיא דחלילין דכתב דהא דאמר רב פפא באין צדין הלכתא נכרי שהביא דורן לישראל אם יש במינו במחובר אסור אף דהוה ספק שמא לא נעשה מלאכה בשביל ישראל משום דדשיל"מ אפי' באלף לא בטיל וספיקה אסורה עיי"ש אנכי לא מצאתי ברמב"ן שם שיאמר מפורש הכי] א"כ אמאי זה דחיק ר"פ הכא לומר תנא דליטרא קציעות הוא ואמאי לא משני כרב אשי משום דשיל"מ דהא ר"פ גופא ס"ל הכי זו חדא, ואידך על הרמב"ן במלחמות פרק כל שעה דכתב טעמא דחמץ בזמנו במשהו משום דהוה דשיל"מ וכן דעת הרמב"ם, והא דא"ר יוחנן חמץ בזמנו בנותן טעם משום דסבר דר"ש הוא דאמר בנדרים דדשיל"מ אפי' באלף לא בטיל אבל חכמים פליגי עליה וס"ל דשיל"מ בטיל [וכ"כ גם השמ"ק בב"מ הובא כבר לעיל בפרק ל"ד] ופסק כחכמים עיי"ש, וקשה א"כ אמאי משני רב אשי הכא משים דהוה דשיל"מ הא תינח לרב יוסף ולר' יצחק אבל לריו"ח דהוא נמי סובר הטעם דמשקין שזבו הרי לדידיה תשאר הקושיא לבטיל ברובא דהא ריו"ח ס"ל דשלי"מ נמי בטיל וצ"ע עכ"ל:

ד
התוס' ישנים בביצה שם הקשו אמאי מקשה הש"ס שם רק לרב יוסף ור' יצחק דאמרי משום גזרה אמאי ספיקה אסורה ספק דרבנן הוא וספק דרבנן לקולא, ואמאי לא מקשה גם לרב נחמן דס"ל דהביצה אסורה משום מוקצה הרי ספק דרבנן הוא, ותירצו דמוקצה חמורה והוה כעין דאורייתא עיי"ש, והקשה הרב עמודי אור סי' י"א דסו"ס הרי מוקצה היא דרבנן כמבואר בפסחים (דף מ"ו ע"א) ומה כעין דאורייתא שייך בו להחמיר בספיקו ומניין לנו זה עיי"ש שהאריך ע"פ דרכו:
ואפשר שיתפשטו כל הקמטים האלה בהקדם הא דאיתא שם (דף ד' ע"א) אתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה וריו"ח אמר נולב"ז מותרת בזה וכו' ושם ע"ב איתא אריו"ח עצים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן ביו"ט ואל תשיבני ביצה וכו', והקשה השמ"ק שם מאי מדמה ביצה לעצים שנשרו הא ריו"ח ס"ל טעמא דביצה משום משקין שזבו א"כ די לן שאסורה ליומה ולא ליומא אוחרא משא"כ עצים שנשרו דאסורין משום מוקצה וא"כ אין לחלק בין יום ראשון לשני בשבת ויו"ט הסמוכין, ותירץ השמ"ק דעצים שנשרו מיירי שהיו רוב תלושין מערב יו"ט רק מחוברין היי קצת עדיין לכן ליכא בהו איסורא משום מוקצה רק משום פירות הנושרין ואפ"ה אסורין ביו"ט לכן שפיר מדמה הש"ס עצים לביצה עכ"ד השמ"ק עיי"ש, והסביר הדבר יפה הג"מ ר' אברהם אליעזר ליזר בספרו אבני קודש סי' ט' וז"ל, דמצד הסברא לא דמי איסור מוקצה לאיסור

פירות הנושרין לענין יום אחר כמש"כ השמ"ק, דבשלמא האיסור מחמת מוקצה כיון שחז"ל אסרי מוקצה כמו דשייך הטעם בראשון שייך נמי בשני, משא"כ אם האיסור הוא משום פירות הנושרין הלא עיקר הגזרה היא שמא יעלה ויתלוש, א"כ אי אסרינן ליה להההוא יומא פירות הנושרין תו לא יעלה ויתלוש עוד היום כיון דאסורין ליה להההוא יומא ולמה נאסור ליה גם ביום השני הרי כבר ליכא שום חשש, וכן להטעם דמשום משקין שזבו דהגזרה היא שמא יסחוט אם אסורה ליומה לבד ולא נאסר ליום השני נמי אין לנו לחוש שמא יסחוט היום כיון שהיום אסור לו לאכול למה יסחוט, דודאי שמא יתלוש ויסחוט היום לצורך מחר אין לנו לחוש, ולא מצינו גזרה כזו רק בענין אמירה לעכו"ם שכתבו התוס' בביצה (דף כ"ד) ד"ה אסורין בכדי שיעשו שאסורין עד מוצאי יו"ט שלא יצוה לנכרי להביא בשבילו כדי לאכול למחר, משא"כ ישראל בעצמו שיעשה איסור תלישה או סחיטה היום לצורך מחר להא לא חיישינן עכ"ד:

ומעתה יש לנו מקום לומר דביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה באחרות וכן ביצה שיש בה ספק אם נולדה ביו"ט. לרב יוסף ולר' יצחק דאיסור ביצה שנולדה ביו"ט הוא משום פירות הנושרין או משום משקין שזבו. שפיר בטלה ברוב וספקה מותרת אע"פ דהוה דשיל"מ, דבשלמא אם איסורה היא מחמת מוקצה והרי היא אסורה מחמת עצמה ככל איסורין דרבנן א"כ ודאי דספיקה ותערובתה אסורין משום דשיל"מ, אבל אם איסורה הוא רק שמא יעלה ויתלוש או שמא יסחוט, א"כ יש מקום לומר דרק בודאי נולדה ביו"ט והיא בעינה שלא נתערבה אז היא אסורה ודי לן באיסור זה למגדר מילתא שלא יעלה ויתלוש ולא יסחוט, אבל בספק אם נולדה ביו"ט וכן אפי' אם ודאי נולדה ביו"ט אלא שנתערבה באחרות אין לאסור אפי' מטעם דשיל"מ דדי לנו להנצל מחששות הנ"ל באיסור בעין ובודאי נולדה ביו"ט:

ואולם רב אשי לבדו הוא דחדית לן דגם לרב יוסף ורב יצחק דטעם ביצה הוא משום פירות הנושרין ומשקין שזבו נמי אסור תערובתה וספיקה משום דהוה דבר שיל"מ ולא ס"ל לענין זה לחלק בין איסור מוקצה לאיסור פירות הנושרין ומשקין שזבו:

ומעתה גם המקשן ידע דדשיל"מ גם ספק דרבנן ותערובתה אסור, רק דאיהו ס"ל דזה שייך רק באיסור מחמת עצמו כאיסור מוקצה וכיוצא בו אבל לטעמא דפירות הנושרין ומשקין שזבו גם דשיל"מ ספק או תערובות מותר ומשו"ה מקשה רק לרב יוסף ורי"צ אבל לא לרב נחמן דס"ל הטעם משום מוקצה [ומתורצת קושית התוס' ישנים באות ד'] וכן ס"ל גם לרב פפא דבעלמא דשיל"מ לא בטיל אבל ביצה לטעמא דרב יוסף ורי"צ ס"ל כסברת המקשן דבזה לא שייך לאסור מטעם דשיל"מ ומשו"ה הוצרך לומר דתנא דליטרא

קציעות הוא [ומתורצים הקושיות שבאות ב' וג' ודו"ק] וכיון דרב פפא ס"ל דלטעמא דפירות הנושרין דשמא יעלה ויתלוש הוא רק בודאי ולא בספק א"כ ע"כ לשיטתיה הא דנכרי שהביא דורן לישראל ביו"ט אם יש כיוצא בו במחובר אסור אף דהוה רק ספק שמא נתלשו ביו"ט שמא נתלשו בערב יו"ט. לשיטתיה ע"כ הוא משום איסור מוקצה לא מטעם שמא יעלה ויתלוש ומתורץ קושית התוס' הובא לעיל אות א'] והרב אבני קודש הנ"ל האריך בזה הרבה אבל אנכי לקצר אני צריך ודו"ק בכ"ז היטב:

ובמה שכתב השמ"ק הנ"ל דעצים שנשרו מהדקל מיירי שהיו רובן תלושין מערב יו"ט רק מחוברין היו עדיין קצת לכן ליכא בהו איסור מוקצה רק משום פירות הנושרין, ומבואר דאלו היו תלושין לגמרי מערב יו"ט לא היה בהן גם איסור דפירות הנושרין. הדברים האלה סותרין דברי השמ"ק בעצמו בביצה (דף כ"ה ע"א) אהא דתניא התם דיונים המקושרין והמנונעים בבורות וכו' מותרין ובאילנות אסורין שמא יעלה ויתלוש, וכתב השמ"ק שם דאפי' קננו היונים באילנות שבבית ונפלו שם ביו"ט אסורין שמא יעלה ויתלוש. וכתב שם עוד דברייתא זו היא הלכה פסוקה דלא מדכר שום פלוגתא ע"ז ע"ש, ולפי"ז הרי גם עצים שנתלשו מן הדקל לגמרי מערב יו"ט וביו"ט נשרו לארץ ודאי דנמי אסורין מגזרה דשמא יעלה ויתלוש מקו"ח דיונים שאין במינם מחוברין לאילן ומ"מ כשנפלו ביו"ט לארץ אסורין מטעם דשמא יעלה ויתלוש, וכן פירות שנתלשו מהאילן ערב יו"ט ונפלו לארץ ביו"ט נמי אסורין שמא יעלה ויתלוש קו"ח מיונים הנ"ל:

ונראה שהשמ"ק בביצה (דף כ"ה) אזיל בשיטת התוס' בפסחים, (דף נ"ו ע"ב) ד"ה מחלוקת בשל מכבדות וכו' דכתבו דגם פירות התלושין מערב יו"ט ונשארו באילן ונפלו לארץ ביו"ט נמי אסורין משום שמא יעלה ויתלוש לרבנן דפליגי על אנשי יריחו, והשמ"ק בביצה (דף ד' ע"ב) הנ"ל אזיל בשיטת בעל המאור והרמב"ן במלחמות בפסחים פרק מקום שנהגו שם. שפירשו דה דבין המכבדות אסורין היינו כשנתלשו בשבת או ביו"ט מהאילן אבל אם נתלשו מערב יו"ט או מערב שבת ונפלו לארץ בשבת או ביו"ט ליכא בהו איסורא דשמא יעלה ויתלוש רק איסורא דמוקצה, ומשו"ה שפיר דייק השמ"ק לומר שקצתם עדיין מחוברין העצים. להדקל דאלו היו תלושין לגמרי מערב יו"ט לא היה בהן איסור דשמא יעלה ויתלוש, והא דכתב השמ"ק דגם כשמחוברין עדיין במקצת להדקל ליכא בהו איסור מוקצה, אע"פ שהרמב"ן ובעל המאור כתבו שם בפסחים דיש איסור מוקצה בפירות שנתלשו בערב יו"ט מהאילן לגמרי וביו"ט הרי קיי"ל דמוקצה אסור, הוא משום דלדינא קיי"ל כהרמב"ן במלחמות בביצה דבית מלא פירות שנפחת ביו"ט נוטל ממקום הפחת ולא הוה מוקצה מחמה איסור כיון שאין האיסור בגופן של הפירות רק

המקום גורם ועיין בשו"ע או"ח סי' תקי"ח ובב"י ומג"א שם, וה"ה לענין עצים שנתלשו מהדקל ברובן בערב יו"ט לית בהו איסור מוקצה:

ומ"מ דברי השמ"ק בביצה (דף כ"ה) הנ"ל קשים לי עדיין להולמן לענ"ד, דהרי אפי' לדעת התוס' בפסחים שם דבנתלשו מערב שבת ויו"ט נמי אסורין שמא יעלה ויתלוש הרי זהו דוקא בין המכבדות דאיכא שם נמי מחוברין, אבל שבין הכיפין הואיל ואין שם מחוברין לכו"ע לא גזרינן שמא יעלה ויתלוש עיי"ש, ויונים דליכא במינם מחוברין למה נגזור שמא יעלה ויתלוש, וקן שבראש האילן של הקדש ושבאשרה אמרינן במעילה (דף י"ד ע"א) ובע"ז (דף מ"ב ע"ב) דאפרוחין כאן וכאן מותרים ועיין במל"מ פ"ז מה' עכו"ם בארוכה ולא גזרינן ביונים ובשאר עופות שמא יעלה או שמא יתלוש, ואמת דמהתם אין קושיא כ"כ דאפשר דהקדש ואשירה שאני דבדילי אינשי מהם עיין תוס' ביצה (דף ל"ט ע"א) ודו"ק, ולענין דינא היו לי בזה דברים באריכות עם הגאב"ד דק"ק שילעל מו"ה שאול קאצינעלינבויגין שליט"א וכאן לקצר אני צריך ולעורר לב המעיין די בזה ולדעתי מקום יש לדין השמ"ק בביצה (דף כ"ה) רק בעופות הגדילין באילן ומחוברין לאילן בחרטומיהן המובאין ביו"ד סי' פ"ד לדעת רש"ל שם בש"ך ס"ק מ"א, ועיין בירושלמי שהביאו התוס' בפסחים שם (דף ו' ע"ב) ותו אין להאריך כאן בזה:

פרק נ

א

מנחות (דף צ"ח ע"א) מכלל דהוה אמה דנפישי מינה אין והתנן שתי אמות היו בשושן הבירה וכו' ולמה אמרו אחת גדולה ואחת קטנה כדי שיהא האומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה, ותרתי למ"ל חדא לכספא ודהבא וחדא לבניינא ועיי"ש ברש"י, וכתבו התוס' שם ד"ה שלא יבואו לידי מעילה וז"ל, לאו דוקא דהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, אלא שלא היו רוצים ליהנות משל הקדש עכ"ל, ולכאורה תמהתי על דבריהם שהרי עיקר יסוד הדין דהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל הוא משום דקיי"ל אין אונאה להקדש כדאיתא בב"מ (דף נ"ז ע"א) ע"ש, והרי גם קרקע אתמעט מדין אונאה התם ומ"מ קיי"ל דזהו דוקא באם היה האונאה בשומא אבל אם היה אונאה במידה גם בקרקע כטל המקח, וא"כ גם בהקדש ודאי דאם היה אונאה במידה בטל המקח וזה ברור לענ"ד. וא"כ אם היו האומנין מחזירין מידה חסרה הרי היו מועלין מעילה ממש דאין זה ענין להא דאין אונאה להקדש, ואיך כתבו התוס' דמעילה לאו דוקא דהקדש שוה מנה שחללו על שו"פ מחולל והיא תמיהה לכאורה ועיין בח"מ סי' רל"ב סעי' א' וסי' רי"ח סעי' ז' ובאחרונים שם

והנה לפ"מ שכתבו התוס' בתמורה (דף כ"ז ע"ב) דהא דהקדש ש"ח שחיללו על שו"פ מחולל אינו אלא בבעה"ב הפודה הקדישו שהקדיש הוא בעצמו אבל גזבר וכו' ודאי דאתי שפיר לשון מעילה כפשוטה כי הכא הרי בגזבר עסקינן, אלא דהתוס' במנחות כאן אזלי בשיטת הסוברים דאפי' אם אחר מחלל לא בעלים המקדישים נמי אם חילל ש"מ על שו"פ מחולל בדיעבד עיין בספרי תקה"ש סי' ק"ו ובספרי זה לעיל פרק מ"ג ועוד באיזה מקומות בספרי משו"ה העירו התוס' שפיר, וגם מש"כ התוי"ט שם במשנה דכלים פי"ז מ"ט וז"ל ולמאי דתנינן התם בתמורה וצריך לעשות דמים מעיקרא לא קשה מידי עכ"ל. דבריו תמוהים דהרי הא דצריך לעשות דמים הוא רק מדרבנן אכל מה"ת ודאי דכבר יצא הדבר של הקדש לחולין לגמרי ומעילה ודאי דשוב אין בו כיון שנפדה על שוה פרוטה וכבר הפיר בזה הגאון הרש"ש בהגהותיו לסדר טהרות, ובודאי דאי משום הא לא קשה מידי על דברי התוס' מנחות האלה, אבל הערתינו מהא דכל דבר שבמידה ושבמשקל ושבמנין אין ענין להא דאין אונאה להקדש היא לכאורה הערה עצומה:

והנה בפיהמ"ש להרמב"ם ז"ל שם פי"ז דכלים משנה ט' כתב בזה"ל, ושתי אמות היו בשושן הבירה וכאשר יסכימו עם האומן שיארגו מאה אמות דרך משל במאה דינרין או יבנו ק' אמות בק' דינר וישמרו אותם מן הגזל ויתנו להם מה שיבנו בק' אמות הקטנות וכאשר יקח מהן ההקדש מה שעשו יבקשו מהן ק' אמות הגדולות עד שלא יהנו מן ההקדש ויתחייבו מעילה עכ"ל שם, והלשון ויתחייבו מעילה ודאי דמשמע מעילה ממש דלא כהתוס' במנחות, אולם ברמב"ם פ"ח מה' מעילה ה"ה העתיק רק לשון המשנה כדי שלא יבואו לידי מעילה ולא כתב כלשונו בפיהמ"ש ויתחייבו מעילה ומצוה לתת לכ"ז איזה טעם:

והנלענ"ד לומר בהקדם דברי הרמב"ם פ"א מה' מעילה שז"ל שם, הלכה ג', אין מחללין את ההקדש על המלאכה אלא על המעות, כיצד אומן שעשה מלאכה בהקדש במנה אין נותנין לו בהמת הקדש או טלית הקדש בשכר עד שמחללין אותן על המעות ואחר שיעשו חולין נותנין אותם לאומן בשכרו אם רצו וחוזרין ולוקחין ממנו בהמה מתרומת הלשכה עכ"ל, הרי דפוסק הרמב"ם דאע"פ שאין חפץ של הקדש מתחלל צל המלאכה (וזהו טעמו בהלכה א' שם דאין נותנין לפועלים גרוגרות של הקרש אע"פ שפסקו עמהם מזונות דחפץ אינו מתחלל על המלאכה] אבל על מעות של תרומת הלשכה מתחללת המלאכה ומשו"ה פסק בה' א' שם דבפסקו להפועלים מזונות נותן להם ההקדש דמי מזונות דמעות מתחלל על המלאכה ודו"ק] דפוסק כהתוספתא פ"א דמעילה כמש"כ הכ"מ דמפורש שם הכי, וכן הוא דעת התוס' במעילה (דף י"ד סע"א) מטעם דלב בי"ד מתנה עיי"ש,

ומשו"ה פסק שם בהלכה ר' דהא דבונין בחול ואח"כ מקדישין אין הטעם משום דאין הקדש מתחלל על המלאכה שהרי אכתי היו יכולין לתת להפועלים מעות, רק מטעמא דרב פפא שמא יהנה הפועל מהעצים בשעת הבנין וז"ל שם הלכה ד', כשבונין במקדש אין לוקחין עצים ואבנים מן ההקדש ולא בונין את הבנין על דעת שהוא הקדש אלא בונין הכל מן החול גזירה שמא יהנה בצל הבנין או ישען על אבן או קורה בשעת מלאכה, ואחר שישלים הבנין מחללין מעות ההקדש על הבנין עכ"ל, וכן דעת רש"י בשבועות (דף יו"ד ע"ב) ד"ה ומחללין אותה וכו' שכתב וז"ל, מזכין המעות לאומנים ע"י אחד מן הגזברים והרי הן חולין ואח"כ יחללו הקטורת עליהם עכ"ל, וכ"כ שם גם רבינו חננאל בפירושו הנדפס בש"ס דווילנא וז"ל שמחללין אותה על מעות האומנים פי' אומנים שבנו ביה"מ או עשו מלאכה בקודש ובאין ליטול שכרן נותנים להם שכרם מותר מתרומת כצ"ל] הלשכה וכו' עכ"ל, הרי לפנינו דגם הרמב"ם וגם רש"י ור"ח סוברים לעיקר כהתוספתא פ"א דמעילה שהזכרנו לעיל דמעות הקדש מתחלל על המלאכה ורק על חפץ של הקדש אין המלאכה מתחללת וז"ל התוספתא, פועל שעשה מלאכה בין במנה בין במאתים לא יאמר תנו לי פרה זו במנה וטלית זו בחמשים זוז שאין הקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות בלבד, כיצד הן עושין מפרישין שכר האומנין מחללין אותן על מעות האומנים ונותנין אותם לאומנים בשכרן וחוזרין ולוקחין אותם מתרוהלש"כ עכ"ל התוספתא, הרי מפורש כדברי הרמב"ם בפ"ח מה' מעילה ה"ג וכן הוא גם דברי הרמב"ם סוף הלכות שקלים, ועיין מל"מ שם סוף הל' שקלים ובמראה הפנים בירושלמי שקלים פ"ד ה"א שהאריכו בדעת הרמב"ם ופלא בעיני שלא הזכירו דהרמב"ם פוסק כהתוספתא וזה ברור ואולם הריטב"א בשבועות שם כתב וז"ל, ה"ג מפרישין שכר האומנים וכו' לפום רהיטא משמע שמפרישין מן הלשכה מעות האומנים וכו' אבל קשה חדא וכו' ועוד שאין הקדש מתחלל על הקדש וכן שאלו בירושלמי על משנה זו וכו' ופריק אמר ר"ש בן לקוניא כיני מתניתין מביא מעות מחולין ומביא קטורת ומחלל עליהן וכו' פי' דהא דקתני מפרישין שכר האומנים לא מתרהל"ש אלא ממעות של חולין שלוקחין בהקפה לכך, ומחללין הקטורת על אותן המעות של חולין ונותנין אותם אחר שנתחלל אל האומנין בשבח וכו' עכ"ל, הרי דהריטב"א פוסק כהירושלמי דגם מעות הקדש שוין מתחלל על המלאכה, ולענ"ד גם דעת התוס' במנחות הנ"ל כהריטב"א:

וכיון דהתוס' במנחות (דף צ"ח) הנ"ל ס"ל כהריטב"א דגם מעות הקרש אין מתחלל על המלאכה, וא"כ לא לבד בבנין אלא אפי' בפועל שעשה מלאכה בכספא ודהבא נמי מביאין מעות של חולין שלוקחין בהקפה משולחני ומשלמין להפועל, ואח"כ מביאין

מעות מתרהלש"כ ומחללין על הטבלא או על הבנין ומשלמין להשולחני מה שלוו ממנו כדאיתא בירושלמי שקלים פ"ד ה"א בסופה עיי"ש, ומשו"ה שפיר כתבו התוס' במנחות שם דכדי שלא יבואו לידי מעילה לאו דוקא. שהרי להפועלים היו נותנין מעות של חולין, אלא שאח"כ חיללו מעות תרהלש"כ על הבנין או על הטבלא בלי שום חשבון מידה רק בכלל, והקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל, רק לא היו רוצים ליהנות משל הקדש שאם היה איזה פחת במידה עכ"פ היה איזה אונאה בכלל להקדש, אבל הרמב"ם דפוסק דמעות תרוהלש"כ מתחלל על המלאכה ורק בנין בונין בחול מטעמא דרב פפא במעילה, (דף י"ד ע"ב) כמו שביארנו לעיל, והמשנה דכלים פי"ז מ"ט הרי מיירי גם בכספא ודהבא דלא שייך בהו טעמא דר"פ ונותנין להפועלים שכרן ישר מתרהלש"כ גופא ואם יפחתו מהמידה הרי יבואו לידי מעילה ממש דהוה אונאה במידה, משו"ה כתב בפיהמ"ש שלא יהנו מן ההקדש ויתחייבו מעילה, אבל הרמב"ם בפ"ח מה' מעילה שלא הביא רק דין האמות שבבנין [וכבר תמה עליו הכ"מ למה לא הזכיר גם האמה של כספא ודהבא וגם בלאו"ה צריך הרמב"ם שם ביאור ואכמ"ל] ובבנין הרי בונין בחול ומשלמין לפועלים מן החולין ואח"כ מקדישין, משו"ה כתב בלשון שלא יבואו לידי מעילה ויהיה הכונה כמש"כ התוס' ודו"ק היטב שהדבר נכון בעזר"ה, ודע דבסדר טהרות הנדפס בקראקא שנת שס"ד שם איתא בהמשנה דכלים כדי שלא יבואו לבית המעילה, ולשון לבית המעילה מורה יותר דמעילה ליכא רק לא היו רוצים לבוא לבית המעילה:

ב

ובהיותי בזה ראיתי בתפארת ישראל במשניות שם במס' כלים פי"ז מ"ט אות מ"ז שכתב וז"ל, ונ"ל דה"ק אע"ג שאמרנו דכל אמה משערין בבינונית אפ"ה באמות של כלי המקדש משערין בגדולה, אלא קשה לי האיך מחזירין בגדולה הרי עברו על בל תוסיף על של משה עכ"ל, וכמה תמוהין דבריו אלה בעיני חדא דכלי המקדש מאן דכר שמייהו כאן והרי רש"י במנחות (דף צ"ח ע"א) ד"ה וחדא לדהבא וכספא כתב וז"ל, כשמתנין צורפי זהב לעשות טבלא בת חמש או בת עשר באמה של משה וכו' וכן הוא גם לשון הר"ש שם במשניות, (זולת פי' ר"ח בפסחים דף פ"ו ע"א שפירש על כלים ורש"י פי' בפסחים שם גם אטבלאות ושולחנות ע"ש] וברור בעיני שדבריהם אלה מיוסדים על דברי הגמ' בפסחים (דף נ"ז ע"א) ת"ר בראשונה היו מניחין עורות קדשים בלשכת בית הפרוה וכו' עמדו בעלים והקדישום לשמים אמרו לא היו ימים מועטים עד שחיפו את ההיכל כולו בטבלאות של זהב שהן אמה על אמה כעובי דינר זהב, ולרגל היו מקפלין אותן ומניחין אותן ע"ג מעלה בהר הבית כדי שיהיו עולי רגלים רואין שמלאכתם נאה עכ"ל הגמ',

ובטבלאות אלה מאי בל תוסיף שייך כאן ומאי בל תגרע שייך כאן הרי אין להם שום מידה מדינא, ואפי' במידות הבנין דודאי היה שם מידות ידועות [וכן לפי' ר"ח בפסחים הנ"ל דכספא ודהבא אכלים קאי דמידותיהן ידועות] כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל נמי אין בזה שום קושיא, דהרי יכולים היו הגזברים לפסוק עם האומנים שיעשו למשל גובה ההיכל תשעים וששה אמות, ויתוספו עליהם תשעה וששה אצבעות שהם ארבע אמות מכוונות דהרי אמת הבנין היא כ"ד אצבעות וד' פעמים כ"ד הוא תשעים וששה, נמצא ההיכל גבהו באמה של משה מאה אמה מכוונות כפי הקבלה שכן היה צריך להיות גבהו כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כבמידות פ"ד מ"ו וגם לא הזכיר התפא"י דברי עצמו בצורת ביהמ"ק אות ע' ע"ש:

ג

ודרך אגב אזכיר כאן מה דקשה לי בזבחים (דף ל"ג ע"א) תוס' ד"ה וליעבד פשפש וכו' ומיהו קשה דהכא נמי אין לך קרא גדול מזה וכו' דרחמנא אמר וסמך עכ"ל, ובענייי אין. אני מבין קושיא זו כלל, דמה דמיון הוא זה להא דקרא אשכחו ודרשו דסוכה (דף נ"א ע"ב) דקרא שמצאו הוא לזכריה משו"ה אמרינן דאע"ג דלדוד נאמר ברוה"ק לעשות התבנית כמו שכתב הוא מ"מ בבית שני נאמר בנבואה לזכריה לשנות פרט אחד, וכן בזבחים (דף ס"ב ע"א) אר"י קרא אשכח ודרש היינו שמצא דאין כונת דהמע"ה כמו שפירשו שלמה המע"ה אלא כונתו לעשות המזבח כמו הבית ע"ש, אבל הכא הרי קרא דוסמך נאמר כבר בתורת משה ע"פ ה' ומ"מ היתה אח"כ הנבואה לדוד הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל לעשות בלא פשפש מצד צפון, ואיך ניעבד פשפש משום וכתיב וסמך בתורת משה והרי גם דוד ידע מקרא זה ומ"מ נאמר לו בנבואה דלא ליעבד פשפש ולענ"ד צע"ג אם לא דנימא דקושית התוס' היא מטעם דאין נביא רשאי לחדש דבר ודו"ק בזה היטב:

ד

נשוב לענינינו דדברי התוס' במנחות (דף צ"ח ע"א) נכונים ונאמנים דבריהם, וגם דברי הרמב"ם בין בפיהמ"ש דכלים ובין בספר היד מדוקדקים, והא דלא הזכיר הרמב"ם בספרו היד צורת שושן הבירה, והרי היא מפורשת במשנה דמידות וכן במשנה דכלים הנ"ל ובפי' ר"ח בפסחים (דף פ"ו ע"א) איתא בזה"ל, ויש אומרים מקום היה בנוי בביהמ"ק צורת שושן הבירה ועשו בה בנין אמה אחת וכו' ע"ש היטב] לענ"ד הוא משום דכל צורה זו היתה רק זמניית לעת שהיו תחת מלכות פרס כדי שיזכרו מאין באו ושלא ימרדו בהם כדאיתא במנחות שם, והרי גם נדבך של עץ עשה כרשו בביהמ"ק סבר אי מרדו בי יהודאי אקלייה בנורא ר"ה (דף ד' ע"א) ע"ש, ובפרט בביהמ"ק דלעתיד דודאי

לא יהיה צורה מעין זו דאז יתבטלו שני הטעמים, שהרי יבואו לא ממדינה אחת כדכתיב (ישעיה י"א) ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ, וגם לא ירצו כלל הגוים שישראל יהיו משועבדים להם אדרבה הגוים ייראו מישראל ומביהמ"ק יראת הכבוד והרוממות כנאמר (ישעיה ס') כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו וגו' כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדיו [לא לכונת כורש דאמר אקלייה בנורא] רק לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד, יהי רצון שנזכה לזה בבאו"א:

השמטות

השמטה לפרק ד'. בפרק ד' הבאתי דברי השב שמעתתא שכתב דנהי דעד המעיד להוציא ממון מהדיוט לגבוה דין ממון יש לו, מ"מ להוציא ממון מגבוה לחולין דין איסור לבד יש לו וכ"כ בשם הרמב"ן הובא בר"ן בקדושין פרק האומר באלפס סי' תרס"א ע"ש, וכ"כ התוס' בקדושין דף ס"ד ע"א) דהא דאב נאמן להעיד על בנו שהוא גדול, הוא דוקא אב אבל לא אחר ע"ש בתוס' ד"ה נאמן וכ"כ בפשיטות המג"א באו"ח סי' תקע"א סק"נ, אכן לא אעלים בזה שהרשב"א בחידושיו בקדושין שם ד"ה בני זה כתב דאחר נמי נאמן לחרמים ולהקדישות ואב דנקט לרבותא קאמר אע"פ שהוא קרוב ע"ש. וכ"כ המרדכי ביבמות פרק מצות חליצה וז"ל המרדכי שם והא דתניא התם ובקדושין דף ס"ד) בני זה בן י"ג שנה ויום אחד נאמן לחרמים ולא למכות וכו' לאו משום שהוא אביו אלא משום שהוא כאדם אחר כדאמר בכריתות אפי' אחד אומר אכלת חלב והוא שותק נאמן ולאו דוקא נקט אביו וכו' עכ"ל, ולענין להוציא ממון הרי בודאי אין עד אחד נאמן וכ"כ באמת הרשב"א בקדושין שם להדיא דלמכות וממון אין האב נאמן, וא"כ ע"כ לומר דשיטת הרשב"א והמרדכי היא דגם להוציא ממון מהדיוט לגבוה נמי רק דין איסור יש לו ולא דין ממון ומש"ה עד אחד נאמן באיסורין וכן משמע ברשב"א קדושין (דף ס"ה) ע"ש דלא כהרמב"ן, והסברא בעיני צ"ע שיהא לזה דין איסור בכל אופן, דבשלמא אם עד אחד אומר אכלת חלב הרי אין עיקר עדותו לממון וגם חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותם להכי אין זה מקרי ממון רק איסור, אבל חרמים והקדישות אם נימא דעד אחד נאמן הרי יהיה ע"א נאמן לממון ממש דהרי חייבי חרם ונדרי הקדישות ממשכנין אותן, ולא עוד אלא שגזבר הקדש מותר לכנוס לביתו למשכנו כיון דאינו מלוה, כמש"כ הטור בח"מ סי' צ"ז סעי' כ"ז וכן מפורש ברע"ב במשניות ערכין פרק ה' משנה ו' [ופלא על התומים והנתיבות בח"מ שם ס"ק י"ז שכתבו זה רק דרך אפשר ויותר יפלא על הרש"ש שכתב בהגהותיו לב"מ (דף נ"ד) שאין גזבר של הקדש נכנס לעבוט עבוטו ובטור וברע"ב

מפורש דנכנס] וגם אינו בהשבת העבוט כמפורש שם בטור סעי' מ"ט ונו"ן, והנה בגמ' מבואר הטעם דבהקדש ליכא השבת העבוט משום דכתיב ולך תהיה צדקה והקדש א"ל צדקה, ולכאורה תמוה דלמ"ל האי טעמא תיפוק ליה דלאו מלוה היא רק נדר וכל דלאו מלוה אינו בהשבת העבוט, אך יא נז י"ל דצריך האי טעמא בגזבר שלוה להדיוט אבנים המסורות לו לבנין דהוה הלואה גמורה עיין בב"מ (דף נ"ז ע"ב) ומשכנו דג"כ א"צ להשיב לו העבוט, ובזה יתיישב לנו מה שיש עוד לעמוד דלמ"ל טעמא דהקדש א"צ צדקה תיפוק ליה דכיון דהקדש קונה משכון הרי אם ישיב להלוה וישתמש בו ימעול בקודש ובשוגג יתחייב קרבן מעילה, ואין לומר דהקדש אינו קונה משכון כמו דעכו"ם אינו קונה משכון מישראל כבפסחים (דף ל"א ע"ב) דא"כ הרי יקשה עוד יותר האי טעמא דיצא הקדש שא"צ צדקה דאם אינו קונה משכון צדקה מנין כדאיתא בפסחים שם, ולהנ"ל ניחא שפיר דצריכין האי טעמא דהקדש אינו צריך צדקה בלוה הגזבר האבנים המסורות לבנין דבאמת הוא ענין הלואה הדיוט להדיוט ובודאי קונה המשכון וכשישיב העבוט לא ימעול הלוה שהרי בונין בחול ואח"כ מקדישין כדאיתא בב"מ (דף נ"ז שם) לענין ריבית בהקדש, ומ"מ כיון דעכ"פ לצורך הקדש המה האבנים והקדש א"צ צדקה א"צ הגזבר להשיב העבוט כמו שאין ריבית נוהג בו כמבואר בב"מ שם, ועכ"פ קשה מאוד איך נוכל לומר דעד אחד יהיה נאמן כמו שהוא נאמן לאיסור והרי ממון ממש הוא, ואולי אפשר לומר דכיון דנשאלין על חרמים והקדישות משו"ה כשעד מעיד שנדר עדיין רק איסור לבד הוא כיון שיש לו עצה שלא יצטרך לשלם נדרו אין כאן הפקעת הבעלים עיין בדברינו לקמן פרק ט"ז מש"כ שם באריכות מעטה ומשו"ה הוה רק ענין איסור וע"א נאמן באיסורין ואכתי צ"ע בכ"ז:

השמטה לפרק ט"ז. התוס' בגיטין (דף פ"ג ע"א) ד"ה עמדה כתבו דהא דעברה וניסת הגט בטל היינו לאחר מיתת המגרש, דבחייו לא שייך לומר דהגט ליבטל דכשיבטל הגט שוב אין הנשואין חלין ע"ש, הרי דבחיי המגרש אף דאם נימא דהגט קיים חלין הנשואין ועברה על התנאי, מ"מ מסתברא להו להתוס' דבתנאי המתהפך כה"ג הגט בתוקפו, וכבר נסתפקו חכמים בכהן שגירש אשתו מעכשיו על מנת שלא תאכל שום איסור שלשים יום ואכלה תרומה בתוך השלשים יום איך נידן בזה, דהרי אי נימא דהגט בטיל מפני אכילת התרומה שהרי זרה היא ואסור לה, א"כ אשת כהן היא ומותרת בתרומה כיון שהגט בטיל ולא אכלה איסור וצ"ל הגט קיים, ולהיפך אם נימא שהגט קיים הרי אינה אשת כהן ואכלה איסור וצ"ל הגט בטל והיא שאלה מחוכמת, ופשטה ידידי הרב מנחת פתים מהתוס' דגיטין הנ"ל דדעת התוס' דבדבר המתהפך הגט קיים והשו"ע אהע"ז סי'

קמ"ג סעי' ט"ז פוסק דהגט בטיל ע"ש היטב ויש להאריך בזה, ואתה המעיין תקיש מהדברים האלה לענינים אחרים הדומים לאלה בסברא:

השמטה לפרק י"ח. בפרק י"ח הוכחתי כהט"ז ביו"ד סי' ק"כ מהא דח"מ סי' ע"ב סעי' ח' ע"ש, והיה אפשר לי ליישב הדין דח"מ סי' ע"ב שם באופן אחר, דהנה הדברים שנתמעטו מדיני שמירה המה עבדים וקרקעות ושטרות ונכסי הקדש ונכסי עכו"ם, והנה פשוט באחרונים דגם משליחות יד נתמעטו, ועיין בקצוה"ח סי' ס"ו ס"ק מ"ד ובנתיבות סי' רצ"א ס"ק ל"ד, ונכסי מעכו"ם מפורש בסמ"ע ח"מ סי' צ"ה סוף סק"א דג"כ נתמעטו גם משליחות יד ובודאי ה"ה ג"כ בנכסי הקדש, אבל בחגיגה (דף י"א ע"א) בהא דפריך הש"ס אהמשנה דמעילה נטל אבן או קורה של הקדש לא מעל נתנה לחבירו מעל מכדי שקולי שקלה מה לי הוא מ"ל חבירו ומשם בגזבר המסורות לו אבני בנין וכו' וכתבו התוס' שם ד"ה בגזבר וז"ל ואפי' למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון הכא שאני דכל היכא דאיתאי בי גזא דמלכא קאי עכ"ל, הרי מבואר דהתוס' ס"ל דאע"ג דהקדש נתמעט מדין שמירה מ"מ מדין שליחות יד לא נתמעט לולא הטעם דכל היכא דאיתא ב"ג דמלכא איתא, וא"כ נכסי עכו"ם דליכא בהו האי טעמא ה"ל להתוס' דבאמת חייבין עליהם אשליחות יד דלא כהסמ"ע, והרי פסק הש"ך בח"מ סי' שמ"ב דשומר שאין לו רשות להשתמש בפקדון והשכירו או השאילו לאחר הוה שולח יד בפקדון, וא"כ שפיר פסק המחבר בסי' ע"ב סעיף ח' דראובן ששאל סייף משמעון שהיה לו במשכון מעכו"ם שחייב לשלם לעכו"ם דמי שוויו של סתם סייף, דאע"פ דנכסי עכו"ם אתמעטו מדיני שמירה משליחות יד לא אתמעטו ומה שהשאילו לראובן הוה שליחות יד וא"ש ודו"ק, אלא דבעניי אינני מבין קושית התוס' בחגיגה שם מעיקרא דדינא דהרי שליחות יד הוא דוקא במזיד ואם שכח שהוא פקדון וסבר שהוא שלו והגביהו להשתמש בו, ודאי דלא מקרי עדיין שולח יד בפקדון אם עדיין לא השתמש בו עכ"פ, ומעילה הרי במזיד ליתא רק בשוגג וא"כ איזה שליחות יד שייך כאן ועוד יש לי דברים בגו וה' הטוב יאר עיני בתורתו:

השמטה לפרק מ"ג. ויש להביא ראיה דהבעל יכול להפר בדברים שבינו לבינה גם בקדוה"ג כשהקדישה נכסי מלוג, דהנו"ב מהדו"ת סי' קנ"ט מיו"ד בנדרה האשה מעיל שלה פסק דהבעל צריך להפר והפרה מועיל משום דהוה דברים שבינו לבינה, ולכאורה קשה הרי פסקינן בשו"ע אבה"ע סי' צ' סעי' ט' דאשה שהקדישה מנכסי מלוג אין הנדר חל כלל, וע"כ דחשש הנו"ב למש"כ הב"ש שם סי' פ"ח סק"ז דזה תלוי בב' תירוצי התוס' בכתובות (דף נ"ט) ד"ה קונמות דלתירוץ קמא רק בקונמות אלמוהו לשיעבוד הבעל ולא בהקדש דאסרה אכו"ע, ולתירוץ השני גם בהקדש אלמוהו כח הבעל ע"ש

וחשש הנו"ב לתירוץ קמא, ואכתי קשה דהרי גם לתירוץ קמא החליט בתרה"ד דדוקא קדוה"ג מפקיע משיעבוד הבעל ולא קדו"ד דלא קיי"ל כר"ת ע"ש בתרוה"ד, וע"כ לומר דחשש הנו"ב לדעת שניהם כלומר לתירוץ הא' של התוס' וגם לשיטת ר"ת דגם הקדש בדה"ב מפקיע מידי שיעבוד. אך קשה איך אפשר לאחוז ב' החומרות הרי בנזיר (דף כ"ד ע"ב) וכן בירושלמי שם פריך אמאי אם שלה היתה הבהמה החטאת תמות מה שקנתה אשה קנה בעלה, וכבר עמד ע"ז הבית מאיר באבהע"ז סי' פ' דלתירוץ קמא של התוס' בכתובות מאי פריך הש"ס נימא שהבהמה היתה מנכסי מלוג שלה דחל ההקדש, ותירץ הבית מאיר דלתירוץ א' של התוס' קושית הש"ס היא מסיפא דמעות מפורשין דמי חטאת יוליכו לים המלח דהוה קדו"ד דאינו מפקיע מידי שיעבוד אפי' לתירוץ קמא של התוס', וזהו דוחק גדול מאוד בגמ' אבל אפי' אם נסבול הדוחק הגדול הזה אכתי קשה לשיטת ר"ת דס"ל דגם קדו"ד מפקיע מידי שיעבוד, ונצטרך ע"כ לומר דר"ת ס"ל כתירוץ ב' שבתוס' כתובות הנ"ל דגם לענין הקדש אלמוהו רבנן לשיעבוד הבעל וא"כ איך אחז הנו"ב החבל בשני הראשים. אלא ע"כ לומר דאפי' ר"ת יכול לסבור אפי' כתירוץ קמא של התוס' והא דלא מוקי לה שמה בנזיר בנכסי מלוג הוא משום דעכ"פ בה הוה דברים שבינו לבינה ויכול הבעל להפר אפי' אם הקדישה קדוה"ג וא"ש בלי דוחק לכו"ע ודו"ק בזה שקצרתי מאוד אבל לענ"ד היא ראיה נכונה אפי' זולת דברי הנו"ב, אכן לפמש"כ לעיל מהירושלמי דנזירות שאני שיכול להפר קדושת קרבנותיה מגזה"כ אין ראיה מכאן לשאר הקדש קדוה"ג ודו"ק:

השמטה לפרק נ'. והנה במס' כלים שם (פי"ז מ"י) פליגי תנאי דר"מ ס"ל דכל האמות שבמקדש שוות היו של ו' טפחים ור' יהודא ס"ל ראמות הבנין באמה בת ששה טפחים ואמה של כלים באמה בת חמשה טפחים, ויסוד מחלוקותם הוא בדרשה דקרא דיחזקאל כמבואר במס' מנחות הובא בתוי"ט שם, ולדינא הרי קיי"ל דר"מ ור"י הלכה כר"י וכאן פסק הרמב"ם בפ"ה מה' תמידין ומוספים ה"ט כר"מ משום דודאי סוגיא דגמ' דב"ב (דף צ"ח ע"ב וצ"ט ע"א) ע"כ אליבא דר"מ אזלא, אבל אליבא דר"י כיון דאמת כלים באמה של חמשה טפחים והכרובים עם הארון הרי כלים המה, א"כ הרי אפי' אם נחשוב קומת הבית משפת כרובים ולמעלה ישאר עוד קומת הבית יותר מעשרים ואחר אמה צא וחשוב. ובזה מתורצים דברי רש"י בפי' למלכים שהקשו עליהם התוס' מש"ס דכאן ולדברינו מוכרח היה רש"י בפי' למלכים שם אליבא דר"י ודו"ק] וגם איך אמרינן שם כרובים בנס היו עומדין לר"י איזה נס היה שם כיון דאמות בנין של ששה טפחים ואמות כלים של חמשה וא"כ הרי מוכח שם דר' חנינא ורבינאי אמר שמואל ואביי ורבא ורב

אחא בר יעקב ור"ה בריה דר"י ור"פ ורב אשי דשקלו וטרו שם כולהו ס"ל כר"מ ומשו"ה פסק הרמב"ם כוותיה, וכן מוכח בסוכה דף ד' ע"ב ע"ש, וכן מוכח במנחות דף צ"ח וצ"ט להמעיין שם היטב, ופלא גדול בעיני על הנו"ב מהדו"ת חאו"ח סי' קכ"ב שלא הזכיר הש"ס דב"ב ודסוכה ודמנחות כלל, יהי רצון שנזכה לראות בבנין ביהמ"ק בבאו"א:

בעזהשי"ת

בענין הזיד במעילה. א) איתא בפסחים דף ל"ג וסנהדרין דף פ"ד הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכ"א באזהרה וכו', והנה באבות דר"נ פי"א איתא בזה"ל ר"ע אומר עתים וכו' ועתים שאין אדם. עושה מלאכה ומתחייב מיתה בידי שמים כיצד, ישב וכו' ולערב שבת אין לו מה יאכל היו לו מעות הקדש בתוך ביתו ונטל מהן ואכל מתחייב מיתה לשמים וכו' עכ"ל הרי דגם, ר"ע ס"ל דהזיד במעילה במיתה:

ב

במס' אבות פ"ד מ"ה ר' צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם וכו' וכך היה הלל אומר וכו' כל הנהנה מד"ת נוטל חייו מן העולם, וכתב שם הרע"ב וז"ל שהעושה כן מועל בקדושתה של תורה וחייב מיתה בי"ש כמו שנהנה מן ההקדש עכ"ל, הרי לפנינו עוד תנאי דס"ל כרבי לפי' הרע"ב:

ג

גם ר"מ ס"ל כרבי דהזיד במעילה במיתה, דביבמות דף פ"ה ע"ב איתא דר"מ ס"ל מעשר ראשון אסור לזרים דכתיב את מעשר בנ"י אשר ירימו לה' מה תרומה אסורה לזרים כו' אי מה תרומה במיתה אף מעשר במיתה א"ק ומתו בו בו ולא במעשר, וכיון דבו ממעט מעשר הרי לא נשאר שוב מיעוט למעילת מזיד ממיתה, אלא דראיה זו יש לדחות די"ל דמבו ממעטינן גם מעשר וגם מעילה:

אך יש עוד כדמות ראיה דר"מ ס"ל כרבי מהא דהקשו התוס' בזבחים דף ע' ד"ה אפי' כיון דמיירי התם דרובא התירא למה ימותו כולן, וכתבו בזה"ל ועוד דאיכא איסור מעילה דהזיד במעילה במיתה וכו' עכ"ל, וע"כ כונתם דסתם משנה ר"מ וכולהו אליבא דר"ע כידוע והם ס"ל דהזיד במעילה במיתה כרבי:

ד

והנה בפסחים שם דף ל"ג מחולקים רש"י ותוס' דלדעת רש"י ס"ל לרבי דגם הנאת הקדש במזיד היא במיתה, והתוס' שם ד"ה ומינה ס"ל דרק באכילת הקדש חייב מיתה לרבי כמו תרומה שהחיוב מיתה הוא רק על אכילה, אבל הנהנה מהקדש במזיד גם לרבי הוא רק באזהרה, ולכאורה מדברי ר"ע באבות דר"נ שהבאתי לעיל אות א' מבואר כרש"י דהא שם איירי במעות הקדש דלא שייך בהו רק הנאה גם התוס' עצמן סותרין לכאורה

דבריהם דבזבחים דף ע' ע"ב ד"ה אפי' אחד מריבוא וכו' כגון רכב ע"ג שור וכו' דאיכא איסור מעילה דהזיד במעילה במיתה וכו' עכ"ל הרי שכתבו דעל הנאת רכיבה איתא מיתה וא"כ סותרין כאן דבריהם למש"כ בעצמן בפסחים שם, אלא די"ל עפמש"כ התוס' חולין דף קל"ו ע"א ד"ה אי מה דאע"ג דראשית הגז לא שייכי בהו אכילה ואין בתרומה מיתה אלא באכילתה הנאת ראשית הגז היא אכילתה [פי' כיון דלא שייך בהו אכילה] עכ"ל, וא"כ ה"נ בהקדש אע"פ שאין מיתה לרבי רק באכילה לשיטת התוס', זהו דוקא במאכל של הקדש שאם לא אכל רק נהנה אין בו מיתה, אבל דבר הקדש דלא שייך בו עתה אכילה כגון שור חי הנאתו היא אכילתו כמו ראשית הגז, וא"כ אין סתירה מתוס' דזבחים להתוס' בפסחים, וכן אין סתירה לתוס' בפסחים מהאבות דר"נ אליבא דר"ע הנ"ל דשם הרי במעות איירי וגם התוס' מודו דכיון דלא שייך בהו אכילה, אהנאה נמי יש חיוב מיתה דהנאתן זוהי אכילתן כמו בראשית הגז ודו"ק:

ה

ולפי"ז לא רחוק מלומר דגם רש"י ותוס' לא פליגי כלל, דהא דכתב רש"י בפסחים שם ורבי אהנאת מעילה נמי מחיוב מיתה בידי"ש, הוא רק בנהנה מדבר שאינו ראוי לאכילה אבל בדבר הראוי לאכילה ולא אכל רק נהנה ס"ל לרש"י נמי דפטור ממיתה לרבי מה"ט דבעינן דומיא דתרומה וכ"כ באמת שם בהגהות מצפה אותן, וא"כ גם מש"כ המהרש"א שם דלרבי לא ס"ל דצירף המעילה לזמן מרובה דומיא דתרומה דבעינן כזית בכדי אכפ"ר, הוא דוקא בדבר הראוי לאכילה ואכל או בדבר שאינו ראוי לאכילה ונהנה דדינו לענין חיובו כדין אכילה, אבל דבר הראוי לאכילה ונהנה ולא אכל מודה רבי דצירף את המעילה לזמ"ר דאינו דומה לתרומה, ודע דיש שכתבו דדוקא לענין מיתה ס"ל דאין מצטרף לזמ"ר אבל לענין קרבן דשוגג מודה דמצטרף בכל גוונא וגם דדוקא לענין כזית אין מצטרף אבל לענין פרוטה מצטרף עיין רש"ש בפסחים שם ובמצפה איתן בכריתות דף י"ח ע"ב וצ"ע בכל זה:

ו

והנה האבני מילואים לאהע"ז סי' קע"ד סעי' א' כתב בזה"ל לפמש"כ דס"ל לרבי בפסחים דהזיד במעילה במיתה, א"כ בנודרת דהו"ל קונמות דבמעילה נראה דלא תפסי קדושין דלא מצינו ריבוי לתפיסת קדושין רק בחייבי לאוין וכו' ולא בחייבי מיתה בידש"מ כמו בחייבי כריתות עכ"ד, ולכאורה פלא שהרי כתבו התוס' דרק באכילה ס"ל לרבי מיתה ולא בהנאה, אבל לדברינו דבדבר שאינו ראו לאכילה גם בהנאה ס"ל לרבי דבמיתה אתיין דברי האבני מילואים שפיר, אלא דבלאו"ה דברי האבמ"ל שם צ"ע ואכ"מ להאריך בזה ועיין לקמן אות יו"ד:

ז

ולכאורה יש להקשות על דברינו ממשנה דכריתות דף ט"ו ע"ב ר"ע שאל את ר' יהושע באוכל נותר מחמשה זבחים וכו' והשיב ר"ע לא אם אמרת במעילה שכן עשה בו המאכיל כאוכל וכו' ע"ש, ולדברינו הרי לר"ע עצמו אין המאכיל כאוכל שהרי האוכל הוא אליבא דר"ע במיתה והמאכיל ה"ה לפום רהיטא רק כנהנה ואינו רק באזהרה, אלא די"ל דהתם לענין קרבן בשוגג לחוד איירי ולענין קרבן בשוגג אין חילוק בין אוכל למאכיל, ותדע דהרי לרבי בזדון דמעילה אין אכילה מצטרף רק בכזית בכדי אכפ"ר כבתרומה, וה"ה גם לר"ע, ואיך אמר ר"ע במשנה שם דצירף את המעילה לזמ"ר ע"ש, אלא ע"כ דכונתו על שוגג דמודה רבי וכן ר"ע דצירוף לענין קרבן אפי' לזמ"ר כמו שנתבאר לעיל, וע"ד החידוד י"ל עוד דאם נניח דבמעילה אמרינן זה נהנה וזה מתחייב וכשהשליח אוכל מתחייב המשלח דבמעילה ישלד"ע עיין תוס' קדושין דף מ"ג ע"א, א"כ המאכיל הוא כאוכל גם במזיד וחייב המשלח מיתה משום אכילת השליח דשלחו שאכ"מ, ובזה הוה א"ש קושית התוס' בכריתות שם ד"ה ואת המהנה כנהנה שהעירו שם דאמאי לא קאמר את הנהנה כאוכל מה שאין כן בנותר ע"ש, ולדברינו ניחא שבאמת אין דין הנהנה כאוכל גם במעילה בדבר של אכילה, שהאוכל הוא במיתה והנהנה הוא רק באזהרה, ורק המאכיל הוא כאוכל מטעם שליחות דזה נהנה וזה מתחייב ודו"ק:

ח

ויש להביא ראי' לשיטת התוס' בפסחים דבהנאה גם רבי מודה דהזיד במעילה באזהרה, מגמ' דכריתות דף כ"ג ע"א דדייק הש"ס דבקדשים איסור חל על איסור מדתניא רבי אומר כל חלב לה' לרבות אימורי קדק"ל למעילה, הרי דאתי איסור מעילה וחייל על איסור חלב ע"ש, והקשו רבים דדילמא קרא לענין הנאה אתי דהא חלב מותר בהנאה, ותירצו דמדקתני סתמא משמע דאפי' באכילה מועלין, ועדיין קשה דדילמא חל איסור אכילה משום דחל איסור הנאה דהוה איסור מוסיף לדעת הרמב"ם כידוע, אך הרי ידועים דברי הרמב"ם בפיהמ"ש בכריתות בנקודה הנפלאה דרק בהקדש דלא כתיב אכילה בהדיא, ואדרבא התורה אסרה גם האכילה מצד הנאה שבה, לכן שפיר חשיבא הנאה איסור מוסיף וחל שפיר על איסור אכילה, אבל באיסור בשר בחלב דיש לאו מיוחד אאכילה ולאו מיוחד אהנאה, עיקר האיסור הוא האכילה וההנאה טפלה לאכילה, לכן אמרינן להיפוך דכיון דלא חל איסור אכילה גם איסור הנאה לא חל עשה"ט, וא"כ נראה לחדש דגם בהקדש דהנאה הוה איסור מוסיף אינו אלא לדידן דבין אכילה ובין הנאה דמעילה הוא רק באזהרה וא"כ גם האכילה איסורה רק מטעם הנאה, אבל לרבי דהזיד במעילה דאכילה הוא במיתה ובהנאה אינו רק באזהרה כמש"כ התוס' בפסחים, א"כ

ע"כ האכילה אין איסורה מצד הנאה רק מצד עצמה מג"ש דח"ח מתרומה שהרי בהנאה ליכא מיתה, א"כ אדרבא שוב ההנאה טפלה לאכילה, כמו בבשר בחלב, ואם אין איסור חע"א גם ההנאה אינה איסור מוסיף ואינה חלה, וכיון דדריש רבי כל חלב דחל מעילה אחלב הרי מוכח דבקדשים אחע"א, דהא לרבי אין איסור מוסיף מצד הנאה ודו"ק היטב:

ט

ואין להקשות לדעת התוס' וכפי מה שביארנום כאן, א"כ שם בכריתות דף י"ח ע"ב דפריך אדר' זירא דס"ל דלרבי ידיעת ספק מחלקת, מדתנן אכל ושתה בהעלם אחת ביוכ"פ אינו חייב אלא חטאת אחת וכו' כי א"ר זירא אליבא דרבי הא רבנן היא, מיתיבי אכל היום ואכל למחר וכו' ואפי' מכאן ועד שלש שנים שמצטרפין מנין תלמוד לומר תמעול מעל מ"מ, ואמאי הא כיפר עליה יוהכ"פ וכו' עיי"ש, ומדלא משני דגם ברייתא רבנן היא ע"כ דהש"ס מוקי ברייתא זו כרבי, וקשה הרי לרבי אכילה והנאה לא מצטרפין כיון דבמזיד אין דינם שוה ואין שיעורן שוה, דאכילה בכזית לרבי כמש"כ התוס' והנאה בפרוטה, ואכילה במיתה והנאה רק באזהרה, ותנן במעילה דף י"ז ע"א דכל שאין שיעוריה וטומאתו שוה אין מצטרפין והוא כלל גדול בכל ענינים כדמוכח בסוכה דף י"ז ע"ב, הא לא קשה חדא דנהי דלא שוו שיעורייהו במזיד בשוגג מיהו שוו כמו שנתבאר, והרי בסוכה שם קאמר הש"ס נהי דלא שוו בשיעורייהו לענין סוכה גדולה בסוכה קטנה מי לא שוו שיעורייהו, וכתב רש"י שם ד"ה מי לא שוו שיעורייהו וכו' בזה"ל וכיון דשוו שיעורייהו לענין שום סוכה לצטרפו עכ"ל ע"ש ותראה שקו"ח הוא לכאן, ותו דהרי ביומא דף פ"א ע"א מפורש דרבנן פליגי אהך כללא דר' יהושע וס"ל דשם טומאה חד הוא, עכ"פ אין שום קושיא מסוגיא זו דכריתות על שיטת התוס' ודו"ק:

י

כבר הבאתי לעיל אות ו' מש"כ האבני מילואים דלמ"ד הזיד במעילה במיתה גם בקונמות הדין כן היינו לא לר"ע דאיהו ס"ל בשבועות כ"ב ע"א דאין מעילה בקונמות, וכן ר"מ ס"ל שם ריש ע"ב דאין מעילה בקונמות אלא דברינו שייך רק אליבא דרבי] כמו דשוו קונמות למעילה לשארי דברים כמו לענין הצירוף לזמן מרובה כמש"כ רש"י בשבועות שם ד"ה מתוך שחלוקות לחטאות ע"ש, ועיין במל"מ פ"ד מה' שבועות ה"א מד"ה ולענין מעילה עד סופו, ויש לפלפל בדין זה ע"פ הש"ס במכות דף ט"ז ע"א באונס שגירש והדירה על דעת רבים ואין אני רואה להאריך כאן הרבה, אבל לכאורה יש הוכחה דלכו"ע אין מיתה בהזיד בקונמות דלא כהאמ"ל, דהא לפי הגמ' דנדרים דף ל"ה ע"א ס"ל לר"מ דיש מעילה בקונמות, וא"כ לדעת האמ"ל אם ר"מ ס"ל כרבי דהזיד במעילה במיתה גם הזיד בקונמות במיתה, א"כ מאי קאמר הש"ס בנדרים דף י"א ע"ב והתנן לקרבן לא אוכל לך

ר"מ אוסר וקשיא לן הא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן, מאי קושיא הרי כתבו התוס' בשבועות דף ל"ו ע"ב ד"ה ה"ג דבאיסור מיתה כגון שתויי יין ופרועי ראש ס"ל לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן. וא"כ דילמא ס"ל לר"מ כרבי דהזיד במעילה במיתה עיין לעיל אות ג' וה"ה בקונמות וא"כ ס"ל לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן, ודוחק לומר דהגמ' בנדרים י"ד ע"ב אזלא לפי הש"ס בשבועות דף כ"ב דמפיך לה וס"ל לר"מ דאין מעילה בקונמות, אלא ע"כ דאף למ"ד הזיד במעילה במיתה בקונמות מודה דבמזיד ליכא רק אזהרה ואכתי צ"ע בזה:

יא

פה מקום אתי להעיר במש"כ הב"ש באהע"ז ריש סימן כ"ת דמקדש בגזל לאחר יאוש והיא לא ידעה שהוא גזל, די"ל דאינה מקודשת כמו בהקדש דלא ניחא לה דניתחיל על ידה ע"ש, והקשה האבני מילואים שם סק"ב דמעילה שאני שהיא במיתה שהאיסור חמור משא"כ גזל, ועוד דאנן קיי"ל כר' יהודה דהמקדש בהקדש בשוגג מקודשת ע"ש, הנה הא דהקדש הוא במיתה הרי זהו רק לרבי ואנן קיי"ל דמזיד דמעילה הוא רק בלאו, ומה שתמה דקי"ל בהקדש בשוגג מקודשת הנה כבר הסביר המקנה בקדושין דף נ"ג דסברת הב"ש הוא דהא דקיי"ל דהמקדש בהקדש בשוגג מקודשת הוא מגזה"כ, אבל בעלמא גם ר"י ס"ל הסברא דלא ניח"ל לאינש דלתעביד איסור על ידו ע"ש, ובדברי המקנה יש ליישב דברי התוס' בתמורה דף ו' ד"ה שאני בההוא גברא דחבל סכינא וחייבו אביי לאהדוריה אע"ג דס"ל לאביי אי עביד מהני, משום דלא נתכוין האי גברא לעבור והוה זכיה בטעות ע"ש, ולכאורה קשה הרי כל מוכר חפץ של הקדש מעל המוכר ולא אמרינן דהוה מכירה בטעות, וכתבו הרא"ש והר"ן בנדרים דף ל"ה סע"א דבעבד מעשה לא אמרינן הכי ע"ש, ורק ר"מ ס"ל בקדושין דף נ"ב דבשוגג לא קידש ומוכר הקדש בשוגג לא מעל משום דלא ניח"ל דנתחלל הקדש ע"י, אבל אנן קיי"ל כר"י דלא הוה קדושי טעות או מכירה בטעות, מטעם שכתבו הרא"ש והר"ן הנ"ל, וא"כ גם בחבל סכינא למה הוה זכיה בטעות וחייב להחזיר, אבל להמקנה ניחא דבמעילה גזה"כ הוא ולא בעלמא, ועיין מחלוקת הראב"ד על הרמב"ם בפ"א מה' איסורי מזבח ה"ג ואכמ"ל בענין זה ובמק"א יתבאר איה"ש: